

2639 RZ

ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΕΚΠ
RZ
2639

ΔΙΑ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΙΝ
ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1963

ΕΚΠ

RZ

2639

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

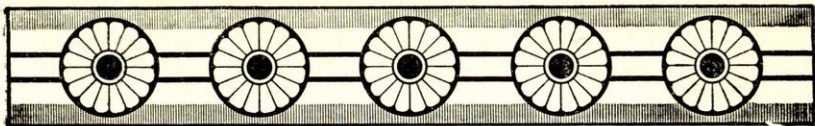
ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1963

ΚΝΜ 2549/1963

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄ ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

Ι. ΑΙ ΧΩΡΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

Ὁ ἀρχαιότερος πολιτισμός, ὁ ὁποῖος ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ὁ *πολιτισμὸς τῶν Αἰγαίων*. Τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν ἀνέπτυξεν εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου με κέντρον τὴν Κρήτην λαὸς μεσογειακὸς ξένος πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Πολὺ ὑστερώτερα παρουσιάσθη εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα με κέντρον τὰς Μυκήνας ὁ *μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς*, τὸν ὁποῖον ἐκαλλιέργησαν οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας πρῶτοι Ἕλληνες, οἱ Ἀχαιοί.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Αἰγαῖοι δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὸν ἀρχαιότερον πολιτισμὸν. Καὶ αὐτοὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν παλαιότερου καὶ πολὺ προηγμένου λαοῦ τῆς νοτιοανατολικῆς Μεσογείου, τῶν Αἰγυπτίων. Πλὴν τῶν Αἰγυπτίων ἀνέπτυξαν πολὺ ἔνωρις ἰδικούς των πολιτισμοὺς καὶ λαοὶ ἀσιατικοί. Οἱ σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Φοίνικες, οἱ Χετταῖοι καὶ οἱ Πέρσαι. Ο Ἀσιατικοὶ αὐτοὶ λαοὶ μαζί με τοὺς Αἰγυπτίους ὀνομάζονται Ἀνατολικοὶ λαοί. Με τοὺς λαοὺς τούτους ἦλθον εἰς σχέσεις ἀργότερον οἱ Ἕλληνες καὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πολιτισμοῦ των. Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἱστορίαν των.

1. ΟΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

Ἡ Αἴγυπτος καὶ ὁ Νεῖλος

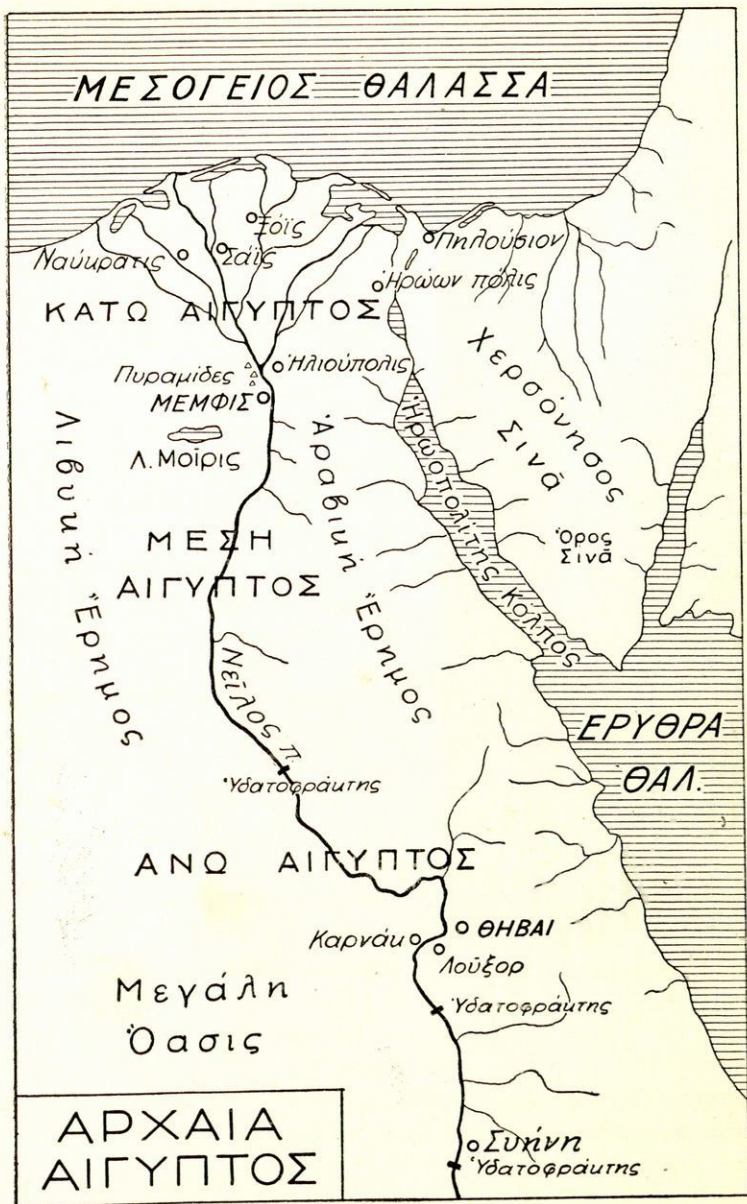
Ἡ Αἴγυπτος παρουσιάζει ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, διότι εἶναι χώρα μὲ πολὺ παλαιὰν ἱστορίαν καὶ σπουδαιότατον καὶ ἀρχαιότατον πολιτισμὸν. Γνωρίζομεν ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ μὲ τὰς ἐπιδρομὰς των εἶχον φθάσει μέχρι τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἡ Αἴγυπτος μᾶς εἶναι γνωστή.

Ἡ Αἴγυπτος κατέχει τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς Ἀφρικῆς. Εἶναι μεγάλη στενόμετρος πεδιάς εἰς τὸ μέσον ἐρήμων. Ἡ χώρα θὰ ἦτο ἔρημος, ἂν ἔλειπεν ὁ ποταμὸς Νεῖλος, ὁ ὁποῖος τὴν διαρρέει ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρον ἕως τὸ ἄλλο.

Ὁ Νεῖλος εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τοῦ κόσμου. Ἐχει τὰς πηγὰς του εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀφρικὴν καὶ χύνεται εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Κάθε χρόνον, ἀπὸ τὸν Ἰούλιον μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου, πλημμυρίζει καὶ τότε σκεπάζει μὲ τὰ νερά του ὅλην τὴν χώραν.

Αἱ πλημμύραι τοῦ Νείλου εἶναι πολὺ ὠφέλιμοι. Ἡ ἰλύς, τὴν ὁποίαν ἀφήνουν τὰ νερά, ὅταν ἀποσύρωνται, καθιστᾷ τὸ ἔδαφος γονιμώτατον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νείλου. « *Εἶναι φανερόν, λέγει, εἰς πάντα νοήμονα ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν Αἴγυπτον καὶ χωρὶς νὰ ἔχη ἀκούσει τίποτε προηγουμένως, ὅτι ἡ χώρα αὐτή, εἰς τὴν ὁποίαν ταξιδεύουν μὲ τὰ πλοῖα των οἱ Ἕλληνες, εἶναι γῆ ἐπίκτητος τῶν Αἰγυπτίων καὶ δῶρον τοῦ ποταμοῦ...* ».

Οἱ κάτοικοι ἐφρόντισαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους νὰ χρησιμοποιήσουν κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὰ νερά τοῦ ποταμοῦ. Διὰ νὰ διοχετεύεται τὸ ὕδωρ εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν ἔκτασιν, κατεσκεύασαν ὕδραυλικά ἔργα, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν καὶ σήμερον τὸν θαυμασμόν. Πελώρια δεξαμενὰ ἐχρησίμευον διὰ τεχνητὰς πλημμύρας κατὰ τὰ ἔτη τῆς ξηρασίας. Ἐπίσης κατεσκεύασαν ὕδατοφράκτας καὶ διώρυγας εἰς πλεῖστα μέρη διὰ τὴν κανονικὴν διανομὴν τῶν ὑδάτων. Ἐκαλλιέργουν δύο φορὰς τὸ ἔτος δημητριακὰ καὶ λαχανικὰ. Πολλὰ ὀπωροφόρα δένδρα εὐδοκιμοῦν εἰς τὴν χώραν. Ἐκεῖ ἐφύετο καὶ τὸ πολυτιμώτατον φυτὸν ὁ π ά π υ -

ρος, ἀπὸ τὴν κατεργασίαν τοῦ ὁποίου παρήγετο ὁ ὁμώνυμος χάρτης τῶν ἀρχαίων. Καὶ ἡ κτηνοτροφία ἦτο ἐξ ἴσου ἀνεπτυγμένη.

Ἀγέλαι βοῶν καὶ προβάτων ἔβοσκον εἰς τὰ ἀπέραντα λιβάδια.

Οἱ κάτοικοι.—Κοινωνικὴ ὀργάνωσις

Οἱ Αἰγύπτιοι ἤλθον πιθανώτατα ἀπὸ τὴν Ἀσίαν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ. Τοὺς προσεῖλκυεν ὁ πλοῦτος τῆς χώρας. Εἶχον τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς σημιτικῆς φυλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον. Ἦσαν μελαχροῖνοι, μετρίου ἀναστήματος, μὲ πλατεῖς ὠμους καὶ μαῦρα καὶ σγουρὰ μαλλιά. Ὁμοιάζον πρὸς τοὺς σημερινούς Φελλάχους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀπόγονοὶ των.

Κύριον ἐπάγγελμα εἶχον τὴν γεωργίαν. Ἦσαν ἐξυπνοὶ, ἐργατικοὶ καὶ δραστήριοι καὶ διὰ τοῦτο προώδευσαν πολὺ. Ἀνέπτυξαν τὸ ἐμπόριον. Κατεσκεύασαν πλεῖστα ἀντικείμενα χρήσιμα εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν καὶ ἔργα μὲ καλλιτεχνικὴν ἀξίαν. Διεκρίνοντο ἀκόμη διὰ τὸν βαθὺν σεβασμὸν πρὸς τὴν θρησκείαν των καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν εἰρήνην.

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον κοινωνικὴν ὀργάνωσιν : Τὴν ἀριστοκρατίαν ἀπετέλουν οἱ μεγάλοι γαιοκτῆμονες. Οἱ γεωργοὶ ἦσαν δουλοπάροικοι εἰς τὰ κτήματα τῶν γαιοκτημόνων καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν. Οἱ ἱερεῖς ἦσαν ἄνδρες σοφοὶ μὲ μεγάλην θέσιν εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ἀπετέλουν ἰδιαιτέραν τάξιν.

Αἰγύπτιος
(ξύλινος ἀνδριάς)

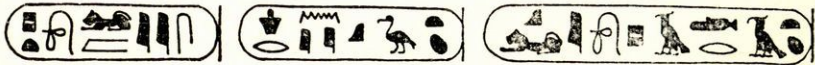
κοι εἰς τὰ κτήματα τῶν γαιοκτημόνων καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν. Οἱ ἱερεῖς ἦσαν ἄνδρες σοφοὶ μὲ μεγάλην θέσιν εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ἀπετέλουν ἰδιαιτέραν τάξιν.

Ἄνωτατος ἄρχων ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς θεὸς με ἀνθρωπίνην μορφήν. Ὁ βασιλεὺς ἐκυβέρνηα τὸ κράτος ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ὠνομάζετο Φ α ρ α ὦ .

Ἱστορικαὶ πηγαί. — Τὰ ἱερογλυφικά

Ὁ Ἡρόδοτος περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἦσαν παλαιότερον αἱ μόναι πηγαὶ διὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Αἴγυπτου.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ 19ου αἰῶνος Γάλλοι σοφοὶ κατῴρθωσαν νὰ ἀναγνώσουν τὴν γραφὴν τῶν ἀρχαίων Αἴγυπτίων. Ἡ γραφὴ αὕτη εἶναι παράδοξος, διότι ὡς γράμματα ἐχρησιμοποίη

Ἱε ρ ο γ λ υ φ ι κ ἄ

Εἰκόνες ἐγχάρακτοι ἢ ἀνάγλυφοι ἀποτελοῦν τὴν ἱερογλυφικὴν γραφὴν.

Ἐδῶ σημαίνουν: Πτολεμαῖος, Βερενίκη, Κλεοπάτρα.

εἰκόνας. Οἱ Αἰγύπτιοι δηλαδὴ παρίστανον με εἰκόνας τὰ ἴδια τὰ πράγματα, τὰ ὅποια ἤθελον νὰ φανερώσουν. Τὰ γραπτὰ αὐτὰ μνημεῖα ὠνομάσθησαν ἱε ρ ο γ λ υ φ ι κ ἄ .

Τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερογλυφικῶν κατέστησε δυνατὴν ἡ ἀνακάλυψις τῆς περιφήμου στήλης τῆς *Ροζέττης* (παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ὁμωνύμου βραχίονος τοῦ Νείλου) κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Αἴγυπτον (1798). Ἐπὶ τῆς στήλης ὑπάρχει ἐπιγραφὴ εἰς γλῶσσαν αἰγυπτιακὴν (ἱερογλυφικὴν καὶ δημοτικὴν) καὶ ἑλληνικὴν συνταχθεῖσα ὑπὸ Αἰγυπτίων ἱερέων πρὸς τιμὴν Πτολεμαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Τὴν ἐπιγραφὴν αὐτὴν κατῴρθωσε νὰ ἀναγνώσῃ κατόπιν μακρᾶς προσπάθειας ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος Champollion. Ὁλόκληρον τὸ ἀρχαῖον αἰγυπτιακὸν ἀλφάβητον ἔγινε πλέον γνωστόν.

Πλείεστα ἐπιγραφὰ εὐρέθησαν εἰς ἀρχαῖα αἰγυπτιακὰ μνημεῖα. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν καθὼς καὶ τὰ πλούσια ἐκ τῶν

ἀνασκαφῶν εὐρήματα διεφώτισαν πολὺ τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Αἰγύπτου.

Ἱστορία τῆς Αἰγύπτου

Ἡ Αἴγυπτος κατ' ἀρχὰς ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κρατίδια. Μὲ τὸν καιρὸν τὰ μικρὰ αὐτὰ κράτη συνηνώθησαν εἰς δύο βασιλεια, τὸ βασιλεῖον τῆς κάτω Αἰγύπτου καὶ τὸ βασιλεῖον τῆς ἄνω Αἰγύπτου. Τέλος τὰ δύο αὐτὰ βασιλεια συνεχωνεύθη-
4000 π.Χ. σαν εἰς ἓν καὶ τοιοιτοτρόπως ἐσχηματίσθη τὸ ἀρχαιότερον κράτος τοῦ κόσμου. Τὴν ἔνωσιν ὀλοκλήρου τῆς Αἰγύπτου εἰς ἓν κράτος ἐπέτυχον οἱ βασιλεῖς τῆς Μέμφιδος, ἡ ὁποία ἔκειτο βορειοδυτικῶς τοῦ σημερινοῦ Καΐρου. Τὸ παλαιότερον αὐτὸ βασιλεῖον τῆς Αἰγύπτου ὠνομάσθη ἀρχαῖον κράτος τῆς Μέμφιδος.

Πρώτη πρωτεύουσα τῶν Αἰγυπτίων ἦτο ἡ Μέμφις. Εἰς αὐτὴν εἶχον τὴν ἔδραν τῶν οἱ παλαιότεροι βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἱκανοὶ καὶ δραστήριοι ἡγεμόνες. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν ἐβασίλευσεν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ χώρα ἐφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Ἐφρόντισαν διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ ἠύξισαν τὸν πλοῦτον τοῦ κράτους. Οἱ ἴδιοι ἦσαν δυνατοὶ καὶ πλούσιοι, ὅπως ἀποδεικνύουν οἱ σφρῶζόμενοι πλησίον τῆς Μέμφιδος βασιλικοὶ τάφοι τῆς ἐποχῆς τῶν, αἱ περίφημοι πυραμίδες.

Ἀπὸ τοὺς ἰσχυροτέρους καὶ σπουδαιοτέρους Φαραῶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦτο ὁ Χέοψ. Οὗτος ἔκτισε τὴν μεγαλυτέραν ἐξ ὄλων τῶν πυραμίδων. Ὁ Ἡρόδοτος τὴν περιγράφει λεπτομερῶς, διὰ νὰ δείξη ὅτι πρόκειται περὶ ἔργου γιγαντιαίου, ἀληθινοῦ θαύματος. « Διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς πυραμίδος αὐτῆς, λέγει, ἡ ὁποία εἶναι τετραγώνου, ἐχειράσθησαν 20 ἔτη. Αἱ πλευραὶ ἔχουν μῆκος 8 πλῆθρον καὶ ἴσον ὕψος, εἶναι δὲ κατασκευασμένα ἀπὸ πελεκητῶν λίθων τελείως ἀμολογημένον. Ἐχουν σημειωθῆ με ἀιγυπτιακὰ γράμματα εἰς τὴν πυραμίδα τὰ δαπανηθέντα ποσὰ διὰ τὴν ἐργασίαν. Ὅπως καλῶς ἐνθυμοῦμαι, σύμφωνα με τὴν ἐξήγησιν τοῦ διεορμηνέως, ἐδαπανήθησαν 1.600 τάλαντα μόνον διὰ τὴν διατροφὴν τῶν ἐργατῶν ».

Περὶ τὸ 2100 π.Χ. ὁ ἄρχων τῶν Θηβῶν εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον ἔγινεν ἀνεξάρτητος καὶ κατάρθωσε νὰ ἐνώσῃ τὴν ἄνω καὶ κάτω

Αἴγυπτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Πρωτεύουσα τῆς Αἰγύπτου ἔγιναν αἱ *Θῆβαι* καὶ τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη, ὠνομάσθη μέσον κράτος τῶν *Θηβῶν*. Οἱ βασιλεῖς τῶν *Θηβῶν* εἶχον δύναμιν καὶ πλοῦτον, διεξήγαγον νικηφόρους πολέμους καὶ ἔκτισαν μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα.

Αἱ πυραμίδες καὶ ἡ μεγάλη Σφιγξ

Διὰ τὴν κατασκευὴν των ἐχρηιάσθησαν δεκάδες ἔτων καὶ ἐργάσθησαν χιλιάδες ἀνθρώπων. Τὸ ὕψος τῆς μεγάλης πυραμίδος εἶναι 150 μ. καὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Σφιγγὸς 5 μ.

Ἄλλὰ περὶ τὸ 1800 π.Χ. οἱ Ἕκσῶς, λαὸς νομαδικός, ὁ ὁποῖος ἦλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὑπέταξαν τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς αὐτὴν ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας. Οἱ ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Ἕκσῶς ἡγεμόνες τῶν *Θηβῶν* κατάρθωσαν μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου νὰ γίνουσι ἀνεξάρτητοι καὶ νὰ ἐκδιώξουσιν τοὺς κατακτητὰς (1530 π. Χ.). Αἱ *Θῆβαι* ἔγιναν πάλιν πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Τοιουτοτρόπως ιδρύθη τὸ νέον κράτος τῶν Θηβῶν. Ἡ περίοδος αὐτῆ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου εἶναι ἡ λαμπροτέρα. Κατ' αὐτὴν ἡ δύναμις τῶν Φαραῶ μετὰ τὰς μεγάλας κατακτήσεις εἰς τὴν Ἀσίαν ἦτο μεγίστη. Ἐνδοξότερος ἐξ ὄλων εἶναι ὁ Ρ α μ σ ῆ ς ὁ Β (1292 - 1225 π.Χ.), τὸν ὅποιον οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Σέσωστριν. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ νέον κράτος τῶν Θηβῶν ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

Μετὰ τὸν Ραμσῆν Β' ἡ δύναμις τῆς Αἰγύπτου καταπίπτει. Οἱ ἱερεῖς ἀπέκτησαν μεγάλην ἐπιρροὴν καὶ μετέβαλον τοὺς βασιλεῖς εἰς ὄργανα τῆς τάξεώς των. Τέλος ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ Ἀμμωνος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον.

Ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἐποχὴ παρακμῆς. Ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξησθένισαν τὴν χώραν καὶ ὑπέσκαψαν τὴν ἐλευθερίαν της. Ἡ Αἴγυπτος ὑπετάγη εἰς τοὺς Ἀσσυρίους (670 π. Χ.). Μετ' ὀλίγον ὁ *Ψαμμήτιχος*, ἡγεμὼν τῆς Σάιδος εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου, ἐξεδίωξε τοὺς Ἀσσυρίους. Ἡ Σάις ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς διαδόχους του, ὁ Ἀμασις, ἔδειξε μεγάλην εὐνοίαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἐκτίσθη εἰς τὴν Αἴγυπτον πόλις ἑλληνικὴ, ἡ Ναύκρατις. Ἡ δύναμις ὁμως τῶν Φαραῶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν ἦτο μεγάλη. Δι' αὐτὸ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν κατα-
525 π.Χ. κτητικὴν ὁρμὴν τῶν Περσῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Καμβύσης ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον, ἡ ὁποία παρέμεινε ὑπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἡ Θρησκεία

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον πολλοὺς θεοὺς. Ἐλάτρευσαν διάφορα ζῶα, ἰδίως τὸν ταῦρον. Ἐλάτρευσαν ἀκόμη τὸν ποταμὸν Νεῖλον. Πρὸ πάντων ὁμως ἐθεοποίησαν τὰς φυσικὰς δυνάμεις. Ἀνώτατος θεὸς των ἦτο ὁ ἥλιος, ὁ Ρ ᾶ, εἰς τὸν ὅποιον ἦσαν ἀφιερωμένοι οἱ ὀβελίσκοι. Μεγάλοι θεοὶ ἐπίσης ἦσαν ὁ Φθα (Ἡφαιστος), ὁ ὅποιος ἐλατρεύετο ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Μέμφιν, καὶ ὁ Ἀμμων (Ζεὺς), ὁ θεὸς τῶν Θηβῶν, μετὰ περίφημον μαντεῖον εἰς θελκτικὴν ὄασιν τῆς λιβυκῆς ἐρήμου. Μεταξὺ τῶν ἄλλων θεῶν ἐλατρεύετο πολὺ ὁ Ὁ-

σι ρις καὶ ἡ σύζυγός του Ἴσις, οἱ ὅποιοι ἐσυμβόλιζον τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῆς φύσεως.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐλάτρευον καὶ τοὺς νεκροὺς των καὶ ἐφρόντιζον νὰ διατηροῦνται ἄφθαρτα τὰ νεκρὰ σώματα. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν οἱ νεκροὶ ἐταριχεύοντο καὶ ἐφυλάσσοντο ὡς *μούμια* εἰς ἀσφαλεῖς τάφους. Πολλοὶ τοιαῦται μούμια ἀνευρέθησαν μέχρι σήμερον κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἀρχαίων αἰγυπτιακῶν τάφων.

Διὰ τὴν ψυχὴν, τὴν ὁποίαν ἐθεώρουν ὁμοίωμα τοῦ ἀνθρώπου, οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευον, ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχη, ἐφόσον τὸ σῶμα δὲν καταστρέφεται. Ὁ νεκρὸς ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἄφθαρτος, διὰ νὰ ζήσῃ καὶ ἡ *ψυχή*, ἡ ὁποία περιπλανᾶται εἰς ἄλλα σώματα ζῶων ἢ ἀνθρώπων καὶ κατόπιν ἐπιστρέφει εἰς τὸ παλαιὸν σῶμα. Ὁ αἰγυπτιακὸς λαὸς δηλαδὴ πρῶτος ἐπίστευσεν εἰς τὴν λεγομένην *μετεμύχωσησιν*.

Οἱ Αἰγύπτιοι μαζί μὲ τοὺς νεκροὺς ἔθαπτον καὶ τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο εἰς τὴν ζωὴν των, διότι ἐπίστευον, ὅτι ἡ ψυχὴ διατηρεῖ τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὴν πίστιν αὐτὴν ὀφείλεται ὁ πλοῦτος, τὸν ὁποῖον εὕρισκομεν εἰς τοὺς αἰγυπτιακοὺς τάφους. Ὁ τελευταῖος ἀνακαλυφθεὶς τάφος τοῦ βασιλέως *Τοϋταγμαῶν* (1350 π.Χ.) προεκάλεσε τὸν θαυμασμὸν ὄλων διὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πολυτέλειάν του.

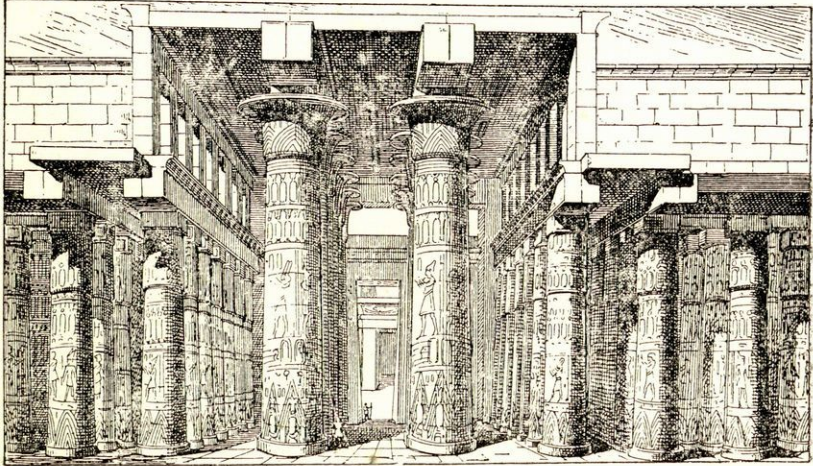
Βιοτεχνίαι καὶ ἐπιστῆμαι

Ἡ ἀρχαία Αἴγυπτος εἶχε σπουδαίους τεχνίτας, οἱ ὅποιοι εἰς πολλὰς πρακτικὰς τέχνας ἔγιναν διδάσκαλοι τῶν ἄλλων λαῶν. Εἰς τὴν ὑφαντικὴν, τὴν βαφικὴν, τὴν μεταλλουργίαν καὶ τὴν ὑαλουργίαν ἡ πρόοδος των ὑπῆρξε μεγάλη.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπιστῆμας: τὴν ἰατρικὴν, τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰ μαθηματικά, ἡ ἐπίδοσίς των εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ. Εἶχον εἰδικούς ἰατροὺς τῶν διαφόρων ἀσθενειῶν (ὀδοντιάτρους, ὀφθαλμολόγους κλπ.). Ἀνεκάλυψαν τὴν γραφὴν, τὸ ἡλιακὸν ἔτος τῶν 365 ἡμερῶν, τὸν τρόπον διὰ τὴν καταμέτρησιν τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους. Τέλος πρῶτοι οἱ Αἰγύπτιοι κατεσκεύασαν χάρτην ἐκ παπύρου, μὲ τὸν ὁποῖον διηκόλυναν τὴν διάδοσιν τῆς γραφῆς εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς.

Αἱ καλαὶ τέχναι. — Μνημεῖα

Ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον ἐσώθησαν πολλὰ μνημεῖα ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς. Οἱ τάφοι, οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα εἶναι κτίρια τεράστια. Εὐρέθησαν καὶ ἀγάλματα κολοσσιαῖα. Ἐξ ὄλων αὐτῶν φαίνεται ἡ ἀγάπη τοῦ αἰγυπτιακοῦ λαοῦ πρὸς τὰς ὀγκώδεις διαστάσεις.

Ἐπίστυλος αἴθουσα τοῦ ναοῦ τοῦ Καρνάκ (ἀναπαράστασις)

Ἡ αἴθουσα ἔχει 134 κίονας, τῶν ὁποίων τὰ κιονόκρανα
ὁμοιάζουν με ἄνθη παπύρου

Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀρχαίου κράτους ἀνήκουν οἱ κολοσσιαῖοι λίθινοι τάφοι, αἱ *πυραμίδες*. Τὰ πελώρια αὐτὰ λίθινα μνημεῖα ὑψώνονται ὡς ὄρη εἰς τὴν ἔρημον καὶ ρίπτουν ἐπὶ τῆς ἄμμου τὴν κωνικὴν των σκιάν. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν πυραμίδων ὑπῆρχε σειρὰ διαδρόμων καὶ δωματίων διὰ τοὺς τάφους τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς πυραμίδας ὑπάρχει ἓν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς αἰγυπτιακῆς γλυπτικῆς. Αἰγύπτιοι τεχνῖται ἐσκάλισαν ἓνα πελώριον βράχον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκαν

σχῆμα καθημένου λέοντος με κεφαλὴν γυναικός. Τὸ κολοσσιαῖον αὐτὸ ἔργον εἶναι ἡ Μεγάλη Σφίγξ.

Εἰς τὸ κράτος τῶν Θηβῶν ἀνήκουν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἑρείπια τῶν ναῶν τοῦ Λοῦξορ καὶ τοῦ Καρνάκ Ὁ ναὸς τοῦ Ἀμμωνος εἰς τὸ Καρνάκ τῶν Θηβῶν ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰν αἵθουσῶν. Ἡ πρώτη ὑπόστυλος αἵθουσα περιλαμβάνει δάσος κίωνων. Εἶναι ἡ μεγαλυτέρα εἰς τὸν κόσμον αἵθουσα με κίονας. Τὰ χρώματα, ὁ χρυσοὺς καὶ ὁ ἄργυρος ἐδίδον εἰς τὴν αἵθουσαν αὐτὴν ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα.

Μεταξὺ τῶν μεγάλων ἔργων, τὰ ὁποῖα κατεσκεύασαν οἱ Φαραῶ ἦτο καὶ ἐν τεράστιον οἰκοδόμημα νοτίως τῆς Μέμφιδος. Οἱ Ἕλληνες τὸ ὠνόμασαν Λαβύρινθον. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο θεωρεῖ ὁ Ἡρόδοτος ἀνώτερον καὶ ἀπὸ τὰς πυραμίδας. Ἴδου τί λέγει περὶ αὐτοῦ: « Ἦσαν μὲν καὶ αἱ πυραμίδες λόγου καὶ πολλῶν ἑλληνικῶν ἔργων καὶ μεγάλων ἀντάξιαι, ὁ δὲ δὴ Λαβύρινθος καὶ τὰς πυραμίδας ὑπερβάλλει. Τούτου γὰρ δώδεκα μὲν εἰσιν ἀλαὶ κατὰ στεγοὶ ἀντίπλοιοι ἀλλήλαις, ἕξ μὲν πρὸς βορρᾶν, ἕξ δὲ πρὸς νότον τετραμμένοι συνεχεῖς· τείχος δὲ ἕξωθεν αὐτὰς περιείργει. Οἰκήματα δὲ ἔνεστι διπλᾶ τὰ μὲν ὑπόγεια, τὰ δὲ μετέωρα ἐπ' ἐκείνους τρισχίλια ἀριθμὸν ».

Ἀμένεμχετ Γ'

(ἀνδρίας ἐξ ἀβαστολίθου)

Ἀπὸ τοῦς σπουδαιότερους Φαραῶ τοῦ μέσου κράτους τῶν Θηβῶν.

Ἐπιγραφαί, ἀγάλματα, ἀνάγλυφα καὶ τοιχογραφίαι στολίζουν τὰ αἰγυπτιακὰ μνημεῖα. Τὰ ἀγάλματα εἶναι γεμᾶτα ἔκφρασιν καὶ ἀπεικονίζουν τὰς πραγματικὰς μορφὰς τῶν προσώπων. Τὰ ἀνάγλυφα καὶ αἱ τοιχογραφίαι παριστάνουν τὴν ζωὴν τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, αἱ δὲ ἐπιγραφαὶ ἔξιστοροῦν τὰ κατορθώματα τῶν Φαραώ.

Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ἠσχολήθησαν καὶ μὲ τὴν *μικροτεχνίαν*. Κατεσκεύασαν ἰδίως σφραγιδας καὶ δακτυλιολίθους θαυμασίας τέχνης. Εἰς τὰ μικροτεχνήματα αὐτὰ ἔδιδον συνήθως τὸ σχῆμα σκαραβαίου (κανθάρου), τὸν ὁποῖον ἐλάτρευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἔντομον.

Ὅλα τὰ σωζόμενα ἔργα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων μεγάλα καὶ μικρὰ προξενοῦν ἑξαιρετικὴν ἐντύπωσιν καὶ παρέχουν εἰς ἡμᾶς ζωηρὰν εἰκόνα τοῦ παναρχαίου ἐκείνου πολιτισμοῦ.

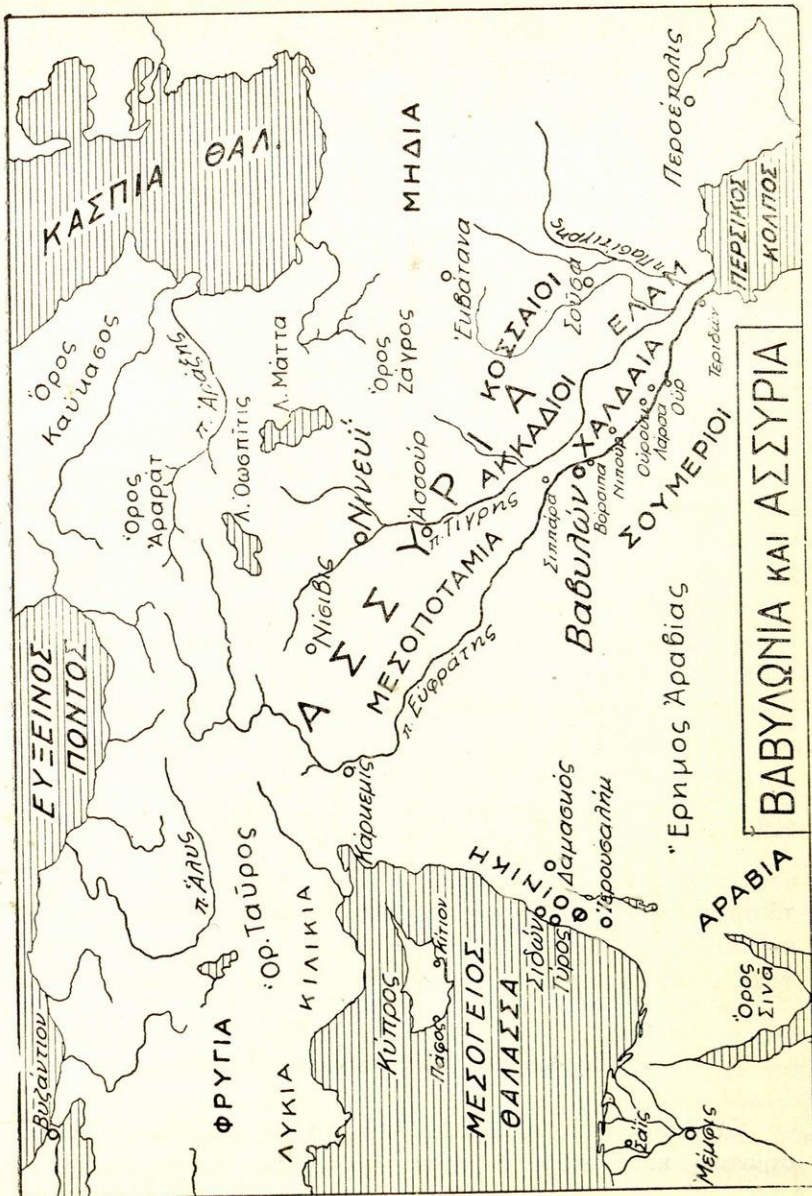
Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς πολλὰ ἐδιδάχθη ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Περιφημοὶ Ἕλληνες σοφοί, — ὅπως ὁ Θαλῆς, ὁ Σόλων, ὁ Πυθαγόρας, ὁ Πλάτων, — ἐπεσκέφθησαν τὴν χώραν τῶν Αἰγυπτίων, διὰ νὰ συμπληρώσουν τὰς γνώσεις των καὶ διὰ νὰ γνωρίσουν τὸν πολυθρήλητον αἰγυπτιακὸν πολιτισμόν.

2. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ

Οἱ ἀρχαιότεροι λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας

Ἡ χώρα, ἣ ὁποία ἐκτείνεται μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν τῆς Ἀσίας, τοῦ *Εὐφράτου* καὶ τοῦ *Τίγρητος*, λέγεται **Μεσοποταμία**. Εἰς αὐτὴν ἀνεπτύχθη σπουδαῖος πολιτισμός, ὅπως εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου. Αἱ πλήμυραι τῶν δύο ποταμῶν ἔκαμνον τὸ ἔδαφος εὐφορώτατον. Ἐδῶ ἡ καλλιέργεια τοῦ σίτου ἀπέδιδεν ἑκατονταπλάσια.

Ἡ εὐφορος πεδιάς, ἣ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης πλησιάζουν περισσότερο, καὶ φθάνει μέχρι τῶν ἐκβολῶν των λέγεται **κάτω Μεσοποταμία**. Τὸ νότιον τῆς Μεσοποταμίας κατῶκησαν εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν οἱ **Σουμέριοι**, λαὸς γεωργικός, ὁ ὁποῖος δὲν ἀνῆκεν οὔτε εἰς τοὺς ἰνδο-

ευρωπαϊούς οὔτε εἰς τοὺς σημίτας. Οἱ Σουμέριοι εἰς ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας τοῦ Εὐφράτου ἵδρυσαν ἀξιολογωτάτας πόλεις : τὴν *Οὔρ*, τὴν *Λάρσαν*, τὴν *Οὐρούκ*, τὴν *Λαγκασην*. Τὰ εὐρήματα ἀπὸ **4000 π.Χ.** τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς ἀπεκάλυψαν πολὺ προηγμένον πολιτισμόν, ὁ ὁποῖος φθάνει πέραν τοῦ 4000 π.Χ. Αἱ πόλεις τῶν Σουμερίων δὲν εἶχον ἐνιαίαν διοίκησιν, ἀλλ' ἀπετέλουν μικρὰ ἱερατικὰ κράτη, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ ναοῦ ἦτο καὶ ἡγεμὼν τῆς περὶ τὸν ναὸν πόλεως. Ὅμοια κράτη ἀπετέλεσαν καὶ αἱ βόρειοι πόλεις τῆς κάτω Μεσοποταμίας, ἡ *Ἀγάδη*, ἡ *Κίς*, ἡ *Σιππάρα*. Ἐδῶ κατέκουν οἱ Ἄ κ κ ἄ δ ι ο ι, σημιτικῆς καταγωγῆς. Ἐκτὸς τῶν Ἀκκαδίων καὶ ἄλλα φύλα σημιτικὰ ἐπέδραμον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, ὅπως οἱ Ἄ μ ο ρ ῖ τ α ι καὶ οἱ Χ α ν α ν α ῖ ο ι.

Μερικοὶ ἰσχυροὶ ἡγεμόνες τῶν πόλεων τῆς κάτω Μεσοποταμίας προσεπάθησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἀρχὴν των καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πρὸς δημιουργίαν ἐνιαίου κράτους. Ὁ Σ α ρ γ ῶ ν, ἡγεμὼν τῆς Ἀγάδης, περὶ τὸ 2630 π.Χ. ὑποτάσσει δλόκληρον τὴν κάτω Μεσοποταμίαν, προσέτι δὲ καὶ τὰς χώρας δυτικῶς τοῦ Εὐφράτου μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Εἶναι ὁ πρῶτος ἡγεμὼν, ὁ ὁποῖος ἵδρυσεν μέγα ἐνιαῖον κράτος. Βραδύτερον ἐπικρατοῦν ἡγεμόνες σουμερικῶν πόλεων. Αἱ ἀπόπειραι αὐταὶ τῶν ἡγεμόνων τῶν Σουμερίων καὶ τῶν Ἀκκαδίων πρὸς δημιουργίαν μεγάλου ἐνιαίου κράτους παραδοικῶς μόνον ἐπέτυχον.

Ἡ διαρκὴς πολιτικὴ ἐνότης τῆς Βαβυλωνίας, κατωρθῶθη διὰ τῆς πόλεως Βαβυλῶνος, ἡ ὁποία αὐξηθεῖσα εἰς δύναμιν ἠνωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της περὶ τὸ 2000 π.Χ. τοὺς Ἀκκαδίους καὶ τοὺς Σουμερίους. Τοιοῦτοτρόπως ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος. Ὁ πολιτισμὸς τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ ὀλοκλήρου τῆς Μεσοποταμίας, ὅπως θὰ τὸν γνωρίσωμεν κατωτέρω, ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Σουμερίων.

Τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος

Οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο καὶ Χαλδαῖοι, ἦσαν λαὸς σημιτικῆς καταγωγῆς. Τὸ κράτος των, ὅπως εἶδομεν, ἐξετείνετο εἰς

δλόκληρον τήν νότιον Μεσοποταμίαν, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Β α β υ λ ω ν ί α ἢ Χ α λ δ α ί α.

Μέγας βασιλεὺς τοῦ κράτους αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Χ α μ ο ὕ ρ α μ π ί, ὁ ὁποῖος ἦτο Ἀμορίτης (1958 - 1917 π.Χ.). Οὗτος ἤνωσεν ὅλας τὰς πόλεις τῆς Βαβυλωνίας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἔγινεν ὁ πραγματικὸς ἰδρυτὴς τοῦ ἀρχαίου Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ἡ φροντίς του ἐστράφη κυρίως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς χώρας. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἔργον τοῦ Χαμουραμπι εἶναι ἡ νομοθεσία του, ἡ ὁποία εὐρέθῃ χαραγμένη εἰς λιθίνην στήλην. Οἱ νόμοι τοὺς ὁποίους ἔθεσε, φανερόνουν ἀνωτέραν περὶ δικαιοσύνης ἀντίληψιν διὰ τὴν ἐποχὴν του. Διὰ τοῦτο ὁ Χαμουραμπι θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους νομοθέτας τοῦ κόσμου, ὅπως ὁ Μωυσῆς. Αἱ διατάξεις τῆς νομοθεσίας του ἦσαν πολὺ αὐστηραὶ. Ἴδου μερικαὶ ἀπὸ αὐτὰς :

Ἄν υἱὸς ἐκτόπησε τὸν πατέρα, νὰ τοῦ ἀποκόψουν τὰς χεῖρας.

*Ἄν κανεὶς ἐξώρουξε τὸν ὀφθαλμὸν ἐλευθέρου ἀνθρώπου, νὰ ἐξορῶ-
ξουν τὸν ἰδικόν του.*

*Ἄν ἰατρός τις ἐνοσήλευσεν ἄνθρωπον ἐλεύθερον, πάσχοντα ἀπὸ
βαρεῖαν πληγὴν, μὲ χαλκοῦν ἐργαλεῖον καὶ ἐπέφερε τὸν θάνατόν του,
νὰ τοῦ ἀποκόψουν τὰς χεῖρας.*

*Ἄν ἀξιωματικὸς ἢ στρατιώτης, διαταχθεὶς νὰ μεταβῇ εἰς τὸν
στρατόν, δὲν μετέβῃ, καὶ ἂν ἀκόμη ἔστειλεν ὡς ἀντικαταστάτην του
μισθοφόρον, ὁ ἀξιωματικὸς ἢ στρατιώτης θεωρεῖται ἐνοχὸς θανάτου.
Ὁ ἀντικαταστάτης του θὰ λάβῃ τὴν οἰκίαν του.*

*Ἄν κανεὶς ὡς μάρτυς κατηγορίας εἰς δίκην περὶ ζωῆς δὲν δύναται
νὰ ἀποδείξῃ ὅσα κατέθεσε, πρέπει νὰ θανατωθῇ.*

*Ἄν κανεὶς ληστευθῇ καὶ ὁ ληστὴς δὲν συλληφθῇ, ἡ πόλις καὶ ὁ
ἄρχων τῆς περιοχῆς, ὅπου διεπράχθη ἡ ληστεία, ὑποχρεοῦνται νὰ κατα-
βάλλουν πλήρη ἀποζημίωσιν εἰς τὸν ληστευθέντα.*

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χαμουραμπι ἤρχισεν ἡ παρακμὴ. Ἐπὶ
τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς δυναστείας του οἱ *Χετταῖοι*, φοβεροὺς
ἐχθροὺς τῶν Βαβυλωνίων, ἐπέδραμον ἐκ δυσμῶν κατ' **1731 π.Χ.**
αὐτῶν. Οἱ ἐπιδρομεῖς κατέλυσαν τὴν δυναστείαν τοῦ
Χαμουραμπι καὶ ἠρήμωσαν τὴν Χώραν. Ἀπὸ τὴν
ἀδυναμίαν, εἰς τὴν ὁποίαν περιήλθον οἱ Βαβυλώνιοι ἕνεκα τῆς ἐπι-

δρομής, έπωφελήθησαν οί Κοσσοί, λαός όρεινός, κατοικών ανατολικώς του Τίγρητος. Ούτοι εισέβαλον εις την Μεσοποταμίαν, κατέλαβον την Βαβυλώνα και κατέλυσαν τὸ αρχαίον βαβυλωνιακόν κράτος. Οί κατακτηται έκυβέρνησαν την χώραν περι τὰ 600 έτη, κατά την διάρκειαν τῶν όποίων έδέχθησαν την γλώσσαν και τόν πολιτισμόν τῶν Βαβυλωνίων και άφωμοιώθησαν πρὸς αὐτούς.

Τὸ άσσυριακόν κράτος

Οί Ἀσσύριοι έξηπλώθησαν εις την βόρειον Μεσοποταμίαν, ή όποία άπό αὐτούς άνωμάσθη Ἀσσυρία. Ἡ χώρα είναι όρεινή και εις αὐτήν ζοῦν σήμερα οί Κοῦρδοι. Ἐνεκα τῆς φύσεως τῆς χώρας οί κάτοικοι ήσχολοῦντο περισσότερο με την κτηνοτροφίαν και με τὸ κυνήγιον και έφημιζοντο ὡς καλοί πολεμισταί. Είχον την ίδίαν γλώσσαν, την ίδίαν γραφήν και τόν ίδιον πολιτισμόν με τούς Βαβυλωνίους.

Κατ' αρχάς οί Ἀσσύριοι έγιναν υπήκοοι τῶν Βαβυλωνίων. Ἀργότερα ή δύναμις των ηῤῥήθη και τότε άπέκτησαν την ανεξαρτησίαν των. Πρῶτος μέγας κατακτητής βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων υπήρξεν ὁ Τεγλαταλάσαρ Α' περι τὸ 1100 π.Χ. Οὔτος ένίκησεν εις τὸν άνω Εὐφράτην τούς έχθρούς του και τούς κατεδίωξε μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου. Κατόπιν ένίκησε τούς Βαβυλωνίους, κατέλαβε την Βαβυλώνα και υπέταξε την χώραν των. Πρὸς δυσμὰς έπροχώρησε μέχρι τῆς Φοινίκης, εις την όποίαν επέβαλε την κυριαρχίαν του. Τὸ μέγα άσσυριακόν κράτος, τὸ όποίον έδημιούργησεν, έφθανεν άπό την Ἀρμενίαν μέχρι τῆς Αἰγύπτου και τοῦ Περσικοῦ κόλπου.

Ἄλλ' ή μεγαλύτερα άκμή τῆς άσσυριακῆς αυτοκρατορίας συμπίπτει με την βασιλείαν τοῦ Ἀσσορμπανιμπάλ (668-626 π.Χ.). Τὸν βασιλέα αὐτόν οί Ἕλληνες ὠνόμασαν Σαρδανάπαλλον και έπλασαν πολλούς μύθους δια την τρυφυλήν ζωήν του. Ὁ Ἀσσορμπανιμπάλ υπήρξε μέγας πολεμιστής και προστάτης τῶν γραμμάτων και τῶν τεχνῶν. Ὑπέταξε την Αἰγυπττον και διεξήγαγε πολλούς νικηφόρους πολέμους. Ἐπὶ τῆς έποχῆς του ή Ἀσσυριακή αυτοκρατορία έλαβε την μεγαλυτέραν έκτασιν. Ὅταν συνεπλήρωσε τὸ πολεμικόν του έργον, έστόλισε την πρωτεύουσάν του κοά-

τους Νινεβί με λαμπρούς ναούς και ανάκτορα. Την αγάπην του πρὸς τὰ γράμματα ἔδειξε με τὴν ἰδρυσιν τῆς περιφήμου βιβλιοθήκης τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὁποία ἀπετελέσθη ἀπὸ χιλιάδας πλίνθων με σφηνοειδῆ γράμματα.

Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος

Μετὰ τὸν Ἀσσυρμπασιμπαλ τὸ ἀσσυριακὸν κράτος παρήκμασε. Τοῦτο ἐπωφελήθησαν οἱ Βαβυλώνιοι καὶ ἀνέκτησαν τὴν ἀνε-

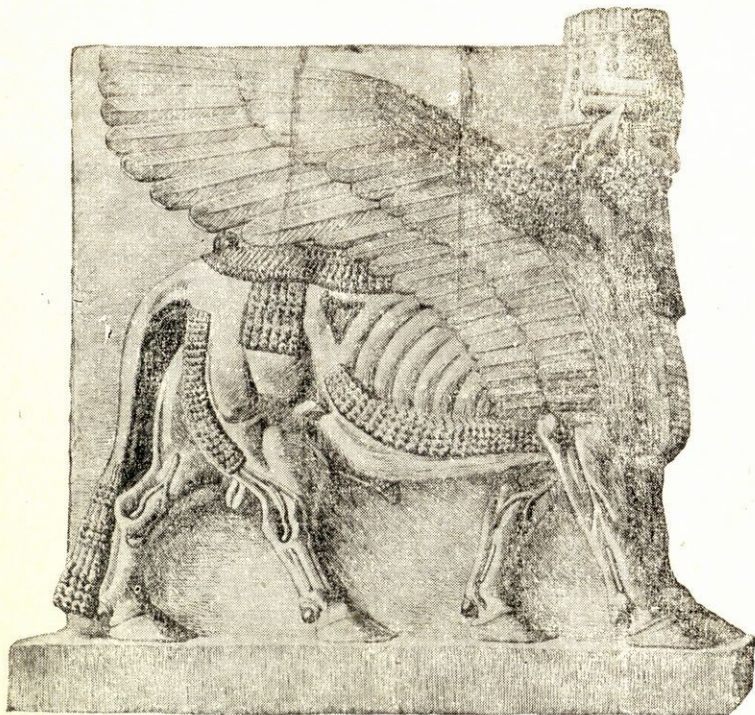

Κυνήγιον λεόντων (ἀσσυριακὸν ἀνάγλυφον)

ξαρτησίαν των. Ἰδρυσαν τότε τὸ λεγόμενον νέον βαβυλωνιακὸν κράτος. Ὁ βασιλεὺς τῶν Μήδων *Κυαξάρης*, μετὸν ὁποῖον ἦσαν σύμμαχοι οἱ Βαβυλώνιοι, κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Ἀσσυρίων καὶ κατέστρεψε τὴν Νινεβί (612 π.Χ.).

Περίφημος βασιλεὺς τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπῆρξεν ὁ *Ναβουχοδονόσωρ* (604 - 561 π.Χ.). Οὗτος ἐνίκησε τὸν Φαραῶ *Νεκῶ* πλησίον τοῦ Εὐφράτου, ὑπέταξε τὴν Τύρον μετὰ

πολυετή πολιορκίαν, ἐκυρίευσε τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἀπήγαγε τοὺς Ἑβραίους εἰς τὴν ἑβδομηκονταετῆ βαβυλωνίων αἰχμαλωσίαν. Ἔστόλισε τὴν Βαβυλῶνα μὲ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα καὶ ἄλλα σπουδαῖα μνημεῖα καὶ τὴν ὠχύρωσε μὲ τείχη.

Πτερωτὸς ταῦρος

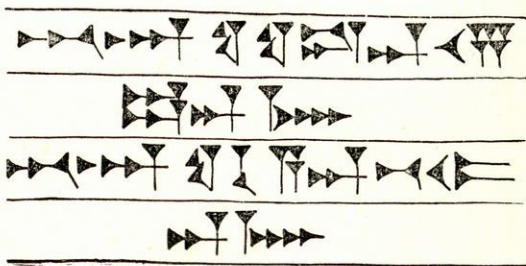
Κολοσσιαῖον ἄγαλμα μὲ μορφήν Ἀσσυρίου βασιλέως, ὁ ὁποῖος φορεῖ τιάραν καὶ ἔχει γενειάδα. Οἱ πτερωτοὶ ταῦροι ἐτοποθετοῦντο πρὸ τῶν πυλῶν τῶν ἀνακτόρων ὡς φρουροί.

Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ναβουχοδονόσορος παρήκμασε καὶ τὸ 539 π.Χ. κατελύθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν *Κῦρον*.

Ἱστορικαὶ πηγαί. — Σφηνοειδῆς γραφή

Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἦσαν λαοὶ συγγενεῖς καὶ ἤλθον πιθανῶς ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν. Διὰ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς αἱ παλαιότεραι γνώσεις μας περιωρίζοντο εἰς ὅσα γράφουν ὁ Ἡρόδοτος καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη. Κατὰ τὰ μέσα ὄμως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Εὐρωπαῖοι σοφοὶ κατώρθωσαν νὰ ἀναγνώσουν τὴν περίεργον καὶ πολὺ δύσκολον γραφὴν των. Ἡ γραφὴ αὐτὴ εἶναι ἡ σπουδαιότερα εφεύρεσις τῶν Σουμερίων. Οἱ Σουμεριοὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Μεσοποταμίαν.

Οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἐχάρασσαν τὰ γράμματά των με ὄξυ ἐργαλεῖον ἐπάνω εἰς χλωρὰς πλίνθους. Αἱ πλίνθοι κατόπιν

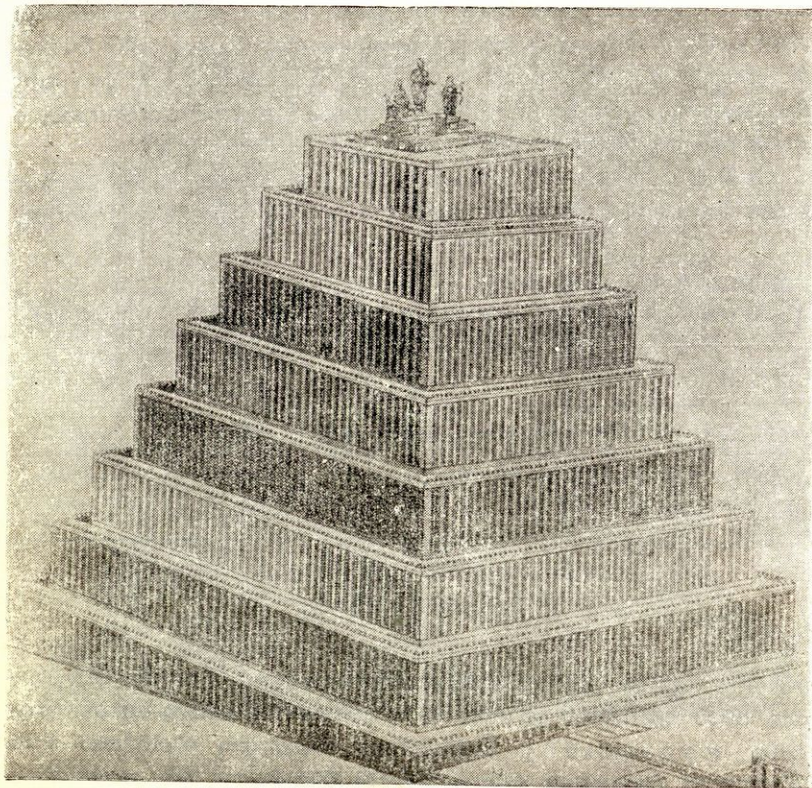
Σφηνοειδῆς γραφὴ

ἐψήφοντο καὶ τὰ γράμματα ἔμενον ἀνεξάλειπτα. Ἐπειδὴ τὰ γράμματα αὐτὰ ὁμοιάζουν με σφῆνας, ἡ γραφὴ τοῦ εἶδους αὐτοῦ φησὶ μάστις σ φ η ν ο ε ι δ ῆ ς. Βιβλιοθηκαὶ ὀλόκληροὶ εὐρέθησαν ἀπὸ πλίνθους με σφηνοειδῆ γράμματα. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς παραδόξου αὐτῆς γραφῆς καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ μᾶς ἀπεκάλυψαν τὴν ζωὴν καὶ τὸν σπουδαῖον πολιτισμὸν τῶν δύο αὐτῶν λαῶν.

Θρησκεία

Ἡ θρησκεία τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Ἀσσυρίων ἦτο κυρίως ἀστρολατρία. Ἀνώτατος θεὸς των ἦτο ὁ Β ἦ λ ο ς (ἥλιος), ὁ κύ-

ριος τοῦ κόσμου, ἡ δὲ Μύλιττα, γυναικεία θεότης (Ἀφροδίτη), τὸ σύμβολον τῆς γονιμότητος. Πρὸς τιμὴν τοῦ Βήλου κατεσκεύασαν μεγάλους ναοὺς καὶ ὑψηλοὺς πύργους. Ναὸς τοῦ θεοῦ τούτου ἦτο τὸ περίφημον οἰκοδόμημα τῆς Π. Διαθήκης ὁ πύργος τῆς Βαβέλ.

Ἀσσυριακὸς ναὸς

Πύργος με πολλὰ πατώματα. Εἰς τὴν κορυφὴν ἐτοποθετοῦντο τὰ ἄγάλματα τῶν θεῶν.

Ἐθνικὸς θεὸς τῶν Ἀσσυρίων, κυρίως δὲ θεὸς τοῦ πολέμου, ἦτο ὁ Ἀσσοῦρ.

Οἱ ἱερεῖς τῶν Βαβυλωνίων (Χαλδαίων) ὠνομάζοντο Μάγοι.

καὶ ἠσχολοῦντο μὲ τὴν ἀστρολογίαν. Παρετήρουν δηλαδὴ τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὰς κινήσεις τῶν ἀστέρων, διότι ἐπίστευον, ὅτι δι' αὐτῶν ἠδύναντο νὰ προῖδουν τὸ μέλλον. Ἐνῶ κατεγίνοντο εἰς τὴν ἀστρολογίαν, εὔρον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας.

Πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων

Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι εἶχον ἀνεπτυγμένην διοικητικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν. Ἀνώτατος ἄρχων ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος ἔθεωρεῖτο ἀντιπρόσωπος τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ στρατὸς ἀπετέλει τὸ στήριγμα τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας.

Ἡ δύναμις τῶν βασιλέων ἦτο ἀνάλογος μὲ τὴν ἀξίαν των καὶ μὲ τὴν ἰκανότητά των νὰ ἐπιβληθοῦν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων, τῶν ἱερέων καὶ τῶν εὐγενῶν. Οἱ *ἱερεῖς*, οἱ ὁποῖοι ἠσχολοῦντο καὶ μὲ τὴν μαντικὴν, εἶχον μεγίστην δύναμιν. Οἱ βασιλεῖς διέτρεξαν κινδύνους, ὡσάκις ἀντετάχθησαν εἰς τὸ ἱερατεῖον. Οἱ *εὐγενεῖς* κατεῖχον ἐπίσης σημαντικωτάτην θέσιν εἰς τὴν πολιτείαν. Αὐτοὶ ἐλάμβανον τὰ ἀξιώματα καὶ εἰς αὐτοὺς ἀνῆκον τὰ μεγάλα κτήματα. Εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν ἀνῆκεν ὁ *λαός*, ὁ ὁποῖος εἰργάζετο διὰ τὸν βασιλέα, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς εὐγενεῖς.

Οἱ Βαβυλώνιοι προώδευσαν πολὺ εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἀπὸ τὰς ἐπιστήμας ἐκαλλιέργησαν τὴν *ἀστρονομίαν* καὶ τὰ *μαθηματικά*. Ἡ καταμέτρησις τῶν ἀπεράντων γαιῶν, τὸ ἐμπόριον, ἡ παρατήρησις τῶν ἀστέρων τοὺς ἠνάγκασαν εἰς τοῦτο. Ἐγνώριζον τὴν διαφορὰν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους ἀπὸ τὸ ἡλιακὸν καὶ σύμφωνα μὲ τὰς γνώσεις των αὐτὰς ἐκανόνιζον τὸ *ἡμερολόγιον*. Αὐτοὶ ὥρισαν ὡς μίαν τῶν διαιρέσεων τοῦ χρόνου τὴν ἐβδομάδα. Εἰς τοὺς Βαβυλωνίους ἐπίσης ὀφείλεται ἡ διαίρεσις τῆς ὥρας εἰς 60' καὶ τοῦ λεπτοῦ εἰς 60".

Οἱ Ἀσσύριοι ἠσχολήθησαν περισσότερο μὲ τοὺς πολέμους. Ἡ σκληρότης των ἦτο μεγάλη. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς οἱ βασιλεῖς των ἀναφέρουν μὲ ὑπερηφάνειαν τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἔκαυσαν, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους τοὺς ὁποίους ἐφόνευσαν. Εἰς τὰ ἀνάγλυφά των παριστάνουν σκηνὰς πολεμικὰς. Πρῶτοι αὐτοὶ κατεσκεύασαν *πολεμικὰ ἄρματα καὶ πολεμικὰς μηχανάς*.

Ἡ ἀπασχόλησις τῶν Ἀσσυρίων εἰς τοῦ πολέμου δὲν ἠμπόδισεν αὐτοὺς νὰ διακριθοῦν καὶ ὡς τεχνῖται. Περίφημοι ἦσαν οἱ κεντητοὶ *τάπητές* των μὲ τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ φανταστικά τέρατα.

Ὁ καλλιτεχνικὸς πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων φανερῶνεται κυρίως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν. Οἱ Χαλδαῖοι κατεσκεύαζον τὰ κτίρια των μὲ πλίνθους, διότι ἡ χώρα των εἶναι ἀμμώδης. Οἱ Ἀσσύριοι τοὺς ἐμιμήθησαν.

Μνημεῖα τῆς τέχνης των εἶναι ναοὶ, ἀνάκτορα καὶ τεῖχη. Οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα ἦσαν κτίρια κολοσσιαῖα μὲ παχεῖς τοίχους. Ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν των λείπει ὁ κίων λόγγω τοῦ μαλακοῦ ὕλικοῦ τῶν πλίνθων. Ἄλλ' οἱ Ἀσσύριοι εἰσήγαγον μίαν σπουδαίαν καινοτομίαν. Πρῶτοι αὐτοὶ κατεσκεύασαν θόλους καὶ ἀψίδας.

Εἰς τὴν γλυπτικὴν ἀνέπτυξαν πρωτοτυπίαν καὶ διεκρίθησαν εἰς τὴν παράστασιν τῶν θηρίων καὶ ἰδίως τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ὠραιότερου ἐξ αὐτῶν, τοῦ λέοντος. Οἱ βασιλεῖς ἐστόλιζαν τὰ ἀνάκτορά των μὲ πολλὰ ἀγάλματα καὶ ἀναγλύφους παραστάσεις.

Ἡ Β α β υ λ ῶ ν

Κέντρον τοῦ ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρξεν ἡ Βαβυλών, τὴν ὁποίαν διέρρει καὶ ἐχώριζεν εἰς δύο μέρη ὁ Εὐφράτης. Κειμένη εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία φέρει ἀπὸ τὴν Μεσόγειον εἰς τὰς Ἰνδίας, ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς της ἡ πλεον πολυάνθρωπος πόλις τοῦ κόσμου καὶ εἶχε στολισθῆ μὲ ὠραῖα κτίρια καὶ ἐπιβλητικούς ναοὺς. Ὄνομαστοὶ ἔγιναν οἱ κ ρ ε μ α σ τ ο ἰ κ ῆ π ο ι τῆς Βαβυλώνος. Εἶχον κατασκευασθῆ ἐπὶ ἐπιπέδων, τὰ ὁποῖα ὑψώνοντο τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ ἐβαστάζοντο διὰ θόλων.

Διὰ τῶν πλωτῶν ποταμῶν, τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος, ἦρχοντο εἰς τὴν Βαβυλώνα ἀπὸ τὸν Περσικὸν κόλπον τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν. Ἐξ ἄλλου μὲ караβάνια μετεφέροντο ἐκεῖ τὰ φοινικικά, συριακὰ καὶ αἰγυπτιακὰ βιομηχανικὰ εἶδη. Ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἀσίας μετεκομίζοντο μέταλλα καὶ πολύτιμοι λίθοι.

Ὄνομαστὰ ὑπῆρξαν καὶ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα τῆς Βαβυλώνος. Ἀπὸ αὐτὰ ἐθαυμάζοντο ἰδίως τὰ λινᾶ καὶ ἐριοῦχα ὑφάσματα τὰ ὁποῖα ἔστελλον εἰς τὰ παράλια τῆς Φοινίκης καὶ τὰ ἐπώλουν εἰς τοὺς Φοινίκας. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ Βαβυλών κατέστη

παγκόσμιος αγορά και συνεκέντρωσε μέγαν πλοῦτον.

Ὁ Ἡρόδοτος ἐπεσκέφθη τὴν Βαβυλῶνα καὶ τὴν περιγράφει εἰς τὴν ἱστορίαν του. Αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι ἐπηλήθευσαν τὴν περιγραφὴν, τὴν ὁποίαν μᾶς δίδει ὁ Ἕλληνας ἱστορικός: «*Ἡ Βαβυλῶν, λέγει, κεῖται εἰς μεγάλην πεδιάδα καὶ σχηματίζει τετραγώνον. Ἐκάστη πλευρὰ τοῦ τετραγώνου εἶναι 120 στάδια καὶ ἐπομένως ἡ περίμετρος τῆς πόλεως εἶναι 480 στάδια. Καμμία ἄλλη πόλις ἐξ ὧν γνωρίζομεν δὲν εἶχε τοιαύτην ὀχύρωσιν καὶ διακόσμησιν. Περιβάλλεται ἀπὸ τάφρον βαθεῖαν, πλατεῖαν καὶ πλήρη ὕδατος, Ἐὐθὺς μετ' αὐτὴν ὑψοῦται τεῖχος πλάτους 50 καὶ ὕψους 200 πήχεων... Ἐπάνω εἰς τὸ τεῖχος ἔχουν κτισθῆ πύργοι ἀπέναντι ἀλλήλων. Τὸ διάστημα μεταξὺ τῶν πύργων ἦτο τόσον, ὥστε νὰ δύναται νὰ κυκλοφορῇ ἄρμα τέθριππον. Εἰς τὸ τεῖχος κατεσκευάσθησαν 100 πύλαι ὄλαι χάλκιναι, μὲ παραστάδας καὶ ὑπέρθυρα ἐπίσης ἀπὸ χαλκόν. Τὸ τεῖχος ἔχει δύο βραχίονας, οἱ ὁποῖοι φθάνουν ἕως τὸν ποταμὸν*».

Τὰ ὠραιότερα οἰκοδομήματα τῆς Βαβυλῶνος ἦσαν τὰ πολυτελεῖ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων εἰς τὸ ἐν τμήμα τῆς πόλεως καὶ ὁ ναὸς τοῦ Βήλου ἀπὸ ὀκτῶ ἐπαλλήλους πύργους εἰς τὸ ἄλλο. Γενικῶς ὀλόκληρος ἡ πόλις μὲ τὰ μεγαλοπρεπῆ κτίρια καὶ τὰ τεῖχη, τὴν τεραστίαν ἐμπορικὴν κίνησιν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς ἔκαμε καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ξένους. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰς διηγήσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἱστορικῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποδίδουν εἰς μυθικὰ πρόσωπα τὰ ἔργα καὶ τὴν ὑλικὴν καὶ πνευματικὴν ἀκμὴν τῆς πόλεως.

3. Οἱ Ἑβραῖοι

Χώρα καὶ κάτοικοι

Οἱ Ἑβραῖοι εἶναι σημεῖται ἀπὸ τὴν Μεσοποταμίαν. Κατ' ἀρχὰς ἔξων νομαδικὸν βίον, ἀλλὰ περὶ τὸ 2000 π.Χ. ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔγιναν γεωργοί. Ἡ Ἁγία Γραφή **2000 π.Χ.** ὀνομάζει τὴν Παλαιστίνην *Γῆν Χαναὰν* ἢ *Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας*.

Ἡ Παλαιστίνη εἶναι μικρὰ χώρα. Κεῖται εἰς τὸ ἄκρον τῆς

ἀνατολικῆς Μεσογείου θαλάσσης μεταξύ τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Φυσικῶς χωρίζεται εἰς τρία μέρη, τὴν παραλιακὴν πεδιάδα, τὸ ὄροπέδιον τῆς Χαναὰν πρὸς δυσμὰς τοῦ ποταμοῦ Ἰορδάνου καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου. Εἶναι χώρα ὄρεινὴ μὲ πολλὰς κοιλάδας. Λόγω τῶν ἔδαφικῶν διαφορῶν παρουσιάζει μεγάλην ποικιλίαν κλίματος. Τὰ ὄρη τῆς εἶναι συνέχεια τοῦ Ἀντιλιβάνου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον πηγάζει ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς Ὁ Ἰορδάνης διασχίζει τὴν ἐξ αὐτοῦ ὀνομαζομένην κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου καὶ φθάνει εἰς τὴν λίμνην τῆς Γενησαρέτ. Ἀπὸ ἐκεῖ προχωρεῖ ὀρητικὸς καὶ χύνεται εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν, ἢ ὁποῖα εἶναι λίμνη 394 μέτρα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τὰ ὕδατά της ἔχουν ἄφθονον ἄλας καὶ πίσσαν. Ἀπὸ τὴν παλαιὰν Διαθήκην μαυθάνομεν ὅτι εἰς τὴν παραλίαν τῆς εὐρίσκοντο αἱ πόλεις Σόδομα καὶ Γόμορρα, τὰς ὁποίας ὁ Θεὸς κατέκαυσε διὰ τὰς πολλὰς ἁμαρτίας τῶν κατοίκων.

Οἱ Ἑβραῖοι, ἂν καὶ ἦσαν λαὸς μικρὸς, κατέλαβον σπουδαίαν θέσιν μεταξύ τῶν ἐθνῶν, διότι αὐτοὶ πρῶτοι ἔφθασαν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ μονοθεϊσμοῦ. Ἡ ἐπίδρασις τῆς μονοθεϊστικῆς θρησκείας των εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ὑπῆρξε μεγάλη. Ὁ ἑβραϊκὸς λαὸς ἦτο μυστικοπαθὴς καὶ εὐφάνταστος. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζη. Τὰ γραφικὰ τοπία, αἱ εὐφοροὶ πεδιάδες καὶ τὰ βαθύσκια ὄρη ἤσκουν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν Ἑβραίων. Ὁ ἰδιόρρυθμος πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον οὗτοι ἀνέπτυξαν, ὡς κύριον σκοπὸν εἶχε τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς θρησκείας.

Ἱστορία τῶν Ἑβραίων

Πηγὴ τῆς Ἑβραϊκῆς ἱστορίας εἶναι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ 49 βιβλία διαφόρων ἐποχῶν μὲ ποικίλον περιεχόμενον. Ἐξ αὐτῶν ἄλλα εἶναι ἱστορικὰ, ἄλλα περιέχουν Ψαλμοὺς, δηλαδὴ ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν, τὸν δημιουργὸν τοῦ κόσμου, καὶ ἄλλα περιλαμβάνουν τὴν νομοθεσίαν τῶν Ἑβραίων.

Τὰ βιβλία αὐτὰ ἔχουν μεγάλην ἱστορικὴν καὶ φιλολογικὴν ἀξίαν. Ἀπὸ αὐτὰ μαυθάνομεν, ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὴν

Μεσοποταμίαν, όπου ἦσαν διηρημένοι εἰς φυλάς. Ὁ ἀρ-
2000 π.Χ. χηγὸς ἐκάστης φυλῆς ἐλέγετο *πατριάρχης*. Πρῶτος
καὶ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς πατριάρχας ὑπῆρξεν
ὁ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος ἔφυγε μὲ τὴν φυλὴν του ἀπὸ τὴν Μεσο-
ποταμίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν γῆν *Χαναάν*. Τὰς φυσικὰς καλ-
λονάς, τὴν πλουσίαν βλάστησιν καὶ τὴν γονιμότητα τῆς χώρας
περιγράφει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὡς πραγματικὸν παράδεισον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀβραάμ οἱ Ἑβραῖοι ἐπανήρχισαν τὴν
παλαιὰν νομαδικὴν ζωὴν, ἕως οὗτου κατέληξαν εἰς τὴν Αἴγυπτον,
ὅπου ἐγκατεστάθησαν. Οἱ Φαραῶ κατ' ἀρχὰς ἐδείχθησαν εὐμενεῖς
πρὸς αὐτοὺς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον διαμονὴν των, ἡ ὁποία
διήρκεσε περὶ τὰ 500 ἔτη, ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἔγιναν λαὸς
ἰσχυρὸς. Τοῦτο ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν τοὺς Φαραῶ, οἱ ὁποῖοι ἤρ-
χισαν νὰ πιέζουσι καὶ νὰ καταδιώκουσι αὐτοὺς σκληρῶς. Εἰς τὴν δύ-
σκολον αὐτὴν περίοδον τοῦ ἔθνικοῦ των βίου παρουσιάσθη μετα-
ξύ των ἐξαιρετικὸς ἀνὴρ, ὁ Μωυσῆς. Μὲ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δρα-
στηριότητά του ἔσωσε τοὺς Ἑβραῖους ἀπὸ τὴν ἀγρίαν καταδυνά-
στευσιν τῶν Φαραῶ. Ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ
τοὺς ὠδήγησε πρὸς βορρᾶν διὰ μέσου τῆς ἀραβικῆς ἐρήμου. Ἀφοῦ
ἐπὶ 40 ἔτη περιεπλανήθησαν καὶ ἐδοκίμασαν πολλὰς ταλαιπωρίας,
ἔφθασαν εἰς τὰ σύνορα τῆς Χαναάν ἀνατολικῶς τοῦ

1400 π.Χ. Ἰορδάνου. Ἀλλ' ὁ Μωυσῆς ἀπέθανε πρὶν πατήσῃ τὴν
γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τὴν ὁποίαν μόνον μακρόθεν εἶδεν
ἀπὸ τὴν κορυφὴν ὄρους ἀπέναντι τῆς Ἰεριχοῦς.

Ὁ Μωυσῆς ὑπῆρξε καὶ μέγας νομοθέτης. Ἔθεσε νόμους συμ-
φώνως μὲ τὰς ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸ ὄρος
Σινᾶ κατὰ τὴν πορείαν πρὸς τὴν Παλαιστίνην. Οἱ νόμοι αὐτοὶ ἐρ-
ρῦθμιζον τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν τῶν Ἑβραίων. Ἴδου μερικὰ ἀπὸ
τὰς περιφήμους διατάξεις τοῦ Μωυσέως :

*Ὅποιος καταραστῆ τὸν πατέρα του ἢ τὴν μητέρα του ἢ ὅποιος
τοὺς κτυπήσῃ, θά τιμωρεῖται μὲ θάνατον.*

Χήραν καὶ ὄρφανὸν νὰ μὴ στενοχωρήσῃς.

Νὰ μὴ γίνῃς αἰτία νὰ τιμωρηθῆ ἄθῶος.

Νὰ μὴ καταπατήσῃς τὸ δίκαιον τοῦ πτωχοῦ.

Ὅποιος κάμῃ ζημίαν εἰς ξένο χωράφι ἢ ξένο ἀμπέλι, θά τὴν

πληρώση με τὸν καλύτερον καρπὸν ἀπὸ τὸ χωράφι του ἢ ἀπὸ τὸ ἀμπέλι του.

Οἱ Ἑβραῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωυσέως διέβησαν τὸν Ἰορδάνην παρὰ τὴν Ἱεριχὼ με ἀρχηγὸν τὸν Ἰησοῦν τοῦ Νανῆ καὶ κατέλαβον εὐκόλως τὴν Παλαιστίνην. Μέγαν κίνδυνον διέτρεξαν ἀπὸ τὸν πολεμικὸν λαὸν τῶν Φιλισταίων, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὴν νότιον παραλίαν. Μετὰ μακροῦς πολέμους ἐνίκησαν τοὺς Φιλισταίους καὶ συνέτριψαν τὴν δυνάμιν των. Τοῦτο ἐπέτευχεν ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῶν Ἑβραίων, ὁ Δ α β ῖ δ. **1010 π.Χ.** Οὗτος ἐξέτεινε τὰ σύνορα τοῦ κράτους καὶ ἔκτισε τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν κατέστησε πρωτεύουσαν. Ὁ Δαβὶδ ἦτο καὶ ἕξοχος ποιητής, ὅπως δεικνύουν οἱ ἐμπνευσμένοι ψαλμοὶ του.

Ὁ Σ ο λ ο μ ῶ ν, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Δαβὶδ, ὀνομαστὸς διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην του, ἐξηκολούθησεν τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς του. Ἐκτὸς ἄλλων σημαντικῶν ἔργων κατεσκεύασε καὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ, τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ ναὸς οὗτος πολλάκις ἐλεηλατήθη καὶ εἰς τὸ τέλος κατεστράφη κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Τίτου (70 μ.Χ.).

Μετὰ τὸν Σολομῶντα ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῶν Ἑβραίων. Οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὸν Κῦρον, οἱ Μακεδόνες, κατόπιν κατέκτησαν ἀλληλοδιαδόχως τὴν χώραν.

4. ΟΙ ΦΟΙΝΙΚΕΣ

Χώρα καὶ κάτοικοι

Φοινίκην ὠνόμαζον οἱ Ἕλληνες τὴν στενὴν λωρίδα γῆς, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μεταξὺ τῆς παραλίας τῆς Συρίας καὶ τῆς δασώδους ὄρσειρᾶς τοῦ Λιβάνου. Ἡ χώρα εἶναι πλουσία εἰς λιμένας καὶ ἀσφαλεῖς ὄρμους. Σπουδαιότεραι πόλεις τῆς Φοινικῆς ἦσαν ἡ Ἄ ρ α δ ο ς, ἡ Β ύ β λ ο ς, ἡ Β η ρ υ τ ὂ ς, ἡ Σ ι δ ῶ ν καὶ ἡ Τ ύ ρ ο ς.

Οἱ Φοινικεῖς εἶχον πολλὰς σχέσεις με τοὺς Ἕλληνας. Οἱ μῦθοι, οἱ ὅποιοι σώζονται, μαρτυροῦν, ὅτι πλεῖστα στοιχεῖα πολιτισμοῦ εἰσήγαγον εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Ὁ σπουδαιότερος ἐξ αὐτῶν

είναι ὁ μῦθος τοῦ Κάδμου. Ὁ πρῶτος Ἕλληνας ἱστορικὸς Ἡρόδοτος λέγει περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς: « *Οἱ Φοίνικες, οἱ σὺν Κάδμῳ ἀφικόμενοι, ἄλλα τε πολλὰ οἰκίσαντες ταύτην τὴν χώραν εἰσήγαγον μαθήματα εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ δὴ καὶ γράμματα οὐκ ὄντα πρὶν Ἑλλήσιν* ». Διὰ τοῦτο τὸ ἀλφάβητον ὠνομάσθη **φ ο ι ν ι κ ι κ ὀ ν**.

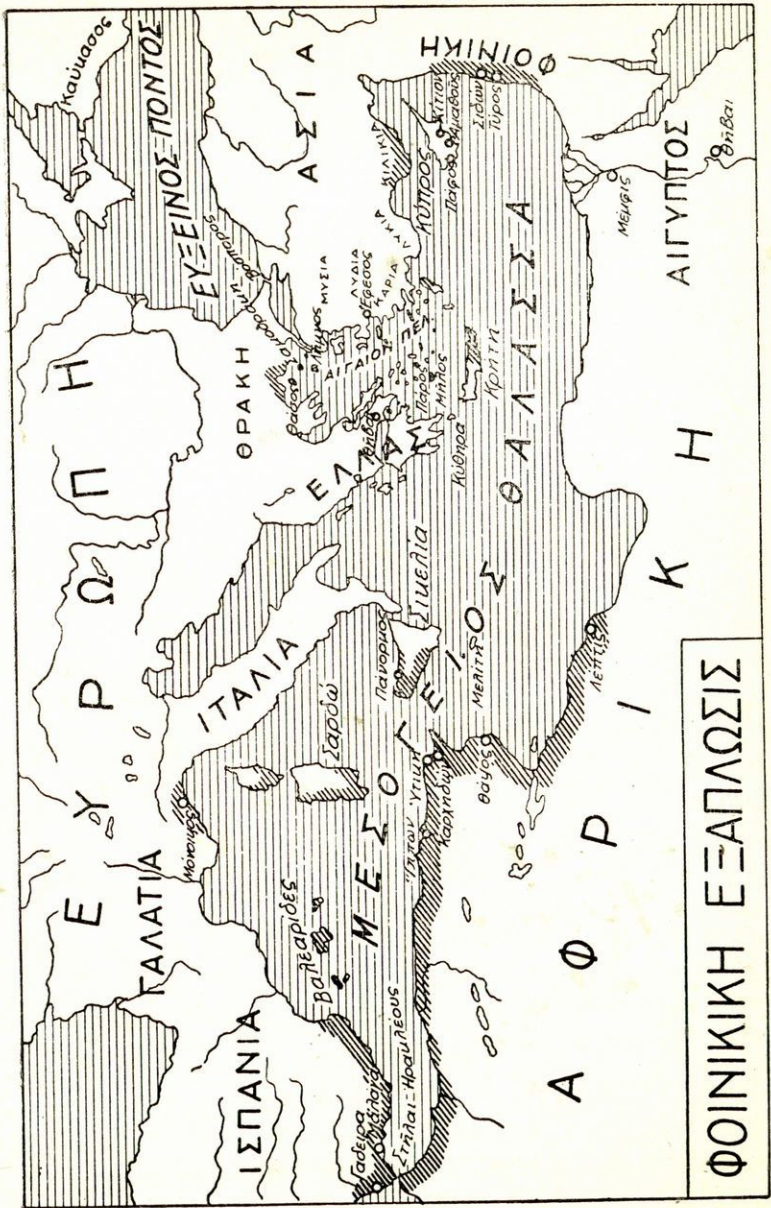
Οἱ Φοίνικες ἦσαν σημίται. Ἡ φύσις τῆς χώρας τοὺς ἔκαμε νὰ στραφοῦν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Τὸ ὄρος Λίβανος ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς ἄφθονον καὶ ἀρίστην ξυλείαν διὰ τὴν κατασκευὴν πλοίων. Μὲ αὐτὰ ἐπεχείρουν μακρινὰ καὶ ἐπικίνδυνα ταξίδια χάριν τοῦ κέρδους. Ἡ εὐφυΐα, ἡ πονηρία, ἡ τόλμη καὶ ἡ δραστηριότης των κατέστησαν αὐτοὺς περιφήμους ναυτικούς καὶ ἐμπόρους. Ἄλλ' ὡς ἔμποροι ταξιδεύουν μόνον διὰ τὸ κέρδος καὶ ἀποκρύπτουν ἐπιμελῶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὰς θαλασσίας ὁδοὺς καὶ τὰς χώρας, τὰς ὁποῖαν ἀνακαλύπτουν.

Οἱ Φοίνικες ἐλάτρευσαν τὰ οὐράνια σώματα. Κυριώτεροι θεοὶ των ἦσαν ὁ Βάαλ (ἥλιος), θεὸς τοῦ φωτός, καὶ ἡ Ἄστάρτη (σελήνη) θεὰ τῆς γονιμότητος, τὴν ὁποῖαν οἱ Ἕλληνας ἐταύτιζον μὲ τὴν Ἀφροδίτην. Ἡ λατρεία τῶν Φοινίκων ἦτο βάρβαρος, διότι ἐξιλέωνον τοὺς θεοὺς μὲ τὴν θυσίαν τῶν τέκνων των.

Οἱ Φοίνικες οὐδέποτε ἀπετέλεσαν ἐνιαῖον κράτος. Αἱ πόλεις των ἔμειναν αὐτόνομοι καὶ ἐκυβερνῶντο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ βασιλεῖς καὶ ἀργότερα ἀπὸ πλουσίους ἐμπόρους. Ἡ Σιδῶν καὶ ἡ Τύρος προώδευσαν περισσότερο τῶν ἄλλων καὶ κατέλαβον ἐξέχουσαν θέσιν μετὰξὺ αὐτῶν.

Κατ' ἀρχὰς ἀνεπτύχθη ἡ Σιδῶν (1100 π.Χ.), ἡ ὁποῖα ἔγινε σπουδαία ἐμπορικὴ ἀγορὰ καὶ ἀπέκτησε μέγαν πλοῦτον. Τὰ πλοῖα τῆς ἐταξίδευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, περιέπλευσαν τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη μετέφερον εἰς τὴν Σιδῶνα πολύτιμα ἐμπορεύματα.

Πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴν Σιδῶνα ἀνεδείχθη ἀργότερα ἡ Τύρος. Οἱ Τύριοι διηθύνθησαν πρὸς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ὅπου ἴδρυσαν πολυαριθμούς ἀποικίας. Διὰ τῶν πλοίων των διεξήγον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὰς χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ἔγιναν πλουσιώτατοι. Ἡ Τύρος ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν κατὰ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα.

ΦΟΙΝΙΚΙΚΗ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ

Ἡ θαλασσοκρατία τῶν Φοινίκων

Πρῶτοι ναυτικοὶ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ὑπῆρξαν οἱ Κρήτες. Ἀπὸ αὐτοὺς ἐδιδάχθησαν τὴν ναυτικὴν τέχνην οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἕλληνες. Μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ κατὰ θάλασσαν κυριαρχία περιῆλθεν εἰς τοὺς Φοίνικας, οἱ ὅποιοι ἀνεδέχθησαν ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους ἀποικιακοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου.

Οἱ Φοίνικες περὶ τὸ 1100 π.Χ. κατέλαβον τὴν Κύπρον, τὴν νῆσον τοῦ χαλκοῦ, ὅπου ἴδρυσαν ἀποικίας. Κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους ἔγιναν κύριοι τῆς Ρόδου καὶ ἦλθον εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας. Τότε διῆλθον τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὸν Βόσπορον καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς Τύρου, οἱ Φοίνικες ἐστράφησαν πρὸς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον. Ἦλθον εἰς τὴν Σικελίαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὰς Βαλεαρίδας νήσους καὶ ἔφθασαν μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν (Γιβραλτάρ). Παντοῦ ἴδρυσαν ἐμπορικοὺς σταθμοὺς καὶ ἀποικίας. Πλησίον τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτάρ ἔκτισαν τὰ Γάδεира. Τὰς περισσοτέρας ἀποικίας ἐγκατέστησαν εἰς τὰ παράλια τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Ἐδῶ, πλησίον τῆς σημερινῆς Τύνιδος, ἐκτίσθη ἡ σπουδαιότερα ἐξ ὅλων τῶν ἀποικιῶν τῆς Φοινίκης, ἡ Καρχηδὼν (800 π.Χ.).

Τολμηροὶ θαλασσοπόροι οἱ Φοίνικες ἐπέρασαν τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἀπὸ Φοίνικας ναυτικοὺς ἔγινε καὶ ὁ περίπλους τῆς Ἀφρικῆς κατὰ παραγωγίαν τοῦ Φαραῶ *Νεκῶ*.

Ἐμπόριον - βιομηχανία - τέχνη

Οἱ Φοίνικες δὲν ὑπῆρξαν μόνον ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἀποικιακοὺς λαοὺς τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔμποροι ἀνεδέχθησαν ἀσύγκριτοι. Ἀπὸ τὸν Εὐξείνου πόντον μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ ἐγέμισαν ὅλα τὰ παράλια καὶ πολλὰς νήσους μὲ ἐμπορικοὺς σταθμούς. Οἱ *ἐμπορικοὶ σταθμοὶ* ἦσαν θέσεις ὠχυρωμένοι πλησίον τῆς ἀκτῆς φυσικοῦ λιμένος. Εἰς αὐτοὺς ἐξεφόρτωναν τὰ ἐμπορεύμετά των, τὰ ὅποια ἀντήλλασσον μὲ τὰ προϊόντα τῶν ἰθαγενῶν.

Ἄλλὰ καὶ κατὰ ξηρὰν εἶχον ὀργανώσει καραβάνια, μὲ τὰ ὅποια συνεκέντρωνον εἰς τὴν χώραν των ὀλόκληρον τὸ ἐμπόριον τῆς Βαβυλῶνος καὶ τοῦ ἑσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας.

Οἱ Φοίνικες ἐδημιουργησαν καὶ βιομηχανίαν σημαντικὴν. Κατεσκεύασαν διάφορα εἶδη χρήσιμα εἰς τὴν ζωὴν — οἰκιακὰ σκεύη, πήλινα ἀγγεῖα, μικρὰ ἀγάλματα καὶ λεπτὰ ὑφάσματα — τὰ ὅποια ἐζητοῦντο πολὺ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μεγάλη ζήτησις ἐπέβαλε τὴν αὐξησιν τῆς παραγωγῆς, ἴδρυσαν πολυάριθμα *ἐργαστήρια*, εἰς τὰ ὅποια ἐργάζοντο πολλοὶ καὶ ἔμπειροί τεχνῖται. Τὰ ἐργαστήρια αὐτὰ ἦσαν πραγματικὰ ἐργοστάσια καὶ παρήγον ἄφθονα καὶ εὐθηνὰ βιομηχανικὰ εἶδη.

Οἱ Φοίνικες διεκρίθησαν ἰδίως εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων, τῆς ὑάλου καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς πορφύρας. *Πορφύρα* ὠνομάζετο τὸ κόκκινον χρῶμα καθὼς καὶ τὸ κογχύλιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξήγετο. Αἱ ἄκται τῆς Φοινίκης ἦσαν γεμάται ἀπὸ τοιαῦτα κογχύλια. Μὲ τὸ χρῶμα τῆς πορφύρας ἔβαφον τὰ πολυτελέστερα ὑφάσματα.

Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν δὲν ἀνέπτυξαν ἰδικόν των σχέδιον, ἀλλ' ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τῶν γειτονικῶν λαῶν. Εἶχον ὅμως σπουδαίους καλλιτέχνας. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑβραίων Σολομῶν μὲ Φοίνικας τεχνίτας κατεσκεύασε τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ.

5. Οἱ Χετταῖοι

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὁμιλεῖ περὶ τοῦ λαοῦ τῶν Χετταίων. Αἱ πληροφορίαι, τὰς ὁποίας δίδει, ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ νεώτερα σπουδαῖα εὐρήματα καὶ ἀπὸ ἐπιγραφῶν τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν ἰδίων τῶν Χετταίων. Ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν, ὅτι οἱ Χετταῖοι ἦσαν ἀρχαῖος ἀνατολικὸς λαὸς μὲ ἀξιόλογον καὶ ἰδιόρρυθμον πολιτισμόν. Ὁ λαὸς οὗτος ἐζησεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Συρίαν καὶ οἱ ἀρχαιότεροι βασιλεῖς του φθάνουν ἕως τὸ 2000 π.Χ. Οἱ Χετταῖοι δὲ εἶναι οὔτε **2000 π.Χ.** Ἰνδοευρωπαῖοι οὔτε σημίται, ἀλλ' ἀνήκουν εἰς τοὺς καλουμένους Μικρασίτας, ὅπως οἱ Λυδοί, οἱ Κἄρες, οἱ Λυκάονες, οἱ Καππάδοκες κ.λ.π.

Πρωτεύουσα τοῦ κράτους τῶν ἦτο ἡ **Χαττούσα**, ἡ ὁποία ἔκειτο εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Μπογάζκιοὶ ἀνατολικῶς τοῦ Ἑλλήσποταμοῦ. Τὸ κράτος τῶν Χετταίων ἀπέκτεινε δύναμιν κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καί, ὅπως εἶδομεν, κατὰ τὸ 1731 π.Χ. ἔκαμε μεγάλην ἐπιδρομὴν κατὰ τοῦ ἀρχαίου βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ὀλόκληρος ἡ Μικρὰ Ἀσία περὶ τὸ 1500 π.Χ. εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Χετταίων. Πρὸς δυσμὰς ἐπεκράτουν κατὰ θάλασσαν οἱ Κρήτες καὶ ἠκμαζεν ὁ Κρητομυκηναϊκὸς πολιτισμὸς. Ἡ Χαττούσα ἦτο ὠχυρωμένη μετὰ ἰσχυρὰ τείχη, στρατιωτικαὶ δὲ ὁδοὶ ἦντων αὐτὴν μετὰ τὰς ἐπικαίρους θέσεις τῶν συνόρων πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς.

Τὸ κράτος τῶν Χετταίων ἔφθασεν εἰς ἐξαιρετικὴν ἀκμὴν κατὰ τὸν 14ον π.Χ. αἰῶνα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ Χετταῖοι ἤλθον εἰς σχέσεις μετὰ τοὺς Ἀχαιοὺς. Εὐρέθη σχέδιον ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν ὁ τότε βασιλεὺς τῶν Χετταίων ἔστειλεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Μυκηναίων πρὸς διακανονισμὸν διαφόρων πολιτικῶν ζητημάτων.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 13ου π.Χ. αἰῶνος οἱ Χετταῖοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν πίεσιν μεσογειακῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι ἐκ τῶν παραλίων ἐκινήθησαν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πρὸ τῆς ὁρμῆς τῶν ὑπέκυψαν οἱ Χετταῖοι καὶ τὸ κράτος τῶν κατελύθη περὶ τὰ 1200 π.Χ.

6. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

Τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰράν.— Οἱ λαοὶ τοῦ δυτικοῦ Ἰράν

Ἀνατολικῶς τοῦ Μεσσοποταμίας καὶ παραλλήλως τοῦ ποταμοῦ Τίγρητος ὑψώνεται τὸ ὄρος Ζάγρος, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὰ δυτικὰ ὄρια τοῦ ὄροπέδιου τοῦ Ἰράν. Τὸ ὄροπέδιον τοῦτο καταλαμβάνει τεραστίαν ἔκτασιν. Φθάνει πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰνδοῦ, πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῆς λίμνης Ἀράλης καὶ πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Ὅλη ἡ χώρα τοῦ Ἰράν λέγεται Ἀριάνη.

Τὸ κέντρον τοῦ Ἰράν εἶναι ἀκατοίκητος ἔρημος, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μέχρι τῆς θαλάσσης. Τὸ πρὸς δυσμὰς τῆς ἐρήμου μέρος ἔχει γόνιμον ἔδαφος μετὰ πλουσίαν βλάστησιν καὶ ἀποτελεῖ τὸ δυτικὸν Ἰράν. Τὸ βόρειον τμήμα τοῦ δυτικοῦ Ἰράν κατέχει ἡ Μη-

δία καὶ τὸ νότιον ἢ Περσία. Ἡ Μηδία εἶναι χώρα πλήρης ἀγρίων ὀρέων μὲ πολλὰς εὐφόρους κοιλάδας. Ἡ Περσία, ὄρεινὴ καὶ αὐτὴ, ἔχει μεγάλας πεδιάδας αἱ ὁποῖαι ποτίζονται ἀπὸ πολλοὺς ποταμοὺς καὶ εἶναι εὐφορώταται.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν Ἰνδοευρωπαϊῶν, λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν ὁμοφυλίαν κατῆλθον πρὸς νότον ἀπὸ τὰς ρωσικὰς στέππας. Ἀπὸ αὐτοὺς ἓν τμήμα, τὸ ὁποῖον ἀπετέλουν οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι, ἐγκατεστάθη εἰς τὸ δυτικὸν Ἰράν καὶ ἓν ἄλλο εἰσέβαλεν εἰς τὰς Ἰνδίας. Οἱ Μῆδοι, οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἰνδοὶ ἀποτελοῦν ἓνα κλάδον τῆς μεγάλης Ἰνδοευρωπαϊκῆς οἰκογενείας λαῶν, τοὺς λεγομένους Ἀρίους.

Τὸ Μηδικὸν κράτος.

Οἱ Μῆδοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν διηρημένοι εἰς μικρὰς ἡγεμονίας καὶ ἐπλήρωνον φόρον εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων ὡς ὑποτελεῖς. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος ἠνώθησαν καὶ ἐσχημάτισαν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὰ Ἐκβάτανα. Εἰς ἓκ τῶν ἡγεμόνων ἀνεγνωρίσθη τότε ὡς βασιλεὺς. Ὀλίγον βραδύτερον ἠνάγκασαν τοὺς ὁμοφύλους τῶν Πέρσας νὰ ὑποταχθοῦν εἰς αὐτοὺς.

Ὅταν ἔγινε βασιλεὺς τῶν Μήδων ὁ Κυαξάρης, συνενόηθη μὲ τοὺς Βαβυλωνίους καὶ οἱ δύο λαοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀσσυρίαν. Κατόπιν πολιορκίας ἐκυρίευσαν καὶ κατέστρεψαν τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ἀσσυρίων Νινεβί (612 π.Χ.). Ἡ Μηδία ἀπέκτησε τότε μεγάλην δύναμιν. Ἡ Ἀσσυρία καθὼς καὶ ὅλαι αἱ χῶραι πρὸς βορρᾶν, τὰς ὁποίας κατεῖχον ἄλλοτε οἱ Ἀσσύριοι, περιῆλθον εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Μήδων. Πρὸς δυσμὰς τὸ μηδικὸν κράτος ἔφθασε μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἄλως, διὰ τοῦ ὁποίου ἐχωρίζετο ἀπὸ τὸ βασιλεῖον τῶν Λυδῶν.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κυαξάρου Ἀστυάγης (584 - 550 π.Χ.) ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Μήδων. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἀνεφάνη μεταξὺ τῶν Περσῶν σπουδαῖος ἀνὴρ, ὁ Κύρος. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του οἱ Πέρσαι ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Μήδων, κατέλυσαν τὴν ἐξουσίαν τῶν καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλέα. Ἀπὸ τότε Μῆδοι καὶ Πέρσαι συνεχωνεύθησαν, τὸ δὲ κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔζησαν ἠνωμένοι, ὠνομάσθη ἀδιαφόρως μηδικόν

ἡ περσικὸν κράτος. Παλαιότερα πρωτεύουσα τοῦ νέου κράτους ἦσαν αἱ Πασαργάδαί, κατόπιν ἡ Περσέπολις καὶ τέλος τὰ Σοῦσα.

Κῦρος ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περσικοῦ κράτους

Ὁ Κῦρος (556 - 528 π.Χ.), ἀφοῦ ὑπέταξε τοὺς Μήδους, ἐστράφη κατὰ τοῦ ἰσχυροτέρου ἐκ τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῶν Λυδῶν. Βασιλεὺς τῆς Λυδίας ἦτο ὁ περιφημὸς διὰ τὸν πλοῦτόν του Κροῖσος. Οὗτος εἶχεν ἐνώσει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅλην σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς ἐκεῖ ἑλληνικὰς πόλεις.

Οἱ στρατοὶ τῶν δύο ἀντιπάλων, Κύρου καὶ Κροίσου, συνητήθησαν εἰς τὴν Καππαδοκίαν. Ἐκεῖ συνήφθη αἰματηρὰ μάχη, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἠττήθη ὁ Κροῖσος καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του τὰς Σάρδεις. Ὁ Κῦρος ἐκυρίευσεν τὰς Σάρδεις **546 π.Χ.** καὶ συνέλαβεν τὸν Κροῖσον αἰχμάλωτον. Τὸ πλοῦσιον βασιλεῖον τῶν Λυδῶν καθὼς καὶ ὅλη ἡ Μικρὰ Ἀσία μὲ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν.

Ὁ Κῦρος ἐστράφη κατόπιν ἐναντίον τῶν Βαβυλωνίων καὶ κατέλαβεν τὴν Βαβυλῶνα ἀμαχητί. Τότε αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι τοῦ βαβυλωνιακοῦ κράτους μέχρι τῆς Αἰγύπτου παρεδόθησαν **538 π.Χ.** εἰς αὐτόν. Εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐχαιρέτισαν ὡς ἐλευθερωτὴν, ἐπέτρεψε νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ νὰ ἀνοικοδομήσουν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Κῦρος ἀνέβαλε τὴν ἐκστρατεῖαν κατὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐβάδισε πρὸς ἀνατολὰς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησεν ἐναντίον λαῶν τῆς Σκυθίας, ἐφρονεῖσθη (528 π.Χ.).

Ὁ νεκρὸς τοῦ Κύρου ἐτέθη εἰς τάφον, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος εἶχεν ἀνεγείρει εἰς τὰς Πασαργάδας. Ὁ τάφος σώζεται μέχρι σήμερον. Ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχει ἐπιγραφή μὲ σφηνοειδῆ γράμματα, ἡ ὁποία λέγει: « *Ἔσθ' ἄνθρωπε, ἐγὼ Κῦρός εἰμι ὁ Καμβύσων, ὁ τὴν ἀρχὴν Περσῶν καταστησάμενος καὶ τῆς Ἀσίας βασιλεύσας. Μὴ οὖν φθονήσης μοι τοῦ μνήματος* ».

Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ αἱ παραδόσεις διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κύρου μαρτυροῦν, ὅτι ὑπῆρξε μέγας στρατηγός, ἔξοχος πολιτικός καὶ φιλόφρωνος πρὸς τοὺς ἠττημένους ἐχθροὺς του. Ὁ

Ἄθηναϊος ἱστορικός Ξενοφῶν ἔγραψεν ὀλόκληρον ἱσύγγραμμα ἀναφερόμενον εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀρετὰς του.

Τὸ περσικὸν κράτος μετὰ τὸν Κύρον

Τὸ κατακτητικὸν ἔργον τοῦ Κύρου συνεπλήρωσεν ὁ υἱὸς του Καμβύσης (528 - 521 π.Χ.). Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ὑπέταξε τὴν

Ὁ τάφος τοῦ Κύρου εἰς τὰς Πασαργάδας

Αἴγυπτον, τὴν Λιβύην καὶ τὴν Κυρηναϊκὴν. Ἐν τῷ μεταξύ ἐπανάστασις ἐξεργάγη εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ Καμβύσης ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὴν ἐκστρατεῖαν τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν χώραν του, καθ' ὁδὸν ὅμως ἀπέθανεν αἰφνιδίως. Μετὰ τὸν Καμβύσην ὀνομαστός βασιλεὺς τῶν Περσῶν ὑπῆρξεν ὁ Δαρεῖος Α' ὁ Ὑστᾶσπου (521 - 485 π.Χ.), ὅπως τὸν ἀναφέρουν οἱ παλαιοί. Εἰς αὐτὸν τὸ περσικὸν κράτος ὀφείλει τὴν διοικητικὴν του ὀργάνωσιν, τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὀρίων του, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δύναμιν του. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις τῶν Περσῶν ἐναν-

τιόν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Ξέρξης ὁ Α΄.

Τὸν Ξέρξην διεδέχθη ὁ Ἀρταξέρξης ὁ Α΄ καὶ αὐτὸν ὁ Δαρεῖος ὁ Β΄. Μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς του Ἀρταξέρξης ὁ Β΄. Τὸν Ἀρταξέρξην τὸν Β΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἀρταξέρξ-

Περσικὸν ἀνάκτορον (ἀναπαράστασις)

Μία πρόσοψις ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων. Οἱ ὕψηλοι καὶ λεπτοὶ κίονες δίδουν εἰς τὸ οἰκοδόμημα κομψότητα καὶ ἐλαφρότητα.

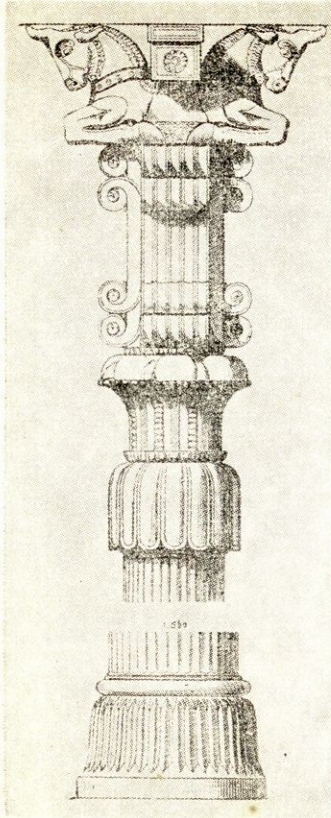
ξ ἡς ὁ Γ΄, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ καταστείλῃ πολλὰς ἐπαναστάσεις εἰς τὸ βασιλεῖόν του.

Ἄλλ' ἢ μοιραία ὥρα διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας ἐπλησίαζεν. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Γ΄ Δαρεῖος ὁ Γ΄ ὁ Κοδομανὸς (336 - 330 π.Χ.) ὑπῆρξεν ὁ τε

330 π.Χ. λευταῖος βασιλεὺς τῆς δυναστείας τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ περσικὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὸ 330 π.Χ.

Ὁ πολιτισμὸς τῶν Περσῶν

Οἱ Πέρσαι, ὡς ἰνδοευρωπαῖοι, εἶχον τὰ χαρίσματα τῶν λαῶν τῆς μεγάλης αὐτῆς ὁμοεθνίας. Διεκρίνοντο διὰ τὴν ὀξείαν ἀντίλη-

Περσικός κίων

(Από τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων)

Ἔχει ὕψος 20 μ. Τὸ κιονόκρανον εἶναι δύο μέτρων ὕψους καὶ κοσμεῖται μὲ δύο ταύρους ἠνωμένους.

Ζα ρ α τ ο ὕ σ τ ρ α ῖ ς (Ζωροάστρης, 7ος π.Χ. αἰών), ἡ δὲ διδασκαλία του περιέχεται εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Περσῶν, τὴν **Ζ ἐ ν δ ᾽ Α β ἐ σ τ α ν**.

Οἱ Πέρσαι ἦσαν διηρημένοι εἰς δύο κοινωνικὰς τάξεις: τοὺς

ψιν, τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα καὶ τὴν ἀγάπην των πρὸς τὸ ὠραῖον. Ἀπὸ τοὺς διαφόρους λαούς, τοὺς ὁποίους κατέκτησαν, παρέλαβον ὅ,τι ἦτο χρήσιμον εἰς αὐτούς.

Εἰς τὴν θρησκείαν διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνατολικούς λαούς. Πιστεύουν, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς αἰώνιον πόλεμον μεταξύ των. Ὁ Θεὸς τοῦ ἀγαθοῦ, ὁ Ἄ χ ο υ ρ α Μ ά σ δ α, εἶναι ὁ πλάστης τοῦ κόσμου καὶ ἔχει ὡς βοηθούς τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνθρώπους. Ὁ θεὸς τοῦ κακοῦ, ὁ Ἄ ρ μ ά ν, ἀκολουθεῖται ἀπὸ πλῆθος πονηρῶν πνευμάτων καὶ προσπαθεῖ νὰ καταστρέψῃ τὸν κόσμον. Νικητὴς ἀπὸ τὴν πάλην αὐτὴν θὰ ἐξέλθῃ ὁ ἀγαθὸς θεὸς τοῦ φωτός.

Κύριον στοιχεῖον τῆς λατρείας τῶν Περσῶν εἶναι τὸ πῦρ καὶ διὰ τοῦτο ἡ θρησκεία αὐτὴ ὠνομάσθη **Πυρολατρία**. Οἱ θεοὶ των δὲν εἶχαν ναοὺς καὶ ἀγάλματα. Αἱ προσευχαὶ ἐγίνοντο εἰς τὸ ὑπαιθρον ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὄρέων. Ἰδρυτὴς τῆς θρησκείας εἶναι ὁ

γαιοκτήμονας εύγενείς και τούς δουλοπαροίκους γεωργούς. Ἡ πρώτη τάξις ἦτο προνομιοῦχος και κατελάμβανεν ὅλας τὰς ἀνωτέρας θέσεις. Ἐξ ἄλλου μεγάλην δύναμιν εἶχον οἱ ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο μάγοι. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἦτο ἀπόλυτος μονάρχης και εἶχε τὴν ἀπαίτησιν νὰ τὸν προσκυνοῦν οἱ ὑπήκοοι του.

Ὅσα ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα διεσώθησαν, μᾶς ἐκπλήσσουν μετὴν μεγαλοπρέπειάν των. Θαυμάσια αἰθουσαι τελετῶν και ὑποδοχῶν, ἀνάγλυφοι παραστάσεις, πλῆθος κομψῶν κίωνων, πλουσία διακόσμησης μαρτυροῦν τὸν πλοῦτον, τὴν δύναμιν και τὸ μεγαλεῖον τῶν Περσῶν βασιλέων.

II. ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Ἐγνωρίσαμεν εἰς τὰ προηγούμενα τούς σπουδαιότερους λαοὺς τοῦ ἀρχαίου ἀνατολικοῦ κόσμου. Εἶδομεν τὴν προέλευσιν, τὴν πρόοδον και τὴν παρακμὴν των. Πρῶτοι αὐτοὶ ἀνέπτυξαν κοινωνίαν μετὰ σαφῶς διακεκριμένας τάξεις. Πρῶτοι ἐδημιούργησαν κράτη μεγάλα και ἰσχυρά. Εἰς τὰς τέχνας, τὸ ἐμπόριον και τὴν βιομηχανίαν προώδευσαν σημαντικῶς. Πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστήμης ὀφείλονται εἰς αὐτούς. Ἐν τούτοις δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιζήσουν και νὰ δημιουργήσουν ἕνα ἀνώτερον και μόνιμον πολιτισμόν.

Τοῦτο συνέβη, διότι τὰ κράτη αὐτὰ πολιτικῶς και κοινωνικῶς παρέμειναν στάσιμα. Διετήρησαν μέχρι τέλους τὸ ἀπολυταρχικὸν πολίτευμα και τὴν ἰδίαν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀπόλυτα δικαιώματα ἐπὶ τῆς ζωῆς και τῆς περιουσίας τῶν ὑπηκόων του. Οἱ γαιοκτήμονες εύγενεῖς ἐπίεζον τὸν λαόν, και ὁ κληρὸς ἠμπόδιζε τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξίν του.

Οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ δὲν εἶχον ἀποκτήσει συνείδησιν τῆς ἀξίας των και τῆς ἀξίας τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Τὸ φρόνημά των παρέμεινε πολὺ χαμηλόν. Αἱ πρόοδοι των εἰς τὰς ἐπιστήμας και τὰς τέχνας και γενικῶς εἰς τὸν πολιτισμόν δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ καλυτερεύσουν τὴν ψυχὴν και τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἱκανοποιήσουν τὰς πρακτικὰς ἀνάγ-

κας τῆς ἰδικῆς των ζωῆς. Ἦτο ἐπομένως φυσικὸν ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς νὰ ἐκλείψῃ μαζὶ μὲ τὸν κόσμον ὁ ὁποῖος τὸν ἐδημιούργησε.

Διάφοροι τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἦσαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἐλεύθερος πολιτικός των βίος καὶ αἱ πλούσιαι φυσικαὶ ἀρεταὶ των ἐνέπνευσαν εἰς αὐτοὺς ὑψηλὸν καὶ γενναῖον φρόνημα. Ὅ,τι κυρίως τοὺς ἀπησχόλει ἦτο ἡ διατήρησις τῆς ἐλευθερίας των καὶ ἡ βελτίωσις τοῦ πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι ἡ ἐξυπηρέτησις τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς. Ἐνεκα τούτου ὁ πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον ἀνέπτυξαν, δὲν ἀνήκει εἰς μίαν μόνον ἐποχὴν οὔτε ἐνδιαφέρει ὠρισμένον ἔθνος, ἀλλ' εἶναι αἰώνιος καὶ πανανθρώπινος.

Ἡ συναίσθησις αὐτῆς τῆς ὑπεροχῆς ἀπέναντι τῶν ἄλλων συγχρόνων λαῶν ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας θάρρος καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην αὐτοπεποίθησιν. Διὰ τοῦτο ὅταν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος εὐρέθησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διεξαγάγουν ἀγῶνα φοβερὸν καὶ ἄνισον ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἔκαμαν ἀληθινὰ θαύματα. Κατέφερον ἐναντίον των συντριπτικὸν κτύπημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον οὐδέποτε κατόπιν κατώρθωσαν νὰ συνέλθουν.

Τὴν μεγαλειώδη αὐτὴν καὶ τιτανικὴν πάλην τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Περσῶν θὰ παρακολουθήσωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα μαθήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. ΜΗΔΙΚΟΙ Ἡ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Τά αἷτια συγκρούσεως Ἑλλήνων καὶ Περσῶν

Ἐξ ἧς ὅτου τὸ περσικὸν κράτος μὲ τὰς κατακτήσεις τοῦ Κύρου καὶ τῶν διαδόχων του ἐξηπλώθη μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας, αἱ βλέψεις τῶν Περσῶν βασιλέων ἐστράφησαν πρὸς τὴν Μεσόγειον. Εἶχον τὴν γνώμην ὅτι, διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλὲς τὸ ἀπέραντον κράτος των, ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης ἢ ὅποια περιέβρεχε τὰ δυτικὰ παράλια τῆς αὐτοκρατορίας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐκυριάρχουν εἰς τὴν Μεσόγειον οἱ Ἕλληνες. Ὁ μικρὸς ἀλλὰ δραστήριος αὐτὸς λαὸς εἶχεν εἰσχωρήσει εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς μεγάλης αὐτῆς θαλασσίας λεκάνης καὶ τὰ πλοῖα των τὴν διέσχίζον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ἦτο ἀνάγκη ἐπομένως νὰ ἐξαφανισθῇ ἢ νὰ συγχωνευθῇ μὲ τοὺς διαφόρους ἄλλους λαοὺς, οἱ ὅποιοι ἀπήρτιζον τὴν ἰσχυρὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν οἱ Πέρσαι ἐκίνητοποίησαν ὅλας τὰ ὑλικάς των δυνάμεις, τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ἀντιμετώπισαν μὲ ἀνεπαρκῆ πολεμικὴν προπαρασκευήν, ἀλλὰ μὲ ψυχὴν καὶ φρόνημα ἀκατάβλητον.

Μὲ τοὺς Μηδικοὺς ἢ Περσικοὺς πολέμους, ὅπως λέγεται εἰς τὴν ἱστορίαν ἢ ἐπίθεσις τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ἀρχίζει ἡ λαμπροτέρα περίοδος τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας.

Οἱ μεγάλοι πρόγονοί μας μὲ τὴν ἀποφασιστικότητα καὶ τὸν ἀπαράμιλλον ἡρωισμόν των ἔσωσαν τότε τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλην τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὴν ὑποδούλωσιν εἰς τοὺς Ἀσιάτας. Διὰ τοῦτο ἡ ἐποχὴ αὐτὴ θεωρεῖται σπουδαιότατος σταθμὸς διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος. Τὰ μεγάλα γεγονότα, τὰ ὁποῖα συνέβησαν κατ' αὐτὴν, ἀποτελοῦν σημαντικώτατον μέρος τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

Οἱ Πέρσαι κατὰ τὸ τέλος τοῦ βου π. Χ. αἰῶνος

Ὁ Δαρεῖος

Τὸ περσικὸν κράτος ἦτο ἀπέραντον, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Δαρεῖος Α'. Ἀπὸ τὰ σύνορα τῶν Ἰνδιῶν ἔφθανε μέχρι

Δαρεῖος Α'

(Ἀπὸ περσικὸν ἀνάγλυφον)

τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου. Ὁ Δαρεῖος ὑπῆρξεν ὁ ὀργανωτὴς τοῦ ἀχανοῦς κράτους του. Διήρξεν αὐτὸ εἰς εἴκοσι διοικητικὰς περιφέρειας, αἱ ὁποῖαι ἐλέγοντο σατραπεῖαι. Εἰς ἐκάστην σατραπείαν διώρισε διοικητὴν, τὸν σατράπην, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωσε μεγάλα δικαιώματα. Ἐφήρμοσε δηλαδὴ τὸ σύστημα διοικήσεως, τὸ ὁποῖον σήμερον λέγομεν ἀποκεντρωτικόν. Ὁ σατράπης ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ συναθροίζη καὶ νὰ ἀποστέλλῃ εἰς τὰ Σοῦσα τοὺς φόρους, τοὺς ὁποῖους ἐπλήρωνον οἱ πολῖται διὰ τὸν βασιλέα. Ἄλλο σοβαρὸν καθήκον τοῦ σατράπου ἦτο νὰ ἔχη πάντοτε ἔτοιμον στρατὸν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ αὐθέντου του.

Αἱ παράλια πόλεις ὑπεχρεοῦντο νὰ ἔχουν ἔτοιμον ναυτικόν. Φοι-

νικικά, αἰγυπτιακά καὶ πλοῖα τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπετέλουν τὸν ἰσχυρὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πέρσου μονάρχου.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου ἡ διοίκησις τοῦ κράτους ἦτο θαυμαστή. Οὗτος εἶχε καθιερώσει τὸ σύστημα τῶν *ἐπιθεωρητῶν*, οἱ ὁποῖοι περιώδευον εἰς τὰς σατραπείας καὶ κατόπιν ἔδιδον ἀναφορὰν εἰς τὸν βασιλέα περὶ τῆς διοικήσεως τῶν σατραπῶν. Οἱ ἐπιθεωρηταὶ αὐτοὶ ἦσαν καὶ ἐλέγοντο «ὄφθαλμοὶ τοῦ βασιλέως». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας εἶχε πάντοτε πλήρη καὶ πραγματικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τοῦ κράτους του.

Ἄλλὰ καὶ διὰ τὴν *συγκοινωνίαν* τῆς χώρας πρῶτος ἐφρόντιεν ὁ Δαρεῖος, οἱ δὲ διάδοχοί του τὸν ἐμιμήθησαν. Διὰ στρατιωτικούς καὶ διοικητικούς σκοποὺς κατεσκεύασεν ὁδοὺς, αἱ ὁποῖαι συνέδεον τὴν πρωτεύουσαν Σοῦσα μὲ τὰς σατραπείας. Κατὰ μῆκος τῶν ὁδῶν καὶ εἰς ὠρισμένας ἀποστάσεις ὑπῆρχον καταλύματα, οἱ λεγόμενοι *σταθμοί*. Εἰς αὐτοὺς ἔμενον πάντοτε ὑπάλληλοι τοῦ κράτους, εἶδος *ταχυδρομῶν*, οἱ ὁποῖοι μετέδιδον τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως.

Πέρσαι πολεμισταὶ

(Παράστασις ἐπὶ βεργικωμένων πλίνθων εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων)

Διὰ τὴν διευκόλυνση τὸ ἐμπόριον, ἔκοψε χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα. Μεγάλην κυκλοφορίαν εἶχον καὶ μεταξύ τῶν Ἑλλήνων

τὰ χρυσᾶ νομίσματα, τὰ ὅποια ἔφερον τὴν προτομὴν τοῦ Δαρείου καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο δ α ρ ε ι κ ο ί.

Ὁ Δαρείος ὑπῆρξεν ὁ σπουδαιότερος βασιλεὺς τῆς Περσίας μετὰ τὸν Κῦρον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἡ Περσία ἦτο ἡ μεγαλύτερα καὶ ἰσχυροτέρα δύναμις. Δι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν τὸν Δαρείον « μέ γ α ν β α σ ι λ έ α », ἐξηκολούθησαν δὲ νὰ ὀνομάζουσι τοιοῦτοτρόπως ὅλους τοὺς μετ' αὐτὸν Πέρσας βασιλεῖς.

Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ὑπὸ τοὺς Πέρσας.

Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις, καθὼς εἶδομεν, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Λυδίας ὑπὸ τοῦ Κύρου ἔγιναν καὶ αὐτοὶ ὑπήκοοι τῶν Περσῶν. Ἦκμαζον τότε εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὰ γράμματα.

Αἱ ἐπισημότεραι μετὰ αὐτῶν ἦσαν ἡ Φώκεια, ἡ Ἐφεσος, ἡ Μίλητος καὶ ἡ Σμύρνη.

Οἱ Ἕλληνες τῶν ἰωνικῶν πόλεων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κροῖσου εἶχον αὐτονομίαν, διότι ὁ Κροῖσος ἐξετίμα αὐτοὺς διὰ τὸν πολιτισμὸν των. Ὄταν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας, αἱ πόλεις των ἀπετέλεσαν μετὰ τῆς Λυδίας μίαν σατραπείαν μὲ πρωτεύουσαν τὰς Σάρις καὶ εἶχον τὰς ἰδίας ὑποχρεώσεις μὲ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ περσικοῦ κράτους. Τοιοῦτοτρόπως ἔχασαν τὴν αὐτονομίαν των, τὴν ὅποιαν εἶχε σεβασθῆ ὁ Κροῖσος, καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τοὺς περσικοὺς νόμους.

Ὁ Δαρείος διώρισεν εἰς τὰς ἰωνικὰς πόλεις ἐμπίστους τοῦ Ἑλληνος ὡς διοικητῆς μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο τύραννοι. Οὗτοι διὰ νὰ διατηροῦν τὰς θέσεις των, ἐφρόντιζον νὰ ἐκτελοῦν πιστῶς τὰς ἐντολὰς τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντά του. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ἔφερον βαρέως τὸν περσικὸν ζυγὸν καὶ ἐζήτουν εὐκαιρίαν νὰ τὸν ἀποτινάξουν.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν

Ὁ Δαρείος δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν καλὴν διοίκησιν τοῦ ἀπεράντου κράτους του, ἀλλ' ἐπεχείρησε νὰ τὸ ἐπεκτείνῃ μὲ νέας κατακτήσεις. Κατὰ τὸ ἔτος 514 π.Χ. ἐξεστρά-

τευσε ἐναντίον τῶν Σκυθῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων πέραν τοῦ Δου-
νάβωρος εἰς τὴν σημερινὴν νότιον Ρωσίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν
συνήθροισε 700.000 πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ 600 πλοῖα. Τῆς τερα-
στίας αὐτῆς δυνάμεως τὴν διοίκησιν ἀνέλαβε προσωπικῶς ὁ Δα-
ρεῖος. Ὁ Σάμιος ἀρχιτέκτων *Μανδροκλῆς* κατεσκεύασε κατ' ἐντολὴν
του γέφυραν ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ μέγας βασιλεὺς
ἐπέρασεν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ στόλος του,
ἀποτελούμενος καθ' ὀλοκληρίαν ἀπὸ ἰωνικὰ καὶ νησιω- **514 π.Χ.**
τικὰ σκάφη, ἔπλευσεν εἰς τὸν Δούναβιν, διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ
ἐκεῖ ἄλλην γέφυραν. Ἐπὶ τοῦ στόλου ἐπέβαινον οἱ τύραννοι τῶν
ἰωνικῶν πόλεων. Μὲ αὐτοὺς συνεστράτευσεν ἀναγκαστικῶς καὶ ὁ
ἡγεμὼν τῆς θρακικῆς χερσονήσου Ἀθηναῖος Μιλτιάδης.

Ὁ Δαρεῖος διῆλθε διὰ τῆς Θράκης, καθυπέταξε τὰς θρακικὰς.
φυλάς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Δούναβιν. Ἐκεῖ εὔρεν ἐτοίμην τὴν γέφυ-
ραν καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Σκυθίαν. Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις, τὰς
ὁποίας διεξήγαγε, διέτρεξε μέγαν κίνδυνον καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑπο-
χωρήσῃ. Οἱ Ἕλληνες, οἱ φυλάττοντες τὴν γέφυραν εἰς τὸν Δούνα-
βιν, ἐπληροφορήθησαν τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τοῦ Δαρείου
ἀπὸ Σκύθας, οἱ ὅποιοι εἶχον φθάσει μέχρι τοῦ ποταμοῦ. Οἱ Σκύθαι
μάλιστα συνεβούλευσαν τοὺς Ἕλληνας νὰ διαλύσουν τὴν γέφυραν
καὶ νὰ φύγουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔλεγον, θὰ ἐπετύγχανον
τὴν τελείαν καταστροφὴν τοῦ Δαρείου καὶ τὴν ἰδικὴν των ἀπελευ-
θέρωσιν. Τὴν πρότασιν αὐτὴν ὑπεστήριξεν ὁ Μιλτιάδης, ἀλλ' ἀντέ-
δρασεν ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος καὶ ἡ γέφυρα διετηρήθη.

Ὁ Δαρεῖος καταδιωκόμενος ἀπὸ τοὺς Σκύθας διέβη τὴν γέφυ-
ραν καὶ διὰ τῆς Θράκης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὴν Θράκην
ἀφῆκεν τὸν στρατηγὸν του *Μεγάβαζον*, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν
κατάκτησίν της. Ὀλόκληρος ἡ Θράκη, αἱ ἑλληνικαὶ ἀπρικιαὶ τῆς
Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, καθὼς καὶ ἡ Μακεδονία ἔγιναν
φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Πέρσας.

Ἡ ἰωνικὴ ἐπανάστασις

Ὁ Ἰστιαῖος ἐκέρδισε τὴν εὐνοίαν τοῦ Δαρείου διὰ τὴν ἀφοσί-
ωσιν, τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν ἐκστρατεῖαν του εἰς
τὴν Σκυθίαν. Ἐπειδὴ ὁμως κατόπιν ἐθεωρήθη ἐπικίνδυνος, ἕνεκα τῆς

μεγάλης δυνάμεως τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν, ὁ Δαρεῖος ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὰ Σοῦσα καὶ τὸν ἐκράτησεν ἐκεῖ, διὰ τὸν ἔχη δῆθεν σύμβουλον του. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἰστιαίου, ἐκυβέρνησα τὴν Μίλητον ὡς ἐπίτροπος ὁ γαμβρὸς του Ἀρισταγόρας.

Ὁ Ἀρισταγόρας παρέσυρε τὸν Δαρεῖον εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Νάξου, ἣ ὁποία ἀπέτυχε. Κατόπιν τούτου περιῆλθεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ ἐσκέφθη νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἴωνας εἰς ἐπανάστασιν. Εἰς τὰς σκέψεις του αὐτὰς τὸν ἐνίσχυσε καὶ ὁ πενθερὸς του Ἰστιαῖος μὲ μυστικὴν ἐντολήν. Ἔπεισε λοιπὸν τὰς ἰωνικὰς πόλεις νὰ ἐπαναστατήσουν. Κατὰ συμβουλήν του ἐξεδίωξαν τοὺς τυράννους καὶ ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζουσι στρατόν. Συγχρό-

τως ἐσκέφθη ὁ Ἀρισταγόρας νὰ ζητήσῃ βοήθειαν ἀπὸ
499 π. Χ. τὴν Ἑλλάδα. Κατ' ἀρχὰς ἦλθεν εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐξεθεσεν εἰς τὸ βασιλεῖα Κλεομένη τὴν κατάστασιν τῶν ἰωνικῶν πόλεων καὶ τὸν ἐξώρκισε νὰ τὰς συνδράμῃ διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των ἀπὸ τὸν περσικὸν ζυγόν. « *Ἰώνων παῖδας, εἶπε, δούλους εἶναι ἀντ' ἐλευθέρων ὄνειδος καὶ ἄλλος μέγιστον μὲν ἡμῖν αὐτοῖς, ἔτι δὲ τῶν λοιπῶν ὑμῖν, οἳ προῖστασθε τῆς Ἑλλάδος. Νῦν οὖν πρὸς θεῶν τῶν ἐλληνικῶν ῥύσασθε Ἴωνας ἐκ δουλοσύνης, ἄνδρας ὁμαίμονας* ». Ἀπηρίθμησε κατόπιν τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας θὰ εἶχον οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν των εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἡπειρον. Ἄλλ' οἱ διστακτικοὶ Σπαρτιῶται ἠρνήθησαν τὴν ζητουμένην συνδρομήν. Τότε ὁ Ἀρισταγόρας ἐστράφη πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Αὐτοὶ ὡς ὁμόφυλοι τῶν Ἰώνων καὶ ὡς φίλοι καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς ἐλευθερίας ἔστειλαν πρὸς βοήθειάν των 20 πλοῖα μὲ ὀλίγον στρατόν. Εἰς αὐτὰ προσέθεσαν ἄλλα 5 οἱ Ἐρετριεῖς τῆς Εὐβοίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἦλθον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἠνώθησαν μὲ τοὺς ἐπαναστάτας. Ὅλοι μαζί ἐβάδισαν κατὰ τῶν Σάρδεων, τῆς πρωτευούσης τῆς σατραπείας, καὶ τὰς ἐκυρίευσαν εὐκόλως. Ἡ ἀκρόπολις ὅμως ἀντέστη. Ἐνῶ οἱ ἐπαναστάται ἐπολιόρκουν τὴν ἀκρόπολιν, αἰφνιδίᾳ πυρκαϊὰ κατέκαυσε τὴν πόλιν. Οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν. Κατὰ τὴν ἀποχώρησίν των ἐνικήθησαν πλησίον τῆς Ἐφέσου ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἐγκατέλειψαν τοὺς Ἴωνας, οἱ ὅποιοι ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα μόνοι.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἐπεκταθῆ εἰς τὰς ἐλληνικὰς

πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ Βυζαντίου. Ἄλλ' οἱ Πέρσαι ἔλαβον δραστήρια μέτρα. Ἰσχυρὸς περσικὸς στόλος συνήντησε τὸν ἰωνικὸν παρὰ τὴν νῆσον Λάδην πλησίον τῆς Μιλήτου καὶ τὸν κατέστρεψε. Μετ' ὀλίγον **494 π.Χ.** οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Μίλητον, τὴν ὁποίαν ἔκαυσαν. Ἡ λύπη τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Μιλήτου ὑπῆρξε μεγάλη. Ὅταν ἀργότερα ἐπαίχθη εἰς τὸ θέατρον τὸ δράμα τοῦ ποιητοῦ Φρυνίχου «*Μιλήτου ἄλωσις*», ἡ συγκίνησις των ὑπῆρξε τόση, ὥστε «*εἰς δάκρυα ἔπεσε τὸ θέατρον*», κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, «*καὶ ἐζημίωσαν Φρύνιχον ὡς ἀναμνήσαντα οἰκεῖα κακὰ χιλιάς δραχμαῖς καὶ ἐπέταξαν μηκέτι μηδένα χρῆσθαι τούτῳ τῷ δράματι*». Μετὰ τὴν Μίλητον οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν καὶ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐτιμώρησαν σκληρῶς.

Τοιοῦτον θλιβερὸν τέλος εἶχεν ἡ ἰωνικὴ ἐπανάστασις. Κατέστρεψε τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι ἤκμαζον ἔως τότε, καὶ ἔγινεν ἡ ἀφορμὴ τῶν περσικῶν πολέμων.

Ἡ Ἑλλάς πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων

Γνωρίζομεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον σαφῆ συνείδησιν, ὅτι ἀποτελοῦν ἓνα λαὸν καὶ μάλιστα ἀνώτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους, τοὺς ὁποίους ἀδιακρίτως ὠνόμαζον βαρβάρους. Ἐν τούτοις δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν, ἀλλὰ παρέμειναν διηρημένοι εἰς μικρὰ καὶ ἀνεξάρτητα κρατίδια. Κάθε πόλις ἀπετέλει καὶ ἓν κράτος.

Παρ' ὅλην ὁμως τὴν διαίρεσιν ἰσχυροὶ ἠθικοὶ καὶ κοινωνικοὶ δεσμοὶ ἐκράτουν τοὺς Ἕλληνας ἠνωμένους μεταξύ των, τοιοῦτοι δεσμοὶ ἦσαν: ἡ ἰδία γλώσσα, ἡ ἰδία θρησκεία, τὰ ἴδια ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ οἱ Πανελλήνιοι ἄγῶνες.

Ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἑλληνικὰ κράτη δύο ἦσαν τὰ μεγαλύτερα καὶ σπουδαιότερα: τὸ κράτος τῆς Σπάρτης καὶ τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν μὲ διαφορητικὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν.

Τὸ κράτος τῆς Σπάρτης ἦτο στρατιωτικὸν μὲ πολίτευμα ὀλιγαρχικόν. Ἀπέβλεπε μόνον εἰς ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας καὶ δὲν ἐνδιέφεροτο διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν καὶ

τὴν ἄνετον ζωὴν τῶν πολιτῶν του. Ἡ Σπάρτη μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῆς αὐτῆς ἔγινεν ἡ μεγαλυτέρα στρατιωτικὴ δύναμις εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ *πελοποννησιακὴ συμμαχία*, ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης κατὰ τὸν βον π.Χ. αἰῶνα, ἦτο ἡ μόνη ὀργανωμένη σοβαρὰ δύναμις, ὅταν παρουσιάσθη ὁ περσικὸς κίνδυνος.

Τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων διέφερον ἀπὸ τὸ κράτος τῆς Σπάρτης. Χωρὶς νὰ παραμελῇ τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας, ἐφρόντιζε διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν τῶν πολιτῶν του καὶ ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ ζοῦν χωρὶς περιορισμούς. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεπτύχθη τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Τὸ πολίτευμα τοῦτο μὲ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Κλεισθένου (507 π.Χ.) ἔλαβε τὴν πλήρη καὶ τελειωτικὴν μορφήν του καὶ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνύψωσιν τοῦ φρονήματος τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς φιλοπατρίας του.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς καὶ πεισματώδους πάλης μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν πρωτηγωνίστησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιάται. Μὲ αὐτοὺς συνετάχθησαν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ τοιοιτοτρόπως κατώρθωσαν νὰ νικήσουν τοὺς βαρβάρους.

2. Ο ΑΜΥΝΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἄτυχὴς ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος

Ὁ Δαρεῖος ὀργίσθη πολὺ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἰδιαιτέρως τῶν Ἀθηναίων, διὰ τὴν βοήθειαν τὴν ὁποίαν ἔδωκαν εἰς τοὺς Ἴωνας. Τόση μάλιστα, ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ἦτο ἡ ὀργή του, ὥστε διέταξεν ἕνα δοῦλον νὰ λέγη εἰς αὐτὸν τρεῖς φορές κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δείπνου : « Δέσποτα, μέμνησο τῶν Ἀθηναίων ». Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκπτώτος τύραννος τῶν Ἀθηναίων Ἴππίας, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς τὴν αὐλήν του καὶ ἐφρόντιζε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, διήγειρε συνεχῶς τὸ πάθος τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων παρουσίαζεν εἰς τὸν Δαρεῖον ὡς εὐκόλον ἐπιχείρησιν τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία θὰ τὸν ἀπήλλασεν ἀπὸ κάθε μελλοντικῆν ἀνησυχίαν.

Ὁ Δαρείος λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ μέγας ἀγὼν μεταξύ Περσῶν καὶ Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος εἶναι γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Περσικοὶ ἢ Μηδικοὶ πόλεμοι.

Τὸ 492 π.Χ. ὁ Δαρείος ἔστειλε τὸν γαμβρὸν του Μαρδόνιον με ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Μαρδόνιος ἐπέρασε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ὑπέταξε τὴν Θρᾷκην καὶ τὴν Μακεδονίαν. Ὁ στόλος του ἔπλεε πλησίον 492 π. Χ. τῆς παραλίας. Ἄλλ' εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Ἄθω (ὅπου σήμερον τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὀρους) κατελήφθη ἀπὸ σφοδρὰν τρικυμίαν καὶ ἔπαθε μεγάλην καταστροφὴν. Τὰ περισσότερα πλοῖα μὲ τὰ πληρώματά των συνετρίβησαν ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνων βράχων τῆς χερσονήσου. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Μαρδόνιος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω ἄπρακτος, διότι ἐκτὸς τοῦ στόλου καὶ ὁ στρατὸς του εἶχεν ὑποστῆ σοβαρὰς ἀπωλείας εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἐκστρατεία τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνηου

Ὁ Δαρείος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του μὲ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαρδονίου. Κατενόει ὅτι, ἐν ὅσῳ ὑπῆρχεν Ἑλλὰς ἐλευθέρη, δὲν θὰ ἤσυχάζον αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπέμεινε λοιπὸν εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν σχεδίων του νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διέταξε νὰ ἐτοιμασθῆ νέος στρατὸς καὶ στόλος. Συγχρόνως ἔστειλε, κατὰ περσικὴν συνήθειαν, κήρυκας εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ζητήσουν γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖα ὑποταγῆς. Πολλὰ ἑλληνικὰ πόλεις ἀπὸ φόβον ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Δαρείου. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως καὶ οἱ Σπαρτιαῖται τόσον ὠργίσθησαν ἀπὸ τὴν θρασεῖαν ἀξίωσίν του, ὥστε ἔρριψαν τοὺς πρέσβεις οἱ μὲν πρῶτοι εἰς βράραθρον, οἱ δὲ δευτέροι εἰς φρέαρ, διὰ νὰ λάβουν ἐκεῖθεν γῆν καὶ ὕδωρ.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ μέγας βασιλεὺς συνήθροισεν ἰσχυρὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον ἐπεβίβασεν εἰς 600 πλοῖα τὴν ἀνοιξιν τοῦ 490 π.Χ. Ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας διώρισε τὸν Δάτιν καὶ τὸν Ἀρταφέρνην. Αὐτοὶ ἠκολούθησαν διαφορετικὴν ὁδὸν ἀπὸ τὸν Μαρ-

δόνιον. Ἐπλευσαν διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῶν ἑλληνικῶν νήσων καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Εὐβοίαν. Εἶχον μαζί των τὸν γέροντα Ἴππιαν ὡς σύμβουλον καὶ σύμμαχον, διότι ἐστηρίζοντο πολὺ εἰς τὴν ἔξέγερσιν τῶν ὀπαδῶν του.

Εἰς τὴν Εὐβοίαν οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν *Κάρυστον* μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν καὶ κατόπιν διηθύνθησαν πρὸς τὴν *Ἐρέτριαν*. Οἱ Ἐρετριεῖς ἀντέστησαν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ὑπέκυψαν. Οἱ Πέρσαι ἔκαυσαν τοὺς ναοὺς καὶ συνέλαβον τοὺς κατοικοὺς τῆς Ἐρετρίας, τοὺς ὁποίους ἔστειλαν ὡς δούλους εἰς τὸν Δαρείον. Ὑστερον ἔπλευσαν πρὸς τὴν Ἀττικὴν. Κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἴππιου ἀπεβίβασθησαν εἰς τὸν *Μαραθῶνα*, ὅπου ὁ ἔκπτωτος τύραννος εἶχε πολλοὺς ὀπαδοὺς. Οἱ χωρικοὶ τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὀρειῶν μερῶν τῆς Ἀττικῆς, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο ἀπὸ τὸν τόπον τῆς διαμονῆς των *δικριοί*, ἐθεωροῦντο φίλοι τῶν Πεισιστρατιδῶν.

Μαραθῶν

α) Αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν μάχην

Οἱ Ἀθηναῖοι ἠτοιμάσθησαν νὰ ἀποκρούσουν τοὺς Πέρσας, μόλις ἔμαθον τὴν ἀποβίβασίν των εἰς τὸν Μαραθῶνα. Δι' αὐτὸ ἔστειλαν ἀμέσως τὸν ταχυδρόμον *Φειδιππίδην* εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν. Ὁ Φειδιππίδης ἔφθασεν ἐκεῖ ἐντὸς 48 ὥρῶν καὶ παρουσιάσθη εἰς τοὺς ἐφόρους. Ὁμίλησεν εἰς αὐτοὺς μὲ πνεῦμα πανελληνιον. Ἐτόνισεν ἰδιαίτερος τὴν σημασίαν τοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν σωτηρίαν, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος. « ὦ Λακεδαιμόνιοι, εἶπεν, Ἀθηναῖοι ὑμῶν δέονται βοηθῆσαι καὶ μὴ περιθεῖν πόλιν ἀρχαιοτάτην ἐν τοῖς Ἑλλήσι δουλοσύνην περιπεσοῦσαν πρὸς ἀνδρῶν βαρβάρων καὶ γὰρ νῦν Ἐρέτριά τε ἠνδραπόδισται καὶ πόλει λογίμῳ ἢ Ἑλλάς γέγονεν ἀσθενεστέρα ».

Οἱ Σπαρτιαῖται ἐφάνησαν μὲν πρόθυμοι νὰ στείλουν βοήθειαν, ἀλλ' ἀπήντησαν, ὅτι διὰ λόγους θρησκευτικoὺς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκστρατεύσουν, πρὶν γίνῃ πανσέληνος. Ἦτο δὲ τότε ἡ σελήνη ἐννέα ἡμερῶν. Μόνον οἱ Πλαταιεῖς ἔστειλαν αὐθορμήτως ὅλην τὴν δύναμίν των ἐκ 1000 ὀπλιτῶν πρὸς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων.

*Αθηναῖοι καὶ Πλαταιεῖς ἐν ὄλῳ 10.000 παρετάχθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα ἀπέναντι τῶν Περσῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δέκα στρατηγῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων ὑπερεῖχεν ὁ Μιλτιάδης. Εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἔγινε μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Φειδιππίδου ἐκ τῆς Σπάρτης, αἱ γνώμαι τῶν στρατηγῶν ἐδιχάσθησαν. Ὁ Μιλτιάδης πρότελλε νὰ ἐπιτεθοῦν ἀμέσως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ μετὴν γνώμην του συνεφώνησαν ἄλλοι τέσσαρες. Οἱ ὑπόλοιποι πέντε ἔλεγον, ὅτι ἔπρεπε νὰ περιμένουν τοὺς Σπαρτιάτας. Ὁ κίνδυνος ἐκ

Ἕλλην ὀπλίτης

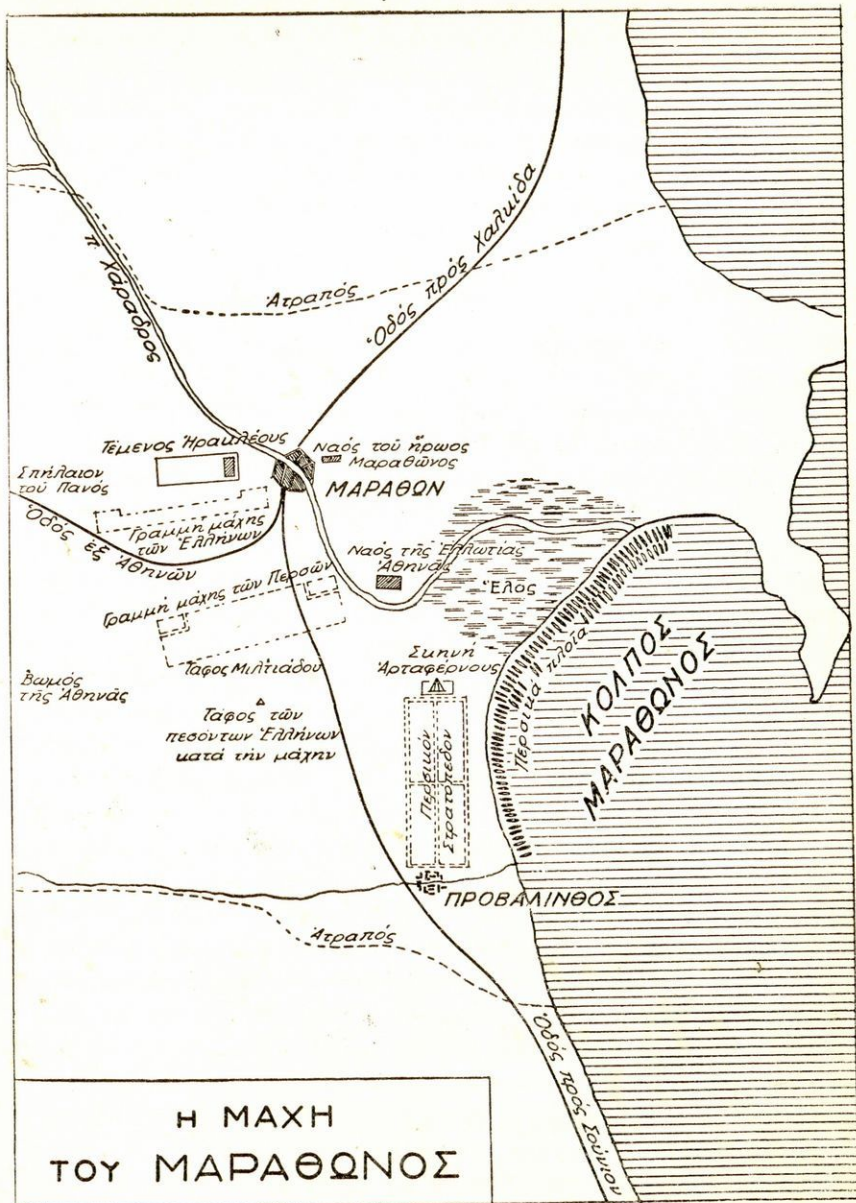
τῆς ἀναβολῆς ἦτο μέγιστος, διότι ἤρχισαν νὰ κινοῦνται ὑπόπτως οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰππίου. Τὴν κατάστασιν ἔσωσεν ὁ πολέμαρχος Κ α λ λ ί μ α χ ο ς, ὁ ὁποῖος ἐτάχθη μετὴν γνώμην τοῦ Μιλτιάδου. Ἡ ἀπόφασις πλέον ἐλήφθη. Ἡ ἐπίθεσις ἔπρεπε νὰ γίνῃ τὸ ταχύτερον.

Κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀ ρ ι σ τ εῖ δ ο υ, ἑνὸς ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν, ὅλοι ἀνεγνώρισαν ὡς ἀρχιστράτηγον τὸν Μιλτιάδην. Ὁ Μιλτιάδης ἐφήρμοσε τὸ ἐξῆς στρατηγικὸν σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τότε ἠκολούθησαν μεγάλοι στρατηγοὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τιμῆς ἔνεκα παρέταξε τοὺς Πλαταιεῖς. Διὰ νὰ ἐξισώσῃ τὸ μῆκος τῆς

παρατάξεώς του πρὸς τὸ ἐχθρικὸν μέτωπον, εἰς μὲν τὸ κέντρον ἐτοποθέτησε ὀλίγους ἄνδρας, ἀντιθέτως δὲ ἐπύκνωσε τὰς πτέρυγας. Κατόπιεν διέταξε τὸν στρατὸν νὰ ἐπιτεθῆ.

β) Ἡ μάχη

Ὅταν ἐδόθη τὸ σύνθημα, οἱ Ἀθηναῖοι ὤρμησαν τρέχοντες τόσον, ὥστε οἱ Περσὶ τοὺς ἐνόμισαν τρελλοὺς. Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρ-

ξε φοβερά. Τὸ κέντρον τῶν Περσῶν, εἰς τὸ ὅποιον ἐγνώριζεν ὁ Μιλτιάδης, ὅτι παρετάσσετο τὸ ἄνθος τοῦ στρατοῦ, ἠνάγκασε τοὺς ἀπέναντί του Ἀθηναίους νὰ ὑποχωρήσουν. Ἀντιθέτως αἱ δύο πτέρυγες τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ ἔστρεψαν εἰς φυγὴν τὰ ἀντίστοιχα ἄκρα τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Μετὰ τοῦτο ὁ Μιλτιάδης ἔστρεψε τὰς δύο πτέρυγας κατὰ τοῦ νικηφόρου περσικοῦ κέντρου. Οἱ Πέρσαι προσβαλλόμενοι ἐκ τῶν ἔμπροσθεν καὶ ἐκ τῶν νώτων φεύγουσι πρὸς τὴν θάλασσαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῶν πλοίων, εἰς τὰ ὅποια ἐζήτησαν νὰ σωθοῦν. Ἐκεῖ συνήφθη νέος ἀγὼν αἱματηρότατος. Οἱ Ἀθηναῖοι προσεπάθησαν νὰ καύσουν τὰ πλοῖα καὶ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Πέρσας νὰ φύγουν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατόρθωσαν. Ἐπέτυχον μόνον νὰ κυριεύσουν ἑπτὰ πλοῖα. Ἐξ χιλιάδες Πέρσαι ἔπεσαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Οἱ ὑπόλοιποι ἐπεβίβασθησαν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἔφυγον.

Κατὰ τὴν φοβερὰν ταύτην πάλην ἐφονεύθη ὁ πολέμαρχας Κ α λ λ ί μ α χ ο ς καὶ ὁ Στρατηγὸς Σ τ η σ ί λ α ο ς. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου Κ υ ν έ γ ε ι ρ ο ς ἔπεσεν ἥρωικῶς, ἐνῶ προσεπάθει νὰ ἐμποδίσῃ περσικὸν πλοῖον νὰ φύγῃ. Ἐν ὄλῳ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἐφονεύθησαν 192.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Μαραθῶνος ὁ περσικὸς στόλος διηυθύνθη πρὸς τὸ Φάληρον μὲ τὴν ιδέαν, ὅτι θὰ εὔρισκε τὰς Ἀθήνας χωρὶς ὑπερασπιστὰς καὶ θὰ τὰς κατελάμβανεν εὐκόλως. Ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης ἐνόησε τὸ σχέδιον τῶν Περσῶν. Ἐσπευσεν ἀμέσως μὲ τὸν στρατὸν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παρετάχθη πλησίον τῆς φαληρικῆς ἀκτῆς. Οἱ Πέρσαι, ὅταν εἶδον ἀπὸ μακρὰν νὰ ἀστράπτουν ὑπὸ τὸν λαμπρὸν φθινοπωρινὸν ἥλιον τὰ νικηφόρα ὅπλα τῶν Ἀθηναίων, ἔφυγον ἐντροπιασμένοι εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔφθασαν εἰς τὰς Ἀθήνας 2.000 Σπαρτιαῖται. Ἀλλ' ἦτο πλέον ἄργα. Ἐν τούτοις ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸ πεδίον τῆς μάχης εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ὅταν εἶδον τοὺς σωροὺς τῶν λαφύρων καὶ τὰς τρομερὰς ἀπωλείας τῶν Περσῶν, συνεχάρησαν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὸ μέγα κατόρθωμα.

Ἐκ τῶν πλουσίων λαφύρων τὸ δέκατον προσέφερον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς θεοὺς. Ἐξαιρετικῶς ἐτίμησαν τὸν Μιλτιάδην, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ εὐφυὲς σχέδιόν του ἔγινεν αἴτιος τῆς νίκης. Μοναδικὴν ἐπίσης

τιμήν ἀπένειμαν εἰς τοὺς πεσόντας Μαραθωνομάχους. Ἐπειδὴ ἐθεώρησαν ὑπέροχον τὴν ἀνδρείαν των, ἔθαψαν αὐτοὺς εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Εἰς κοινὸν τάφον ἔθεσαν τοὺς νεκροὺς Ἀθηναίους, εἰς ἄλλον τοὺς Πλαταιεῖς καὶ εἰς τρίτον τοὺς φονευθέντας δούλους. Πλησίον τῶν τάφων ἀνήγειραν τρόπαιον ἀπὸ λευκὸν λίθον. Ἐπ' αὐτοῦ ἐχάραξαν τὸ ἐπιγράμμα, τὸ ὁποῖον ἔγραψεν εἰς αἰώνιον ἔπαινον τῆς ἀρετῆς των ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης ὁ Κεῖος :

*Ἐλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι
χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν.*

Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος.— Ὁ Μιλτιάδης

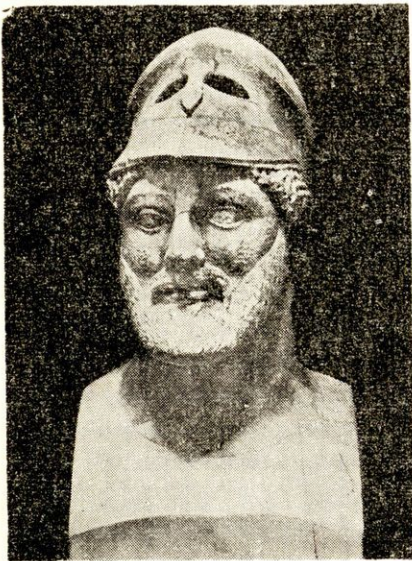
Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος ὑπῆρξε μεγίστη. Ἐν πρώτοις ἐνέπνευσε θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπέναντι τῶν Περσῶν. Δικαίως λοιπὸν ὁ Ἡρόδοτος ἐπαινεῖ τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ἀνδρείαν των : « *Πρωῶτοι, λέγει, οἱ Ἀθηναῖοι δρόμῳ εἰς πολεμίους ἐχορήσαντο, πρωῶτοι δὲ ἠρέσχοντο ἐσθιῆτά τε Μηδικὴν ὀρώντες καὶ ἀνδρας τοὺς ταύτην ἐνδεδοκότας· τῶς δὲ ἦν τοῖς Ἕλλησι καὶ τὸ ὄνομα τῶν Μήδων φόβος ἀκοῦσαι* ». Ἐξ ἄλλου ἡ συναίσθησις τῆς ὑπεροχῆς, τὴν ὁποῖαν ἀπέκτησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὸ λαμπρὸν κατόρθωμα τοῦ Μαραθῶνος, ὠδήγησεν αὐτοὺς πολλάκις εἰς νέους θριάμβους. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀπέδωκαν μεγάλας τιμὰς εἰς τὸν πρωτεργάτην τῆς νίκης Μιλτιάδην.

Οὗτος ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανῆ ἀθηναϊκὴν οἰκογένειαν. Ἦτο ἀνεπιὸς ἄλλου Μιλτιάδου, ὁ ὁποῖος ἐπὶ Πεισιστράτου ἴδρυσεν ἀθηναϊκὴν ἀποικίαν εἰς τὴν θρακικὴν χερσόνησον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θεοῦ του ἔγινεν αὐτὸς κύριος τῆς χερσονήσου, ἀπεχώρησε δὲ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἴώνων.

Ὁ Μιλτιάδης ἐγνώριζε τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν Περσῶν, τὴν ὀργάνωσίν των, τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυναμίας των ἀπὸ τὴν ἐποχῆν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ θρακικὴ χερσόνησος εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Πέρσας. Παρηκολούθησε μάλιστα ἀναγκαστικῶς, ὅπως εἶδομεν, τὸν Δαρεῖον εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν κατὰ τῶν Σκυθῶν, ὅτε καὶ ἔγινεν

ὑποπτος εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ εἶχε συμβουλευσεὶ τὴν διάλυσιν τῆς γεφύρας τοῦ Ἰστρου. Διὰ τὴν πείραν του αὐτὴν καὶ τὴν στρατηγικήν του ἀξίαν, οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐξέλεξαν ἕνα ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν.

Ἄλλ' ἢ ἐξαιρετικὴ τιμὴ καὶ ὑπόληψις, τὴν ὁποῖαν ἀπέκτησε μετὰ τὴν νίκην τοῦ Μαραθῶ-

Μιλτιάδης

νος ὁ Μιλτιάδης, ἐμεγάλωσαν τὸν ἐγωισμόν του καὶ τὴν φιλοδοξίαν του. Τὸ τέλος του ὑπῆρξε θλιβερόν Παρέσυρε τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀτυχῆ ἔκστρατείαν ἐναντίον τῆς νήσου Πάρου, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἴδιος ἐπληγώθη βαρέως. Οἱ ἐχθροὶ του τὸν κατηγοροῦν τότε, ὅτι ἐξηπάτησε τοὺς συμπολίτας του καὶ ἐζημίωσε τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο ἐζήτησαν νὰ καταδικασθῆ εἰς θάνατον. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Δήμου ἐπέβαλεν εἰς τὸν Μιλτιάδην ὡς ποινὴν πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων. Ὅλιγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην του ὁ Μιλτιάδης ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς. Τὸ πρό-

στιμον ἐπλήρωσε βραδύτερον ὁ υἱὸς του Κίμων.

Ἄριστειδης καὶ Θεμιστοκλῆς

Δύο νέοι καὶ ἔσοχοι ἄνδρες κυριαρχοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου, ὁ Ἄριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἦσαν ἀντίπαλοι. Ὁ Ἄριστείδης ἦτο ἀρχηγὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς τῶν δημοκρατικῶν.

Ὁ Ἄριστείδης ἦτο ἐκ φύσεως συντηρητικὸς καὶ ἀπεστρέφετο τοὺς νεωτερισμοὺς εἰς τὴν πολιτείαν. Δὲν εἶχε τὴν εὐρείαν πολιτικὴν ἀντίληψιν τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀλλὰ διεκρίνετο διὰ τὸν ἤρεμον εὐθὺν καὶ δίκαιον χαρακτήρα του. Ἦτο προσέτι ἀφιλοχρήματος καὶ εἰς ἄκρον φιλόπατρις. Ὑπηρέτησε πάντοτε τὴν πατρίδα του ὄχι

ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἀλλ' ὅπῳ τὴν ἀντίληψιν ὅτι αὐτὸ τοῦ ἐπέβαλλε τὸ καθήκον. Οὐδέποτε ἐξεμεταλλεύθη τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήλθε, διὰ νὰ πλουτίσῃ. Διὰ τοῦτο ἔμεινε μέχρι τέλους τόσοσ πτωχός, ὥστε ἐφρόντισε μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ πολιτεία διὰ τὰς θυγατέρας του. Παροιμιώδης ἦτο ἡ δικαιοσύνη του, διὰ τὴν ὁποῖαν ἐπωνομάσθη δίκαιος. Ὅταν εἰς τὸ θέατρον τῶν Ἀθηνῶν ἠκούσθη ὁ στίχος τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου « οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει », ὄλοι οἱ θεαταὶ ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τὸν Ἀριστείδην. Πράγματι ὁ Ἀριστείδης δὲν ἤθελε μόνον νὰ φαίνεταί δίκαιος, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι. Ὁ Ἀριστείδης διεξήγαγε σφοδρούς ἀλλ' εὐπρεπεῖς πολιτικούς ἀγῶνας πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του, τὸν Θεμιστοκλέα, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ τέλος κατώρθωσε νὰ τὸν ἐξορίσῃ.

Ἀντίθετος πρὸς τὸν Ἀριστείδην ὑπῆρξεν ὁ Θεμιστοκλῆς, εἰς ἐκ τῶν μεγαλοφυεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἦτο πολὺ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος. Ἐπεδίωκε μὲ κάθε μέσον τὴν ἐξουσίαν, διὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὰ σχέδιά του, τὰ ὁποῖα ἀπέβλεπον εἰς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Θεμιστοκλῆς διεκρίνετο διὰ τὸν προβλεπτικὸν νοῦν του, τὸν ὁποῖον συνώδευεν ἔκτακτος δραστηριότης.

Ὁ μέγας Ἀθηναῖος ἱστορικὸς Θουκυδίδης δίδει τὴν ἐξῆς σκιαγραφίαν τοῦ Θεμιστοκλέους: « Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο ἀξίος θαυμασμοῦ περισσώτερον ἀπὸ κάθε ἄλλον, διότι εἰς τὸ πρόσωπόν του ἀπεδείχθη κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον ἡ μεγάλη ἀξία τῆς μεγαλοφυΐας. Ἦτο ἱκανὸς νὰ σχηματίζῃ κατόπιν μικρᾶς μόνον σκέψεως κρίσιν ὀρθοτάτην διὰ τὰ ἐκάστοτε παρουσιαζόμενα ζητήματα καὶ νὰ κάμνῃ ἀρίστας προγνώσεις διὰ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν. Μὲ ἓνα λόγον ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μὲ τὴν μεγάλην εὐφυΐαν, μὲ τὴν ὁποῖαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, χωρὶς πολλὴν μελέτην, ἠδύνατο περισσώτερον ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ ἐβρίσκη ἐκ τοῦ προχείρου τὰ ὀρθὰ καὶ τὰ πρέποντα ».

Ἀριστείδης

Μόνον ὁ Θεμιστοκλῆς ἐθεώρει τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ὡς ἀρχὴν νέων ἀγώνων πρὸς τοὺς βαρβάρους. Οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι ἐπίστευον, ὅτι οἱ Πέρσαι μετὰ τὴν ἥτταν των δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ ἐπανέλθουν. Διὰ τοῦτο ὁ προβλεπτικώτατος πολιτικὸς ἐζήτηι ἐνίσχυσιν πρωτίστως τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς πόλεως. Μόνον μὲ ἰσχυρὸν στόλον, ἔλεγεν ὁ Θεμιστοκλῆς, θὰ ἠδύναντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἀποκρούσουν τὸν μέγαν περσικὸν κίνδυνον.

Θεμιστοκλῆς

Ἀθήνας τὴν ἰσχυροτέραν ναυτικὴν δύνανμιν τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεγαλοφυοῦς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐξαιρετικῆς δραστηριότητός του ἐφάνησαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος.

Νεαὶ προετοιμασίαι τῶν Περσῶν.—Θάνατος τοῦ Δαρείου

Ἡ πρόβλεψις τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι ὁ ἀγὼν ἐναντίον τῶν βαρβάρων δὲν ἐτελείωσεν, ἀπεδείχθη ὀρθή. Ὁ Δαρεῖος ἐταράχθη

Εἰς τὸ πρόγραμμά του συνήντησε σφοδρὴν ἀντίδρασιν ἀπὸ τοὺς ἀριστοκρατικούς. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐφοβοῦντο, ὅτι μὲ τὴν στρατολογίαν τῶν θητών, τῶν ἀνθρώπων δηλ. τῆς τελευταίας κοινωνικῆς τάξεως, οἱ ὅποιοι θὰ ἦσαν ἀπαραίτητοι διὰ τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ στόλου, οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ θὰ ἀπέκτων μεγάλην πολιτικὴν δύνανμιν εἰς βάρους τῆς ἰδικῆς των.

Ὁ Θεμιστοκλῆς κατώρθωσε νὰ ἐξορίσῃ τὸν Ἀριστείδην καὶ τότε ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν τὸ ναυτικὸν του πρόγραμμα: ὠχύρωσε τὸν φυσικὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς καὶ μὲ τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου κατεσκεύασε 200 τριήρεις καὶ τοιοιουτρόπως ἔκαμε τὰς

μὲν ἀπὸ τὴν ἦτταν τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸν Μαραθῶνα, ἐξηκολούθησεν ὁμως νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὸ ἀρχικόν του σχέδιον περὶ ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐτοιμάσῃ μεγαλύτερον στρατὸν καὶ στόλον καὶ νὰ ἀνολάβῃ αὐτὸς προσωπικῶς τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν προπαρασκευῶν ἀπέθανε καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ζέρξης (485 π. Χ.).

Ὁ θάνατος τοῦ Δαρείου ὑπῆρξεν γεγονός εὐτυχὲς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ νέος βασιλεὺς ὄχι μόνον δὲν εἶχε τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἀρετὰς καθὼς καὶ τὴν πείραν τοῦ πατρὸς του, ἀλλ' ἦτο προσέτι ἀλαζῶν, ἀνόητος καὶ δειλός.

Ὁ Ζέρξης ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ἑλλάδος

Ὁ Ζέρξης κατ' ἀρχὰς δὲν ἐφάνη πρόθυμος νὰ ἐγκρίνῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ σχέδια τοῦ πατρὸς του. Ἐν τούτοις μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς ἐκστρατείας κατώρθωσαν νὰ τὸν παρασύρουν μὲ τὸ μέρος των. Κατόπιν τούτου διέταξε γενικὴν καθ' ὅλον τὸ κράτος στρατολογίαν καὶ ἐτοιμασίαν πολεμικῶν καὶ φορητῶν πλοίων μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια.

Μετὰ τέσσαρα ἔτη, εἰς τὰ ὅποια πρέπει νὰ προστεθοῦν ἄλλα τρία τῶν προπαρασκευῶν τοῦ Δαρείου, συνεκεντρώθη τεραστίαν δύναμις, μοναδικὴ διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἀπετελεῖτο ἀπὸ 1.700.000 πεζοῦς, 80.000 ἵππεις, 1.207 πολεμικὰ πλοῖα καὶ 3.000 φορητὰ. Διαφορετικοὶ λαοὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ περσικοῦ κράτους ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐπιχείρησιν. Ὅλους αὐτοὺς τοὺς λαοὺς μὲ τὰς ποικίλας ἐνδυμασίας καὶ τὰ διαφορετικὰ ὄπλα περιγράφει ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος.

Ὁ Ζέρξης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς μεγάλης στρατιᾶς καὶ ἐξέκίνησεν ἀπὸ τὰς Σάρδεϊς, μὲ διεύθυνσιν πρὸς τὸν Ἑλλησπόντον τὴν ἀνοιξιν τοῦ 480 π. Χ. Εἰς τὸ στενωτέρον μέρος τοῦ Ἑλλησπόντου, μεταξὺ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ, εἶχον κατασκευασθῆ κατὰ διαταγὴν του δύο γέφυραι ἀπὸ μικρὰ πλοῖα, ἀλλὰ σφοδρὰ τρικυμία τὰ κατέστρεψε. Ὁ Ζέρξης, ὅταν ἔμαθε τούτο, ὠργίσθη πολὺ καὶ εἰς τὴν παραφορὰν του διέταξε νὰ φονεύσουν τοὺς μηχανικοὺς, οἱ ὅποιοι κατεσκεύασαν τὰς γεφύρας, καὶ νὰ μαστιγώσουν τὴν θάλασσαν.

480 π.Χ.

Ἐν τῷ μεταξύ νέαι ἀσφαλέστεραι γέφυραι εἶχον ἐτοιμασθῆ, ὅταν ἔφθασεν ὁ Ζέρξης. Ἐπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας ἐχρειάσθη ὁ στρατός του, διὰ νὰ διαπεραιωθῆ εἰς τὴν Εὐρώπην. Κατόπιν ἐβάδισε διὰ τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας χωρὶς νὰ συναντήσῃ καμμίαν ἀντίστασιν. Ἡ τεραστία στρατιὰ ἐσκόρπιζε τὸν τρόπον καὶ τὴν ἀπόγνωσιν καὶ ὅλοι οἱ λαοί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐπέρασαν, ἐπροσκύνησαν τὸν παντοδύναμον βασιλέα.

Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Ἴσθμόν

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἔμαθον τὰς ἐτοιμασίας τοῦ Ζέρξου, ἔσπευσαν νὰ ἐρωτήσουν τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν, τί ἔπρεπε νὰ κάμουν. Τὸ μαντεῖον ἀπήντησεν, ὅτι μόνον τὰ ξύλινα τείχη θὰ σώσουν τοὺς Ἀθηναίους.

Διάφοροι ἐρμηνεῖαι ἐδόθησαν εἰς τὸν χρησμόν. Τέλος ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι *ξύλινα τείχη* ἦσαν τὰ πλοῖα. Ἀπεφάσισαν τότε ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι, ὅσοι ἠδύναντο νὰ φέρουν ὄπλα, νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ πλοῖα, διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν κατὰ θάλασσαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος των καὶ ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος.

Συγχρόνως Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιᾶται συνεκάλεσαν *Πανελλήνιον συνέδριον* εἰς τὸν Ἴσθμόν τῆς Κορίνθου μὲ σκοπὸν νὰ ὀργανώσουν κοινὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὅλοι σχεδὸν αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἔστειλαν ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι ἀπεφάσισαν νὰ καταπαύσουν τὰς φιλονικίας καὶ ὅλοι ἠνωμένοι νὰ πολεμήσουν τοὺς βαρβάρους.

Ὁ *κοινὸς κίνδυνος* ἐξύπνησεν εἰς τὰς ψυχὰς των τὸ αἶσθημα τῆς κοινῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ ἐνιαίου συμφέροντος τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἔθνος παρουσιάσθη διὰ πρώτην φοράν ἠνωμέ-

481 π.Χ. νον εἰς μίαν δύναμιν. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ἔνωσις αὐτή, οἱ Ἀθηναῖοι ἔθυσίασαν τὰ πρωτεῖα των. Ἐδέχθησαν νὰ γίνουν οἱ Σπαρτιᾶται ἀρχηγοὶ τοῦ ἀγῶνος ὄχι μόνον κατὰ ξηρὰν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν, μολονότι διέθετον τὸν ἰσχυρότερον στόλον.

Ὅταν ἔμαθον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὸν Ἴσθμόν, ὅτι οἱ Πέρσαι κατέρχονται ἐκ τῆς Μακεδονίας πρὸς νότον, ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν στρατιωτικὴν δύναμιν εἰς τὴν μεταξύ

Ὀλύμπου καὶ Ὀσσης στενοπορίαν, διὰ τὴν ἐμποδίσει τὴν προέλασιν των. Πράγματι 10.000 μαχηταὶ ἔφθασαν ἀπὸ θαλάσσης εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν καὶ κατέλαβον ἐπικαίρους θέσεις. Ἄλλ' ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος ὁ Α', ὁ ὁποῖος ἠκολούθει διὰ τῆς βίας τὸν Ζέρξην, διεμήνυσε μυστικῶς εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ἑλλήνων, ὅτι εἶναι τόσον τὸ πλῆθος τῶν Περσῶν, ὥστε εὐκόλως θὰ τοὺς πλευροκοπήσῃ ἐκ τῶν Πιερίων, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν τοποθεσίαν. Ὁ στρατὸς ἐπεβιβάσθη ἐκ νέου ἐπὶ τῶν πλοίων καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ἴσθμόν.

Τότε οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὸν Ἴσθμόν ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ προβάλουν ἀντίστασιν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν δευτέραν ἀμυντικὴν γραμμὴν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλει ἡ φύσει ὄχυρὰ θέσις τῶν Θερμοπυλῶν. Συγχρόνως ἔδωκαν ἐντολὴν νὰ πλεύσῃ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς τὸ βορειότερον ἀκρωτήριο τῆς Εὐβοίας, τὸ Ἄρτεμισιον, διὰ νὰ ματαιώσῃ τὴν εἴσοδον τοῦ περσικοῦ στόλου εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον.

Θ ε ρ μ ο π ὕ λ α ι

α) Τὰ πρὸ τῆς μάχης

Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας μὲ 300 Σπαρτιάτας καὶ ἄλλους 7.000 Ἕλληνας κατέλαβε τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ σταματήσῃ τὴν περσικὴν προέλασιν, συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ πανελληνίου Συνεδρίου.

Ἐξ ἄλλου στόλος ἀπὸ 300 πολεμικὰ πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 150 ἦσαν ἀθηναϊκά, ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου *Ἐγούβιάδου* περιέμενε τὸν περσικὸν εἰς τὸ Ἄρτεμισιον. Ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ὁ Ζέρξης ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἔμαθεν ὅτι ὀλίγοι Ἕλληνες ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωνίδα κατέχουν τὸ στενόν, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν κάθοδόν του πρὸς νότον. Τὸ στενὸν αὐτὸ ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μία διόδος μεταξὺ τοῦ ὄρους *Καλλιδρόμου* καὶ τοῦ *Μαλιακοῦ κόλπου*. Εἰς τὰ δύο ἄκρα ἡ διόδος ἦτο τόσον στενὴ, ὥστε μία μόνον ἀμαξα ἠδύνατο νὰ διέλθῃ. Ὁ ἐν τῷ μεταξὺ χώρος ἦτο πλατύτερος. Πλησίον τοῦ στενοῦ

ὑπῆρχον θερμαί πηγαί. Ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα Θερμοπύλαι. Ἀπὸ τὴν δυσκολοδιάβατον αὐτὴν τοποθεσίαν διὰ τόσον μέγα πλῆθος ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ περάσῃ ὁ Ζέρξης. Ἦτο ἡ μόνη γνωστὴ καὶ εὐθεῖα ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἡ συγκοινωνία τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ νότον τοῦ στενοῦ Ἑλλήνων. Σήμερον δὲν ὑπάρχει πλέον στενόν, διότι μετεβλήθη τὸ σχῆμα τῆς παραλίας ἐκ τῶν προσχωσεων τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ.

Ὁ Ζέρξης ἐνόμισεν ὅτι οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἐφύλασσον τὴν τοποθεσίαν, θὰ ἐτρέποντο εἰς φυγὴν, μόλις θὰ ἔβλεπον τὴν μυρμηκίαν τοῦ στρατοῦ του· ἠπατήθη ὁμως εἰς τὰς προβλέψεις του. Δι' αὐτὸ ἔστειλεν ἕνα κατάσκοπον ἰππέα νὰ ἴδῃ, πόσοι ἦσαν καὶ τί ἔκαμνον. Ὁ ἰππεὺς εἶδε πράγματα παράδοξα δι' αὐτόν. Ὅλιγοι Σπαρτιαῖται ἐφρούρουν τὸ στενόν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐγυμνάζοντο καὶ ἄλλοι ἐκτενίζοντο. Ἐπέστρεψε καὶ τὸ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Ζέρξην.

Ὁ Ζέρξης δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ ὅσα ἤκουσε. Ἐκάλεσε τότε τὸν ἐξόριστον βασιλέα τῆς Σπάρτης *Δημάρατον*, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἠκολούθει τῶρα τὸν περσικὸν στρατόν ὡς σύμβουλος τοῦ βασιλέως. Ὅταν ὁ Δημάρατος παρουσιάσθη ἐνώπιόν του, ὁ Ζέρξης ἐζήτησε νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ ὅσα συνέβαινον εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Δημάρατος, ὅπως διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, τοῦ ἀπήντησε: *« Βασιλεῦ, οἱ Ἕλληνες εἶναι λαὸς πτωχὸς ἀλλὰ προικισμένος μὲ μεγάλας ἀρετάς. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἔχουν ἔλθει νὰ πολεμήσων ἐναντίον μας διὰ τὸ στενόν καὶ δι' αὐτὸ ἐτοιμάζονται. Διότι ἔχουν τὴν ἐξῆς συνήθειαν. Ὅταν πρόκειται νὰ κινδυνεύσων, τότε στολίζουν τὰς κεφαλὰς των. Νὰ γνωρίζῃς ἐπιπροσθέτως, ὅτι ἂν ὑποτάξῃς αὐτούς, καθὼς καὶ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔμειναν εἰς τὴν Σπάρτην, κανὲν ἄλλο ἔθνος δὲν θὰ τολμῆσῃ νὰ σοῦ ἀντισταθῇ. Τώρα βαδίζεις ἐναντίον ἐνδοξοτάτης πόλεως καὶ ἐναντίον ἀνδρῶν γενναιοτάτων. Νὰ μὲ θεωρῆς ψεύστην ἂν δὲν γίνων αὐτά, τὰ ὅποια λέγω ».*

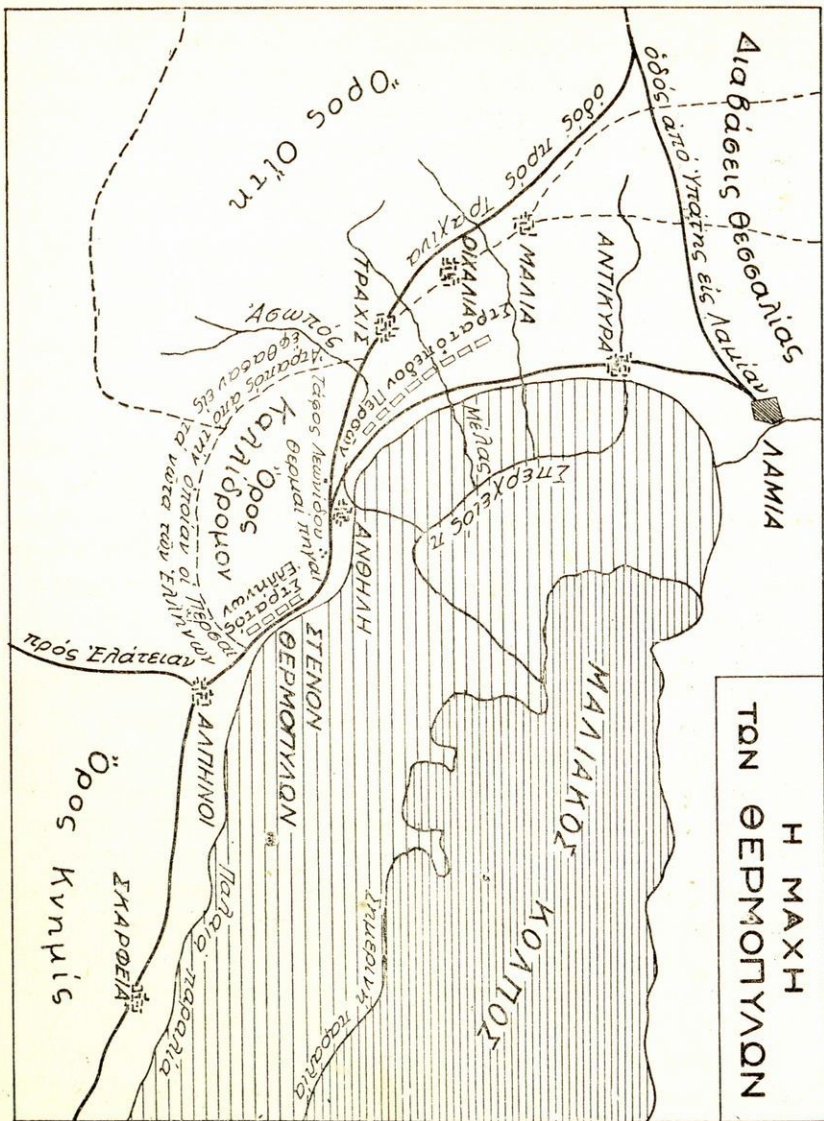
Λέγεται ἀκόμη ὅτι, ὅταν ὁ Ζέρξης παρήγγειλεν εἰς τὸν Λεωνίδα νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἄσκοπον ἀγῶνα καὶ νὰ παραδώσῃ τὰ ὄπλα, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν υπερήφανον ἀπάντησιν « *μ ο λ ὦ ν λ α β έ* ».

Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ἀφοῦ περιέμενε ματαίως ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ σκεφθοῦν ὠριμώτερον καὶ θὰ φύγουν, κατὰ τὴν πέμπτην ἡμέραν διέταξε τὰ στρατεύματά του νὰ ἐπιτεθοῦν. Ἄλλ' οἱ Πέρσαι ἀπεκρούσθησαν, ἀφοῦ ἔπαθον μεγάλην φθοράν. Τέλος ὁ Ζέρξης ἔστειλε κατὰ τῶν Ἑλλήνων τὸ σῶμα τῶν ἀθανάτων, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν βασιλικὴν φρουράν. Καὶ αὐτῶν ὁμως ἡ τύχη δὲν ἦτο διαφοροετική.

Ὅ,τι ἐν τούτοις δὲν κατώρθωσε τὸ πλῆθος καὶ ἡ ὁρμὴ τῶν Περσῶν ἐπέτυχεν ἢ προδοσία. Ἐνας ἀνόητος καὶ φιλόδοξος κάτοικος γειτονικῆς κώμης, ὁ Ἐφιάλτης, ὁ ὁποῖος ὠνειρεύετο πλοῦτον καὶ τιμὰς καὶ ἀξιώματα ἀπὸ τὸν Ζέρξη, ὠδήγησε τὸν περσικὸν στρατὸν ἀπὸ μίαν ἀτραπὸν εἰς τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Λεωνίδας διέταξε τότε τοὺς συμπολεμιστάς του νὰ φύγουν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸς μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτας ἔμεινεν ἐκεῖ, διότι οἱ νόμοι τῆς Σπάρτης ἀπηγόρευον τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν διετάχθησαν νὰ ὑπερασπίσουν. Παρέμειναν προσέτι καὶ 700 Θεσπιεῖς ἀποφασισμένοι νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ πέσουν μὲ τιμὴν καὶ δόξαν μαζί του.

Ὁ Λεωνίδας, διὰ νὰ φέρῃ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν φθοράν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν, δὲν περιορίσθη μόνον εἰς ἄμυναν, ἀλλ' ἐπετέθη μὲ ὁρμὴν ἐναντίον των. Ἄγρια πάλη ἐπακολουθεῖ. Οἱ Ἕλληνες μάχονται ὡς λέοντες καὶ σπείρουν τὸν θάνατον εἰς τὰ ἐχθρικά πλῆθη. Τὰ δόρατά των θραύονται καὶ **480 π. Χ.** τότε σύρουν τὰ ξίφη. Εἰς τὸν γιγάντειον αὐτὸν ἀγῶνα πίπτει ὁ Λεωνίδας. Περὶ τὸ πτώμα τοῦ ἐνδόξου νεκροῦ συνάπτεται τώρα φονικὴ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἐπικρατοῦν καὶ παραλαμβάνουν τὸν νεκρὸν βασιλεῖα των. Περιεκυκλώθησαν ὁμως ἀπὸ παντοῦ καὶ πολεμοῦντες μὲ ὅ,τι μέσον εἶχον, ἀκόμη καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς ὀδόντας τους, ἔπεσαν μέχρις ἐνὸς μεταξύ σωροῦ ἐχθρικῶν πτωμάτων

Ἡ ἥρωικὴ θυσία τῶν ὀλίγων ἀγωνιστῶν τῶν Θερμοπυλῶν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος ἔμεινεν αἰώνιον καὶ ἀσύγκριτον παράδειγμα φιλοπατρίας δι' ὅλον τὸν κόσμον. Διὰ τὰς κατόπιν ἐλληνικὰς γενεὰς ἀπετέλεσε πηγὴν ἔθνικῆς ὑπερηφανείας καὶ πατριω-

Η ΜΑΧΗ
ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΤΥΓΩΝ

τικῆς ἐμπνεύσεως. Ἀπὸ τὰ βάρη τῶν αἰώνων τὸ « μ ο λ ὶ ν λ α β ῆ » τοῦ Λεωνίδου μεταδίδεται εἰς τοὺς Ἕλληνας ὄλων τῶν ἐποχῶν ὡς διδασμα καὶ προσταγὴ καὶ χρέος.

Βραδύτερον εἰς τὸ μέρος ὅπου ἔπεσαν οἱ Σπαρτιᾶται, ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν Ἑλλήνων ὑψωσε κενοτάριον, ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον ἔχαράχθη τὸ πολυθρύλητον ἐπίγραμμα τοῦ *Σιμωνίδου* :

*᾽Ω ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῆδε
κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι.*

᾽Ο Ζέρξης καταστρέφει τὰς ᾽Αθήνας

᾽Ο ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ παρέπλεε τὸ ᾽Αρτεμίσιον, συνεκρούσθη ἐπανειλημμένως πρὸς τὸν περσικὸν καὶ ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸν σοβαρὰς ζημίας. ᾽Αλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ καταφέρῃ ἐναντίον αὐτοῦ ἀποφασιστικὸν κτύπημα, διότι τὸ πέλαγος ἦτο ἀνοικτὸν καὶ μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχθρικῶν πλοίων. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἦλθεν ἡ εἰδησις, ὅτι οἱ Πέρσαι ἔγιναν κύριοι τῶν Θερμοπυλῶν, ἔπλευσε διὰ τοῦ Εὐρίπου εἰς τὸν Σαρωνικὸν καὶ ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸ στενὸν μεταξύ τῆς νήσου Σαλαμῖνος καὶ τῆς ᾽Αττικῆς.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν οἱ ᾽Αθηναῖοι ἔδειξαν ὄλον τὸ ψυχικὸν μεγαλεῖον των. ᾽Επειδὴ δὲν ἠδύνατο μόνοι νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλασιν τοῦ Ζέρξου, ἀπεφάσισαν κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν καὶ μὲ κατήφειαν καὶ θλίψιν ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα. Σπαρακτικὴ ἦτο ἡ σκηνὴ τῆς γενικῆς ἐξόδου τῶν γυναικῶν, τῶν παιδιῶν καὶ τῶν γερόντων, οἱ ὅποιοι κατέφυγον ὡς πρόσφυγες εἰς τὰς πλησίον νήσους. Οἱ μάχιμοι ἄνδρες ἔμειναν εἰς τὰ πλοῖα. ᾽Ολίγοι μόνον ᾽Αθηναῖοι γέροντες ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ᾽Ακρόπολιν, τὴν ὁποίαν ὠχύρωσαν προχείρως μὲ ξύλινον φράγμα. Εἶχον παρερμηνεύσει τὸν χρησμὸν τῆς Πυθίας ὅτι ἡ πόλις θὰ σωθῆ ἀπὸ τὰ ξύλινα τείχη.

᾽Ο Ζέρξης μετὰ τὴν μάχην τῶν Θερμοπυλῶν ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος χωρὶς νὰ συναντήσῃ οὐδεμίαν ἀντίστασιν. ᾽Επέρασε τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν ᾽Αττικὴν καὶ ἔφθασεν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ᾽Ακροπόλεως. Οἱ ὀλίγοι ὑπερα-

σπισταί της υπέκυψαν εις τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν κατόπιν ἀντιστάσεως ὀλίγων ἡμερῶν. Οἱ Πέρσαι κατέλαβον τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίας. Ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ ἀπεγύμνωσαν τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων. Τέλος ἔθεσαν πῦρ καὶ κατέκαυσαν τὴν πόλιν καὶ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως.

Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ συντριβὴν ψυχῆς καὶ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς παρηκολούθουν ἀπὸ τὰ πλοῖα καὶ ἀπὸ τὰς νήσους τὴν καταστροφὴν τῆς ἀγαπητῆς των πατρίδος. Ἐν τούτοις ἐγλύκαινε τὸν πόνον των ἡ ἔλπις εἰς τὴν ἐπιστροφὴν.

Σ α λ α μ ι ς

α) Πολεμικὸν Συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα

Ὁ περσικὸς στόλος, ἀφοῦ παρέπλευσε τὴν Εὐβοίαν καὶ τὸ Σούνιον, ἐστάθμευσεν εἰς τὸ Φάληρον. Τότε οἱ ναύαρχοι τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὴν Σαλαμίνα συνῆλθον εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν, τί ἔπρεπε νὰ κάμουν εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν. Ἀλλ' εὐθύς ἐξ ἀρχῆς διεφώνησαν.

Οἱ Πελοποννήσιοι προέτειναν νὰ πλεύσουν εἰς τὸν Ἴσθμόν, ὅπου ἦτο ὁ στρατός, καὶ ἐκεῖ νὰ ἀναμείνουν τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Προέβαλον τὸ ἐπιχείρημα ὅτι, ἂν ἠγωνίζοντο εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ ἐνικῶντο, διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ ἀποκλεισθοῦν εἰς τὴν νῆσον.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντιθέτως ὑπεστήριξεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας. Εἰς τὸν μικρὸν χῶρον τοῦ ὀ περσικὸς στόλος δὲν θὰ εἶχε τὴν εὐχέριαν νὰ ἀναπτυχθῆ καὶ τὰ βαρέα καὶ δυσκίνητα σκάφη του δὲν θὰ ἠδύναντο εὐκόλως νὰ κινηθοῦν.

Εἰς τὴν ἔξαψιν τῆς συζητήσεως, διηγείται ὁ Πλούταρχος, ὁ Εὐρυβιάδης ἐσήκωσε τὴν ράβδον του, διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν Θεμιστοκλέα. Ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος ἀτάραχος τὸν ἐκράτησεν ἀκίνητον μὲ τὴν ἡρεμον ἀπάντησίν του «πάταξον μὲν, ἄκουσον δέ». Εἶχε πλέον νυκτώσει καὶ ἡ ἀπόφασις δὲν εἶχε ἀκόμη ληφθῆ.

Ὁ Ζέρξης, μὲ τὴν ιδέαν ὅτι συνέφερον εἰς αὐτὸν νὰ κλείσῃ τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας καὶ νὰ καταστρέψῃ ὅλα τὰ πλοῖα των, διέταξε τὸν στόλον τὴν ἰδίαν νύκτα νὰ τοὺς κυκλώσῃ.

Τὰ περσικά πλοῖα ἀπέκλεισαν τὸ στενὸν καὶ παρετάχθησαν εἰς μάχην. Πρὸς συμπλήρωσιν μάλιστα τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπόσπασμα περσικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὴν Ψυττάλειαν, μικρὰν νῆσον μεταξύ Σαλαμίνας καὶ Πειραιῶς. Εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν τοῦ Ζέρξου συνετέλεσε καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Διὰ νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ παραμείνουν καὶ νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενόν, ἔστειλε πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα ἐπιστολὴν μὲ τὸν δοῦλον του Σίκωνο, Ἕλληνα ἐκ τῆς Ἀσίας, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὴν περσικὴν. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν συνεβούλευε δῆθεν φιλικῶς τὸν Ζέρξην νὰ σπεύσῃ νὰ ἀποκλείσῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον εἰς τὴν Σαλαμίνα, διότι οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι σκέπτονται νὰ ἀποπλεύσουν.

Ἦτο πλέον μεσονύκτιον. Ἡ συζήτησις εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων ἐξηκολούθει θορυβώδης, ὅταν αἴφνης ὁ ἐξόριστος Ἀριστείδης ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν Θεμιστοκλέα. Ἀπὸ τὴν Αἴγιαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμενεν, εἶχε παρακολουθήσει τὰς κινήσεις τῶν Περσῶν καὶ τὸν εἶχε καταλάβει ἀνησυχία. Μὲ μικρὸν πλοiάριον κατῶρθωσε νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ἀμέσως παρουσιάσθη εἰς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τοῦ ἀνεκοίνωσεν ὅσα εἶδε. Οἱ δύο μεγάλοι πολιτικοὶ ἀντίπαλοι, Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς, ἐλησμόνησαν τότε τὴν παλαιὰν ἔχθραν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ συνεργασθοῦν, διὰ νὰ σώσουν τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ λαμβάνουν καταλλήλους θέσεις ἀπέναντι τῆς περσικῆς παρατάξεως.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀπέναντι τῆς Σαλαμίνας ὄρους Αἰγάλεω περιστοιχισμένος ἀπὸ τὰ ἄριστα περσικά τάγματα ἐκάθητο ἐπὶ ἀργυρόποδος θρόνου ὁ Ζέρξης, διὰ νὰ ἐπιβλέπῃ τὸν ἀγῶνα ἐκ τοῦ πλησίον.

β) Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας

Ἡ πρωία τῆς ἐπομένης ἡμέρας, 22ας Σεπτεμβρίου τοῦ 480 π.Χ., εὔρε τοὺς ἐχθρικοὺς στόλους ἀντιμετώπους. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 300 πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 180 ἀθηναϊκά, ὁ δὲ περσικὸς ἀπὸ 1000.

Πρῶτοι ἐπετέθησαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ Εὐρυβιάδης ἔδωκε τὸ σύν-

θημα καὶ αἱ σάλπιγγες τὸ ἐπανελάβον. Ὀλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ παράταξις ἐκινήθη πρὸς τὰ ἐμπρός, ἐνῶ τὰ πληρώματα ἔψαλλον τὸν πόλεμικὸν παιᾶνα :

*ὦ παῖδες Ἑλλήνων , ἴτε, ἐλευθεροῦτε πατρίδα,
ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναικας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.*

Δὲν εἶχον προχωρήσει πολὺ τὰ ἑλληνικὰ σκάφη, καὶ τὰ περσικὰ πλοῖα ὑπὸ τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν πληρωμάτων ἐκινήθησαν ἐναντίον των. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἤρχισε τότε νὰ ὑποχωρῇ. Οἱ ναῦται ἐκωπηλάτουσαν μὲ δύναμιν πρὸς τὰ ὀπίσω προσπαθοῦντες νὰ παρασύρουν τοὺς Πέρσας εἰς τὸ στενόν. Ὅταν εἶδον οἱ Ἕλληνες, ὅτι τὸ σχέδιόν των ἐπέτυχεν, πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι προσέβαλον τὰ φοινικικὰ πλοῖα καὶ κατόπι ὅλος ὁ στόλος ἐπετέθη κατὰ τοῦ περσικοῦ. Ἡ ναυμαχία ἐγενικεύθη καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν.

Οἱ ἄνδρες τοῦ περσικοῦ στόλου ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα, ἀλλ' ἔπαθον σύγχυσιν καὶ ταραχὴν. Ὁ χῶρος ἦτο στενὸς καὶ τὰ μεγάλα πλοῖα των ἐδυσκολεύοντο εἰς τὰς κινήσεις. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἔπιπτε τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἀντιθέτως ἦσαν μικρὰ καὶ εὐκίνητα, οἱ δὲ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο μὲ μεγάλην τέχνην καὶ ἀσύγκριτον ἥρωισμόν.

Πρῶτοι ὑπερίσχυσαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των Φοίνικας, οἱ ὅποιοι παρέσυραν καὶ τὸν ὑπόλοιπον περσικὸν στόλον. Εἰς **480 π.Χ.** διάστημα ὀλίγων ὥρων τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος ἐγένευσεν ἀπὸ συντρίμματα καὶ ναυάγια. Οἱ Πέρσαι ἔφυγον πανικόβλητοι. Ἦτο μάλιστα τόση ἡ ἀταξία καὶ ἡ σύγχυσις καὶ ἡ σπουδὴ κατὰ τὴν φυγὴν των, ὥστε ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἑλλήνων τὸ περσικὸν ἀπόσπασμα, τὸ ὅποιον εἶχον ἀποβιβάσει τὴν προηγουμένην ἡμέραν εἰς τὴν Ψυττάλειαν. Τὴν ἰδίαν ἑσπέραν ὁ Ἀριστείδης μὲ ὀλίγους Ἀθηναίους ὀπλίτας ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ἐρημόνησον καὶ τὸ ἐξόντωσε.

Εἶχε νυκτώσει πλέον καὶ τὸ φῶς τῆς πανσελήνου ἔλαμψεν ὡς φωτοστέφανος εἰς τὰ μέτωπα τῶν νικητῶν. Τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ περσικοῦ στόλου εἶχε καταστραφῆ. Ἡ περίλαμπρος νίκη τῶν Ἑλ-

λήνων εις τὴν Σαλαμίνα, ἡ ὁποία ὠφείλετο κυρίως εἰς τὸ στρατηγικὸν δαιμόνιον τοῦ Θεμιστοκλέους, εἶχε κρίνει ὀριστικῶς τὸν ἀγῶνα.

Φυγὴ τοῦ Ξέρξου. — Τιμαὶ εἰς τὸν Θεμιστοκλέα

Ὁ Ξέρξης, παρ' ὄλην τὴν καταστροφὴν τὴν ὁποίαν ὑπέστη εἰς τὴν Σαλαμίνα, εἶχεν ἀκόμη στόλον πολυπληθέστερον ἀπὸ τὸν ἑλληνικόν. Ἐν τούτοις κατελήφθη ἀπὸ τρόμον καὶ ἀγωνίαν. Ἐφοβέτο, μήπως οἱ Ἕλληνες νικήσουν καὶ πάλιν τὸν ὑπόλοιπον στόλον του καὶ τὸν ἀποκλείσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀπεφάσισε νὰ φύγη. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ὁ *Μαρδόσιος*, ὁ ὁποῖος ἠκολούθει τὸν Ξέρξην καὶ τὸν διεβεβαίωσε, ὅτι ἡδύνατο αὐτὸς νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα μόνον μὲ 300.000 ἐκλεκτὸν στρατόν. Ἔδωκε λοιπὸν ὁ Ξέρξης ἐντολὴν εἰς τὸν στόλον του νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, διὰ νὰ σώσῃ τὰς γεφύρας, τὰς ὁποίας ὑπῆρχε φόβος νὰ καταστρέψουν οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἴδιος, ἀφοῦ ἀφῆκεν εἰς τὸν Μαρδόσιον τὸν στρατὸν τῶν 300.000 ἀνδρῶν, ἀνεχώρησε μὲ τὸν ὑπόλοιπον διὰ ξηρᾶς.

Ὁ στρατὸς του κατὰ τὴν πορείαν διὰ μέσου τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ἐδοκιμάσθη πολὺ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ τὰς ἀσθενείας. Ὁ Ξέρξης, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, εὔρε τὰς γεφύρας κατεστραμμένας ἀπὸ τρικυμίαν. Ὁ ἄλλοτε ἀγέρωχος καὶ ἀλαζὼν μονάρχης τῶρα ταπεινωμένος καὶ πανικόβλητος ἠναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν ἐπὶ πλοιαρίου. Τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του μετεκομίσθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τοῦ στόλου.

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου ἠθέλησαν νὰ ἀπονείμουν βραβεῖα, ἀριστεῖα, ὅπως ἐλέγοντο, εἰς τοὺς πρωτεργάτας τῆς νίκης. Διὰ τὸ βραβεῖον τῆς συνέσεως καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἱκανότητος δὲν κατῴρθωσαν νὰ συμφωνήσουν. Καθεὶς ἀπὸ τοὺς στρατηγούς ἔκρινε πρῶτον τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἄξιον αὐτοῦ τοῦ βραβεῖου καὶ δεῦτερον τὸν Θεμιστοκλέα. Τοῦτο ἐσήμαινεν, ὅτι ὅλοι ἀνεγνώριζον τὸν Θεμιστοκλέα ἀνώτερον καὶ ἐπομένως ἄξιον νὰ λάβῃ τὰ πρωτεῖα.

Τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους ἔγινε γνωστὸν εἰς ὄλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Σπαρτιᾶται τὸν προσεκάλεσαν εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου τοῦ ἀπέδωκαν ἐξαιρετικὰς τιμὰς. Λέγεται ὅτι, ὅταν ὀλίγον βραδύ-

τερον προσήλθεν ὡς θεατῆς εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ὅλοι τὸν ἐπευφήμησαν ἐνθουσιωδῶς ὡς σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἡμέρα αὐτή, ἔλεγεν ὁ ἴδιος, ὑπῆρξεν ἢ εὐτυχεστέρα τῆς ζωῆς του.

Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ζέρξου ὁ Μαρδόνιος ἐπέρασε τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 479 π.Χ. ἠτοιμάζετο διὰ νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Πρὶν ὅμως ἀρχίστη τὰς ἐπιχειρήσεις, ἐπεδίωξε νὰ κάμη τοὺς Ἀθηναίους συμμάχους του μὲ τὴν πεποιθήσιν ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐπιτύχη εὐκολώτερον τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διεβίβασεν εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρου Α', τὸν ὁποῖον οἱ Πέρσαι εἶχον παραλάβει μαζί των διὰ τῆς βίας, προτάσεις συμφερωτάτας. Ὑπεσχέθη νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν των καὶ τοὺς ναοὺς των καὶ νὰ αὐξήσῃ τὸ κράτος των εἰς ἕκτασιν.

Οἱ Σπαρτιᾶται, ὅταν ἔμαθον τὰς δελεαστικὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, ἐφοβήθησαν, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι τὰς δεχθῶν. Ἐγνώριζον ἄλλωστε, ὅτι εὐρίσκοντο εἰς πολὺ στενόχωρον θέσιν λόγῳ τῆς τελείας ἐρημώσεως καὶ καταστροφῆς τῆς χώρας των. Διὰ τοῦτο ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας νὰ ματαιώσουν τὴν συμμαχίαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐνώπιον τῶν πρέσβων τῶν Σπαρτιατῶν ἔδωκαν τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Μαρδονίου κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ἀριστείδου: «*Ἔστ' ἂν ὁ ἥλιος τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἴη, ἣ καὶ νῦν ἔρχεται, μήποτε ὁμολογήσῃ ἡμᾶς Ζέροξῃ; ἀλλὰ θεοῖς τε συμμάχοις καὶ τοῖς ἥρωσι πεποηθότες, ὧν ἐκεῖνος ἐπέφησε τοὺς τε οἴκους καὶ τὰ ἀγάλματα, ἐπέξιμεν αὐτὸν ἀμνόμενοι*».

Ἐξ ἄλλου πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Σπαρτιατῶν εἶπον τὰ ἐξῆς: «*Οὔτε χροσὸς ἐστὶ γῆς οὐδαμῶθι τοσοῦτος, οὔτε χώρα κάλλει καὶ ἀρετῇ ὑπεφέρουσα, ἢ ἡμεῖς δεξάμενοι ἐθέλοισιν ἂν μηδίσαντες καταδουλώσαι τὴν Ἑλλάδα*». Παρεκάλεσαν μόνον τοὺς Σπαρτιᾶτας νὰ στείλουν τὸ ταχύτερον πελοποννησιακὸν στρατόν, διὰ νὰ ἐνωθῆ μὲ τὸν ἰδικὸν των πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀττικῆς. Εἶχον τὴν βεβαιότητα, ὅτι ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἐστρέφετο κατὰ πρῶτον.

ή μανία του Μαρδονίου μετά την άρνητική απάντησιν εἰς τὰς προτάσεις του.

Π λ α τ α ι α ἰ

α) Συγκέντρωσις τῶν ἀντιπάλων

Ὁ Μαρδόνιος, ὅταν ἔμαθε τὴν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεων του ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀττικῆς χωρὶς νὰ συναντήσῃ ἐμπόδιον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλειψαν καὶ πάλιν τὴν πόλιν καὶ μὲ τὰς γυναῖκας, τοὺς γέροντας καὶ τὰ παιδιά ἐπέρασαν εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Ὁ Μαρδόνιος ἐπεχείρησεν ἐκ νέου νὰ τοὺς προσελκύσῃ καὶ ἐπανάλαβε πρὸς αὐτοὺς τὰς γνωστὰς προτάσεις του. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ εἶχον ἐγκαταλειφθῆ διὰ δευτέραν φορὰν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀπέρριψαν αὐτὰς μὲ περιφρόνησιν. Συγχρόνως ἔστειλαν ἀπεσταλμένους εἰς τὴν Σπάρτην καὶ παρεπονοῦντο διὰ τὴν ἀδιαφορίαν των.

Τὴν φορὰν αὐτὴν οἱ Σπαρτιᾶται ἐκινήθησαν δραστηρίως. Στρατὸς ἐκ 40.000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Πανσανίαν, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Σπάρτην. Καθ' ὁδὸν ἤλθον εἰς ἐνίσχυσίν του καὶ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Ἀφοῦ διῆλθον τὸν Ἴσθμόν, ἠνώθησαν μὲ 8.000 Ἀθηναίους καὶ 600 Πλαταιεῖς ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην. Ὁ ἠνωμένος στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἀνήρχετο περίπου εἰς 100.000 μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν Πανσανίαν.

Ὁ Μαρδόνιος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταλάβει τὰς Ἀθήνας καὶ συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν τοῦ προηγουμένου ἔτους. Ὅταν ὅμως ἔμαθεν, ὅτι σπαρτιατικὸς στρατὸς ἐβάδιζεν ἐναντίον του, ἀπεσύρθη εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς Πλαταιάς. Εἰς τὸν στρατὸν του προσετέθησαν καὶ οἱ *Θηβαῖοι*, οἱ ὁποῖοι εἶχον προσχωρήσει εἰς τοὺς Πέρσας.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἤλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὰς Πλαταιάς καὶ ἔλαβε θέσιν ἀπέναντι τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Ἐπὶ ἀρκετὰς ἡμέρας οἱ ἀντίπαλοι περιωρίζοντο εἰς ἀσημάντους ἀψιμαχίας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α' ὁ ὁποῖος, ὅπως εἶδομεν, ἠκολούθει διὰ τῆς βίας τοὺς Πέρσας ἐγνω-

στοποίησε κρυφίως εἰς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Μαρδονίου. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες ἐτακτοποίησαν τὴν παράταξιν των. Ἡ ὥρα τῆς μεγάλης συγκρούσεως ἐπλησίαζε.

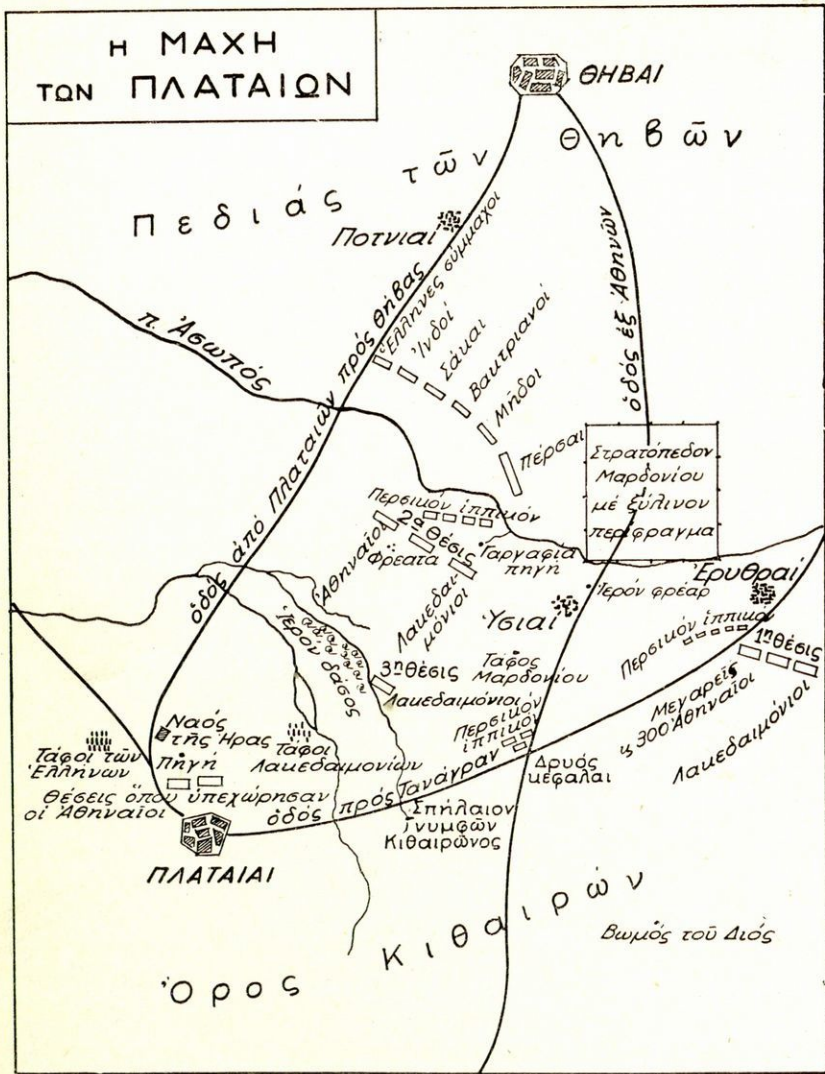
β) Ἡ μάχη

Πρῶτος ὁ Μαρδόνιος ἐπετέθη ἐναντίον τῆς πτέρυγος, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Σπαρτιᾶται. Ὁ Πausanias τότε ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀντεπιθέσεως καὶ οἱ Ἕλληνες ὤρμησαν μὲ μανίαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ ἀγὼν διεξήχθη μὲ μεγάλην σφοδρότητα καὶ πείσμα. Οἱ Πέρσαι ἐπολέμησαν γενναίως, ἀλλ' ἐφάνησαν πολὺ κατώτεροι ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, εἰς τοὺς ὁποίους διὰ πρώτην φοράν ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νὰ πολεμήσουν μὲ ὅλας τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις των πρὸς τὸν περσικὸν στρατόν. Ὁ Μαρδόνιος μαχόμενος μεταξύ τῶν πρώτων ἐφονεύθη. Ὁ θάνατός του κατετάραξε τοὺς Πέρσας, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ φεύγουν πανικόβλητοι. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον νικήσει καὶ τρέφει εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των Θηβαίους ὀπλίτας. Οἱ Πέρσαι καταδιωκόμενοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς ξυλίνου τείχους, τὸ ὅποιον εἶχε κατασκευάσει ὁ Μαρδόνιος ὀπισθεν τοῦ στρατοπέδου του. Ἄλλ' ἡ ὀρμὴ τῶν Ἑλλήνων ἔκαμψε τὴν ἐχθρικήν ἀντίστασιν. Τὸ τεῖχος ἐκυριεύθη.

Αἱ περσικαὶ ἀπώλειαι κατὰ τὴν μάχην ἦσαν τεράστιαι. Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς Πλαταιὰς ὑπῆρξεν ἀποφασιστική. Ὁ περσικὸς στρατὸς εἶχεν ὀριστικῶς συντριβῆ καὶ κάθε κίνδυνος ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἶχεν ἐκλείψει. Οἱ Θηβαῖοι ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς διὰ τὴν διαγωγὴν των. Ὑπεχρώθησαν νὰ παραδώσουν τοὺς ἀρχηγούς, οἱ ὅποιοι συνεβούλευσαν τὴν συμμαχίαν μὲ τοὺς Πέρσας. Ἐξ αὐτῶν οὐδεὶς διέφυγε τὸν θάνατον.

Ἀπὸ τὰ πλοῦσια λάφυρα, τὰ ὁποῖα οἱ Ἕλληνες συνέλεξαν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, κατεσκευάσαν καὶ ἀφιέρωσαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν χρυσοῦν τρίποδα, ὁ ὁποῖος ἐστηρίζετο ἐπὶ τρικεφάλου χαλκίνου ὄφεως. Ἐπίσης μέγα μέρος τῶν λαφύρων ἔδωκαν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Πausanias. Τὸ πλῆθος τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν κοσμημάτων καὶ σκευῶν ἔκανε κατάπληξιν εἰς τοὺς πτωχοὺς Ἕλληνας. Ὁ Πausanias μάλιστα, διὰ νὰ ἐξάρη τὴν μεγάλην

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ

ἀντίθεσιν τῆς πολυτελοῦς ζωῆς τῶν Περσῶν πρὸς τὸν ἀπλοῦν βίον τῶν Ἑλλήνων, διέταξε τοὺς συλληφθέντας μαγείρους τοῦ Μαρδονίου νὰ ἐτοιμάσουν ἐν ἀπὸ τὰ συνήθη δεῖπνα τοῦ ἀρχηγοῦ των. Συγχρόνως ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ὑπηρέτας του νὰ παρασκευάσουν τὸν μέλανα ζωμόν. Ἐπειτα ἐκάλεσε τοὺς Ἕλληνας στρατηγούς καί, ἀφοῦ τοὺς ἔδειξε τὰ δύο δεῖπνα, εἶπε γελῶν : « Δὲν ἦτο τρελλὸς αὐτὸς ὁ Πέρσης, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ ἔζη τόσον πλούσιος, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου, διὰ νὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ τὸν μέλαινα ζωμόν; ».

Οἱ σύμμαχοι δὲν παρέλειψαν νὰ τιμήσουν καὶ τοὺς Πλαταιεῖς, εἰς τὰ ἐδάφη τῶν ὁποίων ηὐδόκησεν ὁ θεὸς νὰ ἀποδοθῇ ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶχον ἄλλωστε προσφέρει οἱ ἴδιοι σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἀγωνιζόμενον διὰ τὴν ἐλευθερίαν του ἔθνος. Ἡ πόλις τῶν Πλαταιῶν ἐκηρύχθη ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστος, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ τελοῦνται κατὰ πενταετίαν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης πανελληνίου ἀγῶνες, τὰ Ἑλευθερία.

Ἄλλαι νῆκαι τῶν Ἑλλήνων

α) Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης

Τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τὸν Μαρδόνιον εἰς τὰς Πλαταιάς, ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατετρόπωσε τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μυκάλην, ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπέναντι τῆς Σάμου.

Ὁ ἠνωμένος στόλος τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Λεωτυχίδου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Ξανθίππου ἐναυλόχει εἰς τὴν Δῆλον. Ἐκεῖ ἔφθασαν πρέσβεις ἀπὸ τὴν Σάμον καὶ παρεκάλεσαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν τῶν νήσων καὶ τῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ ἀποτινάξουν τὸν περσικὸν ζυγόν. Ὁ Λεωτυχίδης καὶ ὁ Ξανθίππος ἔπλευσαν εἰς τὴν Μυκάλην, ὅπου ἦτο ἠγκυροβολημένος ὁ περσικὸς στόλος. Ἀλλὰ μόλις ἔμαθον οἱ Πέρσαι, ὅτι ἔρχονται ἐναντίον των οἱ Ἕλληνες, ἔσυραν τὰ πλοῖα των εἰς τὴν ξηράν, ὅπου εἶχον συγκεντρώσει καὶ ἰσχυρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες δὲν ἐδίστασαν. Μὲ τὸν ὀλίγον στρατόν, τὸν ὁ-

ποῖον ἀπεβίβασαν, ἐνίκησαν καὶ διεσκόρπησαν τοὺς τετραπλασίους βαρβάρους καὶ κατέκαυσαν τὸν στόλον των.

β) Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας

Δὲν ἦσαν μόνον οἱ Ἕλληνες τῆς κυρίως Ἑλλάδος, οἱ ὅποιοι ἐπάλαισαν σκληρῶς κατὰ τῶν Περσῶν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας των. Ἐξ ἴσου βαρὺν ἀγῶνα εἶχον ἀναλάβει καὶ οἱ Ἕλληνες ἄποικοι τῆς Σικελίας ἐναντίον ἄλλου ἐχθροῦ, τῶν Καρχηδονίων, οἱ ὅποιοι ἐν συνεννοήσει μὲ τοὺς Πέρσας ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ὑποδουλώσουν.

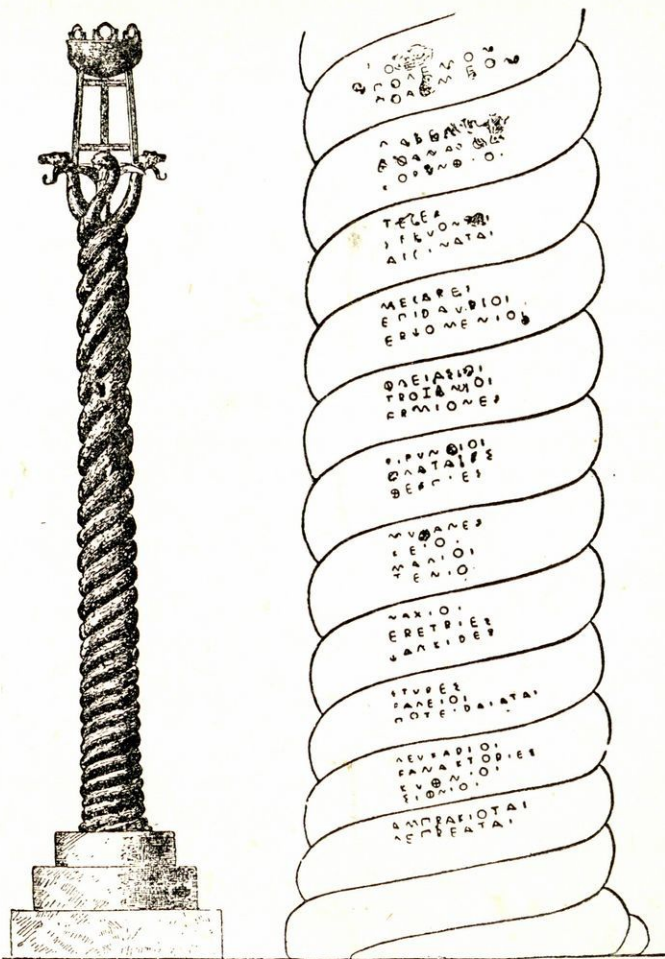
Πρὸ τοῦ κοινοῦ κινδύνου συνηνώθησαν τότε ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων καὶ τοῦ Ἀκράγαντος Θήρων. Εἰς μεγάλην μάχην παρὰ τὴν Ἰμέραν ἐνίκησαν τὸν πολυπληθέστερον στρατὸν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἐπυρπόλησαν τὸν στόλον των. Λέγεται ὅτι ἐν μόνον πολεμικὸν πλοῖον ἐσώθη καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν θάλασσοκράτειραν Καρχηδόνα τὴν μεγάλην συμφορὰν.

Ἡ νίκη αὐτὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Σικελίας συνέπεσε, κατὰ τὴν παράδοσιν, μὲ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων τῆς κυρίως Ἑλλάδος εἰς τὰ ὕδατα τῆς Σαλαμίνας.

Τὰ αἷτια τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων

Ὁ μέγας ἀγὼν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐτελείωσε μὲ πλήρη θρίαμβον τῶν προγόνων μας. Ἄν σκεφθῶμεν ἄφ' ἐνὸς τὴν τεραστίαν δύναμιν τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους καὶ ἄφ' ἐτέρου τὰς ὀλίγας δυνάμεις τῆς μικρᾶς, πτωχῆς καὶ διηρημένης Ἑλλάδος, θαυμάζομεν διὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο. Πράγματι ἀποροῦμεν, πῶς κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες νὰ συντρίψουν τοὺς ἰσχυροτάτους στρατοὺς καὶ στόλους, οἱ ὅποιοι ἦλθον κατὰ τῆς χώρας των.

Ὁ Ἡρόδοτος, λέγει, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐφάνησαν κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν εὐφυίαν καὶ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων, ἄπειροι δὲ εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Πράγματι, ἐνῶ ὁ περσικὸς στρατὸς ἐπολέμησε μὲ ἐξαιρετικὴν ἀνδρείαν, οἱ ἀρχηγοὶ του δὲν εἶχον τὴν ἀπαραίτητον εὐστροφίαν νὰ τὴν ἐκμεταλλευθοῦν. Ὁ Ζέρξης, τοῦ ὁποίου ἡ θέλησις ἦτο παντοδύναμος, ἐκτὸς τῆς προσωπικῆς του δειλίας, ἐφάνη ἀνίκανος ἀκόμη καὶ νὰ

Ὁ χρυσοῦς τρίπους τῶν Δελφῶν καὶ ἡ ἐπὶ τῶν σπειρῶν
τῶν ὄφρων ἐπιγραφὴ

Ἐπὶ τῶν σπειρῶν εἶχον χαραχθῆ τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων,
οἱ ὅποιοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην

ἀντιληφθῆ καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς συστάσεις καὶ ὑποδείξεις τοῦ Δημαράτου, τὸν ὁποῖον εἶχε μαζί του ὡς σύμβουλον. Ἐστηρίζετο μόνον εἰς τὴν ἀναρίθμητον κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δύναμίν του.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις συνοχῆς τῶν Περσῶν, ἡ ὁποία παρετηρήθη ἰδίως κατὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν, παρὰ τὴν μεγάλην ἀριθμητικὴν διαφορὰν τῶν ἀντιπάλων στρατῶν, ἔδωκε τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ στρατηγὸς τῶν Περσῶν Ἀρτάβαζος ἀπὸ ἀντιπολίτευσιν πρὸς τὸν Μαρδόνιον, μόλις εἶδε τοὺς περὶ αὐτὸν ὑποχωροῦντας, ἀντὶ νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς φυγῆς.

Ἄλλος σπουδαῖος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες, εἶναι τὸ *ὑψηλὸν φρόνημα*, τὸ ὁποῖον ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέπτυξε εἰς αὐτοὺς ὁ *ἐλεύθερος ἐθνικὸς τῶν βίος*. Οἱ διάφοροι λαοί, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἀπετελεῖτο ὁ περσικὸς στρατός, ὡς μόνον σύνδεσμον εἶχον τὴν τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς τὴν παντοδύναμον θέλησιν τοῦ αὐθέντου. Τοὺς Ἕλληνας ἀντιθέτως ἦνῶνε ἡ *κοινὴ φυλετικὴ καταγωγὴ* καὶ ἐκίνει ἡ *ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν* καὶ ἡ *ἀφοσίωσις καὶ στοργὴ πρὸς τὴν ἄγορον γῆν*, τὴν ὁποῖαν ἐκληροδότησαν εἰς αὐτοὺς οἱ πατέρες των.

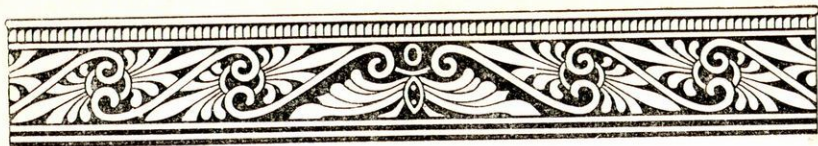
Ἄλλὰ καὶ ἡ *σωματικὴ ἄσκησις*, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπεβάλλοντο ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ γυμνάσια καὶ εἰς τὰς παλαιστρας, ἐχαλύβδωσε τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς των καὶ τοὺς ἔκαμεν ἀπαραμίλλους πολεμιστάς.

Σημαντικὸς ἐπίσης συντελεστὴς τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ἅψ' ἑνὸς ὁ *ἀνώτερος ὀπλισμὸς*, καὶ γενικῶς ἡ *ἀνωτέρα στρατιωτικὴ ὀργάνωσις* τῆς Ἑλλάδος καὶ ἅψ' ἑτέρου τὸ *ναυτικόν*. Οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα παρουσίασαν κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίοδον ἀρχηγούς τοῦ στόλου των ἐξόχους ἄνδρας. Εἰς αὐτοὺς ὠφείλετο κυρίως ἡ συντριβὴ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν. Εἰς τὴν Σαλαμίνα, ὅπου οἱ ἄνδρες τῶν περσικῶν πλοίων ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα, ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Θεμιστοκλέους. Οὗτος ἀντελήφθη ἐγκαίρως, ποῦ θὰ ἐκρίνετο ὁ ἄγών καὶ ἐκεῖ συνεπέκνωσε τὸ ἡμισυ τῆς ἑλληνικῆς δυνάμεως. Ἀντιθέτως οἱ Πέρσαι ὄχι μόνον ἦσαν ξένοι πρὸς τὴν ναυτικὴν τέχνην, ἀλλ' ἔστεροῦντο καὶ ἐνιαίας διοικήσεως κατὰ τὴν ὥραν τῆς ναυμαχίας. Ἐξ ἄλλου ὁ περσικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ πλοῖα καὶ πληρώματα, τὰ ὁποῖα ἔδιδον οἱ ἄλλοθενεῖς ὑπήκοοι τοῦ

κράτους (Φοίνικες, Ίωνες κλπ.). Είναι φανερόν έπομένως, ότι δέν υπήρχεν ό απαραίτητος διά τήν νίκην ένθουσιασμός και ή δρᾶσις τῶν πληρωμάτων είχεν ώς κίνητρον τόν φόβον ή τήν επίδειξιν.

Πρωτίστως όμως ή Έλληνες ένίκησαν διά τήν μεγάλην ήθικήν των δύναμιν, ή όποία ένέπνευσεν είς αυτούς τας υπερόχους ἀρετάς τῆς έθελουσίας, τῆς καρτερίας και τῆς πίστεως είς τήν ιδέαμ τῆς πατρίδος και τήν αξίαν τῆς έλευθερίας.

Τό τέλος τῶν ένδόξων άμυντικῶν άγώνων τῶν Έλλήνων κατά τῶν Περσῶν έγινεν ή άρχή μιᾶς νέας και μεγάλης έποχῆς διά τήν Έλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Ο ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Ὁ νικηφόρος ἀμυντικός ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς αὐτοπεποίθησιν καὶ τοὺς κατέστησεν ὑπερηφάνους. Περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἠσθάνοντο δικαιολογημένην ὑπερηφάνειαν οἱ Ἀθηναῖοι. Πράγματι αὐτοὶ ἐκέρδισαν τὴν πρώτην νίκην εἰς τὸν Μαραθῶνα, εἰς αὐτοὺς κυρίως ὠφείλετο ἡ νίκη τῆς Σαλαμῖνος, αὐτοὶ ὑπεβλήθησαν εἰς τὰς μεγαλυτέρας θυσίας.

Οἱ Σπαρτιαῖται ἐξ ἄλλου ἐπίστευον, ὅτι μὲ τὸν πειθαρχικὸν καὶ γενναῖον στρατὸν των ἔδωκαν τὸ τελειωτικὸν κτύπημα κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐξησφάλισαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἐβράδυνε λοιπὸν νὰ δημιουργηθῇ ἀντιζηλία μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης.

Ἄλλ' ἡ συνεργασία τῶν Ἑλλήνων καὶ μετὰ τὰς νίκας των κατὰ τῶν Περσῶν δὲν δισπάσθη. Μὲ πλήρη συνειδησιν τῆς ὑπεροχῆς των ἀπεφάσισαν νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμον. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἐξηκολούθησεν, ἀλλ' ὑπὸ νέαν τῶρα μορφήν. Ἐγίνεν ἐπιθετικός. Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς ἐπιθέσεως τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἡ ἐκδίωξις τῶν Περσῶν ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ ἐπιθετι-

κός πόλεμος διήρκησε 30 ἔτη καὶ ἐτελείωσε μὲ τὴν ἀπαλλαγὴν ὄλων τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν.

Ἰσχυρώσις τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Πειραιῶς

Οἱ Ἀθηναῖοι ὅταν ἐπέστρεψαν εἰς τὰς Ἀθήνας, εὗρον αὐτὰς κατεστραμμένας. Ἀφοῦ ἐπεδόθησαν εἰς πρόχειρον ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐρειπίων, ἀπεφάσισαν κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ περιτειχίσουν τὴν πόλιν. Εἰς τοῦτο συνήντησαν ἀπροσδόκητον ἀντίδρασιν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐφοβοῦντο, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν δυνατοὶ κατὰ θάλασσαν, γίνουσι καὶ κατὰ ξηρὰν ἰσχυροί. Ἔστειλαν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν ἐντολήν νὰ ματαιώσουν τὴν ἀνεγερσιν τῶν τειχῶν, διότι δῆθεν ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὀρμητήρια τῶν Περσῶν εἰς ἐνδεχομένην νέαν ἐπιδρομὴν των.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόησαν τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἀνέθεσαν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ διαλύσῃ τοὺς φόβους των. Ὄταν ὁ Θεμιστοκλῆς ἔφθασεν ἐκεῖ, ἀνέβαλλε νὰ παρουσιασθῇ εἰς τοὺς ἐφόρους, ἕως ὅτου ἐπληροφορήθη ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι τὰ τείχη ὑψώθησαν ἄρκετά. Τότε ἐδήλωσε καθαρὰ εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ὅτι ἡ πόλις εἶχε τειχισθῆ καὶ ὅτι διὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ ζητήσουν τὴν ἄδειαν των. Οἱ Σπαρτιᾶται ἔκρυσαν τὴν ὀργὴν των, ἀλλ' οὐδέποτε συνεχώρησαν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα τὴν ἀπάτην.

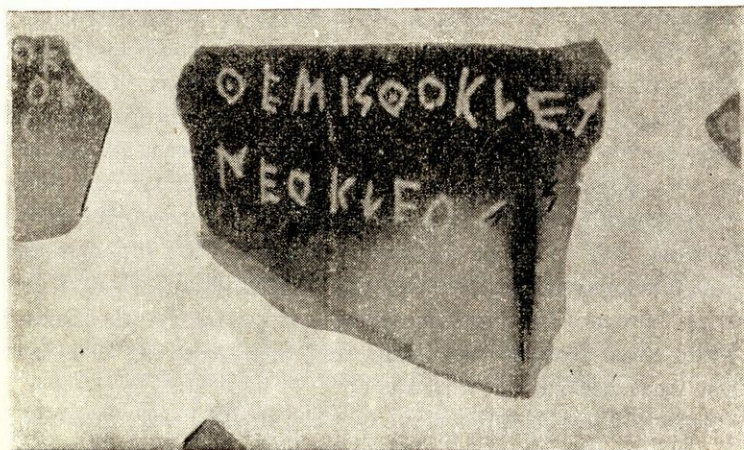
Ὄταν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας, συνεπλήρωσε τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῆς πόλεως. Κατόπιν ὠχύρωσε καὶ τὸν Πειραιᾶ, τὸν ὅποιον κατέστησε ἰσχυρότατον πολεμικὸν ναύσταθμον καὶ ἐμπορικὸν λιμένα ἀσφαλέστατον.

Τὸ τέλος τοῦ Πausανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους

Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Περσῶν ἀνέθεσαν τὴν ἀρχηγίαν τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων εἰς τὸν Πausανίαν. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν διοίκησιν του ἐπροστάτευσε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, αἱ ὅποιαι ἀμέσως μετὰ τὴν ἦταν τῶν Περσῶν ἐξεδίωξαν τὰς περσικὰς φρουρὰς καὶ ἐκήρυσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπηλευθέρωσε καὶ τὰς

έλληνικὰς πόλεις τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι μετὰ τῶν νήσων εἰσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν. Ἔπειτα ὁ συμμαχικὸς στόλος ἔπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον, ὅπου κατέλαβε τὴν *Σησιόν*, κατόπιν δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Προποντιίδα καὶ ἐκυρίευσεν τὸ *Βυζάντιον*. Ἐκεῖ συνέλαβεν αἰχμαλώτους πολλοὺς Πέρσας εὐγενεῖς καὶ πλουσίους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκατεστάθη ἡ συγκοινωνία μετὰ τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Πausanias μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἀπὸ τὰς τιμὰς καὶ τὰ πλοῦσις λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβε, καὶ ἀπὸ τὴν νέαν δόξαν του ὡς

Ἄστρακον μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ πατρὸς του
(Μία ἀπὸ τὰς ψήφους, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν τὸ 470 π. Χ.
διὰ τὴν ἔξορίαν του)

ἀρχηγοῦ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, ἐγίνε πολὺ ἐγλωιστὴς καὶ ὑπερήφανος. Δὲν ἤθελε νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του. ἤρχισε νὰ ζῆ πολυτελῶς ὡς Πέρσης σατράπης καὶ κατεπίεζε τοὺς συμμάχους. Διὰ τὴν διαγωγὴν του αὐτὴν οἱ Σπαρτιῆται τὸν ἀνεκάλεσαν. Ἀργότερα ἀπεδείχθη, ὅτι εὕρισκετο εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Ζέρξην, διὰ νὰ γίνῃ ἀρχὴ τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν βοήθειάν του. Τότε οἱ ἔφοροι τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Διὰ νὰ σωθῆ, κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς

Χαλκιοίκου Ἀθηναῖς, ὅπου ἀπέθανε ἐκ πείνης, διότι κατὰ διαταγὴν τῶν ἐφόρων ἐκτίσθησαν αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ. Τόση ἦτο ἡ κοινὴ ἀγανάκτησις ἐναντίον του, ὥστε λέγεται ὅτι ἡ ἰδία ἡ μήτηρ του ἔθεσε τὸν πρῶτον λίθον κατὰ τὸ κτίσιμον τῶν θυρῶν. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος εἶχεν ὁ νικητὴς τῶν Πλαταιῶν Πausanias.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ μέγας πολιτικὸς τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ὠφείλετο ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων κατὰ θάλασσαν, ἀπέθανεν ἐπίσης ἀδόξως. Βίαιος κατὰ τὸν χαρακτῆρα, μὲ δυνατὸν ἀλλ' ἀνήσυχον νοῦν ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἦτο προωρισμένος διὰ τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Διὰ τοῦτο πολὺ ταχέως περιῆλθε εἰς ὀξείαν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πολιτικὸς ἀντιπάλους του. Ἐπὶ πλέον ἡ Σπάρτη ἔβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπόν του ἐπικίνδυνον ἀνταγωνιστὴν καὶ εἰργάζετο διὰ τὴν ἐξόντωσίν του ἦτο ἄλλωστε πρόσφατος ἡ ἀνάμνησις τῆς ἀπάτης του.

Ἡ εὐκαιρία διὰ τὸν παραμερισμὸν του ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἤργησε νὰ δοθῇ. Τὸ 472 π.Χ., ἐπεκράτησαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κίμων, υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, φίλος τῶν Σπαρτιατῶν. Αὐτὸς κατόπιν συνεννόησεως μὲ τοὺς ἄλλους πολιτικοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεμιστοκλέους κατώρθωσε νὰ τὸν ἐξορίσῃ (470 π.Χ.).

Ὁ Θεμιστοκλῆς κατέφυγεν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἔμεινεν ἡσυχος. Οἱ Σπαρτιάται τὸν κατηγοροῦσαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς δῆθεν συνένοχος τοῦ Πausanias, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Συγχρόνως ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς Σπαρτιάτας ἐπεδίωξαν νὰ τὸν συλλάβουν. Ἠναγκάσθη τότε ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Περσίαν, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρταξέρξου, ὁ ὁποῖος εἶχε διαδεχθῆ τὸν Ζέρξην.

Ὁ Ἀρταξέρξης τὸν ἐδέχθη μὲ μεγάλην χαρὰν καὶ τοῦ ἀπέδωκεν ἐξαιρετικὰς τιμάς. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων δώρων τοῦ παρεχώρησε καὶ τρεῖς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ συντηρῆται ἀπὸ τὰς προσόδους των. Εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, τὴν *Μαγνησίαν*, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ διέμενεν, ἀπέθανεν ἐκ νόσου, ὅπως λέγει ὁ Θουκυδίδης, τὸ 459 π.Χ., εἰς ἡλικίαν 64 ἐτῶν. Οἱ συγγενεῖς του, εἰς ἐκτέλεσιν παραγγελίας του, μετεκόμισαν τὰ ὄστα του κρυφίως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἔθαψαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς.

Ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία. — Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου

Μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Πausανίου εἰς τὴν Σπάρτην οἱ σύμμαχοι δὲν ἐδείκνουν προθυμίαν νὰ ὑποταχθοῦν ἐκ νέου εἰς Λακεδαιμόνιον ἀρχηγόν. Ἐστράφησαν τότε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα, τῶν ὁποίων εἶχον ἐκτίμησιν τὴν μετριοπάθειαν, καὶ τοὺς παρεκάλεσαν νὰ ἀναλάβουν τὴν ἡγεμονίαν των.

Οἱ Σπαρτιᾶται, καίτοι προσεβλήθη ἡ φιλοτιμία των, δὲν ἀντέδρασαν, ἀλλ' ἀπεσύρθησαν ἐκ τῆς συμμαχίας. Δὲν ἦσαν ἄλλωστε διατεθειμένοι νὰ διατηροῦν δυνάμεις μακρὰν τῆς Πελοποννήσου πρὸς προστασίαν τῶν ἰωνικῶν πόλεων, οὔτε καὶ νὰ διεξάγουν πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Τοὺς Σπαρτιάτας ἐμμήθησαν καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Τοιοῦτοτρόπως τὸν ἐπιθετικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν ἐξηκολούθησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔδειξαν μεγάλην διπλωματικὴν ἱκανότητα. Εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμάχους ὅτι ἔπρεπε νὰ ὀργανωθῆ καλῶς ἡ συμμαχία των διὰ τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Τό δύσκολον τοῦτο ἔργον οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέθεσαν εἰς τὸν Ἀριστείδην, τὸν ὁποῖον δῶρισαν ναύαρχον τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ὁ Ἀριστείδης συνεκέντρωνε τὴν γενικὴν ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην τῶν συμμάχων. Ὁ δίκαιος οὗτος ἀνὴρ καθώρισε τὸ ποσὸν τοῦ στρατοῦ ἢ τῶν πλοίων ἢ τῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ δίδῃ ἐκάστη πόλις διὰ τὴν συμμαχίαν, μὲ τόσην ἀμεροληψίαν, ὥστε δὲν ἠκούσθη κανὲν ἀπολύτως παράπικρον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔν ἔτος μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ συμμαχία, ἡ ὁποία εἶχεν ἔδραν τὴν νῆσον Δῆλον καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη Σ υ μ μ α χ ί α τῆς Δ ἣ λ ο υ . Εἰς τὴν συμμαχίαν ἔλαβον μέρος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐκτὸς τῶν Ἀθηναίων οἱ νησιῶται καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀντιπρόσωποι αὐτῶν συνήρχοντο κατὰ περιόδους εἰς τὴν **478 π. Χ.** Δῆλον καὶ ἀπεφάσιζον μὲ ἰσοψηφίαν διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς συμμαχίας. Εἰς τὴν νῆσον ὑπῆρχε καὶ τὸ κοινὸν ταμεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον κατετίθεντο τὰ συμμαχικὰ χρήματα. Οἱ διαχειρισταὶ τοῦ ταμείου τούτου ὠνομάζοντο Ἐ λ λ η ν ο τ α μ ί α ι καὶ ἦσαν Ἀθηναῖοι. Τὸ ποσὸν τῆς ἐτησίας συμμαχικῆς εἰσφορᾶς ἦτο κατ' ἀρχὰς 460 τάλαντα.

Μετὰ δέκα ἔτη ἀφ' ὅτου ἰδρύθη ἡ πρώτη Ἀθηναϊκὴ Συμμαχία, ὁ Ἀριστείδης ὁ δίκαιος ὄργανωτὴς αὐτῆς, ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας πτωχότατος (468 π.Χ.). Δὲν εἶχε ἀφήσει οὔτε τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ταφὴν του. Ἡ πατρὶς εὐγνωμονοῦσα ἀνήγειρε πρὸς τιμὴν του μνημεῖον εἰς τὸ Φάληρον, ἐπροίκισε τὰς δύο θυγατέρας του καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη δὲν ἔπαυσε νὰ φροντίζῃ διὰ τοὺς πτωχοὺς ἀπογόνους του.

Ὁ Κίμων

Ὁ Ἀριστείδης εἶχε διακρίνει τὰ προτερήματα τοῦ Κίμωνος, υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου, πολὺ ἔνωρις. Εἰς τὸν νεαρὸν Ἀθηναῖον μὲ τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα, τὸ ὠραῖον πρόσωπον καὶ τὴν βοστρυχωτὴν κόμην ἔβλεπεν ἕνα ἀπὸ τοὺς δραστηριωτέρους ἐργάτας τοῦ ἀθηναϊκοῦ μεγαλείου. Διὰ τοῦτο τὸν περιέβαλε μὲ ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην καὶ τὸν ἐβοήθησεν νὰ ἀποκτήσῃ τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ. Ἡ λαμπρὰ καὶ ἔνδοξος δράσις τοῦ Κίμωνος μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τῆς ζωῆς του ἀπέδειξε, πόσον ὀρθὴ ἦτο ἡ πρόβλεψις τοῦ Ἀριστείδου.

Ὁ Κίμων εἶχε χάσει μικρὸς τὸν πατέρα του. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του ὁ βίος του ἦτο ἄτακτος. Ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰ ποτά. Ἀργότερα ἀπέβαλε τὰς κακὰς συνηθείας καὶ μετεβλήθη εἰς πολίτην χρηστὸν καὶ γενναφόφρονα. Κατὰ σύστασιν τοῦ Ἀριστείδου ἀφωσιώθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας.

Τὴν σύνεσιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν του ἀπεκάλυψε ὁ Κίμων διὰ πρώτην φοράν, ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν των εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ προελαύνοντος Ζέρξου. Ἐπειδὴ ὁ Κίμων ἐθεώρησεν τὸ σχέδιον τοῦτο σωτήριον, καίτοι ἦτο πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους συνέστησεν εἰς τοὺς συμπολίτας του νὰ τὸ δεχθῶν. Μάλιστα αὐτὸς ὤρμησε πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ παρέσυρε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Νέος ἀκόμη, ἐπολέμησε μὲ γενναιότητα εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας.

Ὁ Κίμων εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του ὑπῆρξεν ἀδωροδόκητος καὶ πρὸς τοὺς συμπολίτας του πολὺ γενναϊόδωρος. Τὴν περιουσίαν του ἔκαμε κοινὸν κτῆμα τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον ὑπερηγάπα. Ὅταν ἐξήρχετο εἰς

τὰς ὁδοὺς, τὸν ἠκολούθουν δοῦλοι, οἱ ὅποιοι ἐμοίραζον ἐνδύματα καὶ χρήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς. Εἰς τοὺς τρόπους ἦτο ἀπλοῦς, ἀλλὰ σοβαρὸς καὶ ἀπεστρέφετο τὴν πολυλογίαν, ὅπως οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ὡς πολιτικὸς ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα καὶ διεδέχθη τὸν Ἀριστείδην εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ὑπὸ τὴν ιδιότητά του αὐτὴν ἐπέτυχε νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλας τὰς πόλεις τῶν θρακικῶν παραλίων καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ ὅποια προσετέθησαν εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν Συμμαχίαν.

Κεφαλή τοῦ Κίμωνος

Μετὰ ταῦτα ἐστράφη κατὰ τῆς Σκῦρον. Τὴν νῆσον κατεῖχον οἱ Δόλοπες, φοβεροὶ πειραταί, οἱ ὅποιοι ἔσπειρον τὸν τρόμον εἰς ὀλόκληρον τὸ Αἰγαῖον. Ὁ Κίμων ἐνίκησε τοὺς πειρατὰς καὶ κατέλαβε τὴν Σκῦρον. Καὶ τοὺς μὲν Δόλοπας

ἐπώλησεν ὡς δούλους, εἰς δὲ τὴν νῆσον ἐγκατέστησεν Ἀθηναίους κληρούχους.

Αἱ νίκαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν. — Κιμώνειος εἰρήνη

Αἱ νίκαι τοῦ Κίμωνος ἐστερέωσαν τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀθηναῖος πολιτικὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Περσῶν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀσίαν. ὤνειρεύετο νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ τὸν κυριώτερον σκοπὸν τῆς Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας.

Τὸ 467 π.Χ. μὲ διακοσίας ἀθηναϊκὰς τριήρεις καὶ ἑκατὸν συμμαχικὰς ἔπλευσεν εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Πέρσας ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῶν παραλίων τῆς Κα-

ρίας και τῆς *Λυκίας*. Διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ὁμως αὐτὰς ἐδαπανήθη ἄρκετὸς χρόνος. Οἱ Πέρσαι ἐπωφελήθησαν ἐκ τούτου καὶ συνεκέντρωσαν ἰσχυρὰς ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ *Εὐρυμέδοντος* εἰς τὴν Παμφυλίαν. Ὁ Κίμων ἔπλευσεν εἰς συνάντησίν των καὶ εἰς ἀποφασιστικὴν ναυμαχίαν κατέστρεψε τὸν περσικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 200 πολεμικὰ πλοῖα κατὰ τὸ πλεῖστον φοινικικά. **467 π. Χ.**

Ἀμέσως κατόπιν ἀπεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τὴν παραλίαν. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μάχην ὁ περσικὸς στρατὸς ὑπέστη ὀδυνηρὰν ἤτταν καὶ ὑπεχώρησεν ἀτάκτως εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ νίκη τοῦ Κίμωνος εἰς ναυμαχίαν καὶ πεζομαχίαν ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας ὑπῆρξε τὸ λαμπρότερον κατόρθωμα τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Πλούσια ἦσαν τὰ λάφυρα καὶ μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποῖους συνέλαβον οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἔνδοξον αὐτὴν ἐκστρατείαν.

Τὸ 449 π.Χ. ὁ Κίμων ἔκαμε τὴν τελευταίαν ἐπιθετικὴν ἐπιχείρησιν κατὰ τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἐπλευσε ἐναντίον τῆς Κύπρου τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Πέρσαι, καὶ ἐπολιόρησε τὸ *Κίτιον* (σημερινὴν Λάρνακα). Ἄλλ' ὁ νικητὴς τοῦ *Εὐρυμέδοντος* δὲν ἐπρόλαβε νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ ἔργον του. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου ἀπέθανε καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος κατόπιν τούτου ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως καὶ ἀπέπλευσε. Κατὰ τὸν πλοῦν συνήνησε τὸν περσικὸν παρὰ τὴν *Σαλαμίνα* τῆς Κύπρου καὶ μετὰ βραχεῖαν ναυμαχίαν ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κίμων καὶ νεκρὸς ἀκόμη ἐνίκησε τοὺς Πέρσας !

Αἱ ἐπιθετικαὶ ἐκστρατεῖαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν ἀπέδωκαν πλουσίους καρπούς. Πλὴν τῶν μεγάλων ἀπωλειῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῆ ὁ περσικὸς στρατὸς καὶ στόλος, ἦτο τὸς φόβος, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, ὥστε οὗτος διέκοψε κάθε ἐπαφὴν πρὸς αὐτοὺς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ πλοῦς περσικῶν πολεμικῶν πλοίων εἰς τὸ Αἰγαῖον ἔπαυσε καὶ ὁ περσικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη ἐκ τῶν ἑλλήνων νικῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας εἰς μεγάλην ἀκτίνα πρὸς **449 π. Χ.** τὸ ἐσωτερικόν. Ἐκ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ προῆλθεν ὁ

θρύλος, ὅτι συνωμολογήθη εἰρήνη μεταξύ Περσῶν καὶ Ἀθηναίων, ἡ ὁποία ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ Κίμωνος, ἡ περίφημος Κιμῶνεις εἰρήνη.

Οἱ σύμμαχοι χάνουν τὴν αὐτονομίαν των

Ἡ παράτασις τοῦ πολέμου ἐστενοχῶρει τοὺς συμμάχους, οἱ ὅποιοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον φιλήσυχοι ἔμποροι καὶ ναυτικοί. Οἱ ὅροι τῆς συμμαχίας ἐπέβαλλον εἰς αὐτοὺς ὑποχρεώσεις, τῶν ὁποίων τὴν ἐκπλήρωσιν ἀπῆλθον οἱ Ἀθηναῖοι αὐστηρῶς. Ἰδίως ἐστενοχωροῦντο ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς συμμάχους, οἱ ὅποιοι παρῆχον ἄνδρας καὶ πλοῖα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐξέλιπεν ὁ κίνδυνος ἐκ μέρους τῶν Περσῶν, ὅσαι πόλεις ἔδιδον πλοῖα καὶ ἄνδρας, προέτειναν νὰ δίδουν ἀντὶ τούτων μόνον χρήματα. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔφεραν ἀντίρρησην.

Κατόπιν αὐτοῦ ὁ πόλεμος ἐσυνεχίσθη πλέον ἀπὸ μόνους τοὺς Ἀθηναίους, ἐνῶ οἱ σύμμαχοι ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συνεισφέρουν ὠρισμένα χρηματικὰ ποσά. Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι κατεσκεύασαν ἰσχυρὸν στόλον, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ πληρώματα ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται καὶ μισθοφόροι. Οἱ σύμμαχοι ἔζων εἰς τὰς πόλεις των βίον εἰρηνικὸν καὶ οὐσιαστικῶς κατέστησαν φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπῆλθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Δι' αὐτῆς οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν εἰς τὴν πραγματικότητά κυρίαρχοι τῶν συμμαχῶν των. χωρὶς μάλιστα νὰ τὸ ἐπιδιώξουν. Αἱ συμμαχικαὶ πόλεις μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προσαρμοσθῶσιν τὰ πολιτεύματά των πρὸς τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔχασαν τὴν αὐτοτέλειαν καὶ τὴν αὐτονομίαν των. Μόναί αἱ νῆσοι *Χίος*, *Λέσβος*, *Σάμος* παρέμειναν πραγματικοὶ σύμμαχοι, ὅπως ἦσαν ἐξ ἀρχῆς. Τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον μετεκομίσθη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μόνη πλέον ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ἀπεφάσισε διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν συμμαχικῶν πόρων.

Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου τὸ μέγα ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηναίων, τὸ ὁποῖον δὲν ὠμοίαζε μὲ κανὲν ἀπὸ ὅσα ἐσχηματίσθησαν προηγουμένως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ

κράτος τοῦτο περιελάμβανε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς, τὴν Εὐβοίαν, τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου. Συγχρόνως ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν περιέλαβε τὰ Μέγαρα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Λοκρίδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν παντοδύναμοι καί, ὅπως θὰ ἴδωμεν, αὐτὴ ἡ Σπάρτη ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτοὺς συνθήκην εἰρήνης (451 π. Χ.)

Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης

Εἶδομεν ὅτι ἡ ὀλεθρία ἀντιζηλία μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ ἰσχυροτέρων ἑλληνικῶν πόλεων, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἐξεδηλώθη ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιδράσουν εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ μεγάλου ἀθηναϊκοῦ κράτους. Ἀφ' ὅτου ὅμως συνεπληρώθη ἡ ἴδρυσις καὶ ἡ ὀργάνωσις αὐτοῦ, ὁ ἀνταγωνισμὸς διὰ τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταξὺ τῶν δύο πόλεων ἔλαβεν ὀξυτέραν μορφήν.

Κατ' ἀρχὰς αἱ σχέσεις τῶν δύο πόλεων ἦσαν καλαί, διότι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκυβέρνην οἱ ἀριστοκρατικοί, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Σπαρτιάται εἶχον ἐμπιστοσύνην. Εἰς ὅλας τὰς διαπραγματεύσεις των μὲ τὸν Κίμωνα ἔδειξαν πνεῦμα διαλλακτικόν. Καὶ αὐτὸ ἦτο φυσικόν. Τὸ πρόγραμμα τοῦ Κίμωνος ἦτο «εἰρήνη μὲ τοὺς ὁμοφύλους καὶ πόλεμος κατὰ τῶν βαρβάρων». Ὁ Κίμων ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν πολιτικὴν, ἢ ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν ἐξασθένησιν τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ὑπεστήριξεν αἴτησιν τῶν Σπαρτιατῶν νὰ στείλουν πρὸς αὐτοὺς βοήθειαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἐκεῖνοι ἐπιέζοντο ἀπὸ τοὺς Μεσσηνίους κατὰ τὸν τρίτον μεσσηνιακὸν πόλεμον (466 - 455 π.Χ.). Καὶ πράγματι δύναμις 4.000 Ἀθηναίων πολιτῶν ἐστάλη πρὸς ἐνίσχυσιν των ὑπὸ τὸν ἴδιον τὸν Κίμωνα. Ἀλλ' ἡ δυσπιστία τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ μετὰ τὴν φιλικὴν αὐτὴν χειρονομίαν ἦτο μεγάλη. Δι' αὐτὸ ἀπέπεμψαν μὲ διαφόρους προφάσεις τὸν Κίμωνα ὀλίγον μετὰ τὴν ἀφίξίν του. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν τοῦτο προσβλητικὸν δι' αὐτοὺς. Οἱ δημοκρατικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Κίμωνος

εὔρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸν διαβάλουν ὡς αἴτιον τῆς προσβολῆς καὶ ἐπέτυχον τὴν ἐξορίαν του (461 π.Χ.).

Ἡ ὀξύτης τῶν σχέσεων μεταξὶ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἔφθασε μέχρι πολέμου. Ἡ μοιραία σύγκρουσις ἐγένετο εἰς τὴν *Ταναόραν* τῆς Βοιωτίας (457 π. Χ.). Πρὸ τῆς μάχης αὐτῆς συνέβη γεγονός, τὸ ὁποῖον ἀπέδειξε τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τοῦ Κίμωνος. Ὅταν ὁ στρατὸς τῶν Ἀθηναίων ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὴν Βοιωτίαν, προσῆλθεν ὁ ἐξόριστος στρατηγὸς καὶ προσεφέρθη νὰ ἀγωνισθῆ ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης εἰς τὰς τάξεις τῆς φυλῆς του. Ἡ παράκλησις του δὲν εἰσηκούσθη. Οἱ φίλοι του ὁμως κατ' ἐντολὴν του ἐπολέμησαν μὲ πείσμα κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέδειξαν, ὅτι ὑπεράνω τῆς πολιτικῆς φιλίας ἔθετο τὸ καθῆκον πρὸς τὴν πατρίδα. Κατὰ τὴν μάχην ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιᾶται. Καίτοι ὁμως νικηταὶ ἔκριναν φρόνιμον νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Σπάρτην.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξ ἄλλου ἀνεκάλεσαν τὸν Κίμωνα ἐκ τῆς ἐξορίας κατὰ πρότασιν τοῦ Περικλέους. Ὁ Πλούταρχος, ἐπαινῶν τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν, λέγει τὰ ἐξῆς : « *Ὅτῳ τότε πολιτικά μὲν ἦσαν αἱ διαφοραί, μέτροι δ' οἱ θυμοὶ καὶ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον εὐανάκλητοι· ἡ δὲ φιλοτιμία, πάντων ἐπικρατοῦσα τῶν παθῶν, τοῖς τῆς πατρίδος ὑπεχώρει καιροῖς* ». Αἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο ἐπιφανεστάτων πολιτικῶν, τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Κίμωνος, ἀνέκτησαν τὸ κύρος καὶ τὴν ἐπιβολὴν των. Ἡ Βοιωτία ἠναγκάσθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Τὴν Βοιωτίαν ἠκολούθησαν κατόπιν ἡ Φωκίς καὶ ἡ Λοκρίς. Τὸ 455 π. Χ. παρεδόθη ἡ Αἰγίνα καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος παραπλεύσας τὴν Πελοπόννησον ἔκαυσε τοὺς λιμένας τῶν Σπαρτιατῶν Μεθώνην καὶ Γύθειον. Ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν εἶχε φθάσει εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ ἡ Σπάρτη ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ πενταετῆ εἰρήνην (451 π. Χ.).

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκηθησαν εἰς τὴν *Κορώνειαν* ἀπὸ τοὺς ἐπαναστατήσαντας Βοιωτοὺς, τοὺς ὁποίους ἐβοήθουν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν ἐκ τῆς Βοιωτίας (447 π. Χ.). Φωκεῖς, Λοκροὶ καὶ Μεγαρεῖς ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Καθ' ὑποκίνησιν τῆς Σπάρτης ἐπανεστάτησε καὶ ἡ *Εὐβοία*. Κατὰ τῆς νήσου ἐστάλη ὁ Περικλῆς καὶ τὴν ἐξηνάγκασε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν συμμαχίαν. Ἐν τῷ μεταξύ Σπαρτιατικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττι-

κὴν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἐλευσίνος. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ πόλεμος μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἐφαίνετο ἀναπόφευκτος.

Τὸν κίνδυνον ἀπεμάκρυνε προσωρινῶς ὁ Περικλῆς. Δι' ἐνεργειῶν του συνωμολογήθη εἰρήνη διὰ 30 ἔτη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Εἶναι αἱ περιφημοὶ τρι ακ ο ν τ ο ὕ τ ε ι ς σ π ο ν δ α ί, ὅπως τὰς ὀνομάζει ὁ Θουκυδίδης.

445 π.Χ.

Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης οἱ Ἀθηναῖοι ἄφησαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὰς κτήσεις, τὰς ὁποίας εἶχον εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ περιωρίσθησαν εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰς ἔξω τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀποικίας. Ἐπὶ πλέον ἐδέχθησαν νὰ περιληφθοῦν οἱ Μεγαρεῖς εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

Ὁ Περικλῆς

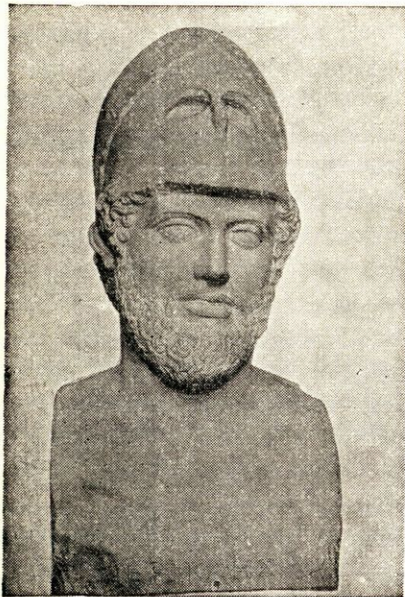
Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐξέλιπεν ἡ σειρὰ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἔσωσαν καὶ ἐδόξασαν τὴν πατρίδα των κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους καὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦσαν ὁ Μιλτιάδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Κίμων.

Ἡ πλουσία κληρονομία, τὴν ὁποίαν ἄφησαν οἱ φιλοπάτριδες αὐτοὶ πολιτικοί, ἐχρειάζετο διαχειριστὰς ἀνταξίους. Εὐτυχῶς διὰ τὰς Ἀθήνας δὲν ἤργησε νὰ παρουσιασθῇ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἀνὴρ μὲ σπάνια πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προσόντα ὁ Περικλῆς.

Ὁ Περικλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Ξανθίππου, τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκάλης καὶ τῆς Ἀγαρίστης, ἀνεψιάς τοῦ Κλεισθένους. Εἰς τὴν νεότητά του ἔλαβε ἀρτίαν μόρφωσιν, τὴν ὁποίαν συνεπλήρωσε μὲ ἰδίας μελέτας.

Ὁ Περικλῆς ἤρχισε τὸ πολιτικὸν του στάδιον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου. Εἶχεν ἰσχυρὸν πολιτικὸν ἀντίπαλον τὸν Κίωνα, τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐνῶ αὐτὸς ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ πολιτικοῦ Ἐφιάλτου. Ἦτο σοβαρὸς, ἀτάραχος καὶ εἶχεν εὐγενικοὺς τρόπους. Οὐδέποτε ἐκολάκευσε τὸν λαόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤσκει μεγάλην ἐπιρροὴν μὲ τὴν συναρπαστικὴν εὐγλωττίαν του. Διὰ τὴν εὐφράδειαν, τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ παραστήματος, εἰς τὸ ὅποιον ἔδιδε μεγαλύτεραν ἐπιβολὴν τὸ κράνος, καὶ τὸν ἤρεμον χαρακτῆρα του, οἱ

Ἄθηναῖοι τὸν παρωμοίασαν μὲ τὸν Δία καὶ τὸν ὠνόμασαν Ὀλύμπιον. Οἱ ποιηταὶ ἔλεγον ὅτι, ὅταν ὠμίλει ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς ἐκκλησίας, ἤστραπτεν, ἐβρόντα καὶ συνεκλόνιζε τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ὁ Ζεὺς διὰ τῶν ἀστραπῶν καὶ τῶν βροντῶν τὴν γῆν.

Περικλῆς

ἌΘουκυδίδης ἐξαίρει τὰ μεγάλα πολιτικά προσόντα τοῦ Περικλέους μὲ τὰ ἐξῆς: «*Περικλῆς δυνατὸς ὢν τῷ τε ἀξιώματι καὶ τῇ γνώμῃ, χρημάτων τε διαφανῶς ἀδαροτάτος γενόμενος κατεῖχε τὸ πλῆθος ἐλευθέρως καὶ οὐκ ἤγετο μᾶλλον ὑπ' αὐτοῦ ἢ αὐτὸς ἤγεν... Ἐγίνετο δὲ ἡ πολιτεία λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή*».

ἌΟ Περικλῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐξελέγετο κατ' ἔτος στρατηγὸς καὶ ἡ σχεδὸν μοναρχικὴ ἐξουσία του ἐντὸς δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ὠφέλι-

το εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν προσωπικότητά του.

Ἐσωτερικὴ διοίκησης καὶ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Περικλέους

ἌΗ κανονικὴ λειτουργία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐπέβαλλε τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ὅλων τῶν Ἄθηναίων πολιτῶν. Ἐξ αὐτῶν ὅμως οἱ πτωχοί, ἀπησχολημένοι μὲ τὰς ἐργασίας των, δὲν διέθετον χρόνον διὰ τὰς δημοσίας ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἀφ' οἴτου ἐμεγάλωσε τὸ κράτος. ἌΟ Περικλῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ τὴν νοθεῖαν αὐτὴν τῆς δημοκρατίας.

Πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ εἰσήγαγε διὰ νόμου τὸν ἐκκλή-

σιαστικόν, δικαστικόν καὶ βουλευτικόν μισθόν. Εἰς τοὺς πολίτας δηλαδή, οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἢ ἐκληρώνοντο δικασταὶ ἢ ἐξελέγοντο βουλευταὶ, εἶδιδετο ἀποζημίωσις. Ἡ καινοτομία αὐτὴ τοῦ Περικλέους ἦτο ἀπαραίτητος. Ἡ διοίκησις τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους ἦτο συγκεντρωμένη εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν καὶ χωρὶς τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων, πλουσίων καὶ πτωχῶν, ἦτο ἀδύνατον νὰ διεξάγεται ὁμαλῶς καὶ νὰ καλυτερεύη.

Ἄλλὰ καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξύψωσιν τῶν συμπολιτῶν του ἐφρόντισεν ὁ Περικλῆς. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του τὸ θέατρον ἦτο λαϊκὸν σχολεῖον, εἰς τὸ ὅποιον οἱ πολῖται τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας ἐπλούτιζον τὰς γνώσεις των καὶ ἤκουον τὰ ὑψηλότερα πολιτικὰ διδάγματα καὶ τὰς ὑγιειντέρας ἠθικὰς ἀρχάς. «*Τοῖς μὲν παιδαρίοις — λέγει ὁ Ἀριστοφάνης — ἔστι διδάσκαλος, ὅστις φράζει, τοῖς δ' ἡβῶσι ποιηταί*». Ἐπρεπε λοιπὸν οἱ πολῖται ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν κοινωνικῶν τάξεων νὰ δύνανται νὰ παρακολουθοῦν τὰς θεατρικὰς παραστάσεις. Πρὸς τοῦτο μὲ εἰδικὸν νόμον ὑπεχρέωσεν ὁ Περικλῆς τὴν πολιτείαν νὰ πληρῶνῃ εἰς κάθε πτωχὸν τὸ ἀντίτιμον τοῦ εἰσιτηρίου διὰ τὸ θέατρον. Τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ἔδιδε τὸ δημόσιον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἐλέγοντο **θεωρικά**.

Ὁ Περικλῆς εἶχε πρόγραμμα νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἔπαυεν ἡ διαίρεσις τῆς Ἑλλάδος εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη μὲ ἀντιζηλίας καὶ πολέμους μεταξύ των. Κατόπιν προτάσεώς του ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐψήφισε νὰ προσκληθοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀντιπρόσωποι ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Θὰ συνεζήτουν περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν ναῶν, τοὺς ὁποίους εἶχον καταστρέψει οἱ Πέρσαι, καὶ περὶ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὅποιον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῇ μεταξύ των ἡ εἰρήνη. Εἰς τὴν προσπάθειαν ὅμως αὐτὴν τοῦ Περικλέους ἀντέδρασαν οἱ Σπαρτιαῖται καὶ τὸ σχέδιόν του ἐναυάγησε.

Ὁ Περικλῆς ἔδιδεν ἐπίσης μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηναίων, τὴν ὁποίαν μὲ κάθε τρόπον προσεπάθησε νὰ αὐξήσῃ. Εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς λόγους του ἰδοὺ τί λέγει περὶ τῆς ἀξίας τῆς ναυτικῆς δυνάμεως: «*Μέγα τὸ τῆς θαλάσσης κράτος. Σκέψασθε δέ· εἰ γὰρ ἡμεν νησιῶται, τίνες ἂν ἀληπτό-*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Η ΛΑΜΠΡΑ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΙΑ

Μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἀρχίζει διὰ τὴν Ἑλλάδα περίοδος μεγάλης ἀκμῆς. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐξασφαλίσει πλέον τὴν ἐλευθερίαν των καὶ μὲ θαυμαστὴν δραστηριότητα ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀνθρώπων τῆς πατρίδος. Ἀνοικοδομοῦν τὰς πόλεις των, τὰς ὁποίας εἶχον καταστρέψει οἱ Πέρσαι, ἀνεγείρουν τοὺς ναοὺς των καὶ κτίζουν ἄλλους ὠραιότερους, καλλιεργοῦν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὅσον ποτὲ ἄλλοτε. Γενικὴ ὄρεξις πρὸς δημιουργικὴν ἐργασίαν παρατηρεῖται εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις.

Ἄλλ' ἢ μεγαλυτέρα καὶ σημαντικώτερα πρόοδος ἐσημειώθη εἰς τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔφθασαν εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς. Ὁ σπουδαιότερος δημιουργὸς τοῦ ἀθηναϊκοῦ μεγαλείου ὑπῆρξεν ὁ Περικλῆς, ὁ μεγαλύτερος πολιτικὸς τῆς ἀρχαιότητος. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον τὴν λαμπρὰν πεντηκονταετίαν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τελειώνει μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὴν ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ Περικλέους. Ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους εἶναι ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν Ἀθηνῶν καὶ γενικώτερον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀθηνῶν λαμβάνει τὴν τελειότεραν μορφήν του. Δημιουργεῖ ἐξαιρετικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν μεταξὺ τοῦ πολιτισμένου κόσμου, ὁ

ὁποῖος ὀμιλεῖ περὶ *ἐλληνικοῦ θαύματος*. Πρέπει λοιπὸν καὶ ἡμεῖς νὰ γνωρίσωμεν τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν τῶν προγόνων μας εἰς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις του.

α) Ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία

Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς δὲν ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται. Διὰ νὰ ἐγγραφῆ κανεὶς εἰς τὰ μητρώα ἔπρεπε νὰ εἶναι γ ν ἤ σ ι ο ς . Καὶ πρὸ τοῦ Περικλέους μὲν γνήσιος Ἀθηναῖος ἔθεωρεῖτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀδιακρίτως τὸν ἕνα ἐκ τῶν δύο γονέων Ἀθηναῖον πολίτην. Ἄλλ' ἐπὶ Περικλέους ἐψηφίσθη ἄλλος νόμος. Κατ' αὐτόν, διὰ νὰ ἀναγνωρισθῆ κανεὶς ὡς Ἀθηναῖος, ἦτο ἀπαραίτητον νὰ προέρχεται ἀπὸ γονεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ οἱ δύο Ἀθηναῖοι. Πλὴν τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον οἱ μέτ ο ι κ ο ι καὶ οἱ δ ο ὕ λ ο ι .

Οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται εἶχον πλήρη δικαιώματα καὶ αὐτοὶ ἐκυβέρνηον τὸ κράτος. Κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἀνῆρχοντο εἰς 600.000 καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μόνον 140.000 ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται (ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά). Ἀπὸ τὰς 140.000 τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν μόνον 30.000 περίπου ἦσαν ἄνδρες καὶ αὐτοὶ ἀπετέλουσαν τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων. Οἱ περισσότεροι εἶχον μεγάλα κτήματα ἢ ἦσαν ἐργοστασιάρχαι ἢ βιοτέχναι ἢ ἐφοπλισταί. Ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ τεχνῖται καὶ μερικοὶ μικρέμποροι.

Οἱ μέτοικοι ἦσαν Ἕλληνες ἀπὸ ἄλλα μέρη, οἱ ὁποῖοι ἔμενον μόνιμως εἰς τὰς Ἀθήνας. Αὐτοὶ ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τοὺς νόμους, ἀλλὰ δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, οὔτε ἐπέτρεπετο νὰ ἔχουν ἀκίνητον περιουσίαν. Δὲν εἶχον ἐπίσης δικαίωμα νὰ νυμφευθοῦν Ἀθηναίαν γυναῖκα. Ἐπὶ πλέον κάθε μέτοικος ὑπεχρεοῦτο νὰ ἔχη Ἀθηναῖον προστάτην, ὁ ὁποῖος τὸν ἀντεπροσώπευεν εἰς τὰ δικαστήρια. Ἐπεβαρύνετο ἀκόμη μὲ φορολογίαν 12 ἀττικῶν δραχμῶν ἐτησίως, ἢ ὁποῖα ἐλέγετο μετ ο ι κ ι ο ν . Οἱ μέτοικοι ἠσχολοῦντο μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ μὲ ἐργασίας βιομηχανικὰς καὶ χρηματικὰς. Ἄλλ' ἐνῶ οὔτοι ἔστεροῦντο παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος, ἐλάμβανον ὑποχρεωτικῶς μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας, οἱ μὲν πλούσιοι ὡς ὀπλίται, οἱ δὲ ἄλλοι ὡς ναῦται. Δι' ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας πρὸς τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν ἀπέκτων ἀστικά δικαιώματα, ἀλλ' ὄχι καὶ πολιτικὰ. Ἐλέγοντο τότε ἰ σ ο τ ε λ ε ῖ ς καὶ ἡδῦ-

ναντο νὰ ἀποκτήσουν ἀκίνητον περιουσίαν, διότι εἶχον τὰς ἰδίας πρὸς τοὺς γνησίους πολίτας φορολογικὰς καὶ στρατιωτικὰς ὑποχρεώσεις. Ὁ ἰσοτελής ἀπηλλάσσεται τοῦ μετοικίου.

Οἱ δούλοι ἦσαν ἢ βάρβαροι ἀγορασμένοι μὲ χρῆμα ἢ ἀπόγονοι δούλων ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν Ἀττικὴν ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ 200.000. Πολλὰκις πλούσιοι Ἀθηναῖοι εἶχον περισσοτέρους τῶν ἑκατὸν δούλων. Οἱ δούλοι ἔμενον εἰς τὰς οἰκίας τῶν κυρίων των καὶ ἔκαμον διαφόρους ἐργασίας. Ἄλλοι ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὰ ἐργοστάσια, εἰς τὰ ὁποῖα εἰργάζοντο μόνον διὰ τὴν τροφήν των. Οἱ δούλοι δὲν εἶχον κανὲν δικαίωμα. Ἀνῆκον εἰς τοὺς κυρίους των, εἰς τοὺς ὁποίους ὤφειλον τυφλὴν ὑπακοήν. Ὁ κύριος εἶχε δικαίωμα νὰ μεταχειρισθῆ τὸν δούλον ὅπως ἤθελε. Δὲν ἠδύνατο μόνον νὰ τὸν φονεύσῃ. Σπανιωτάτη ἐν τούτοις ἦτο εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἡ ἀπλή κακομεταχείρισις τοῦ δούλου. « *Οὐδ' οἰκέτας χορῆ ὀργῆ κολάζειν* » ἐδίδασκον οἱ σοφοί. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἰδίως τοῦ Περικλέους, ὅτε ἀπεδόθη μεγαλυτέρα ἀξία εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, καὶ ἡ θέσις τῶν δούλων ἐβελτιώθη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν αὐτοὺς ὡς μέλη τῆς οἰκογενείας των καὶ τοὺς ὠνόμαζον οἰκέτας καὶ παῖδας. Ἄν ὁ κύριος ἦτο σκληρός, ὁ δούλος ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ νόμου.

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς δούλους ἐμάνθανον γράμματα, προσελαμβάνοντο ἀπὸ τὸ κράτος ὡς ὑπάλληλοι, ἰδίως λογισταί. Ἐπίσης δούλοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Σκύθαι, ἦσαν ὅλοι οἱ ἀστυνομικοὶ ὑπηρέται. Ἐφερον τόξον καὶ μαστίγιον καὶ ἐπέβλεπον τὴν τάξιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὰ δικαστήρια, εἰς τοὺς δημοσίους τόπους. Δούλοι ἐπίσης ἦσαν καὶ οἱ ἐκτελεσταὶ τῶν σωματικῶν ποινῶν καὶ μάλιστα τῆς θανατικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν μισθωμένοι ἀπὸ τὸν δῆμον, ἐλέγοντο δῆμιοὶ ἢ δημόκονοι. Ὁ δούλος ἠδύνατο νὰ ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὴν πολιτείαν ἢ τὸν κύριόν του, ἂν ἐπεδείκνυεν ἀμεμπτον διαγωγὴν. Ἐλέγετο τότε ἀπελεύθερος καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν μετοίκων. Ὡς τοιοῦτος εἶχεν ὑποχρεωτικῶς προστάτην τὸν πρῶτον κύριόν του.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς δὲν ἦσαν ἴσοι. Ὑπῆρχε μία κοινωνικὴ τάξις κυρίαρχος καὶ εἰς αὐτὴν ἀνῆκον μόνον οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται. Εἰς τοὺς προνομιούχους

τούτους ή άθηναϊκή δημοκρατία παρείχε πολιτικά δικαιώματα, ίσονομίαν και άτομικās έλευθερίας.

β) Τό πολίτευμα

Οί 'Αθηναίοι είχαν πολίτευμα δημοκρατικόν. "Όλοι οί πολίται ήσαν έλεύθεροι και είχαν ίσα δικαιώματα. Αύτοί εκυβέρων τον κράτος. «Κατά τους νόμους, έλεγεν ό Περικλής, όλοι οί πολίται έχουν ίσα δικαιώματα δια την διαχείρισιν όμως των κοινών προτιμάται ό καθείς όχι τόσοσ από την καταγωγήν του, όσον λόγω των άτομικών ικανοτήτων του» (Περικλέους 'Επιτάφιος). Κυρίαρχον όργανον του πολιτεύματος ήτο ή έκκλησία του δήμου. Μετά την έκκλησίαν του δήμου σπουδαιότερα άρχή ήτο ή βουλή των πεντακοσίων.

'Η έκκλησία του δήμου, δηλαδή ή συνέλευσις του λαού, συνεκέντρωνεν όλην την εξουσίαν. 'Αυτή άπεφάσιζε περί πολέμου ή ειρήνης, περί συμμαχίας με άλλα κράτη, έψηφίζε τους νόμους και εξέλεγε τους άρχοντας. "Όλοι οί 'Αθηναίοι πολίται, οί όποιοι είχαν ήλικίαν άνω των 20 έτων, έλάμβανον μέρος εις τās συνεδριάσεις. Συνήρχοντο κανονικώς τρεις ή τέσσαρας φοράς τον μήνα· κατά μόν τους παλαιότερους χρόνους εις την άρχαίαν άγοράν, κατά δέ τον 5ον και 4ον π.Χ. αιώνα εις την Πύκκα, μικρόν λόφον πλησίον της 'Ακροπόλεως. Βραδύτερον αί συνελεύσεις της έκκλησίας έγινοντο και εις τό Διονυσιακόν θέατρον. 'Η έκκλησία του δήμου συνήρχετο και έκτάκτως, όσάκις παρουσιάζετο επείγουσα άνάγκη. Τό πρόγραμμα των συζητήσεων συνέτασσον οί πρυτάνεις. "Όλοι είχαν δικαίωμα να λαμβάνουν τον λόγον. Οί όμιλούντες, οί ρήτορες όπως έλέγοντο, άνέβαινον εις τό βήμα με στέφανον εις την κεφαλήν. Μετά τό τέλος της συζητήσεως ή άπόφασις έλαμβάνετο δι' άνατάσεως της χειρός.

'Η σημαντικώτερα άρχή μετά την έκκλησίαν του δήμου ήτο ή βουλή των πεντακοσίων. Οί 'Αθηναίοι εξέλεγον κατ' έτος με κλήρον 50 βουλευτάς έξ εκάστης των δέκα φυλών από τους συμπληρώσαντας τό τριακοστόν έτος της ήλικίας. Τό έργον της βουλής ήτο προβουλευτικόν. Προητοίμαζε δηλαδή τά νομοθετήματα, δια τά όποια θα συνεζήτει και θα άπεφάσιζεν ή έκκλησία του δήμου. Αί άποφάσεις της βουλής έλέγοντο προβουλεύμα

τα. Μόνον μετά τήν ψήφισίν των ἀπό τήν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἐγίνοντο νόμοι τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο τὰ ψηφίσματα τῆς ἐκκλησίας ἔφερον εἰς τήν ἀρχήν τήν ἐξῆς τυπικὴν φράσιν: «*Ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ*».

Ἡ βουλὴ διηρεῖτο εἰς δέκα τμήματα. Τὸ καθὲν ἐξ αὐτῶν περιλαμβάνανε τοὺς 50 βουλευτὰς ἐκάστης φυλῆς. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε διαιρεθῆ τὸ ἔτος εἰς δέκα κυβερνητικὰς περιόδους, οἱ 50 βουλευταὶ ἐκάστης φυλῆς ἐκυβέρνων τὸ κράτος ἐπὶ 35 ἡμέρας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῶν 35 ἡμερῶν οἱ βουλευταὶ ὠνομάζοντο π ρ υ τ ἄ ν ε ι ς, ἡ φυλὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον, π ρ υ τ α ν ε ὑ ο υ ς α καὶ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς π ρ υ τ α ν ε ἰ α. Ἡ σειρά τῶν πρυτάνεων ὠρίζετο διὰ κλήρου. Διὰ κλήρου ἐπίσης ἐξελέγετο καθ' ἐκάστην ἐκ τῶν πρυτάνεων ὁ πρόεδρος των, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο ἐ π ι σ τ ἄ τ η ς τ ῶ ν π ρ υ τ ἄ ν ε ω ν. Ὁ ἐπιστάτης ἐκράτει τὴν σφραγίδα τῆς πόλεως, τὰς κλείδας τοῦ δημοσίου θησαυροῦ καὶ προήδρευεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἦτο μὲ ἄλλους λόγους ὁ π ρ ὀ ε δ ρ ο ς τ ῆ ς ὀ δ η μ ο κ ρ α τ ί α ς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν. Οἱ πρυτάνεις ἐτρέφοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ εἰς τὸ π ρ υ τ α ν ε ἰ ὄ ν, τὸ ὁποῖον ἔκειτο πλησίον τοῦ βουλευτηρίου.

Ἄλλο σοβαρώτατον ἔργον τῆς βουλῆς ἦτο ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐκκλησίας. Ἐκτὸς δηλαδὴ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν νόμων ἡ βουλὴ εἶχε καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν εἰς τὰ σημερινὰ πολιτεύματα ἀσκεῖ ἡ κυβέρνησις.

γ) Οἱ στρατηγοὶ

Τὸ ἀξίωμα τῶν στρατηγῶν ἦτο τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ περισσότερον τιμητικὸν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν δημοκρατίαν. Οἱ στρατηγοὶ ἦσαν οἱ ἐπισημότεροι ἄρχοντες. Ἦσαν δέκα καὶ ἐξελέγοντο δι' ἓν ἔτος κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 487 π.Χ. καὶ ἐξῆς μόνον οἱ ἑννέα. Ὁ δέκατος στρατηγὸς ἐξελέγετο ἀδιακρίτως φυλῆς ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀθηναίους πολίτας καὶ ἦτο τρόπον τινα ὁ ἀρχιστράτηγος. Ὁ οὕτω ἐκλεγόμενος στρατηγὸς ἦτο συνήθως ἡ σπουδαῖος πολιτικὸς ἢ ἐπιφανὴς στρατιωτικὸς, ὅπως π.χ. ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Κίμων, ὁ Περικλῆς.

Ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ ἔπρεπε νὰ ἔχουν εἰδικὰς γνώσεις καὶ νὰ ἐμπνέουν ἐμπιστοσύνην διὰ τὴν προσωπικὴν ἀξίαν των, ἐξελέ-

γοντο με διάφορον τρόπον ἀπὸ τούς ἄλλους ἄρχοντας. Μαζί με τούς τ α μ ί α ς , τούς διαχειριστάς δηλαδή τοῦ δημοσίου χρήματος, ἦσαν οἱ μόνοι ἄρχοντες, οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον τὸ ἀξίωμα τῶν διὰ ψηφοφορίας (α ἱ ρ ε τ ο ἶ) καὶ ὄχι διὰ κλήρου (κ υ α μ ε υ τ ο ἶ). Ἐπανεκλογή τῶν στρατηγῶν ἐπετρέπετο χωρὶς κανένα περιορισμόν.

Οἱ στρατηγοὶ εἶχον τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, τὴν στρατολογίαν ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, τὴν συντήρησιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ γενικῶς τὴν φροντίδα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας. Αὐτοὶ ἐπίσης διηύθυνον τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν. Ἐδέχοντο τοὺς ξένους πρεσβευτάς καὶ ἠδύνατο νὰ συνάπτουν συνθήκας. Εἶχον ἀκόμη τὸ δικαίωμα νὰ καλοῦν εἰς ἕκτακτον συνεδρίασιν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ὡσάκις τὸ ἐπέβαλλεν ἡ ἀνάγκη. Ἐνίοτε ὁ λαὸς ἐχορήγει εἰς αὐτοὺς εὐρυτάτην δικαιοδοσίαν καὶ τότε ἐλέγοντο σ τ ρ α τ η γ ο ἶ α ὐ τ ο κ ρ ά τ ο ρ ε ς .

δ) Τὰ δικαστήρια

Ἡ μεγάλη μεταβολή, ἡ ὁποία ἐπῆλθε μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν καὶ τὴν ὀριστικὴν διαμόρφωσιν τῆς δημοκρατίας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀφήσῃ ἀνεπηρέαστα τὰ παλαιὰ δικαστήρια. Καὶ αὐτὰ ὑπὸ τὴν δημοκρατίαν ἔχασαν τὰ προηγούμενα δικαιώματά των. Ὁ Ἄρειος Πάγος, διετηρήθη, ἀλλ' ἀπέβαλε μέγα μέρος τῆς δυνάμεώς του. Περιορίσθη νὰ δικάζῃ μόνον τὰς δίκας φόνου ἐκ προμελέτης, ἐμπρησμοῦ καὶ ἄλλας ὀλιγώτερον σπουδαίας.

Ὁ λαὸς ἐδημιούργησε νέον δικαστήριον, τὴν ἡ λ ι α ἰ ἰ α ν , ὁμοιον περίπου μετὰ τὰ σημερινὰ δικαστήρια τῶν ἐνόρκων. Ἡ ἡλιαία ἀπετελεῖτο ἀπὸ 6.000 δικαστάς, οἱ ὅποιοι ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται, ἡλικίας ἄνω τῶν 30 ἐτῶν, ἐξελέγοντο κατ' ἔτος μετὰ κλῆρον καὶ ὠνομάζοντο ἡ λ ι α σ τ α ἰ .

Ἡ ἡλιαία μετὰ ἄλλους λόγους ἀντεπροσώπευε τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων καὶ ἦτο εἶδος λαϊκοῦ δικαστηρίου καὶ ὄχι σῶμα ἀπὸ δικαστάς ἐξ ἐπαγγέλματος. Καὶ οἱ ἡλιασταὶ ἐλάμβανον μισθὸν ὡς ἀποζημίωσιν. Πρὶν ἀναλάβουν τὰ καθήκοντά των, ὠρκίζοντο ἐπὶ τοῦ λόφου Ἀρδηττοῦ, ὅτι θὰ δικάσουν εὐσυνειδήτως καὶ χωρὶς προκατάληψιν.

Ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δικάζουν ὅλοι μαζί οἱ ἡλιασταί, διηροῦντο εἰς δέκα τμήματα. Ἐκαστον ἐξ αὐτῶν εἶχε 500 δικαστάς. Οἱ 1.000 ἐπὶ πλέον ἦσαν ἀναπληρωματικοί. Διὰ τὰς σοβαρωτέρας δίκας ἠνώνοντο δύο τμήματα καὶ τοιουτοτρόπως ἐδίκαζον χίλιοι δικασταί. Σπανίως ἐδίκαζον τρία ἢ καὶ τέσσαρα τμήματα ἠνωμένα. Τὰς δίκας εἰς τὰ δικαστήρια εἰσῆγον ἀναλόγως τῆς φύσεώς των οἱ ἐν νέα ἄρχοντες, οἱ ὅποιοι διεξῆγον καὶ τὴν προανάκρισιν.

2. ΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

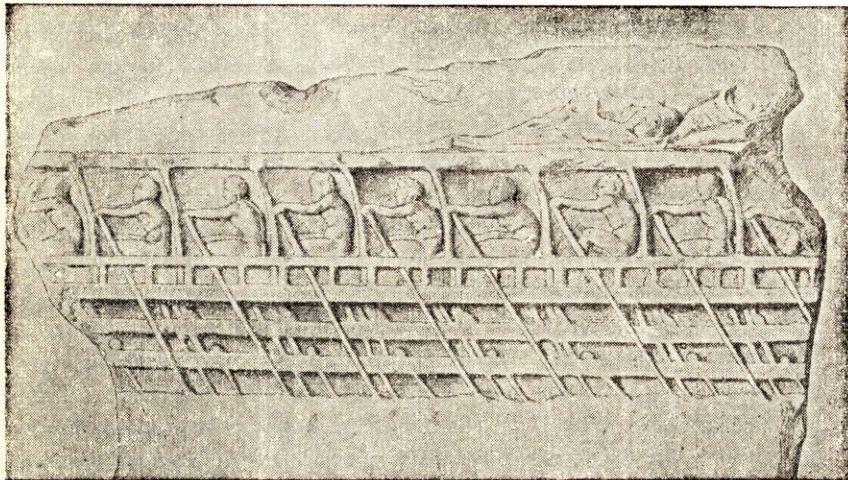
α) Ὁ στρατός

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στρατὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ πεζοῦς καὶ ἵππεις. Οἱ πεζοὶ ἦσαν ἢ ἰσχυροτέρα καὶ πολυαριθμοτέρα δύναμις, ἐνῶ οἱ ἵππεις ἦσαν ὀλίγοι, κατ' ἀρχὰς 300 καὶ κατόπιν 1.000. Ἡ πολεμικὴ ἀξία τοῦ ἵππικοῦ ἦτο μικρά, ἀλλὰ διὰ τὴν λαμπρότητα, τὴν ὁποίαν προσέδιδεν εἰς τὰς θρησκευτικὰς πομπὰς καὶ τὰς λοιπὰς πανηγύρεις, ἐτίμων πολὺ αὐτὸ τὸ σῶμα οἱ Ἀθηναῖοι. Οἱ πεζοὶ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ ὅλας τὰς τάξεις τῶν πολιτῶν, ἐνῶ οἱ ἵππεις μόνον ἀπὸ τὰς δύο ἀνωτέρας, αἱ ὁποῖαι ἠδύναντο νὰ διαθέσουν τὸ ἀναγκαῖον χρῆμα διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἵππων. Ὡς ὀπλίται ἐστρατεύοντο καὶ οἱ μέτοικοι. Ὡς ψιλοὶ (τοξόται, σφενδονῆται καὶ ἀκοντισταί) ὑπηρέτουν οἱ θῆτες.

Τὴν διοίκησιν τοῦ πεζικοῦ εἶχον οἱ δέκα στρατηγοί, τοῦ ἵππικοῦ οἱ δύο ἵππαρχοί. Οἱ Ἀθηναῖοι ὀπλίται ἀνῆρχοντο εἰς 13.000 καὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀνδρείαν των εἰς τὰς μάχας Ὁ Περικλῆς μὲ ὑπερηφάνειαν ἔλεγεν ὅτι ὁ ἀθηναϊκὸς στρατός, καίτοι δὲν ὑπεβάλλετο εἰς τὰς τλαιπωρίας τῆς στρατιωτικῆς ἐκπαίδευσως τῶν Σπαρτιατῶν, μὲ ἴσῃν ὁρμῆν πρὸς ἐκείνους ἐβάδιζεν εἰς τοὺς μεγάλους ἀγῶνας. Οἱ στρατιῶται ἐλάμβανον δύο ὀβολοὺς τὴν ἡμέραν διὰ μισθόν καὶ δύο διὰ τὴν τροφήν των. Οἱ ἀξίωματικοὶ ἐλάμβανον διπλάσιον μισθόν, οἱ ἵππεις τριπλάσιον καὶ οἱ στρατηγοὶ τετραπλάσιον.

Ὁ στρατὸς τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ἀνέκαθεν μικρότερος τοῦ Σπαρτιατικοῦ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἦτο ἀρκετὸς διὰ τὴν φρούρησιν τοῦ ἐκτεταμένου κράτους τῶν Ἀθηνῶν, οἱ Ἀθηναῖοι εἰσῆγαγον τὸ σύστημα

μα τῆς κληρουχίας. Οἱ κληροῦχοι ἦσαν πτωχοὶ Ἀθηναῖοι, τοὺς ὁποίους ἐγκαθίστα ἡ κυβέρνησις εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα κατακτωμένης χώρας, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς φρουροὶ καὶ συγχρόνως νὰ ἐπιβλέπουν τοὺς συμμάχους. Εἰς τοὺς κληρούχους παρεχωροῦντο κτήματα εἰς τὸν τόπον τῆς νέας ἐγκαταστάσεώς των, διετήρουν δὲ

Τριήρης. (Μαομάρινον ἀνάγλυφον ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν)

οὔτοι καὶ εἰς τὴν νέαν πατρίδα των ὄλα τὰ δικαιώματα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου.

β) Ὁ στόλος

Ποῖαν σημασίαν εἶχεν ὁ στόλος διὰ τοὺς Ἕλληνας, εἶδομεν κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους. Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας, κατὰ τὴν ὁποίαν μικροτέρα δύναμις μὲ εὐφυῆς σχέδιον κατενίκησε τὴν ἀνωτέραν ἀριθμητικῶς περσικὴν, ἐπεδόθησαν μὲ μεγαλύτερον ζῆλον εἰς τὴν ναυτικὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν ἐτελειοποίησαν.

Πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν αἱ τριήρεις. Ἐκάστη τριήρης εἶχε πλήρωμα 200 ναύτας (ἐρέτας) καὶ 30 ἢ περισσοτέρους ὀπλίτας (ἐπιβάτας) διὰ τὰς ἐπιθέσεις καὶ τὴν ἄμυναν τῆς τριή-

ρους. Ἐκτὸς τῶν τριήρων ὑπῆρχον καὶ τὰ ὀπλιταγωγὰ ἢ ἱππαγωγὰ πλοῖα διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἵππων. Τὰ φορτηγὰ πλοῖα ἐλέγοντο ὀλκάδες ἢ στρογγύλα πλοῖα ἢ ἀπλῶς πλοῖα. Τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου εἶχον, ὡς εἶδομεν ἤδη, οἱ στρατηγοί.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατέστησαν τὸν Πειραιᾶ μέγαν πολεμικὸν λιμένα. Κατεσκεύασαν ἐκεῖ ναυπηγεῖα καὶ ὑπόστεγα ἐπὶ τῆς παραλίας, τοὺς λεγομένους νεωσοίκους. Εἰς αὐτοὺς ἀνεσύροντο καὶ ἐφυλάσσοντο τὰ πλοῖα, διὰ νὰ μὴ μένουν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ὑφίστανται φθοράν. Ὁ Πειραιεὺς ἦτο ὁ ναύσταθμος τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν.

3. ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κράτους

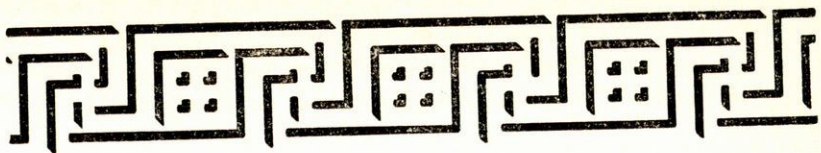
Αἱ Ἀθῆναι εἶχον μεγάλα ἔξοδα διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ διὰ τὸν ἔξοπλισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἰδίως τοῦ στόλου. Διὰ τὰς δαπάνας αὐτὰς διέθετον ἔσοδα, τὰ ὁποῖα προήρχοντο ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου, τῆς νήσου Θάσου καὶ τῆς Θράκης. Τὰ μεταλλεῖα ἰδίως τοῦ Λαυρείου ἀπέδιδον τότε ἀξιολόγους προσόδους. Γνωρίζομεν, ὅτι μὲ τὰ εἰσοδήματα αὐτὰ ὁ Θεμιστοκλῆς κατεσκεύασε 200 τριήρεις, αἱ ὁποῖαι ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰσέπραττον πολλὰ ἀπὸ τοὺς φόρους τῶν εἰσαγομένων καὶ ἔξαγομένων ἐμπορευμάτων καὶ ἀπὸ τὸν φόρον, τὸν ὀποῖον ἐπλήρωνον οἱ μέτοικοι, τὸ *μετοίκιον*. Ἐπίσης τὰ χρηματικὰ πρόστιμα, τὰ ὁποῖα ἐπεβάλλοντο κατὰ τὰς δίκας, ἀπετέλουν σημαντικὸν ἔσοδον. Ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον εἰσόδημα εἶχε τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὰς χρηματικὰς εἰσφορὰς τῶν συμμάχων μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας. Αἱ χρηματικαὶ αὐταὶ πρόσοδοι ἀνῆλθον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους εἰς 600 τάλαντα καὶ βραδύτερον εἰς 1000 καὶ περισσότερα.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐσόδων, τὰ ὁποῖα ἦσαν τακτικά, ὑπῆρχον καὶ τὰ ἔκτακτα ἔσοδα. Τὰ ἔσοδα αὐτὰ προήρχοντο ἀπὸ ἐκτάκτους ἐπιβαρύνσεις, τὰς ὁποίας ἐπέβαλεν ἡ πολιτεία εἰς πλουσίους πολίτας. Εἰς περίπτωσιν πολεμικῆς ἰδίως ἀνάγκης ἔξευ-

ρίσκοντο καὶ ἄλλα ἔσοδα. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλη εἰς τοὺς πολίτας νὰ συνεισφέρουν διὰ τὴν κάλυψιν ἑλλειμμάτων εἰς τὸν δημόσιον προϋπολογισμόν ἀναλόγως πρὸς τὴν περιουσίαν των. Αἱ ἕκτακτοι αὐταὶ εἰσφοραὶ, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀπηλλάσσοντο μόνον οἱ ὁμολογουμένως ἄποροι, ἐλέγοντο εἰσφοραὶ. Ἡδύνατο ἐπίσης ἡ πολιτεία νὰ προσκαλέσῃ τοὺς πολίτας νὰ προσφέρουν ὑπὲρ τῶν δημοσίων ἀναγκῶν ὅ,τι ἤθελεν ἕκαστος. Ἡ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γινομένη προσφορὰ ἐλέγετο ἐπίδοσις.

Ἐκτὸς τῶν δαπανῶν διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία εἶχε καὶ ἄλλα πρόσθετα ἔσοδα. Ἡ πλήρης δραστηριότητος ζωῆ, τὴν ὁποίαν διῆγεν ὁ Ἀθηναῖος πολίτης, εἶχεν ἀνάγκην καὶ ἀναπαύσεως καὶ ψυχαγωγίας. Διὰ τοῦτο σοβαρὰ ποσὰ τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ διετίθεντο διὰ τὰς ἑορτὰς καὶ ἰδίως διὰ τὰ θεωρικά. Σημαντικὸν ἐπίσης ἦτο τὸ ποσόν, τὸ ὁποῖον ἔδαπανά η ἡ πόλις, διὰ νὰ δίδῃ ἡμερησίαν ἀποζημίωσιν εἰς τοὺς ἀναπήρους τοῦ πολέμου καὶ τοὺς ἀνικάνους πρὸς ἐργασίαν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὠνομάζοντο ἀδύνατοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

4. Ἡ κατοικία

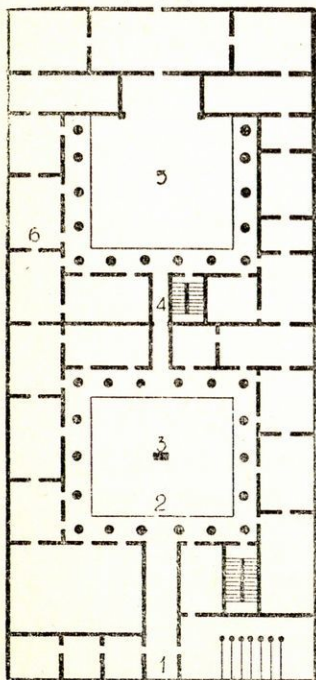
Αἱ κατοικίαι τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ἀκόμη καὶ τῶν πλουσιωτέρων, οὔτε εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν ἦσαν κομψαὶ οὔτε εἰς τὸν ἐσωτερικὸν στολισμὸν ἦσαν πολυτελεῖς. Δὲν παρεῖχον τὰς ἀνέσεις τῶν σημερινῶν κατοικιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι προῖον τῆς καταπληκτικῆς τεχνικῆς προόδου τοῦ τελευταίου αἰῶνος Ἐν τούτοις καὶ ἡ ἀθηναϊκὴ οἰκία ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς οἰκίας τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων ἦτο ἀρκετὰ περιποιομένη. Διὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς εἰς τὸν περίφημον Ἐπιτάφιόν του, ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς, ἐγκωμιάζει καὶ τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηναίων. « *Καὶ ἐναντίον τῶν κόπων, λέγει, ἐφροντίσαμεν νὰ εὖρωμεν πλεῖστα μέσα ἀνακουφίσεως... μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιῶμεν εὐπρεπεῖς ἰδιωτικὰς κατοικίας* ».

Μετὰ τὸν ἐμπρησμόν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Περσῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτισαν μεγαλειτέρας καὶ ἀνετωτέρας κατοικίας. Γενικῶς ὅμως αἱ οἰκίαι τῶν Ἀθηναίων ἦσαν μικραὶ καὶ ἰσόγειαι, ἀλλ' ὑγιειναί, εὐαεροὶ καὶ εὐήλιοι. Οἱ τοῖχοι κατεσκευάζοντο ἀπὸ λίθους ἢ πλίνθους καὶ δὲν εἶχον παράθυρα εἰς τὸ ἰσόγειον. Τὰ δωμάτια ἐλάμβανον φῶς καὶ ἀέρα ἀπὸ τὴν αὐλήν. Αἱ μεγαλύτεραι οἰκίαι ἀνῆκον εἰς τοὺς πλουσίους καὶ μερικαὶ ἐστολιζόντο μὲ τοιχογραφίας.

Ἡ ἐσωτερικὴ διαίρεσις δὲν ἦτο πάντοτε ἡ ἰδία. Ὁ καθεὶς διερρύθμιζε τὴν οἰκίαν του ἀναλόγως πρὸς τὰς ἀνάγκας του. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὕτη περιελάμβανε δύο εὐρύχωρα διαμερίσματα, τὸ διαμέ-

ρισμα τῶν ἀνδρῶν (ἀνδρῶν, ἀνδρωνίτις) καὶ τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν (γυναικῶν, γυναικωνίτις).

Τὸ διαμέρισμα τῶν ἀνδρῶν εἶναι τὸ πρῶτον, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσ-

Σχέδιον ἀρχαίας οἰκίας

1. Εἴσοδος ἀπὸ τὴν δρόμον.
2. Περίστυλος αὐλῆς.
3. Βωμὸς ἑρκείου Διός.
4. Εἴσοδος εἰς γυναικωνίτιν.
5. Περίστυλος αὐλῆς ἀνδρῶν.
6. Θάλαμοι.

ερχόμεθα ἀπὸ ἓνα διάδρομον ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς θύρας. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ δωμάτια ὕπνου, φαγητοῦ καὶ συναναστροφῶν. Εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς ὑπῆρχε καὶ βωμὸς καὶ πλησίον αὐτοῦ τὸ ἄγαλμα τοῦ ἑρκείου Διός, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευε τὸν οἶκον καὶ τὴν οἰκογένειαν. Ἐδῶ ἐθυσίαζον καὶ ἐτέλουν τὰς οἰκογενειακάς των ἐορτάς.

Ἀπὸ μίαν εἴσοδον ὀπίσθεν τοῦ ἀνδρῶνος ἔφθανε κανεὶς εἰς τὸ διαμέρισμα τὸ ὁποῖον προωρίζετο διὰ τὰς γυναῖκας. Εἰς μερικὰς οἰκίας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐκτισμέναι ἐπὶ στενοῦ οἰκοπέδου, τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν ἦτο εἰς τὸν δεύτερον ὄροφον. Αὐτὸ ἐλέγετο ὑπερῶν.

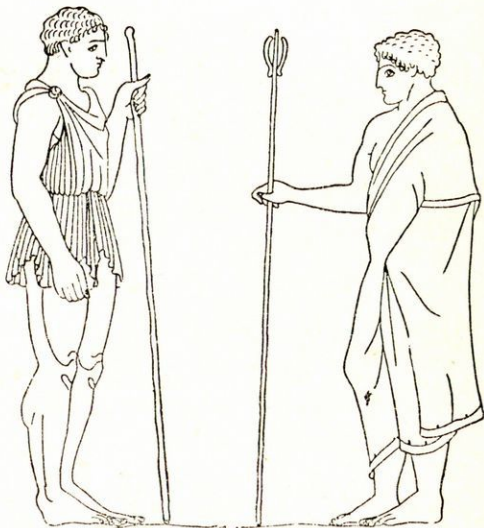
Οἱ ἄνδρες τὰς περισσοτέρας ὥρας τῆς ἡμέρας διήρχοντο ἐκτὸς τῆς οἰκίας, εἰς τὰς παλαιστέρας, τὴν ἀγορὰν, εἰς τὰ μυροπωλεῖα, ὑποδηματοποιεῖα, μαχαιροποιεῖα καὶ ἄλλα βιοτεχνικὰ ἐργαστήρια. Συνήθης τόπος διημερεύσεως ἦσαν καὶ τὰ κούρεα. Ἐκεῖ συνεζήτουν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ ἐπὶ ἄλλων ἐνδιαφερόντων ζητημάτων. Αἱ γυναῖκες ἀντιθέτως παρέμενον εἰς τὰς οἰκίας ἐργαζόμεναι.

2. Ἡ ἐνδυμασία

Ἡ ἐνδυμασία ὄλων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦτο πολὺ ἀπλή. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐφόρουσαν τὰ ἴδια περίππου ἐνδύματα. Τὰ συνήθη φορέματά των ἦσαν ὁ χιτῶν καὶ τὸ ἱμάτιον. Τὸν χιτῶνα

έφορουν κατάσαρκα, όπως τὸ σημερινὸν ὑποκάμισον. Ὁ *δορικὸς* ἦτο κοντός, μάλλινος καὶ χωρὶς χειρῖδας (μανίκια). Ὁ *ιωνικὸς* ἦτο λινοῦς, χειριδωτὸς καὶ ἔφθανε μέχρι τῶν ποδῶν (ποδήρης). Αἱ γυναῖκες μὲ τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν των εὕρισκον ποικίλους τρόπους διὰ τῶν ὁποίων ὁ χιτῶν προσέδιδεν ἰδιαιτέραν χάριν καὶ λυγρότητα εἰς τὸ σῶμα των. Συνήθως ἔζωνον αὐτὸν ὑψηλὰ καὶ ἐσχημάτιζον κόλπον μὲ πολλὰς πτυχάς.

Τὸ *ἱμάτιον* ἦτο μάλλινον ἐπίμηκες ὕφασμα, χονδρότερον ἀπὸ τὸν χιτῶνα. Ἦτο τὸ ἴδιον καὶ διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ διὰ τὰς γυναῖκας. Πολλοὶ ἦσαν οἱ τρόποι, μὲ τοὺς ὁποίους τὸ ἱμάτιον ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ χιτῶνος. Ἦτο ἓν εἶδος σημερινοῦ ἐπανωφορίου. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπρόσεχον πολὺ διὰ τὴν καλαισθητὸν ἐμφάνισίν του. Αἱ γυναῖκες ἰδίως διέθετον διὰ τὸ ἔνδυμα τοῦτο ὄλην τὴν ἐφευρετικὴν ἰκότητά του. Εἶδος ἱματίου ἦτο καὶ ἡ *χλαμύς*, φόρεμα κοντὸν καὶ ἑλαφρὸν.

Ἄνθρ μὲ χιτῶνα καὶ ἄνθρ μὲ ἱμάτιον

Χλαμύδα ἐφόρουν οἱ ἵππεις, οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ ὀδοιπόροι.

Οἱ ἄρχαῖοι δὲν ἔφερον κάλυμμα εἰς τὴν κεφαλὴν. Μόνον οἱ ἵππεις, οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ ὀδοιπόροι ἐφόρουν στρογγύλον καὶ πλατύγυρον πῖλον, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο *πέτασος*. Δὲν ἦτο ἐπομένως παράδοξον ὅτι περιεποιούντο τὴν κόμην των, ἢ ὁποία συνήθως ἦτο μακρά. Διετήρουν ἀκόμη καὶ μέτριον πώγωνα. Διὰ τὴν περιποίησιν αὐτοῦ καὶ ἰδίως τῆς κόμης προσέφευγον οἱ ἄνδρες εἰς τὰ κουρεῖα.

Μεγαλυτέραν φροντίδα διὰ τὴν *κόμμωσίν* των ἐδείκνυον, ὅπως ἦτο φυσικόν, αἱ γυναῖκες. Τὰ εἶδη τῶν γυναικείων κομμώσεων ἦσαν πολλὰ καὶ ποικίλα. Πολλὰ σχέδια σημερινῶν γυναικείων κομμώσεων

ἔχουν γίνεи κατὰ τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Διὰ νὰ διατηρῆται ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὸ σχῆμα τῆς κόμης, οἱ κουρεῖς μετεχειρίζοντο τὸ αἰγυπτιακὸν κόμμι (γόμμα). Αἱ γυναῖκες ἐξ ἄλλου διὰ τὴν συγκράτησιν τῆς κόμης ἔδενον αὐτὴν ὀλόγυρα μὲ ταινίαν (κεφαλόδεσμον).

Καὶ τὰ ὑποδήματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦσαν πολὺ ἀπλά. Ἐφόρουσαν σανδάλια ἢ πέδιλα, τὰ ὁποῖα ἀπετελοῦντο ἐξ ἐνὸς δερματίου πέλματος καὶ ἐδέοντο μὲ ἱμάντας εἰς τὰ σφυρά. Τὰ ἐχρησιμοποιοῦν εἰς ἐπιστήμους ἐμφανίσεις (ἐπισκέψεις, πανηγύρεις κλπ.),

διότι συνήθως ἄνδρες καὶ γυναῖκες περιεπάτουσαν ἀνυπόδητοι.

Γυνὴ μὲ χιτῶνα καὶ γυνὴ μὲ ἱμάτιον

3. Ἡ μόρφωσις τῶν νέων

Τὰ παιδιὰ μέχρις ἑπτὰ ἐτῶν ἔμενον εἰς τὴν οἰκίαν των. Ἐκεῖ ἔπαιζον, ὅπως καὶ σήμερον, τὰ ἀνάλογα πρὸς τὴν ἡλικίαν των παιγνίδια εἰς τὸν γυναικωνίτιν ἢ τὴν αὐλήν. Ὄταν ἐμεγάλωνον, τὰ ἄρρενα ἐστέλ-

λοντο εἰς κατωτέρους διδασκάλους, διὰ νὰ διδαχθοῦν τὰ πρῶτα γράμματα. Τὰ κορίτσια ἠσχολοῦντο μὲ τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας.

Σκοπὸς τῆς μόρφωσης τῶν νέων εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο ἡ ἀομοιότης ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων των, διὰ νὰ γίνουσι τέλειοι ἄνθρωποι, « καλοὶ κάγαθοι », ὅπως ἔλεγον. Αἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐπέδωκαν μὲ τὴν μόρφωσιν νὰ παρασκευάσουσι ἀποκλειστικῶς στρατιώτας, ὅπως συνέβαινε μὲ τὴν Σπάρτην. Ἡ Σπάρτη ὡς σκοπὸν τῆς εἶχε θέσει νὰ δημιουργήσῃ ἄνδρας ρωμαλέους καὶ γενναίους, διὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν μόνον τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας, νὰ μάχωνται καὶ νὰ πίπτουσι ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπέδωκε νὰ πλάσῃ ἄνθρώπους πλήρεις φρονήματος καὶ ἀνδρείας, μὲ συναίσθησιν τῆς ἀξίας τῆς προσωπικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας, συγχρόνως ὁμως ἠθικοὺς καὶ ἐξηγυγετισμένους.

Τὰ *σχολεῖα*, δὲν ἦσαν δημόσια ἀλλὰ ἰδιωτικά, οἱ δὲ διδάσκαλοι ἰδιῶται, οἱ ὅποιοι ἐπληρώνοντο ἀπὸ τοὺς γονεῖς. Ἐλέγοντο γραμματισταὶ (γραμματοδιδάσκαλοι) καὶ ἐδίδασκον ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀριθμητικὴν καὶ γεωμετρίαν. Εἰδικοί διδάσκαλοι ἐδίδασκον τὰ παιδιὰ τὴν γυμναστικὴν. Οὗτοι ἑκαλοῦντο παιδοτρίβαι. Ἄλλοι πάλιν ἐδίδασκον μουσικὴν καὶ ἔλεγοντο κιθαρισταὶ. Οἱ μαθηταὶ ἐκτὸς τῶν ἄλλων γνώσεων ἐμάνθανον νὰ

Σχολεῖον. (Ἐκ τῆς ἀγγειογράφου Δούρου)

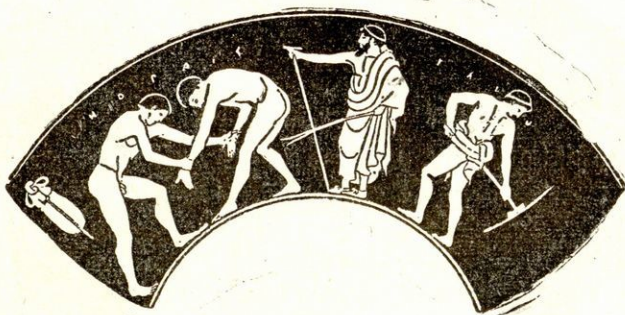
Εἰς τὸ μέσον ὁ διδάσκαλος μὲ ἀνοικτὸν τὸ βιβλίον ἀκούει τὸν μαθητὴν νὰ ἀπαγγέλλῃ ποίημα. Ἀριστερὰ ἄλλος διδάσκει μουσικὴν. Δεξιὰ ὁ δούλος παιδαγωγὸς ἀναμένει τὸν μαθητὴν, διὰ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του. Εἰς τὸν τοῖχον κρέμονται μουσικὰ ὄργανα.

ἀπαγγέλλουν ποιήματα μεγάλων ποιητῶν, τὰ ὅποια ἀπεστήθιζον. Μετὰ τὴν μόρφωσιν τῶν αὐτῶν ἐπεδίδοντο εἰς ἀσκήσεις εἰς τὰς παλαιάστρας καὶ τὰ δημόσια γυμνάσια (γυμναστήρια). Ἦσκούντο εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὴν πάλην, εἰς τὸ ἄλμα, ἔρριπτον τὸν δίσκον καὶ τὸ ἀκόντιον. Ὑπῆρχον καὶ διπλᾶ ἀγωνίσματα, ὅπως τὸ παγκράτιον, τὸ ὅποιον ἦτο ἀγὼν πυγμῆς καὶ πάλης.

Οἱ νέοι κατὰ τὸ στάδιον τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως δὲν παρημέλουν τὴν πνευματικὴν τῶν μόρφωσιν. Ἀνώτερα *ἐκπαιδευτήρια*, δη-

μόσια ἢ ἰδιωτικά, δὲν ὑπῆρχον. Εἶχον ὅμως τὴν ἐξαιρετικὴν εὐτυχίαν οἱ ἔφηβοι τῶν Ἀθηνῶν νὰ ζοῦν εἰς περιβάλλον, εἰς τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ κανεὶς τὴν μὀρφωσιν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὰ γυμναστήρια. Εἰς τὰς Ἀθήνας συνέρρεον ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὅλοι οἱ σοφοί, διὰ νὰ ἐπιδείξουν τὴν σοφίαν των. Διὰ τοῦτο μὲ δικαιολογημένην ὑπερηφάνειαν ἐκάλουν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν πόλιν των **π α ἰ δ ε υ μ α** (ἐκπαιδευτήριον) τῆς **Ἑλλάδος ἀπάσης**

Οἱ νέοι ἐν τούτοις τῶν πλουσιωτέρων οἰκογενειῶν δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς αὐτὴν τὴν μὀρφωσιν. Ὅσοι ἰδίως ἠσθάνοντο ἑλ-

Παλαίστρα. (Ἀπὸ ἐρυθρομόρφου ἀγγείου)

Ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ παιδοτρίβου, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τὸ μέσον, δύο ἔφηβοι ἀριστερὰ παλαίουν. Δεξιὰ ἄλλος ἔφηβος θέλει νὰ χαραξῇ γραμμὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

ξιν πρὸς τὴν πολιτικὴν προσέφευγον εἰς τοὺς λεγομένους **σοφιστάς**, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον τὴν πολιτικὴν τέχνην καὶ τὴν ρητορικὴν μὲ μεγάλα διδάκτρα.

4. Αἱ στρατιωτικαὶ ὑποχρεώσεις τῶν Ἀθηναίων

Οἱ νέοι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐστρατεύοντο εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν, ὅτε καὶ ἐνεγράφοντο εἰς τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν. Μόλις ἐστρατεύοντο, ἐλάμβανον ἀπὸ τὸν ἀρμόδιον ἄρχοντα τὰ ὄπλα καὶ ἐδίδον τὸν ἀκόλουθον ὄρκον: « *Οὐ καταισχνῶ ὄπλα τὰ ἱερά, οὐδ' ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην, ὅτω ἂν στοιχήσω ἄμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ δσίων καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν τὴν πατρίδα δὲ οὐκ ἐλάττω παραδώσω,*

πλείω δὲ καὶ ἀρείω ὄσης ἂν παραδέξωμαι. Καὶ εὐηκοήσω τῶν αἰεὶ κρινόντων καὶ τοῖς θεσμοῖς τοῖς ἰδρυμένοις πείσομαι καὶ οὐστίνας ἂν ἄλλους τὸ πλῆθος ἰδρῶσθαι ὁμοφρόνως· καὶ ἂν τις ἀναιρῇ τοὺς θεσμοὺς ἢ μὴ πειθῆται, οὐκ ἐπιτρέψω, ἀμυνῶ δὲ καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν. Καὶ ἱερὰ τὰ πάτρια τιμῶ. Ἱστορες θεοὶ τούτων Ἄγλαυρος, Ἐνύαλιος, Ζεὺς, Ἀἰξώ, Θαλλώ, Ἡγεμόνη ».

Ἡ στρατιωτικὴ θητεία ἦτο διετής. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος οἱ νέοι ἠσκοῦντο εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων. Κατὰ τὸ δεύτερον ὑπηρετοῦν ὡς περίπολοι ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς, ἐφρούρουν τὰ τεῖχη καὶ τὰ ὄχυρά τῶν συνόρων καὶ ἐτήρουν τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ ὁ πολίτης ὑπεχρεοῦτο εἰς ἐπιστράτευσιν, ὡσάκις εἶχεν ἀνάγκην αὐτοῦ ἢ πατρίς. Ἀπὸ τοῦ πεντηκοστοῦ ὅμως μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐφεδρείαν, ἢ ὅποια δὲν ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς ἐκστρατείας καὶ εἶχεν ἔργον νὰ ὑπερασπίζη τὰ σύνορα τῆς χώρας ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἐφήβων.

Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὁ π λ ῖ τ α ς , ψ ἰ λ ο ὕ ς καὶ ἰ π π ε ἰ ς. Οἱ ὀπλίται ἦσαν βαρέως ὀπλισμένοι καὶ ἀπετέλουν τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ στρατοῦ. Προήρχοντο ἀπὸ τὰς τρεῖς εὐπωρωτέρας τάξεις—τοὺς π ε ν τ α κ ο σ ἰ ο μ ε δ ἰ μ ο υ ς , τοὺς ἰ π π ε ἰ ς καὶ τοὺς ζ ε υ γ ῖ τ α ς — καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ προμηθεύωνται τὰ ὄπλα μὲ ἰδικὰ τῶν χρήματα.

Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις ἔδιδον τοὺς ἀναγκαίους ἵππεῖς. Ἄλλ' ὅπως εἶδομεν προηγουμένως, τὸ ἵππικὸν τῶν Ἀθηναίων εἶχε μᾶλλον διακοσμητικὴν ἀποστολήν. Πολύ σπανίως ἐλάμβανε μέρος εἰς τοὺς πολέμους. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀξιόλογον ἵππικὸν εἶχον οἱ Βοιωτοὶ καὶ πρὸ πάντων οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Μακεδόνες.

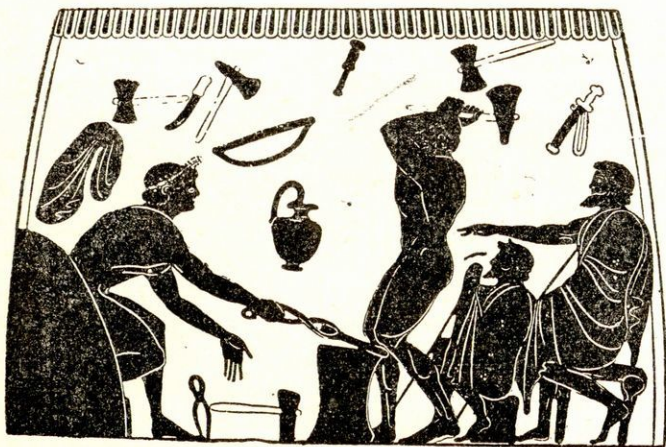
Οἱ φιλοὶ ἦσαν ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι (πελτασταί, σφενδονῆται, τοξόται) καὶ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν τελευταίαν τάξιν τῶν θητῶν.

5. Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον

Ἡ Ἀττικὴ ἦτο χώρα ἄγονος καὶ ἡ παραγωγή δὲν ἐπῆρκει διὰ τὴν συντήρησιν τῶν κατοίκων τῆς. Ὡς ἐκ τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἔπρεπε πολλὰ εἶδη πρώτης ἀνάγκης, ἰδίως σῖτον, νὰ εἰσάγουν ἀπὸ τὸ

έξωτερικόν. Διὰ τὰ ἐξασφαλίσειν τὸ ἀναγκαῖον χρῆμα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των πρὸς τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς πόλεως. Καὶ πράγματι κατώρθωσαν τὰ ὄργανώσουσι ἀξιόλογον βιομηχανίαν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα εἶχον μεγάλην διάδοσιν εἰς τὰς ξένας ἀγοράς.

Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα αἱ Ἀθηναίαι εἶναι μεγάλη βιομηχανικὴ πόλις. Εἰς τὰ ἐργαστήρια ἐργάζονται χιλιάδες δούλοι. Μεγάλην ἰδίως ἐξέλιξιν ἐσημείωσεν ἡ κεραμευτικὴ. Τὰ προϊόντα τῆς γί-

Ἐσωτερικὸν σιδηρουργεῖον. (Ἀπὸ ἀγγείων)

Εἰς τὸ μέσον δύο δούλοι ἐργάζονται ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψίν τοῦ ἰδιοκτῆτου τοῦ ἐργοστασίου. Μεταξὺ τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἰδιοκτῆτου εἰκονίζεται ἐπισκέπτης.

νονταὶ πολὺ ταχέως ὀνομαστά καὶ τὰ περίφημα ἀττικὰ ἀγγεῖα κυριαρχοῦν εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγοράν. Ὁ πρωτόγονος τροχὸς τοῦ ἀσήμου ἀγγειοπλάστου καὶ ὁ πτωχικὸς χρωστήρ τοῦ ταπεινοῦ ἀγγειογράφου ἔδιδον εἰς τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα χάριν, κίνησιν, ζωὴν.

Ἐκτὸς τῆς κεραμευτικῆς καὶ ἡ ναυπηγικὴ, ἡ βιομηχανία τῶν μετάλλων, τῶν ὄπλων, τῶν οἰκιακῶν ἐπίπλων, τῶν ὑφασμάτων, τῶν ἀρωμάτων εἶχον μεγίστην ἀνάπτυξιν. Ὅλα τὰ προϊόντα διακρίνονται διὰ τὴν λεπτότητα τῆς κατεργασίας καὶ τὴν καλαισθησίαν.

Ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀκμὴν τοῦ

ἐμπορίου. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας οἱ Ἀθηναῖοι διεξῆγον εὐρὴν ἐμπόριον. Εἰς τοῦτο ἐβοήθει καὶ ἡ ἐπικαιροτάτη θέσις τοῦ Πειραιῶς, ὁ ὁποῖος ἐνωρὶς εἶχε γίνεαι ὁ σπουδαιότερος λιμὴν τῆς Μεσογείου. Ὁ Πειραιεὺς ἦτο ὁ ἀναγκαῖος σταθμὸς δι' ὅλα τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Δύσειν ἢ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐταξίδευον πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἢ ἄλλας χώρας. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν λαὸς ναυτικός, ἡ δὲ ναυτιλία ἔχει μεγάλην συγγένειαν μὲ τὸ ἐμπόριον. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου οἱ πρῶτοι ἔμποροι τῆς Ἑλλάδος.

Σπουδαῖας ἐμπορικὰς συναλλαγὰς εἶχον ἰδίως μὲ τὰς χώρας τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἀπὸ ἐκεῖ μετέφερον εἰς τὴν Ἀττικὴν σιτηρὰ, ἀλίπαστα, ξυλείαν, δέρματα καὶ ἔστελλον ἀγγεῖα καὶ διάφορα ἄλλα εἶδη τῆς βιομηχανίας των. Εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Εὐξείνου πόντον ἀπέδιδον οἱ Ἀθηναῖοι μεγάλην σημασίαν, διότι ἀπὸ ἐκεῖ πρὸ πάντων ἐπρομηθεύοντο τὸν ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἄγονον Ἀττικὴν σῖτον. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μάλιστα τὴν ἀνεμπόδιστον εἴσοδον εἰς τὸν Εὐξείνου, κατέλαβον τὴν Θρακικὴν χερσόνησον, ἡ ὁποία μετὰ τῆς ἀντικρῆ ἀσιατικῆς ἀκτῆς σχηματίζει τὸ στενὸν τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ ἐπέβαλλον διόδια εἰς ὅλα τὰ διερχόμενα πλοῖα. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐφρόντιζον νὰ εὐρίσκωνται πάντοτε εἰς καλὰς σχέσεις μὲ τὸν βασιλέα τῆς Θράκης.

Σῖτον ἐπρομηθεύοντο οἱ Ἀθηναῖοι ἔμποροι καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Μὲ αὐτὴν εἶχον ἀνάκαθεν ζωηρὰν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν, διότι, ἐκτὸς τοῦ σίτου, εὕρισκον ἐκεῖ τὰ περιζήτητα προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν νήσων τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ ἰδίως μπαχαρικά. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κύπρον μετέφερον ἐπίσης σῖτον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ διετήρουν μετ' αὐτῶν συνεχεῖς ἐμπορικὰς σχέσεις.

Καὶ μὲ τοὺς κατοίκους τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας εἶχον ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι συναλλαγὰς. Ἀπὸ τὴν περιοχὴν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Νέστου — ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι κατεῖχον μεταλλεῖα — ἐπρομηθεύοντο ξυλείαν πρὸς ναυπήγησιν πλοίων. Εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου ἵδρυσαν καὶ περίφημον ἀποικίαν, τὴν Ἀμφίπολιν.

Εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν ἔξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι ἵδρυσαν ἀποι-

κίαν, τοὺς Θ ο υ ρ ί ο υ ς . Διὰ τῆς ἀποικίας αὐτῆς ἐξέτεινον τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς των μέχρι τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Τυρρηνίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισαν νὰ συναγωνίζωνται ἐπιτυχῶς τοὺς Κορινθίους, οἱ ὅποιοι εἶχον προηγηθῆ καὶ ἠύνοοῦντο ἀπὸ τὰς ἀριθμητικῶς περισσοτέρας δωρικὰς ἀποικίας τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔμποροι μάλιστα ἐπροχώρησαν ἀκόμη δυτικώτερον μέχρι τῶν παραλίων τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Τοιοῦτοτρόπως εἰς ὀλόκληρον τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν Μεσόγειον μέχρι τῶν χωρῶν τοῦ Εὐξείνου πόντου οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰ πλοῖα, τὰ ἐκλεκτὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα συνεκέντρωσαν εἰς χεῖρας των τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐμπορίου. Νομίσματα παντὸς εἶδους ἐκυκλοφόρουσαν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἀγορὰν. Διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν των καὶ διὰ τὴν χορήγησιν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν δανείων ἐδημιουργήθησαν τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ ἀργυραμοιβοῦ καὶ τοῦ τραπεζίτου.

6. Αἱ μεγάλαι ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἠγάπων τὰς ἑορτάς. Γνωρίζομεν μάλιστα, ὅτι μερικαὶ ἀπὸ αὐτάς,— ὅπως τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Ἴσθμια καὶ τὰ Νέμεα — εἶχον γίνεαι πανελλήνιοι.

Οἱ Ἀθηναῖοι σχετικῶς μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας εἶχον τὰς περισσοτέρας ἑορτάς. Αἱ ἐπισημότεραι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν τὰ Παναθηναῖα, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Ἐλευσίνια, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους μὲ ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα. Εἰς τὰς ἑορτάς ἐλάμβανον μέρος ὄχι μόνον οἱ πλούσιοι ἀλλὰ καὶ οἱ πτωχοί. Περὶ αὐτοῦ ἐφρόντισε νόμος τοῦ Περικλέους. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον ἔπρεπε νὰ δίδωνται εἰς τοὺς ἀπόρους χρήματα ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον, διὰ νὰ μετέχουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν γενικὴν χαρὰν καὶ νὰ μὴ αἰσθάνωνται πικρίαν, διότι εὕρισκοντο εἰς κατωτέραν θέσιν ἀπέναντι τῶν πλουσιῶν.

Τὰ Παναθηναῖα ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς εἰς ἀνάμνησιν τοῦ συνοικισμοῦ ὄλων τῶν δήμων τῆς Ἀττικῆς εἰς μίαν πόλιν, τὰς Ἀθήνας. Ἦτο ἡ μεγίστη ἀθηναϊκὴ ἑορτὴ. Ἐωρτάζετο ἀνὰ τέσσαρα ἔτη κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιον. Ἐντόπιοι καὶ ξένοι προσήρχοντο ἄθροοι εἰς τὴν ἑορτὴν, διὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴν τελε

τὴν καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ νὰ θαυμάσουν τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν τῆς πόλεως. Κατὰ τὰ Παναθηναῖα κυρίως ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ ἵππικὸν τῶν Ἀθηναίων. Ἡ ἑορτὴ διήρκει ἕξ ἡμέρας. Τὰς πρώτας ἡμέρας ἐγίνοντο ἀγῶνες μουσικοί, ἀθλητικοί, ἵππικοί, ἀρματοδρομικοί, ναυτικοί. Οἱ μουσικοὶ ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ὠδεῖον, οἱ ναυτικοί, οἱ ὅποιοι περιωρίζοντο εἰς λεμβοδρομίας, διεξήγοντο εἰς τὸν Πειραιᾶ. Κατὰ τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνας ἠγωνίζοντο εἰς τὰ γνωστὰ ἀγωνίσματα. Τὸ βραβεῖον διὰ τὸν νικητὴν ἦτο ἀμφορεὺς μὲ ἔλαιον ἀπὸ τὰς ἱερὰς ἐλαίας τῆς Ἀθηναῖς, τὰς μορίας, ὅπως ἐλέγοντο. Ἐγίνετο ἐπίσης ἀγὼν εὐανδρίας, εἰς τὸν ὅποιον ἐλάμβανον μέρος μόνον οἱ Ἀθηναῖοι. Κατ' αὐτὸν ἐκάστη φυλὴ ἔστελλεν ἀριθμὸν ἀνδρῶν καὶ γερόντων, ἐνῆκα δὲ ἐκείνη, ἣ ὅποια παρουσίαζε τοὺς ρωμαλεωτέρους καὶ ὠραιότερους ἀνδρας ἢ τοὺς ἀκμαιοτέρους γέροντας. Τὴν ἑορτὴν ἐποίκιλλον καὶ ἀπαγγελίαι τῶν ποιημάτων τοῦ Ὅμηρου καὶ λόγοι ρητορικοί. Κατὰ τὴν τελευταίαν νύκτα τῶν Παναθηναίων ἐγίνετο λαμπαδηδρομία.

Παναθηναϊκὸς ἀμφορεὺς)

Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον καὶ θαυματικώτερον μέρος τῆς ἑορτῆς ἦτο ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων, ἣ ὅποια διεξήγετο τὴν τελευταίαν ἡμέραν. Κατ' αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέβαινον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, διὰ νὰ προσφέρουν εἰς τὴν πολιοῦχον θεὰν τὸν κίτρινον μάλλινον πέπλον, τὸν ὅποιον εἶχον ὑφάνει εὐγενεῖς παρθένοι τῶν Ἀθηναίων. Ἐπὶ τοῦ πέπλου ἦσαν κεντημένα σκηναὶ ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τῆς Ἀθηναῖς κατὰ τῶν Γιγάντων.

Ἡ πομπή ἐξεκίνηει ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐπροχώρει εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Προηγεῖτο πλοῖον κινούμενον ἐπὶ τροχῶν. Ἐπάνω εἰς τὸν ἴστον τοῦ ἦτο κρεμασμένος ὁ πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς. Εὐθύς κατόπιν ἠκολούθουν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἱερεῖς. Μετὰ τούτους αἱ κ α ν η φ ὀ ρ ο ι καὶ μετ' αὐτὰς τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα. Ἠκολούθουν προσέτι ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ τῶν ξένων, γέροντες μὲ κλάδους ἐλαίας, οἱ μέτοικοι μὲ τὰς γυναῖκας τῶν καὶ ἄρματηλάται. Τὴν μακρὰν συνοδείαν ἔκλειον ἵππεις, οἱ ὅποιοι μὲ δυσκολίαν συνεκράτουν τοὺς ζωηροὺς ἵππους τῶν. Πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς Ἀκροπόλεως ὁ πέπλος κατεβιβάζετο καὶ μετεκομίζετο εἰς τὸν Παρθενῶνα. Ἐπηκολούθουν θυσίαι καὶ γενικὴ εὐωχία. Τὴν πομπὴν ἀπηθανάτισαν εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος ὁ Φειδίας καὶ οἱ μαθηταὶ του.

Τὰ *Διονύσια* ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, θεοῦ τοῦ οἴνου καὶ τῆς βλαστήσεως. Ἐωρτάζοντο μὲ μεγάλην εὐθυμίαν κατὰ μῆνα Μάρτιον. Κατ' αὐτὰ ὅλοι οἱ πολῖται ἦσαν στεφανωμένοι μὲ κισσόν. Νέοι μετημφιεσμένοι εἰς σατύρους ἔλεγον πειρακτικούς λόγους εἰς οἰονδήποτε χωρὶς νὰ παρεξηγοῦνται. Ἦρκει νὰ προκληθῆ γέλως εἰς τοὺς ἀκροατάς. Ἦτο καὶ αὐτὸς τρόπος λατρείας πρὸς τὸν θεόν, ὁ ὅποιος ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις καὶ τὸν γέλωτα. Πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ ἐψάλλετο ἐνθουσιῶδες ᾠσμα, τὸ ὅποιον ἐλέγετο *διθύραμβος*. Κατὰ τὰ Διονύσια ἐπαίζοντο εἰς τὸ θέατρον νέα δραματικὰ ἔργα.

Τὰ Ἐλευσίνια ἐτελοῦντο κατ' ἔτος εἰς τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου πρὸς τιμὴν τῆς *Δήμητρος* καὶ τῆς κόρης τῆς *Περσεφόνης*. Διήρκουν ἑννέα ἡμέρας. Κατὰ τὰς πρώτας πέντε ἐγίνοντο καθαρμοί, θυσίαι καὶ προσευχαί. Τὴν ἕκτην, μεγάλη πομπή ἐξεκίνηει ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν καὶ διὰ τῆς Ἱερᾶς Ὀδοῦ ἔφθανεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Κατὰ τὴν διάβασιν τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ ἐγίνοντο οἱ λεγόμενοι *γεφυρισμοί*, πειράγματα δηλαδὴ καὶ ἀστεῖσμοι πρὸς τοὺς διαβάτας. Μετὰ τετράωρον πορείαν ἡ πομπή ἔφθανε τὴν νύκτα εἰς τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὸ πλῆθος διενυκτέρευεν εἰς τὸν εὐρύτατον περίβολον τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὰς ἐπομένας νύκτας ἐγίνοντο μυστικαὶ τελεταὶ ἐντὸς τοῦ *τελεστηρίου* (ναοῦ) τῆς Δήμητρος, τὰ λεγόμενα Ἐλευσίνια μυστήρια. Αὐτὰ παρηκολούθουν ὀλίγοι μόνον ἄνθρωποι μεμνημένοι εἰς τὴν μυστικὴν λατρείαν τῆς θεᾶς. Κατὰ

πᾶσαν πιθανότητα οἱ μύσται μέσα εἰς τὴν καταυκτικὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ ναοῦ ἤκουον ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῆς Δήμητρος συμβολικοὺς λόγους σχετικοὺς μετὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

7. Αἱ λειτουργίαι

Αἱ μεγάλαι ἑορταί, περὶ τῶν ὁποίων ἔγινε λόγος, ἀπῆλθον καὶ μεγάλα ἔξοδα. Διὰ τὰ ἀνακουφίζεσθαι ἀπὸ τὰς δαπάνας αὐτὰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς εὐπόρους πολίτας ὠρισμένους ἐκτάκτους ὑποχρεώσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι προθύμως ἀνελάμβανον τὰ πρόσθετα αὐτὰ βάρη. Ἐπιλοτιμοῦντο νὰ συντελέσουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν μεγαλοπρεπεστέραν ἐμφάνισιν τῶν ἑορτῶν, αἱ ὁποῖαι προσέδιδον αἴγλην καὶ μεγαλεῖον εἰς τὴν πατρίδα. Διὰ τοῦτο ὄχι σπανίως τὰ ἀνελάμβανον μόνοι των. Αἱ ἰδιαιτέραι αὐταὶ ὑποχρεώσεις τῶν εὐπόρων Ἀθηναίων πολιτῶν ἐλέγοντο λειτουργίαι καὶ ἀπετέλουν τρόπον τινὰ εἰδικὴν φορολογίαν τῶν πλουσίων. Αἱ σπουδαιότεραι ἐξ αὐτῶν ἦσαν: ἡ χορηγία, ἡ γυμνασιαρχία, ἡ ἀρχιθεωρία καὶ ἡ τριηραρχία.

Ἡ χορηγία ἦτο πολὺ δαπανηρὰ λειτουργία. Ὁ ἀναλαμβάνων αὐτὴν ὠνομάζετο χορηγός. Ἐκάστη φυλὴ ἐξέλεγε μεταξὺ τῶν πλουσίων πολιτῶν ἰδικὸν τῆς χορηγόν. Αὐτὸς ὑπεχρεοῦτο νὰ εὔρη τὰ κατάλληλα πρόσωπα διὰ τὸν χορόν, ὁ ὁποῖος προωρίζετο διὰ τοὺς λυρικοὺς ἢ δραματικοὺς ἀγῶνας, νὰ δίδῃ μισθὸν εἰς τοὺς χορευτάς, νὰ τοὺς συντηρῇ, ἐφ' ὅσον χρόνον ἤσκούντο. Ἐπὶ πλεόν ὑπεχρεοῦτο νὰ εὔρη καὶ νὰ μισθοδοτῇ τὸν κατάλληλον χοροδιδάσκαλον. Ἐπρεπεν ἀκόμη νὰ ἐτοιμάσῃ μετὰ ἔξοδά του τὰς εἰδικὰς ἐνδυμασίας, τὰς προσωπίδας κλπ., αἱ ὁποῖαι ἐχρειάζοντο διὰ τὴν παράστασιν τοῦ ἔργου.

Ἐὰν τὸ δρᾶμα, διὰ τὸ ὁποῖον προωρίζετο ὁ χορός, ἐνίκα εἰς τὸν δραματικὸν ἀγῶνα, ὁ χορηγὸς ἐλάμβανεν ὡς βραβεῖον ἀπλοῦν στέφανον ἀπὸ κισσόν. Πρὸς διαίωμισιν τῆς νίκης του ἀνέθετε χάλκινον τρίποδα μετὰ ἀναμνηστικὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὸν Δίονυσον ἢ τὸν Ἀπόλλωνα εἰς τὴν ὁδὸν Τριπόδων. Αὐτοὶ οἱ τρίποδες ἐλέγοντο χορηγικοὶ καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων τοὺς ἐτοπιοθέτουσαν, χορηγικά. Σφῆζεται ὑπὸ τὸν ἀνατολικὸν βράχον τῆς

Ακροπόλεως ὠραιότατον χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται κοινῶς Φανάρι τοῦ Διογένους.

Ὁ πολίτης, ὁ ὁποῖος ἀνελάμβανε τὴν λειτουργίαν τῆς γυμνασιαρχίας, ἐλέγετο γυμνασίαρχος. Κυριώτατον ἔργον του ἦτο ἡ προετοιμασία τῆς λαμπαδηδρομίας, ἡ ὁποία ἐγίνετο κατὰ τὰ Παναθηναῖα καὶ εἰς ἄλλας ἑορτάς. Ὁ γυμνασίαρχος κατέβαλλεν ὄλα τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν διατροφήν τῶν ἀγωνιστῶν τῆς λαμπαδηδρομίας.

Ἡ ἀρχιθεωρία συνίστατο εἰς τὴν ἀνάληψιν τῆς δαπάνης διὰ τὰς θεωρίας. Ἐλέγετο δὲ θεωρία ἡ ἀποστολὴ ἀντιπροσώπων ἐκ μέρους τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὰς πανελληνίους ἑορτάς, ἡ τοὺς ἱεροὺς τόπους, ὅπως εἰς τὴν Δῆλον. Οἱ ἀντιπρόσωποι ὠνομάζοντο θεωροί.

Ἐκ τῶν δαπανηροτέρων λειτουργιῶν ἦτο ἡ τριηραρχία. Ὁ τριήραρχος παρελάμβανεν ἀπὸ τὴν πολιτείαν κενὴν τριήρη καὶ ὑπεχρεοῦτο νὰ τὴν ἐξοπλίσῃ καὶ νὰ τὴν συντηρῇ ἐξ ἰδίων του. Βραδύτερον ἢ ὑποχρέωσις τοῦ τριηράρχου συνίστατο μόνον εἰς τὴν συντήρησιν τῆς τριήρους. Ἐπειδὴ μάλιστα καὶ μετὰ τὸν περιορισμὸν αὐτὸν τὰ ἔξοδα ἦσαν μεγάλα, ἡ λειτουργία αὕτη ἀνετίθετο πολλάκις εἰς δύο πολίτας, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο συντριήραρχοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄

Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

1. Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΑΚΜΗ

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, μὲ τὸν ὅποιον συμπίπτει ἡ ἐνεργὸς πολιτικὴ δρᾶσις τοῦ Περικλέους, αἱ Ἀθῆναι ἔφθασαν εἰς μεγίστην ἀκμὴν. Ὅχι μόνον ἡ ὁμαδικὴ καὶ ἀτομικὴ δραστηριότης ὑπῆρξεν ἔντονος εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἔφθασεν εἰς μοναδικὴν τελειότητα.

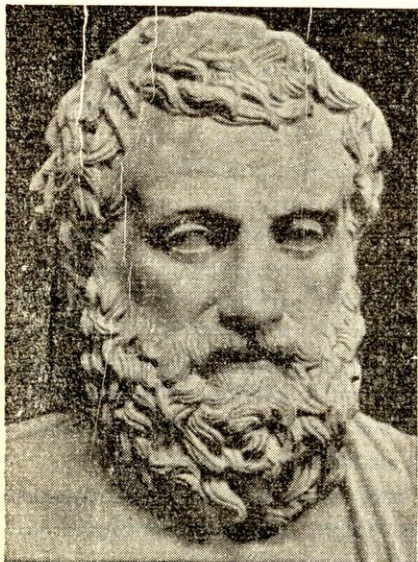
Εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐποχὴν, ἀπὸ ὅσας διῆλθε μέχρι σήμερον ὁ κόσμος, παρουσιάσθησαν ἄνδρες τόσο σοφοί, καὶ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι τόσο ἐμπνευσμένοι καὶ μεγαλοφυεῖς, ὅσον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Δι' αὐτό, ὅταν λέγωμεν αἰὼν τοῦ Περικλέους, ἐννοοῦμεν τὴν λαμπροτέραν περίοδον ὄχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἀλλ' ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ ποίησις

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους ἀνεπτύχθη τὸ καθαρῶς ἑλληνικὸν δημιούργημα, ἡ δραματικὴ ποίησις.

Ἡ *δραματικὴ ποίησις* ἐγεννήθη καὶ ἐκαλλιεργήθη μέχρι τοῦ ἀκροτάτου βαθμοῦ τῆς τελειότητος εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ ποίησις αὕτη εἶναι ἔντεχνος συνδυασμὸς τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως, αἱ

ὁποῖα ἀνεπιτύχθησαν ἐνωρίτερον. Ἡ ἐπική ποιήσις ἢ ψάλλει τὰ ἔνδοξα κατορθώματα τῶν ἡρώων (ἡρωικὸν ἔπος) ἢ δίδει χρησίμους διὰ τὸν βίον συμβουλὰς (διδακτικὸν ἔπος). Ἡ λυρική ποιήσις ἐγεννήθη, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἤρχισε νὰ προσέχη περισσότερον τὸν ἑαυτὸν του. Διὰ τοῦτο ἐκφράζει τὰς σκέψεις καὶ τὰ συναισθημάτα του. Τὸ δράμα συνδέεται στενωῶς μὲ τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ Διονύσου καὶ τοὺς μύθους, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς αὐτὸν καὶ τὰ παθήματά του, καὶ ἀποτελεῖ ἐξέλιξιν τοῦ διθυράμβου. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοὺς

Αἰσχύλος

μύθους αὐτοὺς ἄλλοι μὲν ἔχουν ὑπόθεσιν θλιβεράν, ἄλλοι δὲ φαιδράν, ἐγεννήθησαν δύο εἶδη δραματικῆς ποιήσεως, ἡ τραγῳδία καὶ ἡ κωμῳδία. Οἱ ἐνδοξότεροι τραγικοί ποιηταὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐρυπίδης.

Ὁ Αἰσχύλος ὑπῆρξε ποιητικῆ μεγαλοφυΐα καὶ τὰ ἔργα του δημιουργήματα ὑψηλῆς καὶ ρωμαλέας ἐμπνεύσεως. Τὰ πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν του εἶναι ὑπερφυσικά, δὲν συναντῶνται δηλ. εἰς τὰς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων. Τὰ νοήματα εἶναι μεγάλα καὶ ὑψηλά. Μαραθωνομάχος, ἀλλὰ πρὸ πάντων Σαλα-

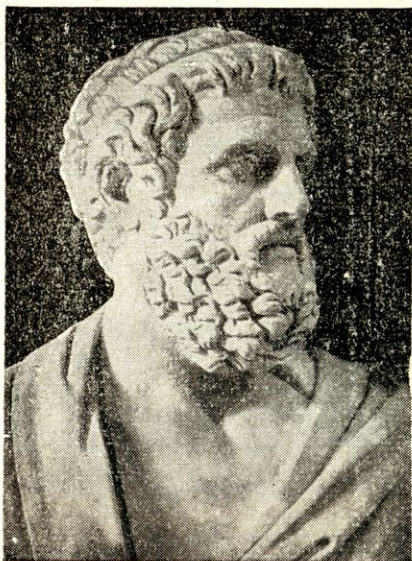
μινομάχος ὁ ἴδιος, ἔγραψε καὶ ἱστορικὴν τραγωδίαν, τοὺς Πέρσας, διὰ νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Ὁ Σοφοκλῆς εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους. Ἀγαπᾷ τὸ μέτρον καὶ τὴν ἁρμονίαν εἰς τὴν διαγραφὴν τῶν χαρακτήρων. Δὲν ἀναβιβάζει εἰς τὴν σκηνὴν ὑπεράνθρωπα, οὔτε ταπεινὰ καὶ χυδαῖα. Παρουσιάζει μορφὰς ἰδανικάς, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ φροντίζουσι νὰ φθάσουν οἱ ἄνθρωποι.

Ὁ Εὐριπίδης πλησιάζει περισσότερον τὸν πραγματικὸν ἄνθρω-

πον με τὰ πάθη καὶ τὰς ἀδυναμίας του. Τὰ πρόσωπα του ζοῦν καὶ κινοῦνται ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας· ἐπειδὴ δὲ πολλάκις ἐκφράζουν καὶ φιλοσοφικὰς ἰδέας, ὁ Εὐριπίδης ὠνομάσθη ἁ π ὀ σ κ η ν ῆ ς φ ι λ ὄ σ ο φ ο ς . Ἐμφανίζει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰς τραγωδίας του, ὅπως πράγματι εἶναι καὶ ὄχι ὅπως ἔπρεπε νὰ εἶναι.

Ἀπὸ τοὺς κωμικοὺς ποιητὰς ἐξοχώτερος εἶναι ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ ὁποῖος σατιρίζει μεγάλους συγχρόνους τοῦ ἀνδρα: ποιητὰς, φιλοσόφους, στρατηγούς, πολιτικούς. Τὴν σάτιράν του δὲν διέφυγεν οὔτε αὐτὸς ὁ Σωκράτης, τοῦ ὁποίου εἶχε παρεξηγήσει τὴν διδασκαλίαν. Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς διασύρει ὑπερβολικὰ τὸν Εὐρυπίδην. Συντηρητικὸς εἰς τὰς ἀντιλήψεις του δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ καινοτομίας.

Ἡ Ἱστορία

Οἱ Ἕλληνες κατ' ἀρχὰς ἐκαλλιέργησαν τὸν ποιητικὸν λόγον. Τὸ ἴδιον συμβαίνει με ὄλους τοὺς λαοὺς εἰς τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν των, κατὰ τὴν ὁποίαν παρου-

σιάζει μεγάλην δύναμιν ἢ φαντασία. Ὅταν με τὴν πάροδον τοῦ χρόνου προήχθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ κρίσις, ἔστρεψαν οὗτοι περισσότερον τὴν προσοχὴν των εἰς τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἡ ποίησις. Τότε ἀρχίζει νὰ διαμορφώνεται ὁ πεζὸς λόγος.

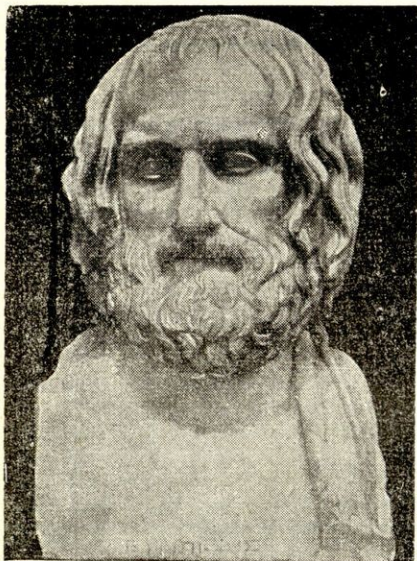
Ὅπως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ποιήσεως, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πεζοῦ λόγου προηγήθησαν οἱ Ἴωνες. Τὰ πρῶτα ἔργα δηλαδὴ τοῦ πεζοῦ λόγου ἐγράφησαν εἰς τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον.

Ἴωνες φιλόσοφοι πρῶτοι διετύπωσαν τὰς σκέψεις των εἰς πεζὸν λόγον. Ἀμέσως κατόπιν ἄλλοι ἤρχισαν νὰ καταγράφουν κατὰ

Σοφοκλῆς

χρονολογικήν σειράν τὰ σπουδαιότερα γεγονότα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη *ιστορικὴ ὕλη*.

Εἰς τὸν βον π.Χ. αἰῶνα παρουσιάζονται οἱ πρῶτοι ἱστορικοὶ

Εὐριπίδης

συγγραφεῖς. Αὐτοὶ μαζί με τὰ πραγματικὰ γεγονότα ἀνεμίγνυον εἰς τὰ ἔργα των καὶ μυθικὰς διηγήσεις καὶ τοπικὰς παραδόσεις χωρὶς νὰ κάνουν διάκρισιν τῆς πραγματικότητος καὶ τοῦ μύθου, διότι ἀπέβλεπον κυρίως εἰς τὴν τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ ὠνομάσθησαν *λογογράφοι*.

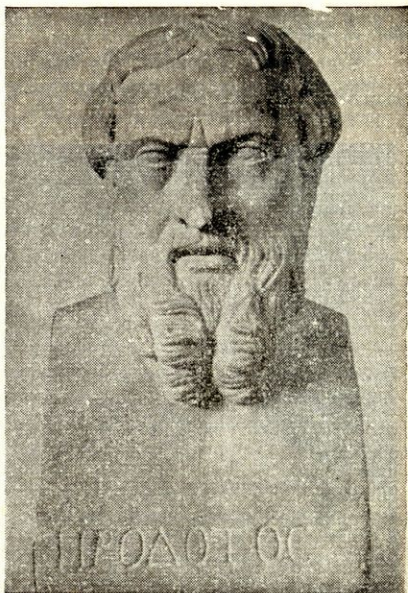
Πατὴρ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας ὑπῆρξεν ὁ Ἑρόδοτος, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν τὸ 484 π.Χ. ἀπὸ πλουσίαν καὶ εὐγενῆ οἰκογένειαν. Οἱ περσικοὶ πόλεμοι, μετὰ τοὺς ὁποίους συμπίπτει ἡ παιδικὴ του ἡλικία, τὸν συνέκίνησαν πολὺ. Διὰ τοῦτο ἠθέ-

λησε νὰ ἐκθέσῃ τὰ αἷτια, τὰς ἀφορμὰς, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν. Συγχρόνως ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ διηγηθῆ καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ὡς ὑπήκοοι τῶν Περσῶν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν τιτανικὴν πάλην τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας.

Ὁ Ἑρόδοτος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν του, ἀφοῦ προηγουμένως περιῆλθεν ὅλας τὰς τότε γνωστὰς χώρας τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης, διὰ νὰ συγκεντρώσῃ πληροφορίας καὶ σχηματίσῃ προσωπικὴν ἀντίληψιν περὶ ὧσων ἐπρόκειτο νὰ διηγηθῆ. Κατὰ τὴν διήγησιν τῶν γεγονότων, καίτοι προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸ ἔργον του ἀπηλλαγμένον ἀπὸ μύθους, δὲν τὸ κατορθώνει. Καὶ αὐτὸς εἶναι ἐπηρεασμένος εἰς πολλὰ σημεῖα ἀπὸ τὰς μυθικὰς διηγήσεις τῶν πρὸ αὐτοῦ ἱστοριογράφων. Γενικῶς ὅμως λέγει τὴν ἀλήθειαν, ὅπως ἀπέδειξαν αἱ ἀρχαιολογικαὶ καὶ ἱστορικαὶ ἔρευναι. Ἡ διήγη-

σις τοῦ Ἡροδότου εἶναι ἀπλή καὶ εὐχάριστος. Τὸ ἔργον του ἔχει ἰδιαιτέραν ἀξίαν, διότι ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἐθνικὴν μας ἱστορίαν. Ὡς τοιοῦτον ἐνέπνευσεν ὑψηλὸν φρόνημα καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς γενεάς.

Πολὺ πλειοτέραν καὶ περισσότερον ἐπιστημονικὴν μορφήν λαμβάνει ἡ ἱστορία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Τότε ἐζητήσεν ὁ μεγαλύτερος ἱστορικός τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὁ Θ ο υ κ υ δ ῖ δ η ς, ἐκ τοῦ δήμου Ἀλιμοῦντος τῶν Ἀθηνῶν (παρὰ τὸν σημερινὸν Ἀλιμον, πέραν τοῦ Π. Φαλήρου). Ὁ Θουκυδίδης εἶναι ὁ πρῶτος κριτικὸς ιστοριογράφος καὶ ὁ ἐπισημότερος ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀττικῶν πεζογράφων. Συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μὲ μεγίστην ἀκρίβειαν, μοναδικὴν ἀμεροληψίαν, σπανίαν κρίσιν καὶ ἀπαράμιλλον ἐκφραστικὴν δύναμιν. Διὰ τὰς ἀρετάς του αὐτὰς ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖται ὑπόδειγμα ἱστορικοῦ συγγραφέως.

Ἡρόδοτος

Ἡ φιλοσοφία

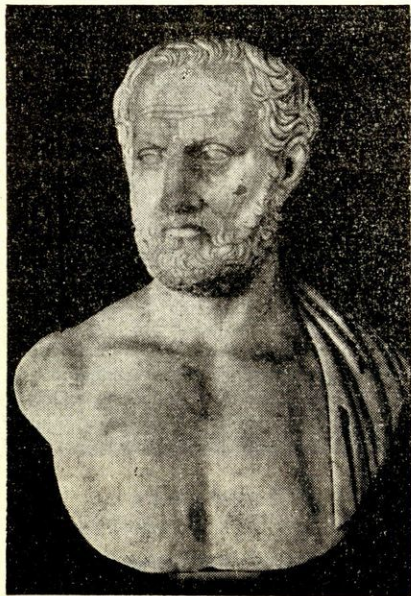
α) Οἱ φυσικοὶ φιλόσοφοι. — Οἱ σοφισταὶ

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν παλαιοτάτην ἀκόμη ἐποχὴν ἐζήτησαν νὰ ἐξηγήσουν τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου. Μὲ τὴν ζωηρὰν καὶ δροσερὰν φαντασίαν τῶν ἔπλασαν περὶ αὐτοῦ θελκτικωτάτους μύθους. Ὅταν ὅμως προώδευσαν πνευματικῶς, δὲν ἤρκοῦντο πλέον εἰς τὰς περὶ κόσμου ἐρμηνείας τῶν μύθων.

Πρῶτοι οἱ Ἕλληνες τῶν ἰωνικῶν πόλεων προσεπάθησαν νὰ εὗρουν *λογικὴν ἐξήγησιν* τῶν φυσικῶν φαινομένων. Οἱ τοιοῦτοι ἐλέ-

γοντο φιλόσοφοι και ἐπειδὴ ἡσχολοῦντο μὲ τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως, ὠνομάσθησαν φυσικοὶ φιλόσοφοι. Εἰς τοὺς φυσικοὺς φιλοσόφους ἀνήκουν οἱ Ἴωνες Θαλῆς, Ἀναξίμανδρος, Πυθαγόρας, Ἡράκλειτος, Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν μαζί μὲ ἄλλους μορφωμένους ἀνθρώπους ἦλθον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ φιλόσοφοι. Μετα-

Θουκυδίδης

ξὺ αὐτῶν διεκρίνετο ὁ Ἀναξάγορας ἀπὸ τὰς Κλαζομενῶν τῆς Ἰωνίας. Ὑπῆρξε διδασκαλὸς τοῦ Περικλέους καὶ ἐδημιούργησε σπουδαίαν φιλοσοφικὴν κίνησιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Μὲ τὸν Ἀναξάγοραν ἐγένετο ἀξιόλογος πρόοδος εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν. Πρῶτος αὐτὸς ἐκήρυξε ὅτι ὁ νοῦς ζωογονεῖ, κινεῖ καὶ ρυθμίζει τὰ πάντα. Κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν ὁ κόσμος παρουσιάζεται ὡς προῖον λογικῆς δυνάμεως.

Ἀμέσως κατόπιν ἐνεφανίσθησαν οἱ σοφισταί. Ὅπως δεικνύει καὶ τὸ ὄνομα (σοφιστής = σοφός), οὗτοι ἦσαν ἄνθρωποι εὐρείας μορφώσεως, προήρχοντο δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ τὰς ἀποικίας. Οἱ ἐπισημότεροι

ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Γοργίας ὁ Λεοντίνος, ὁ Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, ὁ Ἴππίας ὁ Ἡλεῖος καὶ ὁ Πρόδικος ὁ Κεῖος.

Μὲ τοὺς σοφιστὰς ἀρχίζει ἡ φιλοσοφία νὰ ἐγκαταλείπη τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, δηλαδὴ τῆς φύσεως, καὶ νὰ στρέφη τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον. Κεντρικὴ ἰδέα εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν εἶναι, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια παραδεικτὴ ἀπὸ ὅλων τοὺς ἀνθρώπους. Βάσις κάθε γνώσεως εἶναι ἡ προσω-

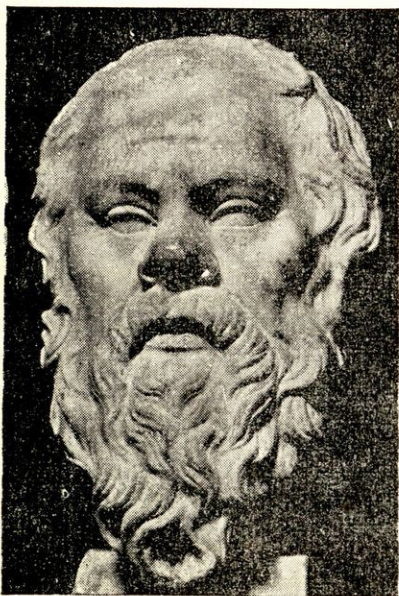
πικὴ ἀντίληψις διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἀληθές εἶναι, ἔλεγον, ὅτι συμ-
φέρει εἰς τὸ ἄτομον καὶ ἀγαθὸν ὅ,τι τὸ ὠφελεῖ. Εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅ-
που εἶχον συρρεύσει κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος,
ἤσκουν, ὅπως εἶδομεν, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου τῆς πολιτικῆς
καὶ τῆς ρητορικῆς. Ἡ πρὸς μάθησιν δίψα τῶν Ἀθηναίων ἐφήβων καὶ
ἢ καταπλήσσοις εὐφυΐα τῶν σοφιστῶν προσεπόρισαν εἰς τοὺς
περισσότερους ἐξ αὐτῶν ἄφθονον πλοῦτον καὶ ζηλευτὴν δόξαν.
Συγχρόνως ἢ παρουσία των εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν πόλιν τῆς διανοήσεως
ἔδωκε μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν. Ἄλλ' ἢ προσ-
πάθεια νὰ διαστρέφουν τὰ πράγματα μὲ τὴν ρητορικὴν δεξιότητιαν
των ἐκλόνισε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κόσμου πρὸς αὐτούς. Αἱ πρόχει-
ροι ἐξ ἄλλου καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπατηλαὶ λύσεις, τὰς ὁποίας ἔ-
διδον εἰς τὰ σύγχρονα προβλήματα, καὶ γενικῶς ἢ νεωτερίζουσα
διδασκαλία των ἀνεστάτωσε τὴν συντηρητικὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν.
Διὰ τοῦτο ἀργότερα ἐδυσφημήθησαν καὶ ἐθεωρήθησαν ὑπεύθυνοι
τῆς παρακμῆς τῶν Ἀθηναίων.

β) ὁ Σωκράτης

Συγχρόνως σχεδὸν μὲ τοὺς σοφιστὰς παρουσιάσθη ὁ Σωκρά-
της. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 469 π. Χ. ἀπὸ πτωχοῦς γονεῖς,
τὸν λιθοξόον *Σωφρονίσκον* καὶ τὴν μαῖαν *Φαιναρέτην*. Γράμματα
ἔμαθεν ὀλίγα, ἀλλ' ἢ φύσις τὸν εἶχε προικίσει μὲ δυνατόν, δημι-
ουργικὸν καὶ πρωτότυπον νοῦν. Κατ' ἀρχὰς ἠκολούθησε τὸ ἐπάγ-
γελμα τοῦ πατρὸς του, ταχέως ὅμως τὸ ἐγκατέλειπεν. Ἡσθάνετο τὸν
ἑαυτὸν του προωρισμένον δι' ὑψηλοτέραν εἰς τὸν κόσμον ἀποστο-
λήν. Τοιοῦτοτρόπως ἐπέδωθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἢ ὁποία δι' αὐτοῦ
ἔλαβε σπουδαίαν ἐξέλιξιν.

Ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεῦνης τοῦ Σωκράτους, ὅπως καὶ
τῶν σοφιστῶν, εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλὰ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς
σοφιστὰς, ὁ Σωκράτης ἐδίδασκεν, ὅτι ὑπάρχει καὶ ἀλήθεια καὶ ἀγα-
θόν, τὰ ὁποία ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀντιλαμβάνονται ὁμοίως. Τὸ *λογι-
κόν*, ἔλεγεν, εἶναι τὸ ἴδιον εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Δι' αὐτὸ σκοπὸν
τῆς φιλοσοφίας του ἔθεσε τὴν εὔρεσιν τῶν αἰώνιων καὶ ἀναλλοιώτων
ἠθικῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι κανονίζουν τὴν *διαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου*
καὶ τὸν ὀδηγοῦν νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τὸ κακόν.

Ἐδίδασκεν ἐπίσης, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκη τὴν ἀπατηλὴν καὶ πρόσκαιρον ὕλικὴν εὐτυχίαν, ὅπως ἐπρέσβευον οἱ σοφισταί, ἀλλὰ τὴν ἀρετήν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν. « Δὲν ἐντρέπεσαι, ἔλεγεν εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα διαβάτην τὸν ὁποῖον εὗρισκεν εἰς τὸν δρόμον του, ἐνῶ εἶσαι πολίτης τῆς μεγαλυτέρας πόλεως τοῦ κόσμου διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δύναμίν της, νὰ φροντίζῃς διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν καὶ νὰ ἀδιαφορῇς διὰ τὴν ἀρετήν ; » Εἶναι δὲ ἀρετὴ κατὰ τὸν Σωκράτην ἡ γνώσις. Ὅσοι κατορθώνουν νὰ ἀποκτήσουν γνώσεις, γίνονται ἐνάρετοι

Σ ω κ ρ ά τ η ς

ἄνθρωποι, ὠφέλιμοι εἰς τὴν κοινω-
νίαν. Ἄλλ' ἡ πρώτη γνώσις,
τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀποκτή-
σῃ ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἡ γνώσις
τοῦ ἑαυτοῦ του, τὸ γ ν ὠ θ ι
σ α υ τ ὸ ν. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν βά-
σιν τῆς σωκρατικῆς διδασκαλίας.

Μὲ τὴν διδασκαλίαν του, διὰ
τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἔλαβε χρή-
ματα, ἀπέβλεπεν ὁ Σωκράτης εἰς
τὸν διαφωτισμὸν καὶ τὴν ἠθι-
κοποίησιν τῶν συμπολιτῶν του.
Πλῆθος νέων, ἰδίως ἀριστοκρατι-
κῶν οἰκογενειῶν, ἀλλὰ καὶ ὠρί-
μων ἀνθρώπων τὸν ἠκολούθει
διαρκῶς, καὶ ἤκουε τὴν διδασκα-
λίαν του. Τόσῃν γλυκύτητά, ἡ-
μερότητα καὶ σοφίαν ἐστάλαζεν
ὁ λόγος του. Ἐκτὸς ὅμως τῶν
πολυπληθῶν θαυμαστῶν καὶ φί-
λων ὁ Σωκράτης ἀπέκτησε καὶ

ἐχθροὺς θανασίμους. Οἱ σοφισταί πρῶτοι, τῶν ὁποίων ἐπολέμησε
τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Ἀθηναῖοι, οἱ ὁποῖ-
οι ἀπὸ πλάνην ἐθεώρουν αὐτὸν ἐχθρὸν τῆς δημοκρατίας, ἐπεδίω-
κον νὰ τὸν ἐξοντώσουν. Τέλος τὸ κατώρθωσαν. Ὑπέβαλον ἐναν-
τίον του μῆνυσιν δι' ἀσέβειαν καὶ περιφρόνησιν πρὸς τὴν πολι-
τείαν καὶ ἐπέτυχον νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον τὸ 399 π. Χ.

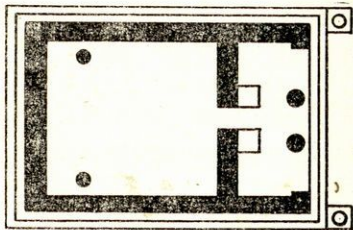
Ἡ ἀρχιτεκτονική. — Οἱ ρυθμοί

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλέους ἐξ ἴσου μὲ τὰ γράμματα ἀνεπτύχθησαν καὶ αἱ καλαὶ τέχναι : ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ γλυπτική, ἡ ζωγραφική.

Ἡ ἀρχιτεκτονική προήλθεν ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀνάγκην τοῦ ἀνθρώπου νὰ μένη μὲ τὴν οἰκογένειάν του ὑπὸ στέγην. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔδωκεν αὕτη ἐξάιρετα δείγματα σημαντικῆς ἀναπτύξεως ἀκόμη ἀπὸ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Διὰ νὰ φθάσῃ ὅμως εἰς τὴν τελειότητα τῶν μέσων τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ἐπέρασεν ἀπὸ πολλὰ στάδια. Τὰ στάδια αὐτὰ δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν κυρίως εἰς τοὺς ναοὺς, διότι εἰς αὐτοὺς κατὰ πρῶτον οἱ Ἕλληνες ἀφιέρωσαν τὴν ἐφευρετικότητα καὶ τὴν δημιουργικὴν ἰκανότητά των. Ἐπειδὴ ἐθεώρουν τοὺς ναοὺς ὡς κατοίκους τῶν θεῶν, κατέβαλον ὅλην τὴν προσπάθειάν των νὰ τοὺς παρουσιάσουν μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐπιβλητικούς. Ὁ θεὸς ἔπρεπε νὰ ἔχη ἀνταξίαν πρὸς τὸ μεγαλεῖον του κατοικίαν.

Οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ δὲν εἶχον τὰς διαστάσεις τῶν σημερινῶν ἐκκλησιῶν, εἰς τὰς ὁποίας συγκεντρώνονται οἱ πιστοί, διὰ νὰ προσευχηθοῦν καὶ νὰ λατρεύσουν τὸν Δημιουργόν. Οἱ ναοὶ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν γενικῶς μικροί. Ἐν τούτοις τὸ σχέδιόν των δὲν ἦτο ὁμοιόμορφον.

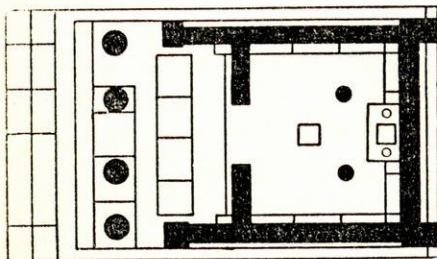
Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀπετυπώθη πολὺ ζωηρὰ ὁ διαφορετικὸς χαρακτήρ τῶν δύο μεγάλων ἐλληνικῶν φύλων, τῶν Δωριέων καὶ τῶν Ἰωνέων. Ὡς ἐκ τούτου ἐδημιουργήθησαν δύο τεχνοτροπίαί, δηλαδή δύο διαφορετικὰ σχέδια κατασκευῆς ναῶν, τὰ ὁποῖα λέγονται ρυθμοί : ὁ δωρικὸς καὶ ὁ ἰωνικὸς. Ὁ δωρικὸς ρυθμὸς εἶναι βαρὺς καὶ ἐπιβλητικὸς, ἐνῶ ὁ ἰωνικὸς εἶναι ἐλαφρότερος καὶ κομψότερος.

Σχ. 1. Ναὸς ἐν παραστάσει

Μορφαι ἑλληνικῶν ναῶν

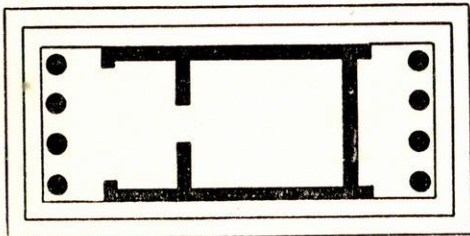
Κατ' ἀρχὰς ὁ ναὸς ἦτο πολὺ ἀπλοῦς. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓν ὀρθογώνιον δωμάτιον, τοῦ ὁποῖου οἱ δύο μακροὶ τοῖχοι ἐξεῖχον πρὸς ἀνατολὰς. Μεταξὺ τῶν ἄκρων τῶν τοίχων αὐτῶν, τὰ ὅποια ἐλέγοντο *παραστάδες*, ἐτοποθετήθησαν δύο κίονες. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ναὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο μέρη. Τὸ πρὸς ἀνατολὰς μέρος,

Σχ. 2. Ναὸς πρόστυλος

ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ εἴσοδος, ἐλέγετο *πρόδρομος* ἢ *πρόναος*. Ὁ ὀπισθεν τοῦ προνάου κλειστὸς χῶρος ἐλέγετο *σηκός*. Εἰς τὸν σηκὸν ἐτοποθετεῖτο τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ. Ὁ ναός, ὁ ὁποῖος εἶχεν αὐτὸ τὸ σχῆμα, ἐλέγετο *ναὸς ἐν παραστάσι* (σχ. 1).

Ἀργότερα οἱ ἀρχιτέκτονες ἐτοποθετοῦν κίονας καὶ πρὸ τῶν παραστάδων εἰς τὴν ἰδίαν γραμμὴν μὲ τοὺς μεσαίους. Τοιοῦτοτρόπως ἐσηματίσθη εἶδος στοᾶς μὲ τέσσαρας κίονας. Ὁ τοιοῦτος ναὸς ἐλέγετο *πρόστυλος* (σχ. 2). Χάριν συμμετρίας προσετέθη ὁμοία στοὰ καὶ πρὸς δυσμὰς, ὁ λεγόμενος ὀπισθόδρομος, καὶ ὁ ναὸς ἔγινεν ἀμφιπρόστυλος (σχ. 3). Γενικῶς ὁ ὀπισθόδρομος ἦτο ὅμοιος μὲ τὸν πρόναον καὶ ἀπετέλει τὴν ὀπισθίαν πρόσοψιν τοῦ ναοῦ.

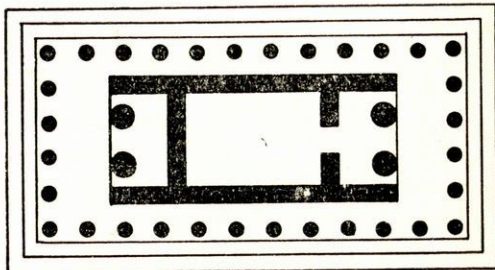
Σχ. 3. Ναὸς ἀμφιπρόστυλος

Ὁ τύπος τοῦ ἀρχαίου ναοῦ διεμορφώθη πλέον ὀριστικῶς, ὅταν προσετέθη ὀλόγουρά του στοὰ ἀπὸ κίονας. Ἡ στοὰ τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἐλέγετο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους *περίστασις* ἢ *πτέρων* καὶ ὁ ναὸς μὲ τὸ σχῆμα τοῦτο ὠνομάσθη *περίπτερος* (σχ. 4). Συχνὰ ἡ στοὰ αὐτὴ εἶναι διπλῆ καὶ τότε ὁ ναὸς ἐκαλεῖτο *δίπτερος*. Ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν

κίωνων εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς ὠνομάζετο ὁ ναὸς τετραστόλος, ἑξάστόλος, ὀκτάστόλος.

Οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ καὶ οἱ κίονες στηρίζονται εἰς βᾶσιν λιθόκτιστον, τὸ κρηπίδωμα, ὅπως λέγεται, τὸ ὁποῖον ἔχει βαθμίδας διὰ τὴν ἀνάβασιν. Πρὸ τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε βωμός. Ἐπ' αὐτοῦ ἐγίνοντο αἱ θυσίαι κατὰ τὰς τελετάς, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ λαὸς συνηθροίζετο περίξ τοῦ βωμοῦ.

Τὸ ἄνω μέρος τοῦ ναοῦ, τὸ ὁποῖον στηρίζεται εἰς τοὺς τοίχους καὶ τοὺς κίονας μέχρι καὶ τῆς στέγης, λέγεται θριγκός. Ὁ θριγκὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ἐπιστύλιον τὸ διάζωμα καὶ τὸ γέισον. Εἰς τὸν ἰωνικὸν ρυθμὸν τὸ διάζωμα φέρει παραστάσεις μυθολογικὰς ἢ ἱστορικὰς καὶ λέ-

Σχ. 4. Ναὸς περίπτερος

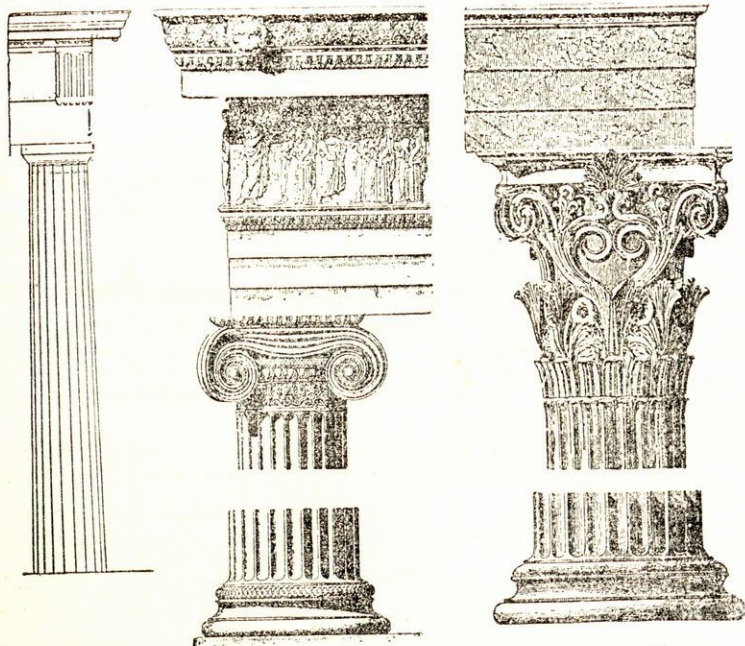
γεται ζωφόρος. Εἰς τὸν δωρικὸν τὸ διάζωμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τριγλύφους καὶ μετόπας. Αἱ πρῶται ἔχουν τρία κάθετα σκαλισματα, αἱ δὲ μετόπαι εἶναι τετράπλευροι πλάκες με ἀναγλύφους παραστάσεις. Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ εἶναι ἐπικλινῆς καὶ σχηματίζει εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς τρίγωνα, τὰ ὁποῖα λέγονται ἀετώματα. Καὶ τὰ δύο ἀετώματα ἐστολίζοντο με ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα παρίστανον σκηνὰς ἀπὸ τοὺς μύθους τοὺς σχετικούς με τὸν θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο ὁ ναὸς ἀφιερωμένος.

Τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ ναοῦ εἶναι αἱ στοαὶ με τοὺς κίονας. Ἀπὸ τὴν μορφήν τῶν κίωνων δυνάμεθα εὐκόλως νὰ διακρίνωμεν τοὺς δύο ρυθμούς, τὸν δωρικὸν καὶ τὸν ἰωνικόν.

Ὁ δωρικὸς κίων στηρίζεται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ κρηπίδωμα καὶ φέρει ἀπὸ ἐπάνω ἕως κάτω αὐλακας, αἱ ὁποῖαι ἀπολήγουν εἰς ὀξέα ἄκρα. Ὁ ἰωνικὸς κίων στηρίζεται εἰς ὠραίαν βᾶσιν, ἣ ὁποῖα λέγεται σπιῖρα. Εἶναι ὑψηλότερος καὶ λεπτότερος τοῦ δωρικοῦ καὶ ἔχει περισσοτέρας αὐλακας, αἱ ὁποῖαι ἀπολήγουν εἰς στενὰς ταινίας. Τὸ κιονόκρανον τοῦ δωρικοῦ κίονος εἶναι πολὺ ἀπλοῦν, ἐνῶ τοῦ ἰωνικοῦ φέρει κοσμήματα, τὰ ὁποῖα λέγονται ἑλικες.

Βραδύτερον ἀπὸ τὸν ἰωνικὸν κίονα προῆλθεν ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς μὲ καταστόλιστον κιονόκρανον. Ὅπως γίνεται φανερὸν ἐκ τοῦ ὀνόματος, ὁ κίων αὐτὸς ἐχρησιμοποιήθη κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Κορίνθου. Τὸ κορινθιακὸν κιονόκρανον ἔχει σχῆ-

Κίονες

Δωρικὸς

Ἰωνικὸς

Κορινθιακὸς

μα καλαθίου, τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ἀπὸ φύλλα ἀκάνθης. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη καὶ τρίτος ρυθμὸς, ὁ κορινθιακός. Οἱ ἀρχαῖοι, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου, ἐπλασαν τὴν ἐξῆς παράδοσιν. Ὁ ἐξοχος καλλιτέχνης Καλλιμάχος (β' ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος) εἶδε κάποτε εἰς τὸν τάφον μικρᾶς κόρης εἰς τὴν Κόρινθον ἓν καλάθιον μὲ τὰ παιγνίδια τῆς, σκεπασμένον μὲ πλάκα. Τὸ καλάθιον αὐτὸ εἶχον περιβάλλει φύλλα ἀκάνθης. Τὸ σχέδιον ἤρесе πολὺ εἰς τὸν καλλιτέχνην καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸν νέον αὐτὸν τύπον κιονοκράνου.

Ἡ γλυπτική. — Ἀρχαϊκὴ τέχνη

Ἡ γλυπτικὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔφθασεν εἰς τελειότητα, τὴν ὁποίαν κανεὶς λαός, ἀρχαῖος ἢ νέος, δὲν κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ. Τὰ ἀγάλματα, οἱ ἀνδριάντες καὶ τὰ ἀνάγλυφα τῶν μεγάλων ἀλλὰ καὶ

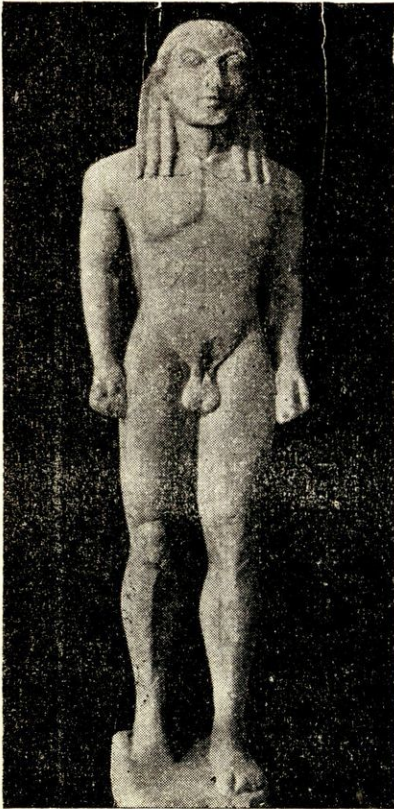

Ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς (Ἀπτέρου) Νίκης, ἰωνικοῦ ρυθμοῦ
(Ἀναπαράστασις)

τῶν μικρῶν γλυπτῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος χρησιμεύουν ὡς ὑποδείγματα πρὸς μίμησιν εἰς ὅλους τοὺς καλλιτέχναις τῶν διαφόρων ἐποχῶν. Μέχρι σήμερον δὲν ἔχουν παραχθῆ ἔργα ὅμοια.

Εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτὴν ἔφθασεν ἡ γλυπτικὴ ὕστερον ἀπὸ μακρὰς καὶ ἐπιπόνους προσπάθειαις. Εἰς τὴν μυκηναϊκὴν τέχνην ἔχομεν τὰ πρῶτα σημαντικὰ δείγματα τῆς ἐλληνικῆς γλυπτικῆς. Ἡ δωρικὴ

μετανάστευσις ἐξηφάνισε τὸν μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ἐσταμάτησε τὴν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης. Μόλις μετὰ τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα ἀναφαίνεται ἐκ νέου κάποια προσπάθεια νὰ ἀναζήση.

Κοῦρος

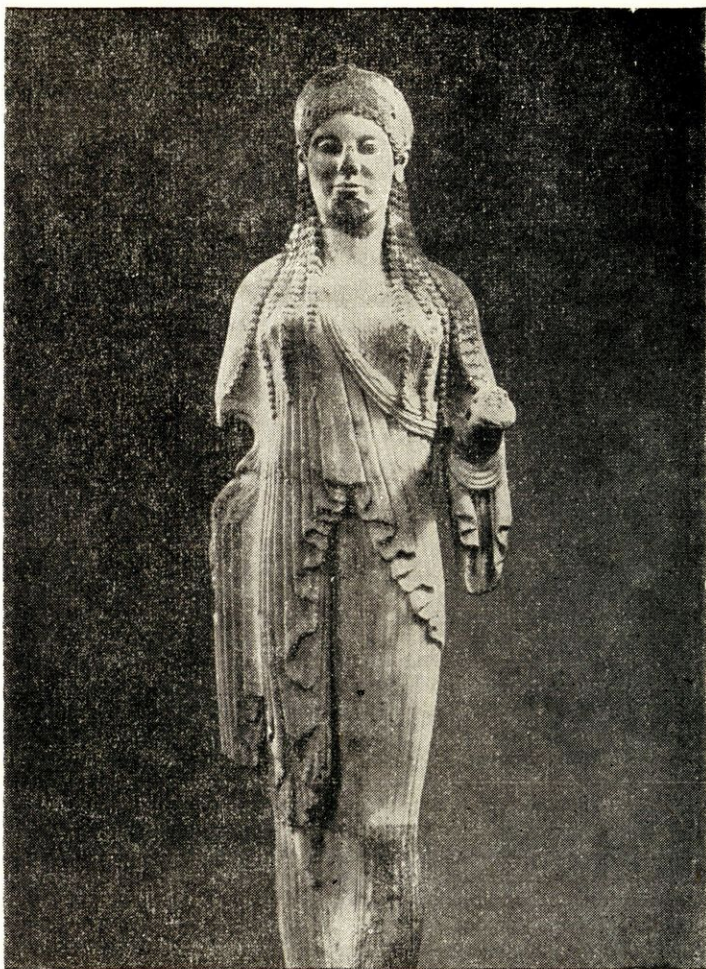
Μαρμαρινὸν ἀρχαῖκόν ἀγαλμα
δωρικῆς τέχνης

Τὰ πρῶτα δημιουργήματα τῆς γλυπτικῆς ἦσαν ἄτεχνα. Εἶχον τοὺς ὀφθαλμοὺς κλειστούς, τὰς χεῖρας προσκεκολλημένας εἰς τὸ σῶμα καὶ τοὺς πόδας ἠνωμένους. Ὡς ὑλικὸν ἐχρησιμοποίηθη κατ' ἀρχὰς τὸ ξύλον· μὲ κορμούς δένδρων δηλαδὴ ἤρχισαν οἱ τεχνῖται νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα θεῶν, τὰ λεγόμενα ξόανα.

Πρῶτοι οἱ Σάμιοι καλλιτέχναι Ροϊκος καὶ Θεόδωρος τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα ἐχρησιμοποίησαν διὰ τὴν κατασκευὴν ἀγαλμάτων τὸν ὀρείχαλκον. Ἡ τέχνη, ἡ ὁποία προηγήθη τῶν περσικῶν πολέμων, λέγεται ἀρχαϊκὴ καὶ περιλαμβάνει δύο αἰῶνας, τὸν 7ον καὶ τὸν 6ον.

Ὅπως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν διακρίνομεν δύο τεχνотροπίας, τὴν δωρικὴν καὶ τὴν ἰωνικὴν. Οἱ Δωρεῖς ἐτίμων ὑπερβολικὰ τοὺς ρωμαλέους ἀνδρας. Διὰ τοῦτο ἡ δωρικὴ τέχνη προτιμᾷ νὰ παριστάνη ἀ-

θλητὰς γυμνοὺς, δυνατοὺς εἰς τὸ σῶμα, σχεδὸν ὑπερφυσικοὺς. Χρησιμοποιεῖ κυρίως τὸν ὀρείχαλκον, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει ζωηρότερον τὸ σκληραγωγημένον, τὸ ψημένον ἀνδρικὸν σῶμα. Οἱ ἀνδριάντες αὐτοὶ ἔχουν τὴν ἰδίαν μορφήν καὶ ὀνομάζονται κοῦροι.

Κόρη

Μαρμάρινον ἀρχαῖκόν ἄγαλμα ἰωνικῆς τέχνης

Ἡ ἰωνικὴ τεχνητροπία διαφέρει ἀπὸ τὴν δωρικὴν. Οἱ Ἴωνες ἦσαν ἀνθρωποὶ εὐθυμοὶ. Ἐθαύμαζον τὴν εὐλυγισίαν, τὴν χάριν καὶ τὴν δροσερότητα τοῦ σώματος. Διὰ τοῦτο ἡ τέχνη τῶν Ἴωνων παρέστησε κατὰ προτίμησιν τὸ γυναικεῖον σῶμα. Ὡς ὑλικὸν μετεχειρίσθη τὸ μάραρον, διότι εἶναι καταλληλότερον, διὰ νὰ ἀποδώσῃ τὴν λευκὴν καὶ τρυφερὰν γυναικεῖαν σάρκα. Τὰς γυναῖκας παριστάνουν μὲ πλουσίαν γυναικεῖαν ἐνδυμασίαν, ἡ ὁποία σχηματίζει πολλὰς πτυχάς, μὲ ὠραῖον κτένισμα καὶ μὲ ἑλαφρὸν μειδιάμα εἰς τὰ χεῖλη. Τὸ μειδιάμα αὐτό, τὸ ὁποῖον εἶναι κοινὸν καὶ εἰς τοὺς κούρους, ὀνομάζεται ἀρχαῖκὸν μειδιάμα. Ὀφείλεται εἰς ἀδυναμίαν τῶν καλλιτεχνῶν νὰ δώσουν κατ' ἄλλον τρόπον ζωὴν εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου καὶ εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης. Τὰ γυναικεῖα ἀγάλματα λέγονται κόραϊ.

Οἱ μεγάλοι γλύπται τοῦ 5ου αἰῶνος

Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα ἔζησαν οἱ διασημότεροι γλύπται ὅλων τῶν ἐποχῶν. Μὲ τὸ καλλιτεχνικὸν δαιμόνιον τῶν ἔδωκαν εἰς

Κεφαλὴ τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας
(Ἐπὶ νομίσματος τῶν Ἡλείων)

τὸν ἄψυχον χαλκὸν καὶ λίθον κίνησιν, παλμόν, ζωὴν. Ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν μόνων ἀντίγραφα σώζονται. Ἄν δὲ τὰ διασωθέντα ἀντίγραφα, ἔργα κοινῶν κατὰ τὸ πλεῖστον τεχνιτῶν, κινοῦν τὸν παγκόσμιον θαυμασμόν, ἡμποροῦσεν νὰ φαντασθῶμεν, ποίαν καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν θὰ προεκάλλουν τὰ ἴδια τὰ πρωτότυπα. Διὰ τοῦτο οἱ ἐπιφανέστεροι ἀντιπρόσωμοι τῆς τέχνης αὐτῆς, ὁ Φειδίας, ὁ Μύρων καὶ ὁ Πολύκλειτος ἔγιναν αἰῶνια.

πρότυπα καλλιτεχνικῆς μεγαλοφυΐας καὶ ἀσυγκρίτου ἐμπνεύσεως.

Μεταξὺ τῶν τριῶν καλλιτεχνῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Φειδίας, αὐτὸς δὲν ἦτο μόνον γλύπτης, ἀλλὰ καὶ ἀρχιτέκτων. Κατὰ

Μαρμάρινον αντίγραφον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς
(Ἀθηνᾶ τοῦ Βαυβακεῖον)

πάσαν πιθανότητα μάλιστα είχε και γνώσεις ζωγραφικής. Έγεννήθη εις τὰς Ἀθήνας ὀλίγον μετὰ τὸ 500 π. Χ. καὶ ἔζησε περίπου 80 ἔτη. Τὰ ὀνομαστότερα ἔργα του εἶναι τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, τὸ ἐπίσης χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ ἡ χαλκίνη Λημνία Ἀθηνᾶ.

Πῶς ἀπεικονίζετο ὁ Ζεὺς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, σχηματίζομεν μικρὰν ἰδέαν ἀπὸ τὰ νομίσματα τῶν Ἡλείων. Ὁ Φειδίας ἐπέτυχεν ἄνευ συνδυσῆς εἰς τὸ ἔργον του τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν σοβαρότητα μαζί με τὴν ἀπαλὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν γλυκύτητα τοῦ ἀνωτάτου θεοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Τόσην ἐντύπωσιν ἔκαμνεν εἰς τοὺς ἀρχαίους τὸ ἄγαλμα αὐτό, ὥστε ἔλεγον, ὅτι ὁ Φειδίας ἀπέδωκε κατὰ τρόπον τέλει τὴν μορφήν τοῦ Διὸς, διότι κατέβη ὁ ἴδιος ἐπίτηδες ἀπὸ τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον εἰς τὸν καλλιτέχνην :

Ἡ θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ εἰκόνα δεῖξον

Φειδία, ἢ σὺ γ' ἔβης τὸν θεὸν ὀφόμενος

λέγει παλαιὸν ἐπαινετικὸν ἐπίγραμμα διὰ τὸν Φειδίαν.

Ἐξαιρετικῆς ἐπίσης τέχνης ἦτο καὶ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν σηκὸν τοῦ Παρθενῶνος. Ἰδέαν τοῦ ἀγάλματος αὐτοῦ λαμβάνομεν ἀπὸ μαρμάρινον ἀντίγραφον, τὸ ὅποιον εὑρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν θεμελίων τοῦ Βαρβακείου, τὴν λεγομένην Ἀθηνᾶν τοῦ Βαρβακείου.

Περίφημον ἄγαλμα τοῦ Φειδίου ἦτο καὶ ἡ χαλκίνη Λημνία Ἀθηνᾶ. Ὦνομάσθη Λημνία, διότι τὴν ἀφιέρωσαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν κληροῦχοι τῆς Λήμνου. Ἡ κεφαλὴ μετὰ τὰς ἀπαλὰς γραμμὰς καὶ τὴν αὐστηρὰν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου εἶναι πραγματικὸν ἀριστούργημα.

Ἄλλ' ὁ Φειδίας δὲν ἔκαμνε μόνον ἀγάλματα. Κατ' ἐντολήν τοῦ φίλου του Περικλέους, εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἐποπτείαν ὄλων τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων, μετὰ τὰ ὅποια ὁ μέγας πολιτικὸς κατεστόλισε τὴν Ἀκρόπολιν. Ὅλα τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα τῆς Ἀκροπόλεως φέρουν τὴν σφραγίδα τῆς μεγαλοφυΐας του. Ἡ ζωφόρος μάλιστα τοῦ Παρθενῶνος εἶναι γνήσιον ἔργον τῆς φειδιακῆς τεχνοτροπίας καὶ μᾶς δίδει τὸ μέτρον τῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίας τοῦ Ἀθηναίου γλύπτου.

Ὁ Μύρων εἶναι ἐπίσης Ἀθηναῖος ὀλίγον προγενέστερος τοῦ

Ὁ Δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος
(Ἀντίγραφον)

Φειδίου. Ὑπήρξε μαθητῆς τοῦ χαλκοπλάστου Ἀγελάδα ἀπὸ τὸ Ἄργος. Τὰ ἔργα τοῦ Μύρωνος εἶναι ὀρειχάλκινα καὶ παρουσιάζουν μεγάλην ἐλευθερίαν εἰς τὰς κινήσεις. Περίφημον ἔργον του ἦτο ἡ χαλκὴ βοῦς, τὴν ὁποίαν εἶχε στήσει εἰς μίαν πλατείαν τῶν Ἀθηῶν. Ἦτο τόσο φυσική, ὥστε — κατὰ τὴν παράδοσιν — ὅταν διήρχετο ἀγέλη βοῶν, ἐξηπάτα τὸν μόσχον καὶ τὸν ἴδιον τὸν βουκόλον. Τὸ μαρτυρεῖ χαριτωμένον ἐπίγραμμα τοῦ Ἀνακρέοντος :

*Βουκόλε, τὴν ἀγέλην πόρω νέμε, μὴ τὸ Μύρωνος
βοῖδιον ὡς ἔμπνουν βοῦσι συνεξέλασης.*

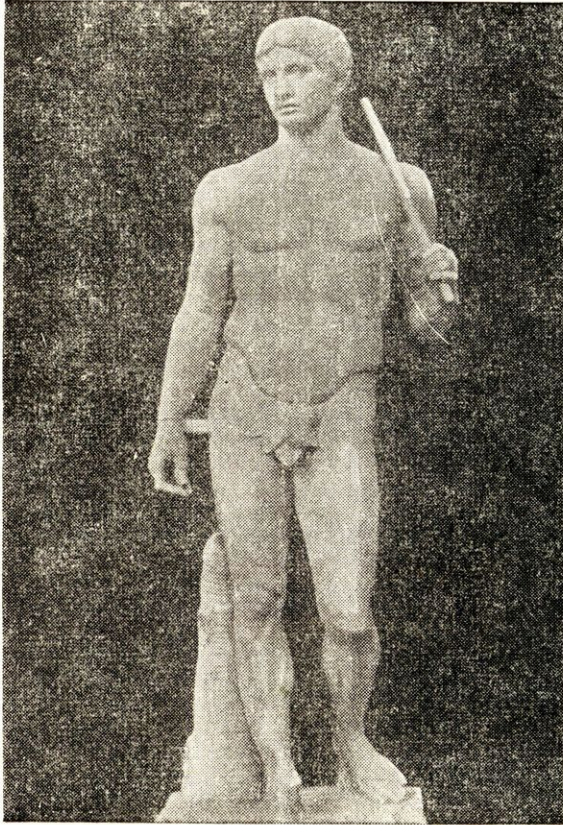
Ὡραῖον ἄγαλμα τοῦ Μύρωνος ἦτο ἐπίσης καὶ ὁ Δισκοβόλος. Ἐπρόκειτο περὶ ἀθλητοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἕτοιμος νὰ ἐκσφενδονίσῃ τὸν δίσκον. Τὸν παριστᾷ εἰς μίαν στιγμιαίαν στάσιν, ἡ ὁποία δεικνύει, ὅτι ὁ καλλιτέχνης κατῴρθωσε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴν παράδοσιν καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὰ ἔργα του κίνησιν καὶ ζωὴν.

Ὁ Πολύκλειτος ἦτο νεώτερος τοῦ Φειδίου καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα τῆς Κορινθίας. Ὑπήρξε καὶ αὐτὸς μαθητῆς τοῦ Ἀγελάδα καὶ ἔγινεν ὁ διασημότερος καλλιτέχνης τῆς σχολῆς τοῦ Ἄργους. Ὡς ὑλικὸν ἐχρησιμοποιοῖ τὸν ὀρειχάλκον καὶ ἀνεδείχθη ἔξοχος χαλκοπλάστης. Παρίστανεν ἰδίως νέους ἀθλητάς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ σωματικὴ ἀσκήσις εἶχε δώσει δύναμιν καὶ ὠραιότητα. Ἐπρόσεχε πολὺ εἰς τὰς ὀρθὰς ἀναλογίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, διότι, ὅπως ἔλεγεν, ἐκεῖ ἐστηρίζετο τὸ κάλλος τῆς μορφῆς. Τὰς ιδέας του αὐτὰς ἐφήρμοσεν εἰς τὸν περίφημον Δορυφόρον, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη κανὼν καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ὑπόδειγμα τῶν σωματικῶν ἀναλογιῶν εἰς τοὺς κατόπιν καλλιτέχνας. Ἄλλο ἐξαιρετὸν ἔργον τοῦ Πολυκλείτου ἦτο ὁ Διαδομένοσ. Ὁ ἀνδριάς παριστᾷ ἐφηβον, ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ δέσῃ τὴν κόμην του μετὰ ταινίαν.

Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία

Ἡ ζωγραφικὴ εἶχε λάβει μεγάλην ἀνάπτυξιν εἰς τὴν κριτικὴν καὶ μυκηναϊκὴν τέχνην. Αἱ περίφημοι τοιχογραφίαι τῶν ἀνακτόρων τῆς Κρήτης καὶ τῆς Τίρυνθος ὁμιλοῦν εὐγλώττως περὶ αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐνῶ γνωρίζομεν τόσο καλὰ τὴν προϊστορικὴν ζωγραφικὴν, αἱ γνώσεις μας διὰ τὴν ἑλληνικὴν ζωγραφικὴν τῶν ἱστορικῶν χρόνων εἶναι πολὺ περιορισμέναι. Δι' αὐτὴν ἔχομεν μόνον εἰδήσεις ἀπὸ

ἀρχαίους συγγραφείς. Ἀπὸ αὐτοῦς μανθάνομεν περὶ τῶν ἔργων καὶ τῆς ἀξίας τῶν μεγαλυτέρων ζωγράφων τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος: τοῦ Πολυγνώτου, τοῦ Ζεύξιδος καὶ τοῦ Παρρασίου, διότι οὐδεὶς πίναξ αὐτῶν σώζεται.

Ὁ δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου
(Μαρμάρινον ἀντίγραφον)

Ἐκτὸς ὁμῶς ἀπὸ τὰς πληροφορίας τῶν παλαιῶν, διαφωτίζουν σημαντικώτατα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους αἱ ἀγγειογραφίαι. Οἱ ἀγγειογράφοι, καίτοι ἦσαν ἀπλοὶ τεχνῖται, μᾶς ἀφήκαν ἐν τούτοις ἀληθινὰ

καλλιτεχνήματα. Πολλά μάλιστα είναι έμπνευσμένα από τὰ έργα τῶν μεγάλων ζωγράφων. Τὰ θέματα τῶν ἀγγειογράφων ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μυθολογικά. Συχνὰ τὰ ἀγγεῖα κοσμοῦνται μὲ σκηνὰς

Μελανόμορφος ἀμφορεύς
 Ὁ Αἴας καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς παίζουσι πεσσοῦς.
 (Ἔργον τοῦ ὀνομαστοῦ Ἀθηναίου ἀγγειογράφου τοῦ 6ου αἰῶνος Ἐξηζίου).

τοῦ ἀγγείου καὶ τὰς μορφὰς ἐρυθράς. Τὰ ἐρυθρόμορφα εἶναι τὰ ὠραιότερα.

3 Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Οἱ εὐσεβεῖς κάτοικοι τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων τὴν ἤτταν τῶν Περσῶν καὶ τὴν σωτηρίαν των ἀπέδωκαν εἰς τὴν πολιοῦχον Ἀθηναῖαν, εἰς τὴν ὅποιαν ἦτο ἀφιερωμένη ἡ Ἀκρόπολις. Αἱ Ἀθηναῖαι εἶναι τώρα μεγάλη δύναμις μὲ πλούσια εἰσοδήματα. Διαθέτουν ἐπὶ πλέον καὶ ἐξαιρετικὸν ὑλικόν, τὰ λευκὰ μάρμαρα τῆς Πεντέλης. Οἱ

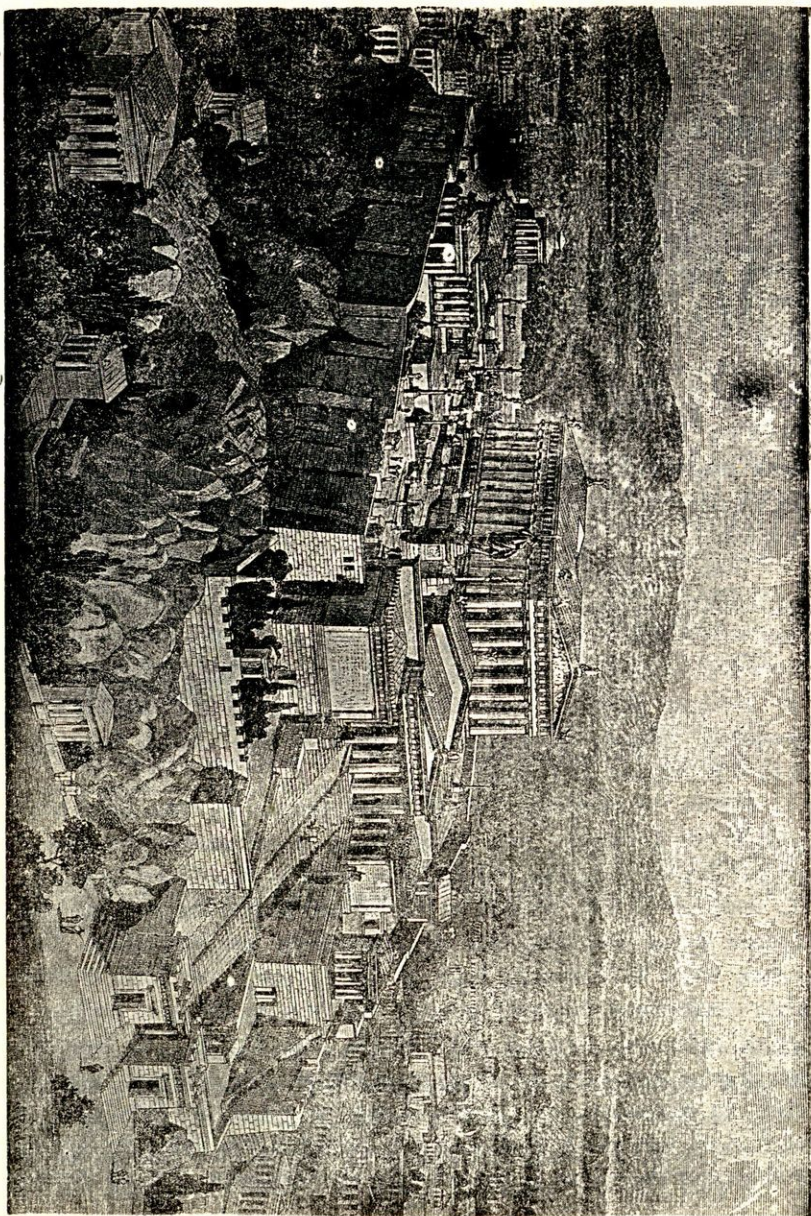
Ἄθηναῖοι λοιπὸν ἀπὸ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν θεὰν ἀπεφάσισαν κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως νὰ κτίσουν τοὺς ἐρειπωμένους ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως πολυτελεστέους καὶ ὤραιότερους. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Πέρικλῆς. Ἐμόχθησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ κατάρθωσε μὲ τὴν συνεργάσιαν τοῦ Φειδίου νὰ καταστήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν τὸ λαμπρότερον καλλιτεχνικὸν μνημεῖον ὄλων τῶν αἰώνων.

Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀνερχόμεθα ἀπὸ τὴν δυτικὴν πλευράν, ὅπου σήμερον ὑπάρχει λιθίνη κλίμαξ. Ὄταν ἀνέλθωμεν τὴν κλίμακα, εὐρισκόμεθα ἔμπροσθεν μεγαλοπρεποῦς εἰσόδου, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Προπύλαια. Τὸ λαμπρὸν αὐτὸ οἰκοδόμημα ἔκτισεν ὁ ἀρχιτέκτων Μνησικλῆς ὀλόκληρον ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου. Ἡ κατασκευὴ του διήρκεσε πέντη ἔτη. Ταυτοχρόνως μὲ τὰ Προπύλαια ἐκτίσθη ὁ μικρὸς, ἀλλὰ κομψότατος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης ἢ Ἀπτέρου Νίκης, ὅπως λέγεται σήμερον. Εἶναι ναὸς ἀμφιπρόστυλος ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, εὐρίσκεται δὲ δεξιὰ μας, πρὶν διέλθωμεν τὰ Προπύλαια, ἐπὶ προεξοχῆς τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως.

Ὄταν περάσωμεν τὰ Προπύλαια καὶ προχωρήσωμεν, θὰ παρατηρήσωμεν χῶρον τετράγωνον, ὅπου σώζονται τμήματα βάσεως τοῦ κολοσσιαίου ὀρειχαλκίνου ἀγάλματος τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς, τὸ ὁποῖον κατεσκεύασεν ὁ Φειδίας. Τόσον μέγα ὕψος εἶχε τὸ ἄγαλμα, ὥστε οἱ παραπλέοντες τὸ Σούνιον ἐβλεπον κατὰ τὰς ἀνεφέλους ἡμέρας τὴν αἰχμὴν τοῦ δόρατος τῆς θεᾶς νὰ ἀκτινοβολῆ ὑπὸ τὴν λάμπην τοῦ ἡλίου.

Καθὼς προχωροῦμεν συναντῶμεν ἐπάνω εἰς τὸν ὑψηλότερον χῶρον τῆς ἐπιφανείας τῆς Ἀκροπόλεως τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ σεβαστότερον μνημεῖον τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τὸν Παρθενῶνα. Ὁ ναὸς αὐτὸς τῆς Ἀθηνᾶς ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου εἶναι τὸ τελειότερον ἔργον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς. Ὁ Ἴκτινος καὶ ὁ Καλλικράτης ἦταν οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι περίπτερος δωρικοῦ ρυθμοῦ. Εἰς τὸν σηκὸν του ὑπῆρχε τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου. Ὁ ὀπισθόδομος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς θησαυροφυλάκιον τῆς πόλεως. Περίφημα εἶναι τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἀνάγλυφα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐστόλισαν τὸν ναὸν ἀπὸ παντοῦ ὁ Φειδίας καὶ οἱ μαθηταὶ του. Εἰς τὴν ζυφόρον τοῦ σηκοῦ εἰκονίζετο ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων. Εἰς τὸ ἀνατολι-

Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν (Ἀναπαύσασαίς).

κὸν ἀέτωμα παριστάνετο ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς καὶ εἰς τὸ δυτικὸν ἢ φιλονικία τῆς μὲ τὸν Ποσειδῶνα διὰ τὴν κατοχὴν τῆς πόλεως.

Ἀπέναντι τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος ὑπάρχει τὸ κομψότατον καὶ χαριτωμένον δημιούργημα τῆς ἀττικῆς τέχνης, τὸ Ἐρέχθειον. Ἐμπρὸς εἰς τὸν ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπῆ δωρικὸν ρυθμὸν τοῦ Παρθενῶνος ὁ λεπτὸς καὶ ἐλαφρὸς ἰωνικὸς τοῦ Ἐρεχθείου δίδει τὴν ἐντύπωσιν μικροῦ κομψοτεχνήματος. Εἰς τὸν χῶρον, ὅπου ἰδρύθη ὁ ναὸς, ἔγινε κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ φιλονικία

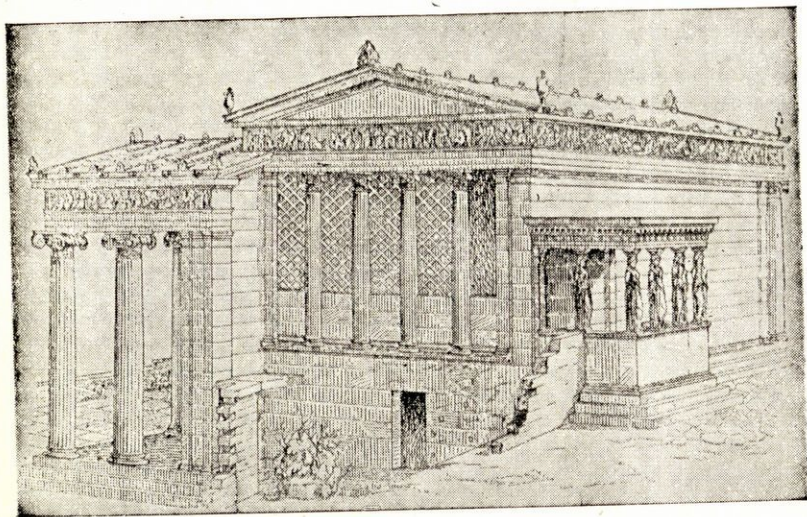

Παρθενῶν (Ἀναπαύσασις)

τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς πόλεως. Τὸ λαμπρότερον τμῆμα τοῦ ναοῦ εὑρίσκεται εἰς τὴν νοτιάν πλευράν, ἡ ὁποία ἔχει στεγασμένην προεξοχὴν ἐν εἶδει στοᾶς. Ἀντικίονων ἕξ ὠραιὰι κόραι μὲ τὴν τοπικὴν ἐνδυμασίαν τῶν γυναικῶν τῆς μικρᾶς κώμης τῆς Λακωνικῆς, τῶν Καρυῶν (σήμερον Ἀράχωβα), ὑποβαστάζουν τὴν στέγην τῆς στοᾶς. Εἶναι αἱ περίφημοι Καρυάτιδες, ἀπὸ τὰ ζωντανώτερα καὶ θελκτικώτερα.

γλυπτὰ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, αἱ ὁποῖα ἔχουν ἐμπνεύσει πλείστους ποιητὰς καὶ ζωγράφους ὄλων τῶν ἐποχῶν.

Ὅπως βλέπομεν, ἐπάνω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἦσαν συγκεντρωμένα τὰ σεβαστότερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα μνημεῖα, τὰ ὁποῖα κατάρθωσε νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἡ βαθεῖα εὐλάβεια πρὸς τὸ θεῖον, ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Ὅλος

Τὸ Ἐρέχθειον Στοὰ τῶν Καρυατίδων
(Ἀναπαράστασις)

ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος ἠσθάνετο ἐξαιρετικὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐθαμβώνετο εἰς τὸ ἀντίκρυσμά των.

Ὁ ἴδιος θαυμασμὸς πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν μεγαλοφυΐαν τῶν ἀρχαίων προγόνων μας καὶ ὁ ἴδιος σεβασμὸς πρὸς τὰ ἀθάνατα προϊόντα τῆς παρακινεῖ καὶ σήμερον τοὺς πολιτισμένους ἀνθρώπους νὰ ἔρχωνται ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου εὐλαβεῖς προσκυνηταὶ τῶν ἱερῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. ΑΙ ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἣ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ πεντήκοντα ἔτη τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, ἔδιδεν αἰσιοδοξίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Γενικὴ ἦτο ἡ ἐντύπωσις ὅτι τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα ἐχώριζον τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἔσβησαν καὶ ὅτι ἐμφύλιοι πόλεμοι δὲν θὰ ἀνεστάτωνον πλέον τὴν χώραν. Ἡ ἀντίληψις αὕτῃ ἐνισχύθη, ὅταν τὸ 445 π. Χ. συνωμολογήθη ἡ τριακονταετὴς εἰρήνη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὁμως ἡ κατάστασις δὲν ἦτο καθόλου εὐχάριστος.

Ἡ Σπάρτη — τῆς ὁποίας τὸ κύρος εἶχε καταπέσει ἕνεκα τῆς κακῆς διαγωγῆς τοῦ Πausaniou — περιωρίσθη, καθὼς εἶδομεν, εἰς τὸ κράτος τῆς, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσε νὰ καιροφυλακτῆ. Συνεκέντρωσε καὶ ὠργάνωσε τὰς δυνάμεις τῆς, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν τὸ παλαιὸν καὶ φιλόδοξον σχέδιόν τῆς νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἐδείκνυε καμμίαν διάθεσιν νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς μόνιμον κατάστασιν τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Αἱ προθέσεις τῆς Σπάρτης ἐφάνησαν μὲ τὴν ματαιώσιν ἐξ αἰτίας τῆς τοῦ γνωστοῦ σχεδίου τοῦ Περικλέους περὶ πανελληνίου συνεδρίου διὰ τὴν ἔνωσιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀεθαίρετος διαγωγή τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς συμμάχους συνετέλεσεν, ὥστε νὰ γεννηθοῦν μίση καὶ νὰ ἐξαφθοῦν τὰ παλαιὰ πάθη εἰς μέγα βαθμόν. Τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ἐπωφε-

λήθησαν οί Σπαρτιάται καί παρουσιάσθησαν προστάται τῶν καταδυναστευομένων. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῆ ἡ εἰρήνη. Μία ἀσήμαντος ἀφορμὴ ἐχρειάζετο διὰ νὰ ἀνάψῃ τὴν καταστρεπτικὴν φλόγα τοῦ πολέμου. Καί αὐτὸ δὲν ἐβράδυνε νὰ συμβῆ.

Κατὰ τὸ ἔτος 431 π. Χ. ἡ τριακονταετὴς εἰρήνη κατελύθη καὶ ἤρχισε μακρὸς ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ γνωστὸς ὡς **431 - 404 π.Χ.** Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν 27 ἔτη. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἐξήντησε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ὠδήγησεν εἰς τὴν καταστροφὴν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ποτὲ πλέον δὲν ἠδυνήθη νὰ συνέλθῃ. Μὲ τὸ τέλος τοῦ ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῆς Ἑλλάδος.

2. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΑΦΟΡΜΑΙ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τὸ σπουδαιότερον αἶτιον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦτο ἡ παλαιὰ ἀντίθεση μεταξύ τῶν δημοκρατικῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς ὀλιγαρχικῆς Σπάρτης. Ἡ ἀντίθεση αὕτη ηὔξηθη εἰς μέγαν βαθμὸν μὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἐκτεταμένου καὶ ἰσχυροῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου των. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κυριαρχήσει εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου. Τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των ἦσαν περιζήτητα παντοῦ. Τοῦτο ἐγέννησε τὴν ἀντιζηλίαν καὶ τὸν φθόνον τῶν Σπαρτιατῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν ἰσχυρῶν συμμάχων των Κορινθίων. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ κυριώτεροι ἀνταγωνισταὶ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον.

Οἱ Κορίνθιοι ἀνησύχησαν πολὺ, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ ἐμπόριόν των εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰς πόλεις τοῦ Ἰονίου πελάγους καὶ εἰς τὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἕως τότε οἱ Κορίνθιοι εἶχον τὸ μονοπώλιον τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν. Αἱ προσπάθειαι των νὰ σταματήσουν μὲ εἰρηνικὰ μέσα τὴν πρόοδον τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὴν κυριαρχίαν των ἐπὶ ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων δὲν ἔφεραν κανὲν ἀποτέλεσμα. Διὰ τοῦτο οἱ Κορίνθιοι ἐπεδίωκον καὶ παρεσκεύαζον τὸν πόλεμον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἠλπίζον ὅτι θὰ ἐπετύγχανον τοὺς σκοποὺς των. Μόλις ἐδόθη ἡ πρώτη ἀφορμὴ,

τὴν ἐπωφελήθησαν καὶ ἦλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Εἰς τὸ τέλος κατώρθωσαν νὰ παρασύρουν μὲ τὸ μέρος των καὶ τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον μὲν μὲ ἀνήσυχον βλέμμα τὴν ἀνάπτυσιν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἦσαν πάντοτε διστακτικοὶ νὰ ἀναλάβουν πόλεμον ἐναντίον των.

Ἄφορμας εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἔδωκαν τὰ ἐξῆς γεγονότα. Εἰς τὴν ἀρχαίαν *Ἐπίδαμον* (σημερινὸν Δυρράχιον), ἡ ὁποία ἦτο ἀποικία τῶν Κερκυραίων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας, ἐγένετο ἐπανάστασις. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἐπιδαμνίων ἀνεμείχθησαν οἱ Κορίνθιοι. Ἄλλ' ἡ ἐπέμβασις των κατέληξεν εἰς πόλεμον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Κερκυραίων οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι, μολοντί ἐγνωρίζον, ὅτι μὲ τὸ νὰ βοηθήσουν τοὺς Κερκυραίους παρεβιάζον τοὺς ὄρους τῆς τριακονταετοῦς εἰρήνης, ἔκριναν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ χάσουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ προσεταιρισθοῦν ὡς σύμμαχον τὴν Κέρκυραν. Ἡ νῆσος εἶχεν ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν καὶ εὕρισκετο εἰς ἐξαιρετικὴν θέσιν.

Οἱ Κορίνθιοι διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς Ἀθηναίους ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν τὴν *Ποτειδαίαν*, ἡ ὁποία ἦτο μὲν ἀποικία τῶν Κορινθίων εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἀλλὰ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων. Ὄταν ἔμαθον αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι, ἔστειλαν ἀμέσως στρατὸν καὶ στόλον εἰς τὴν Ποτειδαίαν καὶ τὴν ἐπολιόρησαν στενῶς.

Ἄλλη σοβαρὰ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου ὑπῆρξε τὸ ψήφισμα τοῦ Περικλέους, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Μεγαρεῖς — σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν — ἀπεκλείοντο ἀπὸ τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀγορὰς τοῦ κράτους τῶν Ἀθηναίων.

3. ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ Εἰς ΣΠΑΡΤΗΝ.— Ἡ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κατόπιν τῶν γεγονότων αὐτῶν οἱ Κορίνθιοι ἐπέτυχον νὰ συγκαληθῆ συνέδριον τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας εἰς τὴν Σπάρτην. Τὸ συνέδριον ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον παρ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν εἰρηνοφίλων, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεκράτησαν οἱ φιλοπόλεμοι. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἰρήνην δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ καταστρεπτικὸς ἐμφύλιος πόλεμος εἶχεν ἀρχίσει.

Αί πολεμικαί ἐπιχειρήσεις διεξήχθησαν εἰς τρεῖς περιόδους.

Ἡ *πρώτη περίοδος* ὠνομάσθη δεκαετίας ἢ Ἀρχιδάμειος πόλεμος (431 - 421). Ἐλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ σπαρτιατικοῦ καὶ λοιποῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, τὸν Ἀρχίδαμον, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου ἦσαν ἀμφίβολα.

Ἡ *δευτέρα περίοδος* περιλαμβάνει τὴν εἰς Σικελίαν ἐκστρατείαν τῶν Ἀθηναίων (415 - 413 π. Χ.), ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς καταστροφὴν τῶν.

Τὴν *τρίτην περίοδον* ἀποτελεῖ ὁ λεγόμενος Δεκελεικὸς πόλεμος (413 - 404 π. Χ.), ὁ ὁποῖος ἐτελείωσε μὲ τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἀθηναίων.

Εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἀγωνιώδη πάλην τῶν δύο ἐπιφανῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἔλαβε μέρος ὅλη ἡ Ἑλλάς. Μὲ τὴν Σπάρτην εἶχε συνταχθῆ ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος, μερικαὶ πόλεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ἡ Λευκάς. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτὸς τῶν ὑπηκόων τῶν εἶχον ὡς συμμάχους τὴν Ναύπακτον, τοὺς Ἀκαρνανάσ καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους τὴν Κέρκυραν, τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Ζάκυνθον. Ἄλλ' οἱ Σπαρτιαῖται εἶχον συμπαθείας καὶ μεταξὺ τῶν ὑπηκόων τῶν Ἀθηναίων, διότι διεκήρυττον, ὅτι πολεμοῦν, διὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ἀθηναίων. Καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι κατήρχοντο εἰς τὸν πόλεμον μὲ ἀκμαίας δυνάμεις. Ἰσχυρότεροι οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ θάλασσαν, ὑστέρουν τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν δύναμιν κατὰ ξηρὰν. Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις διεξήγοντο μόνον κατὰ τὸ θέρος (Μάρτιος - Νοέμβριος). Ἡ περίοδος τοῦ χειμῶνος (Δεκέμβριος - Φεβρουάριος) προωρίζετο διὰ τὰς πολεμικὰς προετοιμασίας τῶν ἐμπολέμων.

4. ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἀρχιδάμειος πόλεμος. — Ὁ λοιμὸς τῶν Ἀθηναίων

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 431 π. Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤρχισε κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ κόπτη τὰ δένδρα καὶ νὰ κα-

ταστρέφη τούς άγρούς. Οί άγρόται με πόνον ψυχής παρηκολούθουν τήν φθοράν τής περιουσίας των μέσα άπό τά τείχη τών Άθηνών, όπου είχον καταφύγει με τās οικογενείας των και με τά κινητά πράγματά των κατά συμβολήν τοῦ Περικλέους. Ό μέγας πολιτικός και στρατηγός είχε τήν γνώμη, ότι κατά ξηράν οί Άθηναίοι έπρεπε νά περιορισθοῦν μόνον εις άμυναν. Δι' αυτό, μόλις έκηρύχθη ό πόλεμος, παρήγγειλεν εις τούς κτηματίας τής Άττικής νά συγκεντρωθοῦν εις τήν πόλιν. Τοιουτοτρόπως όλος ό χώρος ό μεταξύ τών μακρών τειχών έγέμισεν άπό πρόσφυγας. Έκεί ησαν άσφαλείς, διότι τά μακρά τείχη προεφύλαττον τās Άθήνας και τόν Πειραιά. Οί Άθηναίοι δια νά άποδώσουν τά ίσα εις τούς Λακεδαιμονίους, έστειλαν τόν στόλον των εις τήν Πελοπόννησον και δι' αυτού έληλάτουν τά παράλιά της.

Ό Αρχίδαμος δέν παρέτεινεν επί μακρόν τήν πολιορκίαν τών Άθηνών. Μόλις ήρχισαν νά λείπουν αί τροφαί. έγκατέλειψε τήν έπιχείρησιν και έπέστρεψεν εις τήν Πελοπόννησον. Ό Άθηναϊκός στόλος έπίσης, άφοῦ έληλάτησε τά εύφορώτερα μέρη τών παραλίων τής Πελοποννήσου, επανέπλευσεν εις τόν Πειραιά. Κατ' αυτόν τόν τρόπον έπέρασε τό πρώτον έτος τοῦ πολέμου.

Κατά τόν χειμώνα τοῦ έτους τούτου οί Άθηναίοι έθαψαν με φροντίδα τοῦ δημοσίου τούς πρώτους νεκρούς τοῦ πολέμου. Έπειδή δέ σύμφωνα με παλαιόν έθιμον έπρεπε κατά τήν ταφήν νά όμιλήσῃ πρὸς τιμήν των εκ μέρους τής πόλεως άνήρ με γενικήν ύπόληψιν και κῦρος, ώρίσθη ό Περικλῆς νά είπη « έ π ' α υ τ ο ι ς έ π α ι ν ο ν τ ο ν π ρ ε π ο ν τ α ». Ό λόγος, τόν όποϊον εξεφώνησε τότε ό Άθηναϊός πολιτικός, είναι πραγματικόν άριστούργημα. Ό Έπιτάφιος τοῦ Περικλέους, όπως λέγεται, άποτελεί ύμνον πρὸς τήν δύναμιν τών Άθηνών, τό δημοκρατικόν πολίτευμά των και τόν πολιτισμόν των. « Μόνη, λέγει, ή πόλις τών Άθηναίων άπό όλας τās σημερινās πόλεις παρουσιάζεται εις τά μάτια τοῦ έρευνητοῦ άνωτέρα τής φήμης της και μόνη αυτή ούτε εις τόν έχθρόν, όταν έλθῃ εναντίον της, δίδει άφορμήν νά άγανακτῆ, διότι κακοπαθεϊ από τοιούτους άσημάντους ανθρώπους, ούτε εις τόν ύπήκοον νά παραπονήται, διότι τάχα κυβερνάται από άναξιούς... Λοιπόν χάριν τοιαύτης πόλεως αυτοί έδω γενναίως μαχόμενοι έφονεύθησαν, επειδή έθεώρησαν χρέος των νά μη τήν αφήσουν νά καθῆ, και ό καθένας από όσους μένου

εις τὴν ζωὴν δίκαιον εἶναι νὰ θέλῃ νὰ ὑποφέρει πρὸς χάριν τῆς ».

(Θουκυδίδου, Περικλέους Ἐπιτάφιος).

Τὸ δεύτερον ἔτος ὃ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὃ δὲ στόλος τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Περικλέα ἐλεηλάτησεν ἐκ νέου διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου.

Ἄλλὰ τὸ ἔτος αὐτὸ μεγάλη συμφορὰ ἐπληξε τοὺς Ἀθηναίους. Συγχρόνως περίπου μὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν Σπαρτιατῶν, φοβερὰ ἐπιδημικὴ νόσος, λ ο ι μ ό ς , ὅπως τὸν λέγει ὁ Θουκυδίδης, ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ. Εἶναι πιθανόν, ὅτι μετεδόθη εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀπὸ ξένον ἐμπορικὸν πλοῖον, τὸ ὁποῖον προήρχετο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ ἡ ἐπιδημία ἔλαβε τερραστίαν ἀνάπτυξιν. Ὁ συνωστισμὸς, ὃ ὁποῖος εἶχε δημιουργηθῆ ἀπὸ τὴν συγκέντρωσιν ὄλου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑπαίθρου εἰς τὸν μεταξὺ τῶν μακρῶν τειχῶν χῶρον καὶ τὰς ἀνθυγιεῖνας καλύβας, ὑπεβοήθει τὴν ἐξάπλωσίν τῆς. Προσέβαλεν ὅλους χωρὶς διάκρισιν φύλου ἢ ἡλικίας.

Ὁ Θουκυδίδης, ὃ ὁποῖος προσεβλήθη ἀπὸ τὸν λοιμὸν καὶ ἐσώθη, τὸν περιγράφει μὲ θαυμαστὴν ἀκρίβειαν. Ἀπὸ τὰ συμπτώματα φαίνεται, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ. *« Τόσον ἀσύνηθες ἦτο τὸ νόσημα, λέγει, ὥστε οἱ ἀνθρώποι ἀπέθνησκον, ὅπως τὰ πρόβατα, καὶ πολλοὶ ἔμενον ἄταφοι. Τὰ δὲ πτηνὰ, τὰ ὁποῖα τρώγουν ἀνθρώπινα πτώματα, ἢ δὲν ἐπλησίαζον τοὺς ἀτάφους νεκρούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πολλοί, ἢ, ὅσα ἔφαγον ἀπὸ αὐτούς, ἐμολύνθησαν καὶ ἀπέθανον. Τὰ πτηνὰ αὐτὰ ἐξηφανίζοντο ἀπὸ τὰ μέρη, ὅπου εὐρίσκοντο ἄταφα πτώματα ».* Ὁ λοιμὸς διήρκεσε μὲ μικρὰς ὑποχωρήσεις καθ' ὅλον τὸ δεύτερον καὶ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου καὶ ἐπροξένησε μεγάλην φθορὰν εἰς τὸν πληθυσμὸν.

Δυσφορία τῶν Ἀθηναίων. — Θάνατος τοῦ Περικλέους.

Ὁ Ἀρχίδαμος, ἐφοβήθη μήπως προσβληθῆ ὁ στρατός του ἀπὸ τὴν ἐπιδημίαν καὶ ἀπεχώρησε μὲ σπουδὴν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν. Ὁ Περικλῆς ἐξ ἄλλου, ὅταν ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἔστειλε τὸν στόλον ὑπὸ ἄλλους στρατηγούς εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἄλωσιν τῆς Ποτειδαίας. Ὁ στόλος ὅμως ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς τὰς

Μετὰ τὸν Περικλέα ἐπεκράτησαν πολιτικοί, οἱ ὅποιοι δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὸ συμφέρον τῆς ὀλότητος, ἀλλ' εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς προσωπικῆς των φιλοδοξίας. Ἀπέκρυπτον ἀπὸ τὸν λαὸν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐκολάκευον τὰς ἀδυναμίας του, διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐκλογὴν των εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα. Οἱ πολιτικοὶ οὗτοι ὠνομάζοντο **δημαγωγοί**. Περίφημος δημαγωγός, ὁ ὅποιος ἐπεβλήθη εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς, ὑπῆρξεν ὁ **Κλέων**, ἄνθρωπος ἐμπαθέστατος καὶ τυχοδιώκτης. Οὗτος κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴν οἰκογένειαν, ἀλλ' εἶχε πλουτήσει ὡς βιομήχανος βυρσοδέψης. Πλὴν τῶν χρημάτων ὅμως διέθετε καὶ ρητορικὴν καὶ δημαγωγικὴν ἱκανότητα μοναδικήν. Μὲ τὰ προσόντα αὐτὰ ἐπεβάλλετο εἰς τὸ πλῆθος καὶ τὸ παρέσυρεν εἰς τὰς ἰδέας του. Ἦτο ὑπὲρ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου μέχρις ἐσχάτων.

Ἀποστασία τῆς Λέσβου.

Κατάληψις τῆς Πύλου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων

Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Σπαρτιᾶται δὲν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ λοιμοῦ. Δὲν ἔμειναν ὅμως ἄργοι. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀρχιδάμου ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Πλαταιῶν, τὰς ὁποίας ἐπολιόρκησαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔπεσεν ἡ Ποτεΐδαια καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (428 π. Χ.) ἀπεστάτησεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἡ **Λέσβος**. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ἀμέσως στόλον καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Μυτιλήνην κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Οἱ Μυτιληναῖοι ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος νὰ παραδοθοῦν, διότι οἱ Σπαρτιᾶται δὲν κατώρθωσαν νὰ τοὺς βοηθήσουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Λέσβος ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηνῶν.

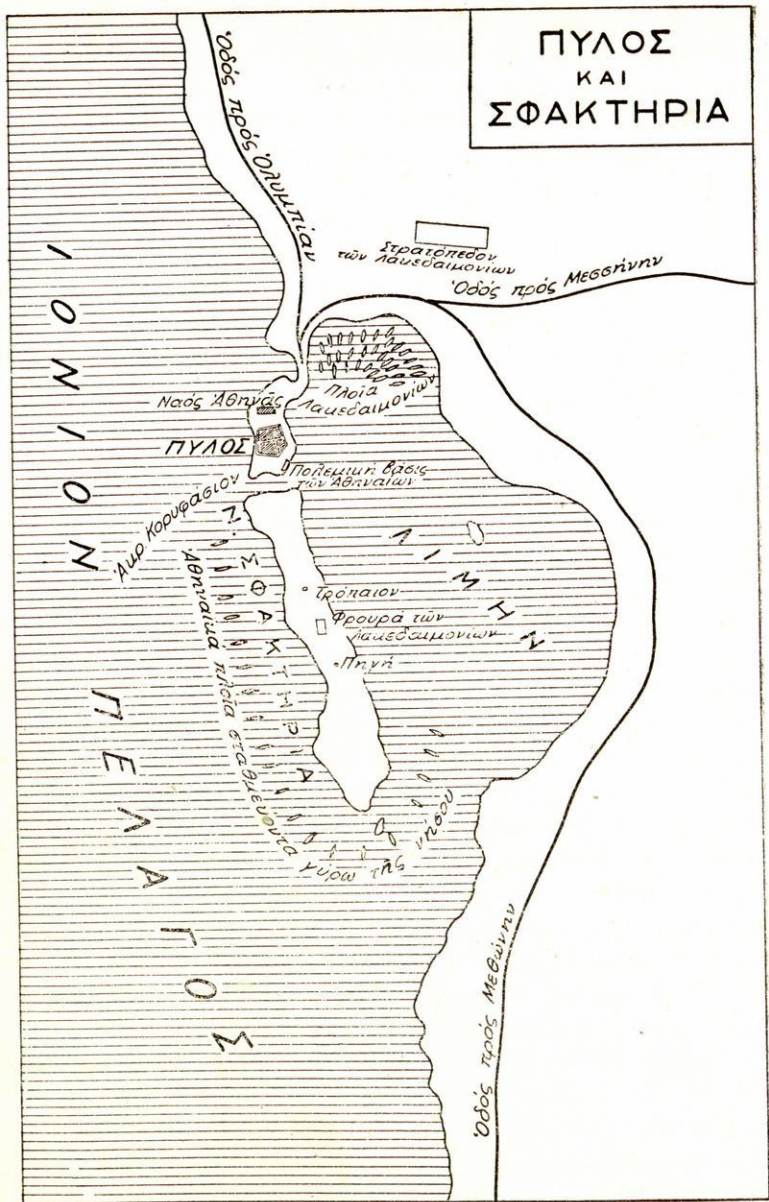
Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Μυτιλήνης, ἐφάνη ἡ ἐμπάθεια καὶ ἡ ἀγριότης τοῦ Κλέωνος. Οὗτος προέτεινε εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ θανατώσουν ὅλους τοὺς ἐνηλίκους Μυτιληναίους. Καὶ ἀπεσοβήθη μὲν τὸ φρικτὸν τοῦτο ἀνοσιούργημα, διότι ἐπεκράτησαν ἄλλαι φρονιμώτεραι γνώμαι, ἀλλ' ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἐφόνευσαν χιλίους αἰχμαλώτους ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν τῆς Μυτιλήνης.

Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον οἱ Σπαρτιᾶται ἐκυρίευσαν μετὰ διετῆ

πολιορκίαν τὰς *Πλαταιάς* καὶ διὰ τὰ εὐχαριστήσουν τοὺς συμμάχους τῶν Θηβαίους, ἐφόνευσαν τοὺς ὀλίγους ὑπερασπιστὰς τῆς ἐνδόξου πόλεως. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ πόλεμος ἐγένετο διαρκῶς ἀγριώτερος.

Κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον τὸ σημαντικώτερον πολεμικὸν γεγονός ὑπῆρξεν ἡ κατάληψις τῆς *Πύλου* καὶ τῆς *Σφακτηρίας* ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Τὸ 425 π. Χ. ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Δημοσθένης κατέπλευσε μὲ πέντε πλοῖα εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου, ἀπεβίβασθη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὠχύρωσε τὴν περιοχὴν. Ἐπειδὴ ἡ πόλις ἔκειτο εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας, ὁ Δημοσθένης ἐσχεδίαζε νὰ τὴν καταστήσῃ ὀρμητήριον διὰ νὰ ἀποκλείσῃ ἐκ δυσμῶν τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἐξεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς δυσηρεστημένους κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν κατοίκους τῆς. Οἱ Σπαρτιαῖται ἀντελήφθησαν τοὺς σκοποὺς του καὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον του ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως ἀπεβίβασαν 420 ὀπλίτας εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος τῆς Πύλου. Ὁ Δημοσθένης μὲ τοὺς ὀλίγους ἄνδρας του προέβαλε γενναίαν ἀντίστασιν. Ὅταν ἔφθασεν δὲ ἐνίσχυσις ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὄχι μόνον κατῶρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Σπαρτιατάς, ἀλλὰ καὶ ἐπολιορκήσῃ τοὺς 420 ὀπλίτας τῶν εἰς τὴν Σφακτηρίαν. Ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ὀπλίτας αὐτοὺς ἀνῆκον εἰς τὰς ἐπισημοτέρας οἰκογενεῖας τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο οἱ Λακεδαιμόνιοι προέτειναν εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰρήνην, ἀλλ' αὐτοὶ κατὰ συμβουλήν του Κλέωνος ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ πολιορκία παρετείνετο, ὁ Κλέων ἐζήτησε νὰ ἀποσταλῇ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Πύλον. Ἐδωκε τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι ἐντὸς 20 ἡμερῶν ἢ θὰ ἐφόνευσεν ἢ θὰ ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας αἰχμαλώτους τοὺς ἀποκλεισμένους εἰς τὴν Σφακτηρίαν Σπαρτιατάς. Ὅπως διηγεῖται ὁ Θουκυδίδης, οἱ Ἀθηναῖοι ἐγέλασαν διὰ τὰς καυχησιολογίας τοῦ Κλέωνος, ἀλλ' ἐδέχθησαν τὴν πρότασίν του. Ἠλπίζον ὅτι ἐδίδοτο εὐκαιρία «*δυοῖν ἀγαθοῖν τοῦ ἐτέρου τεύξεσθαι: ἢ Κλέωνος ἀπαλλαγῆσεσθαι, ὃ μᾶλλον ἤλπιζον, ἢ Λακεδαιμονίους σφίσι χειρώσεσθαι*».

Ὅταν ὁ Κλέων ἀπεβίβασθη εἰς τὴν νῆσον, εὔρεν ὅλα ἔτοιμα διὰ τὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Δημοσθένην. Οἱ Σπαρτιαῖται ἐκκλῶθησαν ἀπὸ παντοῦ καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἐλπίς νὰ διαφύγουν. Δι' αὐτὸ ἐπολέμησαν μὲν γενναίως, ἀλλὰ τέλος ἠναγκάσθησαν νὰ

παραδοθοῦν. Τοιουτοτρόπως ὁ Κλέων ἐντὸς 20 ἡμερῶν μετέφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του, τοὺς 292 ἐπιζήσαντας Σπαρτιάτας ὀπλίτας τῆς Σφακτηρίας. Ἀπὸ τότε ὁ τυχοδιώκτης δημογωγὸς ἔγινε παντοδύναμος. Οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἠπειλίησαν ὅτι, ἂν συνέβαινε τοῦτο, θὰ ἐθανάτωνον τοὺς αἰχμαλώτους.

Νικίειος εἰρήνη

Ἀπὸ τὴν δύσκολον θέσιν, εἰς τὴν ὁποῖαν εὔρεθη ἡ Σπάρτη μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Σφακτηρίας, ἐξήγαγε τὴν πατρίδα του ὁ χρηστός, γενναῖος καὶ ἐξαιρετος στρατηγὸς Βρασίδης. Οὗτος, διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἐσκέφθη νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Μὲ τὴν μοναδικὴν διὰ Σπαρτιᾶτην ρητορικὴν του ἰκανότητα, ἔπεισε τοὺς ἐφόρους νὰ τοῦ ἀναθέσουν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ τολμηροῦ του σχεδίου.

Ὁ Βρασίδης ἐπέρασε μὲ ὀλίγας δυνάμεις τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ ἦλθεν εἰς ἄμεσον συνεννόησιν μὲ τὸν βασιλέα Περδίκκαν, φίλον τῶν Σπαρτιᾶτῶν. Μὲ τὴν συνεργασίαν αὐτοῦ ὁ Βρασίδης ἀπέσπασε πολλὰς πόλεις ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Χαλκιδικὴν. Τέλος ἐκυρίευσεν τὴν Ἀμφίπολιν, ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος. Ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ναύαρχος τότε τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης, δὲν ἠδυνήθη νὰ πλεύσῃ ἐγκαίρως εἰς τὴν Ἀμφίπολιν καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κατάληψίν της. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν ἀναπολόγητον εἰς θάνατον. Ὁ Θουκυδίδης, διὰ νὰ διαφύγῃ τὴν τιμωρίαν, ὑπεβλήθη εἰς ἐκουσίαν ἐξορίαν.

Κατὰ τοῦ Βρασίδου οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν τὸν Κλέωνα. Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἄφισίν του οἱ δύο ἀντίπαλοι συνεκρούσθησαν εἰς τὴν Ἀμφίπολιν. Κατὰ τὴν μάχην ὁ ἀθηναϊκὸς στρατὸς ἐνίκηθη καὶ ὁ Κλέων ἐφονεύθη. Τὴν ἰδίαν ὅμως τύχην εἶχε καὶ ὁ στρατηγὸς Βρασίδης, ὁ ὁποῖος ἐτάφη μὲ μεγάλας τιμὰς εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ἀμφιπόλεως. Τοιουτοτρόπως ἔλειψαν οἱ δύο φιλοπόλεμοι ἀρχηγοὶ Βρασίδης καὶ Κλέων.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπερίσχυσε τότε τὸ κόμμα τοῦ Νικίου, ὁ

ὁποῖος ἤρχισεν ἀμέσως διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Σπαρτιάτας περὶ εἰρήνης. Αἱ περιστάσεις ἦσαν εὐνοϊκαί, διότι καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι εἶχον ἐξαντληθῆ ἀπὸ τὴν παράτασιν τοῦ πολέμου. Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιᾶται τὸ 421 π. Χ. ἔκλεισαν εἰρήνην ὑπὸ τὴν ὄρον νὰ ἀποδοθοῦν ἀμοιβαίως οἱ αἰχμάλωτοι καὶ αἱ κυριευθεῖσαι πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἔγινε μὲ τὴν μεσολάβησιν καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ στρατηγοῦ Νικίου, διὰ τοῦτο ὠνομάσθη Νικίειος εἰρήνη.

Ὁ Νικίας

Ὁ Νικίας κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν οἰκογένειαν. Ἀπὸ τὰς ἀργυρωρυχεῖα τοῦ Λαυρείου καὶ ἀπὸ βιομηχανικὰς ἐργασίας ηὔξησε τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον ἐκληρονόμησε, καὶ ἔγινεν ὁ πλουσιώτερος ἀνθρώπος τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Νικίας ἦτο πολίτης ἐνάρετος καὶ συνετός. Ἡ ἰδιωτικὴ καὶ δημοσίαι ζωὴ του ἦτο ἀμεμπτος. Ἐξ οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς ἠσθάνετο πολὺν σεβασμὸν πρὸς τὴν προγονικὴν θρησκείαν. Καίτοι πλούσιος διῆγεν βίον ἀπλοῦν καὶ λιτόν. Ἡ νομιμοφροσύνη, ἡ ἐντιμότης καὶ ἡ δικαιοσύνη του ἦσαν ὑποδειγματικά. Ἀλλ' ὑπεράνω ὅλων τῶν ἀρετῶν του διέλαμπεν ἡ φλογερὰ φιλοπατρία του. Ὀνειρον ὅλης τῆς ζωῆς του ἦτο ἡ διατήρησις « τοῦ μεγάλου ὀνόματος τῶν Ἀθηνῶν », ὅπως συνήθιζε νὰ λέγῃ, καὶ κατὰ τὰς ἀτυχίας τῆς πόλεως, « ἡ ἐπανόρθωσις τῆς πεπτωκυίας δυνάμεως αὐτῆς ». Ὁ Νικίας εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἀνδρας, τῶν ὁποίων ἐπαινεῖ τὸν χαρακτήρα ὁ Θουκυδίδης: « *Ἡ ὅλη διαγωγὴ, λέγει, τοῦ Νικίου ἦτο κανονισμένη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἀποβλέπῃ μόνον εἰς τὴν χρηστότητα* ».

Ὡς στρατηγὸς διεξήγαγεν ἐπιτυχῶς πολλοὺς ἀγῶνας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου καὶ ἀπῆλασε γενικῆς ὑπολήψεως. Ἀπὸ τοὺς στρατιώτας ἠγαπάτο, διότι ὑπεβάλλετο μαζί των εἰς τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ τὰς αὐτὰς ταλαιπωρίας καὶ στερήσεις. Εἰς τὴν πολιτικὴν διεκρίθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχε χαρακτῆρα ἠπιον καὶ ἄτολμον, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ τοῦ ἀντιπάλου Κλέωνος, ὁ ὁποῖος ἦτο βιαιότατος καὶ δὲν ἐδίσταζε νὰ μεταχειρίζεται καὶ τὰ εὐτελέστερα μέσα, διὰ νὰ ἐπιβληθῇ. Ἡ ἀγαθότης, ἡ ἐντιμότης καὶ

ἡ σωφροσύνη τοῦ Νικίου δὲν συνεβιβάζοντο μὲ τὴν ταραχώδη ἐποχήν, μὲ τὴν ὁποῖαν συνέπεσεν ἡ ἀνάμειξις του εἰς τὴν πολιτικὴν.

Ὁ Νικίας εἶχε συμβουλεύσει τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σφακτηρίας νὰ δεχθοῦν τὰς προτάσεις εἰρήνης τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλέωνος ἐπεβλήθη ἡ πολιτικὴ του, εἰς τὴν ὁποῖαν ὠφείλετο ἡ Νικίειος εἰρήνη. Ἄλλ' ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἦτο ἀπλῶς μία ἀνακωχὴ μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεκράτησαν μετ' ὀλίγον οἱ φιλοπόλεμοι, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ καταφέρωνται κατὰ τῆς εἰρήνης. Ἀρχηγός των ἦτο νέος πολιτικὸς ἀνὴρ μὲ ὠραῖον παράστημα, εὐφυῆς καὶ δραστήριος ἀλλὰ καὶ πλήρης ἐλαττωμάτων, ὁ Ἄ λ κ ι β ι ἄ δ η ς.

Ὁ Ἄ λ κ ι β ι ἄ δ η ς

Ὁ Ἄλκιβιάδης ἀνῆκεν εἰς μεγάλην οἰκογένειαν. Ὁ πατὴρ του Κλειῖας κατήγετο ἀπὸ τὸ μυθικὸν γένος τῶν Αἰακιδῶν, ἡ δὲ μήτηρ του Δεινομάχη ἀπὸ τοὺς Ἀλκμεωνίδας καὶ ἦτο συγγενὴς τοῦ Περικλέους. Πολὺ ἔνωρις ἔχασεν ὁ Ἄλκιβιάδης τὸν πατέρα του, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τῆς Κορωνείας (446 π.Χ.), καὶ τὴν κηδεμονίαν του ἀνέλαβεν ὁ Περικλῆς.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του παρηκολούθησε τὴν διδασκαλίαν τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἰδιαιτέρως συνεδέθη μὲ τὸν Σωκράτην, ὁ ὁποῖος ὅμως, παρ' ὅλας τὰς προσπάθειάς του, πολὺ ὀλίγον ἐπέδρασεν εἰς τὸν ἀτίθασον χαρακτῆρα τοῦ μαθητοῦ του. Μὲ τὴν λαμπρὰν μόρφωσιν, τὴν εὐφυΐαν, τοὺς εὐγενεῖς τρόπους καὶ τὴν ὠραιότητά του ἐγοήτευεν ὅλους. Ἦτο γεναιόδωρος μέχρι σπα-

Ἄ λ κ ι β ι ἄ δ η ς

τάλης, καταδεκτικός και πειστικός εις τούς λόγους του. Είχεν αποκτήσει τόσην συμπάθειαν εις τὸ πλῆθος, ὥστε ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος « οὐδὲν θαυμαστόν, ὅτι ἦνθει ἡ δόξα αὐτοῦ μετ' εὐνοίας και τιμῆς, ἐπεὶ και τῶν ἀμαρτημάτων ἔνια πολλάκις χάριν εἶχε ».

Ἄλλ' εἶχεν ὁ Ἀλκιβιάδης και μεγάλα ἐλαττώματα, διότι ἦτο ὑπερβολικὰ φιλόδοξος και φίλαρχος. Χάριν τῶν προσωπικῶν ἐπιδιώξεων του ἔγινεν ἀρχηγὸς τῶν δημοκρατικῶν χωρὶς νὰ πιστεῦθαι εἰς τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας. Ἐνῶ ἦτο και αὐτὸς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ὅπως και ὁ Νικίας, ἐν τούτοις ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τὴν ὑπογραφήν της ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέμου. Ἐφαντάζετο, ὅτι θὰ ἐδίδετο εἰς αὐτὸν ἡ εὐκαιρία νὰ ἀποκτήσῃ δόξαν και ὄνομα. Μὲ τὴν ἀλλοπρόσαλλον πολιτικὴν και τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην του ὠδήγησε τὴν πατρίδα του εἰς μεγάλας συμφοράς. Ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην ἔλειπεν ὁ ἀγνὸς πατριωτισμὸς τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Κίμωνος, τοῦ Περικλέους και τοῦ συγχρόνου του πολιτικοῦ Νικίου.

5. ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τὰ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας

Ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου ἦτο φίλος τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Σπαρτιαῖται διὰ τὴν νεαρὰν κυρίως ἡλικίαν του δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν και διετήρουν φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸν Νικίαν και τούς ὄπαδούς του, ὁ Ἀλκιβιάδης ἔγινεν ἐχθρὸς των. Διὰ νὰ τούς ἐκδικηθῆ, ὅταν ἐξελέγη στρατηγὸς (420 π. Χ.), συνεννοήθη μὲ τούς ἀντιπάλους τῆς Σπάρτης εἰς τὴν Πελοπόννησον, τούς Ἀργεῖους, Ἀρκάδας και Ἡλείους, μὲ σκοπὸν νὰ προσβάλλῃ τὴν Σπάρτην εἰς τὴν ἰδίαν της χώραν. Οἱ Σπαρτιαῖται ὅμως ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τούς Ἀργεῖους και τούς Ἀρκάδας και τοιουτοτρόπως τὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐματαιώθησαν.

Ἐν τούτοις ἡ ἀποτυχία αὐτὴ δὲν ἐσωφρόνισε τὸν φιλόδοξον

πολιτικόν. Διὰ τὴν ἀνακτῆσιν τὸ γόητρόν του, ἔβαλε τῶρα εἰς τὸν νοῦν τολμηρότερα σχέδια καὶ περιέμενε τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στρέψει τὴν προσοχὴν των πρὸς δυσμάς. Τοὺς προσεῖλκεν ἰδίως ἡ ἐπικαιρὸς θέσις τῆς Σικελίας μὲ τὰς πλουσίας ἀποικίας της, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρῶτην θέσιν κατεῖχον αἱ Συρακοῦσαι. Ἐὰν ἐγίνοντο κύριοι τῆς μεγάλης νήσου, θὰ περιήρχοντο εἰς τὴν ἡγεμονίαν των σπουδαιότατα ἑλληνικὰ κέντρα τῆς δύσεως. Ἐξ ἄλλου ἡ Πελοπόννησος θὰ ἀπεκλείετο ἀπὸ παντοῦ καὶ ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο ὑποχέριος εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐσκέφθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ μεγαλεπήβολον αὐτὸ σχέδιον. Ἐφαναζέτο ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἀνεγνωρίζετο ὡς ὁ μεγαλοφυέστατος πολιτικὸς τῶν Ἀθηνῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς του. Καὶ ἡ εὐκαιρία δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ.

Εἰς τὴν Σικελίαν εἶχον ἀρχίσει ἐχθροπραξίαι μεταξὺ τῆς πόλεως Ἐγέστης καὶ τοῦ Σελινοῦντος. Ἐπειδὴ οἱ Συρακοῦσιοι ἐβοήθουν τοὺς Σελινοῦντίους οἱ Ἐγεσταῖοι ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὑπεστήριξε θερμῶς τὴν αἴτησιν τῶν Ἐγεσταίων, τὴν ὁποίαν οἱ φρονιμώτεροι Ἀθηναῖοι καὶ πρὸ πάντων ὁ Νικίας ἀπέκρουον. Μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅπως διηγεῖται ὁ Θουκυδίδης, ὁ Νικίας ἐτόνισε τὸν μέγιστον κίνδυνον τὸν ὁποῖον θὰ διέτρεχον, ἂν ἀπετύγχανον εἰς τὴν μακρινὴν αὐτὴν ἐπιχειρήσιν. «*Ἄν πάθωμεν, εἶπε, κάποιαν σοβαρὰν ἦταν, θὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν οἱ ἐχθροὶ ἀμέσως. Αὐτοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ κάμουν εἰρήνην, διότι ἔπαθον κατὰ τὸν πόλεμον μεγαλυτέρας συμφορὰς ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας. Ἐπειτα ὑπάρχοντων ἀρκετῶν ὄρων τῆς εἰρήνης ἀμφισβητούμενοι... Ἄν διχάσωμεν τὰς δυνάμεις μας, εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν μαζὶ μὲ τοὺς Σικελιώτας... Ἄς ἀπαντήσωμεν λοιπὸν εἰς τοὺς Ἐγεσταίους ὅτι, ὅπως ἤρριξαν τὸν πόλεμον μὲ τοὺς Σελινοῦντίους χωρὶς τοὺς Ἀθηναίους, ἔτσι πρέπει μόνον των νὰ τὸν τελειώσουν. Ἡμεῖς δὲ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ κάμνωμεν συμμάχους, ὅπως συνηθίζομεν, ἐκείνους τοὺς ὁποίους θὰ βοηθήσωμεν, ἂν ἀτυχήσουν, ἐνῶ δὲν πρόκειται νὰ ὠφεληθῶμεν τίποτε ἀπὸ αὐτοὺς εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης*». Ἄλλ' οἱ φρόνιμοι λόγοι τοῦ Νικίου δὲν ἔπεισαν τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ γοητεία καὶ τὰ ἀπατηλὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ἀλκιβιάδου τοὺς

παρέσυραν και χωρίς νά σκεφθοῦν τούς κινδύνους ἀπεφάσισαν τήν ἐκστρατείαν.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Σικελίας. — Φυγή τοῦ Ἀλκιβιάδου

Ἄφοῦ ἡ μεγάλη ἀπόφασις εἶχε ληφθῆ, οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νά ὀργανώνουν τήν ἐκστρατείαν μέ ζῆλον και ἐνθουσιασμόν. Ἀμέσως ἐξέλεξαν στρατηγούς τόν Ἀλκιβιάδην, τόν Λάμαχον και τόν Νικίαν. Εἶναι πράγματι συγκινητική ἡ δῆλωσις τοῦ Νικίου εἰς τήν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ὅτι ἀναλαμβάνει τήν στρατηγίαν, ἐφ' ὅσον αὐτό εἶναι τὸ θέλημα τῆς πατρίδος, και τοι ἀντιτάσσεται εἰς τήν ἐκστρατείαν.

Στήλη Ἑρμοῦ

Ἄλλ' ἐνῶ αἱ πολεμικαὶ ἐτοιμασίαι εὐρίσκοντο εἰς τὸ τέλος των, ἀπροσδόκητον γεγονός συνετάραξε τὰς Ἀθήνας. Μίαν πρῶιαν εὐρέθησαν κομμένοι αἱ κεφαλαὶ τῶν Ἑρμῶν. Ἦσαν δέ οἱ Ἑρμαῖ μικραὶ τετράγωνοι στήλαι, αἱ ὁποῖαι ἔφερον εἰς τήν κορυφήν τήν κεφαλὴν τοῦ Ἑρμοῦ και ἐτοποθετοῦντο εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς ὡς ὁδοδείκται. Ἐπ' αὐτῶν ἀνεγράφοντο ὁδηγίαι διὰ τούς διαβάτας και συμβουλαὶ χρήσιμοι διὰ τήν ζωήν. (*Μὴ φίλους ἐξαπάτα. Πορεύου δίκαια φρονῶν. Μὴ πᾶσι πιστενε. Ἀνταρὸν ἀργία*) κ. ἄ. ὄ.

Ὁ ἀκρωτηριασμός τῶν Ἑρμῶν ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς μεγάλη ἀσέβεια και ὡς κακὸς οἰωνός διὰ τήν ἐκστρατείαν. Ἡ βουλή προεκήρυξε ἀμέσως ἀμοιβήν διὰ τήν ἀνακάλυψιν τῶν ἐνόχων. Καὶ οἱ μὲν ἔνοχοι δὲν ἀνευρίσκοντο, ἀλλ' οἱ πολλοὶ ὑπώπτεον τόν Ἀλκιβιάδην. Αὐτὸς ἐζήτησε νά διεξαχθοῦν ἀνακρίσεις, οἱ ἀντίπαλοί του ὁμως ἐπέτυχον ἀνα-

βολήν τῆς δίκης, διὰ νὰ μὴ ματαιωθῆ δῆθεν ἡ ἐκστρατεία.

Ὁ στόλος μὲ τὴν ἄλλην ἐκστρατευτικὴν δύναμιν ἀπέπλευσεν ἐκ τοῦ Πειραιῶς κατὰ τὰ μέσα τοῦ θέρους τοῦ 415 π. Χ. Ὁ ἀπόπλους ἔλαβε μορφήν πανηγυρικὴν. Ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Πειραιεῖς, ἐντόπιοι καὶ ξένοι, συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν παραλίαν καὶ κατενῶδωσαν τοὺς ἀναχωροῦντας μὲ τὰς θερμότερας εὐχάς. Εἰς τὴν Κέρκυραν, ἡ ὁποία εἶχεν ὀρισθῆ ὡς τόπος συγκεντρώσεως τῶν δυνάμεων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν συμμαχικῶν πόλεων, συνηθροίσθησαν 134 τριήρεις, 5.100 ὀπλίται, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 1.500 Ἀθηναῖοι, 1.300 μισθοφόροι ψιλοὶ καὶ πλῆθος ἄλλο φορτηγῶν καὶ μεταγωγικῶν πλοίων. Ὅλοι αὐταὶ αἱ δυνάμεις ἦσαν ἄριστα ἐξοπλισμένοι καὶ εἶχον ἄφθονα ἐφόδια.

Ἀπὸ τὴν Κέρκυραν ὁ στόλος διηυθύνθη εἰς τὸ Ρήγιον τῆς Ἰταλίας καὶ κατόπιν εἰς τὴν Σικελίαν. Τότε παρουσιάσθησαν αἱ πρῶται δυσκολίαι. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς νήσου δὲν ἔδειξαν προθυμίαν νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἀθηναίους, ὅπως αὐτοὶ ἤλπιζον. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ διεφώνησαν. Ὁ Λάμαχος εἶχε τὴν γνώμην νὰ προσβάλουν ἀμέσως τὰς Συρακούσας, ἐνῶ ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Νικίας ὑπεστήριζον, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσουν προηγουμένως συμμαχοῦς.

Ἀλλὰ τὸ χειρότερον ἀπὸ ὅλα ἦτο τὸ ἐξῆς: Εἰς τὴν νῆσον κατέπλευσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἐν ἐκ τῶν ἱερῶν πλοίων τῶν Ἀθηναίων, ἡ Σ α λ α μ ι ν ί α. Εἶχεν ἐντολήν νὰ παραλάβῃ τὸν Ἀλκιβιάδην, διὰ νὰ ἀπολογηθῆ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐχθρῶν του διὰ τὸν ἀκρωτηριασμόν τῶν Ἑρμῶν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐφάνη πρόθυμος νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν τῆς πόλεως. Ἠκολούθησε μὲ τὴν ἰδικὴν του τριήρη τὴν Σαλαμινίαν, καθ' ὁδὸν ὅμως ἐδραπέτευσε καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρτην. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν ἐρήμην εἰς θάνατον καὶ ἐδήμευσαν τὴν περιουσίαν του.

Τότε ἐφάνη ὁ διεστραμμένος νοῦς καὶ χαρακτῆρ τοῦ Ἀλκιβιάδου. Διὰ νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς Ἀθηναίους, ἔγινε πολῦτιμος συνεργάτης, τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του. Συνεβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας ἀφ' ἑνὸς νὰ στείλουν εἰς τὴν Σικελίαν ἰκανὸν στρατηγὸν μὲ ἰσχυρὰν δύναμιν καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ τειχίσουν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὴν Δεκέλειαν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς αὐτὴν μονίμως.

Ἡ καταστροφή

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ δύο ἄλλοι στρατηγοὶ Νικίας καὶ Λάμαχος ἔφθασαν εἰς τὰς Συρακούσας. Ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Συρακουσίους εἰς μάχην ἐκ παρατάξεως, ἐπολιόρκησαν στενωῶς τὴν πόλιν. Οἱ Συρακούσιοι ἐπιέζοντο πολὺ ἀπὸ τὴν πολιορκίαν καὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιῶται κατὰ τὴν συμβουλήν τοῦ Ἀλκιβιάδου ἔστειλαν τὸν ἐμπειροπόλεμον στρατηγὸν Γύλιππον μὲ δύναμιν τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἡ ἄφιξις τοῦ Γυλίππου ἔδωκε μέγα θάρρος εἰς τοὺς Συρακουσίους καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ ἠθικόν των.

Ἀντιθέτως ἡ κατάστασις εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων ἐχειροτέρευε διαρκῶς. Ὁ στρατηγὸς Λάμαχος ἐφρονεῖθη, ὁ δὲ Νικίας

Νόμισμα Συρακουσῶν

Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Ἀθηναίων τὸ 413 π.Χ.

δὲν κατῴρθωσε νὰ κάμῃ τίποτε ἀξιόλογον κατὰ τοῦ Γυλίππου καὶ τῶν Συρακουσίων. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ Νικίας συνέστησε δι' ἐπιστολῆς του εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀνακαλέσουν τὸν στρατὸν καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἐπιχείρησιν. Εἰς ἀπάντησιν οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν βοήθειαν ἀπὸ 70 πλοῖα καὶ 5.000 ὀπλίτας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δημοσθένην. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν ἐνισχύσεων τὰ πράγματα διαρκῶς ἐχειροτέρευον διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ ἐπίθεσις, τὴν ὁποίαν ἐνήργησαν κατὰ τῶν Συρακουσῶν, ἀπέτυχε. Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος κατεστράφη κατὰ μέγα μέρος εἰς ἐπανεπιλημμένας ἀτυχεῖς ναυμαχίας. Ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἔγινε τοιουτοτρόπως κρίσιμος. Μόνοι των ἔκαυσαν τὸν ὑπόλοιπον στόλον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Οἱ Συρακού-

σιοι ἀντελήφθησαν τὰς προθέσεις των καὶ ἐπετέθησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τοῦ ὑποχωροῦντος ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ.
413 π. Χ. Κατόπιν ἐξαιρετικῆς φθορᾶς καὶ ἀφαντάστου κακοπαθείας οἱ δύο Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ των κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 413 π. Χ.

Ἀπὸ 40.000 ἀνδρας μόλις 7.000 εἶχον διασωθῆ. Ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἄλλους ἐθανάτωσαν οἱ Συρακούσιοι, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Νικίαν, καὶ ἄλλους ἔρριψαν εἰς τὰ λατομεῖα. Ἐκεῖ ἀπὸ τὴν ἀποπνικτικὴν ἀτμόσφαιραν, τὰς στερήσεις καὶ τὰς κακουχίας οἱ περισσότεροὶ προσεβλήθησαν ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ἀπέθανον. Ὅσοι ἐζήσαν, ἐπωλήθησαν ἀργότερα ὡς δοῦλοι. Μόνον ἐλάχιστοι κατώρθωσαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ φέρουν τὴν θλιβερὰν εἶδησιν τῆς μεγάλης συμφορᾶς. Τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς ἔδωκεν ὁ Θουκυδίδης συμπυκνωμένον εἰς μίαν φράσιν : « οὐδὲν ἔστιν, ὅ,τι οὐκ ἀπώλετο ».

6. ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Δεκελεικὸς πόλεμος. — Ἀποστασία τῶν συμμάχων

Ἀπὸ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 413 π. Χ. ὁ πόλεμος ἐγενικεύθη. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπανελήφθησαν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Σπαρτιατικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἄγιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὠχύρωσε τὴν *Δεκέλειαν* κατὰ τὴν συμβουλήν τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐληλάτει τὴν χώραν καὶ ἀπέκλεισε στενωῶς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ ξηρᾶς.

Εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν στιγμὴν ἔφθασαν αἱ πληροφορίαι διὰ τὴν καταστροφὴν. Εἰς τὰς ἀρχὰς οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον νὰ τὰς πιστεύσουν. Ἀλλ' ὅταν τὰ γεγονότα ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ τὰς μαρτυρίας τῶν ὀλίγων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι κατώρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἀθήνας, μεγάλη ἀγωνία καὶ ἀπελπισία κατέλαβε τοὺς Ἀθηναίους. Ἐσυλλογίζοντο τί ἔχασαν, ἐβλεπον, ὅτι εἶχον μείνει χωρὶς στρατὸν καὶ χωρὶς πλοῖα καὶ κατενόουν τὴν κρίσιμον θέσιν τῆς πατρίδος των. Ἐπὶ πλεόν ἐφοβοῦντο, ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν θὰ ἤρχετο ἀπὸ τὴν Σικελίαν ὁ νικητὴς καὶ θὰ κατελάμβανε τὰς Ἀθήνας. Ἐσυλλογίζοντο ἀκόμη, ὅτι ἴσως καὶ οἱ σύμμαχοι κινηθοῦν εἰς ἀποστασίαν ἐπωφελοῦμενοι τὴν δύσκολον θέσιν των.

Παρ' όλα αυτά οί Ἀθηναῖοι δὲν ἔχασαν ὅλως διόλου τὸ ἠθικόν των. Μετὰ τὴν πρώτην κατάπληξιν ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητον συμφορὰν ἤρχισαν ἀμέσως νέας ἐτοιμασίας. Ὑπεβλήθησαν εἰς περιορισμούς καὶ δαπάνας καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατώρθωσαν νὰ ἀνασυγκροτήσουν τὰς δυνάμεις των. Ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν εἶχον ὑπερικήσει ὅλας τὰς δυσκολίας.

Ἐν τούτοις ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἐχειροτέρευε καθημερινῶς. Οἱ Σπαρτιᾶται δὲν περιορίσθησαν εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Ἀττικῆς ἀπὸ τὴν Δεκέλειαν. Ἦρχισαν νὰ ἐτοιμάζουσι ἰσχυρὸν στόλον, διὰ νὰ προσβάλουν τοὺς Ἀθηναίους καὶ κατὰ θάλασσαν. Συγχρόνως ἔστειλαν τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ παρακινήσῃ τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων νὰ ἀποστατήσουν καὶ νὰ ταχθοῦν μετὰ τὸ μέρος των. Καὶ πράγματι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους συμμάχους τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας ἐγκατέλειψαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ εἰσηῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

Ἄλλ' οἱ Σπαρτιᾶται ἔκαμαν καὶ κάτι ἄλλο πολὺ φοβερώτερον. Διὰ τοῦ σατράπου τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Καρίας *Τισσαφέρου* συνενόηθησαν μετὰ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ἔγιναν σύμμαχοί του καὶ ἀνεγνώρισαν τὴν περσικὴν κυριαρχίαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς ἀντάλλαγμα ἀνέλαβεν ὁ Τισσαφέρης νὰ μισθοδοτῇ τὰ πληρώματα τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Πέρσαι ἐπεμβαίνουν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνισχύουν μετὰ χρήματα τοὺς Σπαρτιάτας. Πέρσαι καὶ Λακεδαιμόνιοι ἐνώνονται, διὰ νὰ καταφέρουν τὸ τελειωτικὸν κτύπημα κατὰ τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων.

Ἀνάκλησις τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς τὰς Ἀθήνας

Ὁ Ἀλκιβιάδης, τὸν ὁποῖον οἱ Σπαρτιᾶται ἐχρησιμοποίησαν, ὅπως εἶδομεν, διὰ νὰ ἀποστατήσουν τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων, ἐκίνησε μετ' ὀλίγον τὰς ὑποψίας των. Τότε ὁ ἐξόριστος πολιτικὸς ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Τισσαφέρην, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκε καταστρεπτικὰς συμβουλὰς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Παρέστησεν εἰς αὐτόν, ὅτι τὸ συμφέρον τῶν Περσῶν ἐπιβάλλει νὰ εὕρισκωνται εἰς διαρκῆ πόλεμον αἱ δύο ἰσχυρότεροι ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ Ἀθηναὶ καὶ ἡ Σπάρτη, χωρὶς νὰ δύναται οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη νὰ ἐπι-

τύχη ἀπόλυτον ὑπεροχὴν. Συγχρόνως ὁ Ἀλκιβιάδης ἦλθεν εἰς συν-
εννόσιν μὲ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι εὐρίσκον-
το εἰς τὴν Σάμον. Εἶχε διαβεβαιώσει αὐτούς, ὅτι θὰ ἀπέσπα τοὺς
Πέρσας ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ θὰ τοὺς ἔκαμνε
φίλους τῶν Ἀθηναίων. Μὲ τὴν ἐπέμβασιν τῶν οὕτω παραπλα-
νηθέντων στρατηγῶν κατώρθωσεν ὁ Ἀλκιβιάδης νὰ ἀνακληθῆ ἀπὸ
τὸν ἀθηναϊκὸν λαόν.

Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχε γίνεи σοβαρὰ πολιτικὴ με-
ταβολή. Οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιρροή εἶχεν αὐξηθῆ
μετὰ τὰ ἐπανειλημμένα στρατιωτικὰ ἀτυχήματα, ἀνέκτησαν θάρρος
καὶ μετέβαλον τὴν δημοκρατίαν εἰς ὀλιγαρχίαν. Κατέλυσαν τὴν βου-
λὴν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ ἐγκαθίδρυσαν νέαν βουλὴν,
τὴν λεγομένην κυβέρνησιν τῶν τετρακοσίων (411
π. Χ.). Ἄλλ' ὁ στόλος δὲν ἐνέκρινε τὴν γενομένην μεταβολὴν καὶ
ἐπανέφερε τὴν δημοκρατίαν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης μετὰ τὴν ἀνάκλησίν του δὲν ἐπέστρεψεν ἀμέ-
σως εἰς τὰς Ἀθήνας. ἠθέλε νὰ ἐπανέλθῃ μὲ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν
λάμπιν τοῦ νικητοῦ. Μὲ μικρὰν μοῖραν στόλου, τὴν ὁποίαν εἶχε
συγκροτήσει μὲ χρήματα τοῦ Τισσαφέρνους, καὶ μὲ συνεργασίαν
τῶν ἄλλων Ἀθηναίων στρατηγῶν εἶχεν ἀρκετὰς ἐπι-
410 π. Χ. τυχίας κατὰ θάλασσαν. Ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Κύζικον
τοῦ Ἑλλησπόντου κατεναμάχησε τὸν σπαρτιατικὸν
στόλον, ὁ ὁποῖος ἔχασε καὶ αὐτὸν τὸν ναύαρχόν του, τὸν *Minda-
ρον*. Ἐπὶ πλέον κατέλαβε τὴν Κύζικον καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις
τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔγινε κύριος τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Χαλ-
κηδόνα καὶ τὸ Βυζάντιον. Κατόπιν τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτῶν ὁ Ἀλ-
κιβιάδης ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὰ μέσα
τοῦ 407 π. Χ. ἐπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη μὲ
ἑξαλλον χαρὰν καὶ διὰ ψηφίσματος τῆς ἐκκλησίας ἀνεκήρυξεν αὐτὸν
στρατηγὸν αὐτοκράτορα, δηλαδὴ στρατηγὸν μὲ ἀπε-
ρίοιστον ἔξουσίαν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης μὲ ἰσχυρὸν στόλον ἐπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς
Μικρᾶς Ἀσίας. Ἄλλ' ἡ τύχη ἔπαυσε πλέον νὰ τὸν εὖνοῃ. Κατὰ
τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος Β' διώρισεν
σατράπην τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸν νεώτερον υἱὸν τοῦ *Cy-
ρον* ἀντὶ τοῦ Τισσαφέρνους. Ὁ Κύρος ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν Σπαρ-

τιατῶν καὶ τοὺς ἐβόηθει, ὅσον ἠδύνατο. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἄλκιβιάδης ἔχασε καὶ τὴν συνεργασίαν τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Τισσαφέρνους.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλος σοβαρὸς ἀντίπαλος τοῦ Ἄλκιβιάδου παρουσιάσθη. Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου ἀνέλαβε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μινδάρου ἀνὴρ κατὰ πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς προηγουμένους, ὁ Λύσανδρος. Μὲ τὴν στρατηγικὴν πείραν ὁ νέος Σπαρτιάτης ναύαρχος συνεδύαζε καὶ ἐξαίρετον διπλωματικὴν εὐστροφίαν.

Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐδοκίμασε τὴν ἀξίαν τοῦ Λυσάνδρου πολὺ ταχέως. Κατὰ τὴν πρώτην σύγκρουσιν μὲ αὐτὸν βορείως τῆς Ἐφέσου εἰς τὸ ἀκρωτήριο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Νότιον ἠττήθη. Εἰς τὴν ναυμαχίαν δὲν ἔλαβε μέρος ὁ Ἄλκιβιάδης, διότι ἀπουσίαζεν εἰς ἄλλην ἀποστολήν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν τὸν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν εὐθύνην. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν αὐτὸν ὑπαίτιον τοῦ ἀτυχήματος καὶ τὸν καθήρεσαν ἀπὸ τὴν στρατηγίαν. Εἰς ἀντικατάστασίν του ἐξέλεξαν δέκα στρατηγούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἰκανώτερος ἦτο ὁ Κόνων.

Ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἄλκιβιάδου ὑπῆρξε σοβαρὸν σφάλμα τῶν Ἀθηναίων, διότι δὲν εἶχον ἄλλον ἀντάξιον αὐτοῦ στρατηγόν. Ὁ Ἄλκιβιάδης δὲν ἐπανῆλθεν πλέον εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἀπεσύρθη εἰς ἰδιόκτητον ὠχυρωμένην περιοχὴν εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως.

Ἡ ναυμαχία παρὰ τὰς Ἀργινοῦσας

Τὴν ἀνοίξιν τοῦ ἔτους 406 π. Χ., ἐπειδὴ ἔληξεν ὁ χρόνος τῆς ναυαρχίας τοῦ Λυσάνδρου, οἱ Σπαρτιάται ἔστειλαν ὡς ναύαρχον τοῦ στόλου τὸν Κάλλικρατίδα, ἄνδρα μὲ πανελληνία αἰσθηματα. Μὲ ψυχικὸν πόνον ἐβλεπεν ὁ Καλλικρατίδας νὰ συνεχίζεται ὁ ἀδελφοκτόνος ἐμφύλιος σπαραγμὸς καὶ νὰ τὸν ὑποθάλπου μὲ χρήματα οἱ Πέρσαι: «Εἶναι ἀθλιώτατοι οἱ Ἕλληνες, ἔλεγε, διότι κολακεύουν τοὺς βαρβάρους δι' ὀλίγα χρήματα» καὶ προσέθετεν ὅτι, ἂν ἐπιστρέψῃ σῶος εἰς τὴν Σπάρτην, θὰ καταβάλῃ ὅλας τὰς δυνάμεις του νὰ συμφιλίωσῃ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς Ἀθηναίους.

Ἐν τούτοις ὁ Καλλικρατίδας δὲν ἔδειξεν ἀδράνειαν εἰς τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν ἡ πατρίς του. Εἶχε μάλιστα εὐθύς

ἀμέσως σπουδαίαν ἐπιτυχίαν. Κατώρθωσε νὰ ἀποκλείσῃ τὸν ναύ-
αρχον τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου Κόνωνα μετὰ τῶν πλοίων του εἰς τὸν
λιμένα τῆς Μυτιλήνης.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἔμαθον τὸ ἀτύχημα τοῦ Κόνωνος, ἠτοί-
μασαν ταχέως 110 τριήρεις, αἱ ὁποῖαι ἐπλευσαν εἰς τὴν Σάμον. Ἐ-
κεῖ ἠνώθησαν μετὰ ἄλλας 40 συμμαχικὰς καὶ διηυθύνθησαν πρὸς τὴν
Λέσβον. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Καλλικρατίδης ἄφησε μίαν μοῖραν τοῦ
στόλου νὰ πολιορκῇ τὸν Κόνωνα, αὐτὸς δὲ ἐξέπλευσε μετὰ τὰ ὑπόλοιπα
120 πλοῖα πρὸς συνάντησιν τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ δύο στόλοι συνεκρούσθησαν πλησίον τῶν νησίδων Ἀργι-
νουσῶν, μετὰ τῆς Λέσβου καὶ τῶν μικρασιατικῶν παραλίων.

Κατὰ τὴν ναυμαχίαν αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν περι-
406 π. X. φανῆ νίκην. Μέγα μέρος τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου κα-
τεστράφη, ὁ ἴδιος δὲ ὁ ναύαρχος Καλλικρατίδης ἐπνί-
γη. Οἱ Σπαρτιᾶται, οἱ ὅποιοι ἐπολιόρκουν τὸν Κόνωνα, ὅταν ἔμα-
θον τὴν ἥτταν, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπέπλευσαν εἰς Χίον.
Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Κόνων ἠλευθερώθη, ἠνώθη μετὰ τοὺς νικη-
τὰς καὶ ὅλος μαζί ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς τὴν Σάμον.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ἀξιοκατάκριτον διαγωγὴν ἀπέναντι
τῶν νικητῶν στρατηγῶν καὶ ἠμαύρωσαν τὴν νίκην των. Μετὰ τὴν
ναυμαχίαν οἱ στρατηγοὶ δὲν ἠδυνήθησαν λόγῳ τῆς μεγάλης θα-
λασσοταραχῆς νὰ περισυλλέξουν τοὺς ναυαγούς καὶ τοὺς νεκρούς
των. Κατηγορήθησαν ἔνεκα τούτου ἀπὸ τοὺς δημαγωγούς διὰ παρά-
βασιν καθήκοντος καὶ ἀνεκλήθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Μετὰ μικρὰν
διαδικασίαν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου κατεδικάσθησαν ὅλοι
εἰς θάνατον πλην τοῦ Κόνωνος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε λάβει μέρος εἰς
τὴν ναυμαχίαν. Εἰς τὴν δραματικὴν ἐκείνην περίστασιν ἐθαυμάσθη
ἡ ἀφοβία καὶ ὁ ἀνώτερος χαρακτήρ τοῦ προεδρεύοντος τῆς ἐκκλησίας
φιλοσόφου Σωκράτους, ὁ ὁποῖος μόνος ἀντετάχθη εἰς τὴν παράνομον
καταδίκην τῶν στρατηγῶν.

Ἡ καταστροφή τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς

Ὀλίγον μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῶν Ἀργινουσῶν, κατ' ἀπαίτη-
σιν τῶν συμμάχων, οἱ Σπαρτιᾶται ἀνέθεσαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στό-
λου εἰς τὸν Λύσανδρον. Ἐπειδὴ ὅμως ἀπηγόρευεν ὁ νόμος νὰ ἐ-
κλεγῇ ναύαρχος δύο φορές τὸ ἴδιον πρόσωπον, διώρισαν κατὰ τύ-

πους άλλον άρχηγόν του στόλου, ώς έπιστολέα δέ, δηλαδή ύπωναύαρχον, τόν Λύσανδρον.

Ο Λύσανδρος έπλευσεν εις τὰ μικρασιατικά παράλια, άλλ' άπέφευγε νά άντιμετωπίση εις τó άνοικτόν πέλαγος τόν άθηναϊκόν στόλον, ó όποίος ήτο ισχυρότερος του σπαρτιατικοϋ. Με έπιδεξιους έλιγμούς, ó Σπαρτιάτης ναύαρχος κατώρθωσεν από τὰ παράλια τής Ίωνίας νά εισέλθη εις τὰ στενά του Έλλησπόντου και νά προσορμισθῆ κατ' άρχάς μέν εις τήν Άβυδον, έπειτα δέ εις τήν Λάμψακον, πόλεις έπί τής μικρασιατικής παραλίας.

Οί Άθηναίοι ήκολούθουν κατá πόδας τόν Λύσανδρον και ήγκυροβόλησαν με 180 πολεμικά σκάφη εις μίαν θέσιν τής ευρωπαϊκής άκτής του Έλλησπόντου, ή όποία ώνομάζετο Αίγος ποταμοί. Από εκεί ισχυραί μοίραι του στόλου έξήρχοντο καθημερινώς εις τó άνοικτόν πέλαγος και προεκάλουν τόν Λύσανδρον εις ναυμαχίαν, άλλά ματαίως. Ο Λύσανδρος ήρκείτο νά παρακολουθῆ τās κινήσεις και τās άσχολίας των εις τó άγκυροβόλιόν των. Ο Άλκιβιάδης, ó όποίος έβλεπε τās κινήσεις τών Άθηναίων και του Λυσάνδρου από τὰ κτήματά του, συνεβούλευσεν επανειλημμένως τούς Άθηναίους στρατηγούς νά αλλάξουν άγκυροβόλιον. Άλλ' αί συστάσεις του έμειναν άκαρποι « αὐτοὶ γάρ νῦν ἔλεγον στρατηγεῖν, οὐκ ἐκεῖνον ».

Τοιουτοτρόπως τήν πέμπτην ήμέραν, άφ' ότου οί Άθηναίοι ειχον καταπλεύσει εις τούς Αίγος ποταμούς, συνετελέσθη εις τήν θέσιν εκείνην τó μεγαλύτερον δράμα όλοκλήρου του παλέμου. Ένῳ τὰ πληρώματα του άθηναϊκοϋ στόλου ειχον άποβιβασθῆ και ήσαν διεσκορπισμένα εις τήν ξηράν, ó Λύσανδρος έπετέθη αίφνιδιαστικώς κατ' αύτου και τόν κατέλαβεν όλόκληρον. Μαζί με τὰ πλοία ήχημαλώτισε και τὰ πληρώματά των, τὰ όποία άνήρχοντο εις 3.000 άνδρας. Άλλά τó λαμπρόν του κατόρθωμα εκηλίδωσε με άπάνθρωπον πρᾶξιν, διότι διέταξε νά φονεύσουν όλους τούς συλληφθέντας αιχμαλώτους.

Μόνον ó Κόνων με δώδεκα πλοία κατώρθωσε νά διαφύγη εις τήν Κύπρον. Έξέφυγεν έπίσης και τó ιερόν πλοϊον τών Άθηνών, ή Πάραλος, ή όποία έφερεν εις τās Άθήνας τήν τρομεράν άγγελίαν τής πρωτοφανοϋς καταστροφής.

Η συμφορά διá τούς Άθηναίους υπήρξεν αύτήν τήν φοράν ανεπανόρθωτος. Ο μακροχρόνιος και καταστρεπτικός πόλεμος έληξε πλέον όριστικώς.

Ὁ Λύσανδρος μετὰ τὴν νίκην του κατέπλεεν εἰς τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἔμενον ἀκόμη εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὑπεχρέωνε τὰς ἀθηναϊκὰς φρουρὰς καὶ τοὺς κληρούχους νὰ ἀπέρχωνται εἰς τὰς Ἀθήνας. Συγχρόνως κατεκράτει τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα μετέφερον ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ Εὐξεινίου πόντου σῖτον εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἦλπιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἠναγκάζοντο ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν νὰ ὑποκύβουν εὐκολώτερον. Ἐν τῷ μεταξύ κατέλαβε τὰς σπουδαιότερας πόλεις ἐκ τῶν συμμαχῶν τῶν Ἀθηναίων, τὸ Βυζάντιον, τὴν Χαλκηδόνα, ἄλλας θρακικὰς πόλεις, τὴν Λέσβον καὶ τὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας. Εἰς ὅλας αὐτὰς ἐγκαθίστα ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα, τὰς λεγομένας *δεκάρχιας*, καὶ σπαρτιατικὴν φρουράν.

Ἀφοῦ ὁ Λύσανδρος ἐτακτοποίησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ πράγματα εἰς τὰς κτήσεις καὶ τὰς συμμαχικὰς πόλεις τῶν Ἀθηναίων, ἔπλεε πρὸς τὸν Πειραιᾶ μὲ 200 πολεμικὰ πλοῖα.

Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηναίων

Ἦτο νύξ, ὅταν ἡ Πάραλος ἔφθασεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀνήγγειλε τὴν τρομερὰν εἰδησίην. Ὅλοι οἱ Πειραιεῖς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐσηκώθησαν ἐπὶ ποδός. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα οὐδεὶς ἐκοιμήθη. Θρηνοὶ καὶ κλαυθμοὶ ἐγέμιζον τὴν ἀτμόσφαιραν. « *Δὲν ἐπέθνουν*, λέγει ὁ Ξενοφῶν, *μόνον τοὺς σκοτωμένους, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἀκόμη τοὺς ἰδίους ἑαυτούς των, ἐπειδὴ εἶχον τὴν ιδέαν, ὅτι θὰ πάθουν ὅ,τι κακὸν εἶχον κάμει κατὰ τὴν διάδοξιν τοῦ πολέμου εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων* ».

Τὴν ἐπομένην ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται πρὸς ἄμυναν. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν ὁ Λύσανδρος εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἤρχισε τὴν πολιορκίαν τῶν δύο πόλεων ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως οἱ βασιλεῖς Ἄγεις καὶ Πausανίας μὲ ὅλην τὴν περσικὴν δύναμιν τῆς σπαρτιατικῆς συμμαχίας ἀπέκλεισαν τὰς Ἀθήνας τελείως ἀπὸ τὴν ξηρὰν.

Ἐν τούτοις ἡ πόλις ὑπέμεινε μὲ καρτερίαν τὴν πολιορκίαν ἐπ' ἀρκετόν. Μόνον ὅταν αἱ τροφαὶ ἐξέλιπον ἐντελῶς καὶ οἱ θάνατοι ἀπὸ τὴν πείναν ἐπληθύνοντο καθημερινῶς, ἠναγκάσθησαν νὰ στείλουν πρέσβεις εἰς τοὺς πολιορκητὰς περὶ παραδόσεως. Ἄλλ' ὁ Ἄγεις ἀπήντησεν, ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο ἀρμόδιος διὰ τὴν εἰρήνην καὶ συνέστησε νὰ σταλοῦν οἱ πρέσβεις εἰς τὴν Λακεδαίμονα. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπήκουσαν.

Εἰς τὴν Σπάρτην ὅλοι οἱ Σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν συνήλθον εἰς συνέδριον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν περὶ τῆς εἰρήνης. Κατ' αὐτὸ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Θηβαῖοι προέτειναν νὰ μὴ συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ νὰ καταστρέψουν ἐντελῶς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Σπαρτιαῖται ὁμῶς « οὐκ ἔφασαν πόλιν ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις τοῖς Ἑλλάδος » (Ξενοφῶντος Ἑλληνικά). Ὡδηγήθησαν δηλαδὴ οἱ Σπαρτιαῖται εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν ἐκαυχῶντο οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι ἠκολούθουν μόνοι αὐτοὶ ἐξ ὄλων τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς πολέμους πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς : « πρὸς τὸ ὁμόφυλον μέχρι νίκης δεῖ πολεμεῖν καὶ μὴ δι' ὀργὴν ἰδίαν τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων διαφθεῖρειν » (Πλάτωνος Μενέξενος). Ἡ γνώμη τῶν Σπαρτιατῶν ὑπερίσχυσε.

Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν νὰ συνάψουν εἰρήνην μὲ βαρυτάτους ὅρους. Κατὰ τὰς διατάξεις τῆς συν-
404 π. Χ. θήκης ὑπεχρεώθησαν : 1) νὰ κρημίσουν τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ ὄχυράματα τοῦ Πειραιῶς, 2) νὰ παραδώσουν τὸν στόλον των ἔκτος 12 πλοίων, 3) νὰ δεχθοῦν τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐξοριστῶν διὰ τὰ πολιτικὰ ἀδικήματα καὶ 4) νὰ ἔχουν τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ φίλους μὲ τοὺς Σπαρτιατάς καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν ὁπουδήποτε πολεμοῦν.

Μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς εἰρήνης ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὁ Λύσανδρος ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἀμέσως ἤρχισε νὰ κρημνίζῃ τὰ τείχη, ἐνῶ αὐλητρίδες ἐχόρευον μὲ τὴν συνοδείαν αὐλοῦ καὶ οἱ σύμμαχοι ἐπανηγύριζον. Εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἤρχιζεν ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τοῦτο ὁ Λύσανδρος ἐπλευσε εἰς τὴν Σάμον, ἡ ὁποία ἔμενεν ἀκόμη πιστὴ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, κατέλαβε τὴν νῆσον καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησίν της εἰς τοὺς ὀλιγαρχικούς. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην θριαμβευτής. Ἔφερε μαζί του ἔκτος τῶν ἄλλων λαφύρων καὶ 470 τάλαντα, περισσεύματα ἐκ τῶν περσικῶν χρημάτων.

7. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἦτο ὀλέθριος διὰ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι ἠγωνίσθησαν μὲ τόσον πείσμα, ὥστε αἱ κατα-

στροφαί, τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν εἰς τὴν χώραν, ὑπῆρξαν ἀνεπανόρθωτοι. Ὅλη ἡ μακρὰ, ἐπίπνος καὶ δημιουργικὴ ἐργασία, τὴν ὁποίαν εἶχον καταβάλει οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰρήνης, ἐξεμηδενίσθη. Οἱ ἀγροὶ ἐγκατελείφθησαν, ἡ ὑπαιθρος ἐδενδροτομήθη, σπουδαῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια καὶ οἱ κάτοικοὶ τῶν ἐξωντώθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν. Μυριάδες ἄνθρωποι ἐξ ἄλλου ἐχάθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἀπὸ τὰς στερήσεις, τὰς κακουχίας καὶ τὰς ἐπιδημίας. Γενικῶς ἡ ὕλική φθορὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἀνυπολόγιστος.

Ἄλλὰ καὶ αἱ ἠθικαὶ ζημίαι δὲν ἦσαν μικρότεροι. Οἱ Ἕλληνες διεκρίνοντο ἀνέκαθεν διὰ τὸν ἡρεμὸν χαρακτῆρα καὶ τὰ ἀπαλά των ἦθη. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τοῦ πολέμου αὐτοῦ τόσο ἐχον ὄξυνθῆ τὰ πάθη, ὥστε καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι παρεσύρθησαν εἰς ἀγριότητος, αἱ ὁποῖαι ἐκηλίδωσαν τὸν πολιτισμὸν των. Ἐλησμόνησαν τὴν κοινὴν καταγωγὴν, τοὺς κοινούς κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνας καὶ ἔθεσαν ὡς σκοπὸν τὴν ἐξόντωσιν τῶν ὁμοφύλων καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς ὠραίας των χώρας. Δὲν ἐσεβάσθησαν οὔτε τοὺς θεοὺς οὔτε τοὺς ἀνθρώπινους νόμους. Φονεύουν τοὺς αἰχμαλώτους, πωλοῦν ὡς δούλους Ἕλληνας, καταστρέφουν ἐκ θεμελίων πόλεις καὶ γενικῶς διαπράττουν κακουργήματα ἀνάξια τῶν παραδόσεών των. Τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου εἶναι ὁ μόνος νόμος, τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦν. Ὁ Θουκυδίδης περιγράφων τὴν ἠθικὴν κατάπτωσιν, ἡ ὁποία ἐπεκράτησε κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἑλλάδα, λέγει τὰ ἑξῆς: « *Συνέβησαν ταῦτα, καθόσον οὐδὲν μέσον συμφιλίωσεως τῶν ἀντιπάλων ὑπῆρχεν, ἀφοῦ οὔτε οἱ λόγοι, οἱ ὁποῖοι ἐδίδοντο, ἐτηροῦντο, οὔτε οἱ ὄρκοι ἐνέπνεον φόβον, ἀλλ' ὅλοι γενικῶς, ὅταν συνῆπτον συμφωνίαν, ὑπελόγιζαν μᾶλλον, ὅτι δὲν ἐπρόκειτο νὰ τηρηθοῦν τὰ συμφωνηθέντα καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐλάμβανον ἐκ τῶν προτέρων τὰ μέτρα των, διὰ νὰ μὴ πάθουν κακὸν ἀπὸ τὴν ἀσφαλῆ παραβιάσιν των* ».

Ἐφθασαν ἀκόμη εἰς τοιοῦτον σημεῖον ταπεινώσεως οἱ Ἕλληνες, ὥστε νὰ προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασιν καὶ αὐτῶν τῶν Περσῶν εἰς τὸν μεταξύ των ἀγῶνα. Οἱ Σπαρτιαῖται ἐνίκησαν τοὺς Ἀθηναίους μὲ περσικὰ χρήματα.

Αὐτὰς τὰς ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς συμφορὰς ἐπεσώρευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος. Ἐν τούτοις διετήρει ἀκόμη τὸ ἔθνος ἀρκετὴν ζωτικότητα, τὴν ὁποίαν ὅμως ἐξήντησε μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς ἄλλους ἐμφυλίους ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ παρέσυρεν ἐκ νέου ὁ ἐγωισμὸς καὶ ὁ φθόνος μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων.

Ἐπῆρξε δυστύχημα διὰ τὸν ἑλληνισμόν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας, οἱ ὅποιοι τόσον ἐξύψωσαν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἐδημιούργησαν πολιτισμόν, πρὸ τοῦ ὁποίου κλίνει εὐλαβῶς τὸ γόνυ ἡ ἀνθρωπότης, εἶχον καὶ σοβαρὰ ἐλαττώματα. Τὰ χειρότερα ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ φιλοπρωτία. Ἀπὸ τοὺς ὀμηρικοὺς ἀκόμη χρόνους ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν ἡρώων καὶ ὁ ἀσυγκράτητος πόθος πρὸς ὑπεροχὴν ἐδημιούργησε ὀξείας ἀντιθέσεις καὶ ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς συγκρούσεις, αἱ ὁποῖαι παρέβλαπτον τὰ κοινὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἴδια ἐλαττώματα ἐβάρυνον τοὺς προγόνους μας καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Εἰς αὐτὰ ἀκριβῶς ὀφείλεται τὸ γεγονός, ὅτι δὲν κατάρθρωσαν αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις νὰ ἀποτελέσουν ἐνιαῖον κράτος μὲ κοινὰς πολιτικὰς ἐπιδιώξεις. Αὐτὰ προεκάλεσαν τοὺς μακροὺς καὶ καταστρεπτικὸς ἐμφυλίους πολέμους, οἱ ὅποιοι ὠδήγησαν τὸ ἔθνος εἰς τὴν παρακμὴν, ἐξησθένισαν τὰς δυνάμεις του καὶ ὑπέσκαψαν τὴν ἐλευθερίαν του. Τοῦτο ἀποτελεῖ διδακτικώτατον μάθημα δι' ἡμᾶς. Μόνον ἡ εὐγενὴς ἀμιλλα μεταξὺ τῶν πολιτῶν καὶ ἡ ἰσχυρὰ ἐθνικὴ ἀλληλεγγύη συντηροῦν τὴν δύνάμιν τῶν λαῶν καὶ ὀδηγοῦν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν εὐημερίαν.

8. ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ ἀκμὴ τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν λαμπρὰν πεντηκονταετίαν, ἡ ὁποία ἠκολούθησε μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὀφείλετο εἰς τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Κυρίως ὅμως ἦτο ἔργον τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι διηύθυνον κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην τὰς τύχας των.

Ὁ *Μιλτιάδης* πρῶτος μὲ τὴν στρατηγικὴν ἰδιοφυΐαν, τὸν ἔξοχον νοῦν, τὴν φλογερὰν φιλοπατρίαν καὶ τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν ἔθεσεν εἰς τὸν Μαραθῶνα τὰ θεμέλια τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος του.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον μοναδικὴν τύχην κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἠτύχησαν πράγματι νὰ γεννήσουν ὄχι μόνον ἓνα, ἀλλὰ σειρὰν

μεγάλων ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς προσέθετε κάτι εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἄλλου.

Ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ τὸν δαιμόνιον νοῦν κατέστησε τὰς Ἀθήνας ναυτικὴν δύναμιν, ἢ ὅποια συνέτριψε τὸν περσικὸν στόλον, ἐξησφάλισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔδωκεν ἀργότερα διέξοδον πρὸς ὅλας τὰς θαλάσσας εἰς τὸν ἐπιχειρηματικὸν νοῦν, τὴν τόλμην καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν Ἀθηναίων. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὅποιον ἄλλος ὀνομαστὸς Ἀθηναῖος, ὁ Ἀριστείδης, διωργάνωσε καὶ ἔστερέωσε.

Ὁ ἀντάξιος πρὸς τὸν πατέρα υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου Κίμων ἠὔρησε τὴν ναυτικὴν δύναμιν, διότι προσέθεσεν εἰς αὐτὴν τὰς νησιωτικὰς καὶ τὰς ἐλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ περιώρισε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν μόνον εἰς τὰς κατὰ ξηρὰν κτήσεις του.

Ὅταν μετὰ τὸν θάνατον ὄλων αὐτῶν τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν ἡ διοίκησις τῶν Ἀθηνῶν περιῆλθεν εἰς τὰς ἰσχυρὰς χεῖρας τοῦ μεγαλοφυοῦς Περικλέους, ἡ δύναμις τῆς πόλεως ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Τὸ λέγει ὁ ἴδιος εἰς τὸν περίφημον Ἐπιτάφιόν του. «*Ὁ,τι ἐδημιουργήθη πέραν ἀπὸ τὴν κυρίαρχον θέσιν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐκληροδότησαν οἱ πατέρες μας, τὸ ἀνεπύξαμεν οἱ ἴδιοι ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι εὐρισκόμεθα ἀκόμη σήμερον εἰς τὴν ὄριμον περίπου ἡλικίαν, καὶ ἐφωδιάσαμεν τὴν πόλιν μας καθ' ὅλα, ὥστε καὶ διὰ τὸν πόλεμον καὶ διὰ τὴν εἰρήνην νὰ ἔχη πλήρη αὐτάρκειαν*». Ὅλοι οἱ πολῖται αἰσθάνονται τὴν ὄρεξιν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συντελέσουν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῆς πατρίδος των. Ἡ κοινωνικὴ, ἡ πνευματικὴ, ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ φθάνει εἰς ἐξαιρετικὴν ἄνθησιν, ἢ ὅποια ἔδωκε δόξαν καὶ γόητρον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἐπέβαλεν εἰς τὴν συνειδησιν ὄλων τῶν Ἑλλήνων ὡς πρῶτην πόλιν τῆς Ἑλλάδος.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ Μιλτιάδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Κίμων, καὶ ὁ Περικλῆς ἔγιναν οἱ πρωτεργαταὶ τῆς θαυμαστῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἐκλείπουν αἱ μεγάλα φυσιογνωμίαι μὲ τὸν ἀγνὸν πατριωτισμὸν, τὸν ἔσοχον νοῦν, τὸν ἀκέραιον χαρακτῆρα. Τὴν θέσιν των καταλαμβάνουν κατὰ τὸ πλεῖστον δημαγωγοί, ταπεινοὶ συμφεροντολόγοι, αὐθάδεις ἐγωισταί, χωρὶς πολιτικὰς ἢ ἠθικὰς ἀρχάς, ἄνθρωποι μὲ ἓνα λόγον φαῦλοι. Αὐτοὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἐσπατάλησαν ἀσκόπως τὰς δυνάμεις τῆς πόλεως, διέλυσαν

τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν καὶ προητοίμασαν τὴν παράδοσιν τῆς πα-
τρίδος τῶν εἰς τὴν δουλείαν τῆς Σπάρτης.

Εὐτυχεῖς οἱ λαοί, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν τύχην νὰ τοὺς κυβερνοῦν
εὐφρεῖς, ἱκανοί, φιλοπάτριδες καὶ ἠθικοὶ ἄνδρες ! Καὶ ἂν δὲν τοὺς ὀδη-
γοῦν πάντοτε εἰς τὴν μεγαλουργίαν, ἐξασφαλίζουν τουλάχιστον
εἰς αὐτοὺς τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν προκοπὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

**Αἱ νέαι ὀλιγαρχίαι.— Ἡ ὀλιγαρχία τῶν τριάκοντα
εἰς τὰς Ἀθήνας**

Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηναίων ἡ Σπάρτη ἔμεινεν ἡ μόνη κυρίαρχος δύναμις. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται, ἀφοῦ ἐπέτυχον νὰ γίνουσι ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος, ἐλησμονήσαν ὅλας τὰς ὑποσχέσεις περὶ ἐλευθερίας, τὰς ὁποίας εἶχον δώσει εἰς τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου.

Ἡ πρώτη πολιτικὴ πράξις τῆς Σπάρτης μετὰ τὸν εὐτυχεῖ δι' αὐτὴν τερματισμὸν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦτο νὰ μεταβάλλῃ τὰ πολιτεύματα τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Παντοῦ οἱ Σπαρτιᾶται κατέλυσαν τὰς δημοκρατίας καὶ ἐγκατέστησαν ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις ἀπὸ τοὺς πιστοτέρους φίλους των. Ἔστελλον ἐπίσης εἰς κάθε σύμμαχον πόλιν Σπαρτιᾶτην διοικητὴν, ὃ ὁποῖος ὠνομάζετο ἀ ρ μ ο σ τ ῆ ς, καὶ τὰς ὑπεχρέωνον νὰ πληρώνουν φόρον μεγαλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον ἔδιδον ἄλλοτε εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἠγωνίσθησαν καὶ ὑπέστησαν θυσίας, διὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ Σπάρτη, δὲν ἐβράδυναν νὰ μετανοήσουσι. Πολὺ ταχέως ἐνόησαν, ὅτι ἔπασαν εἰς νέον ζυγὸν χειρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Λύσανδρος παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τριάκοντα ὀλιγαρχικοὺς μὲ τὴν πρόφασιν, ὅτι θέλει νὰ κα-

ταρτίση τὸν νέον καταστατικὸν χάρτην τῆς πολιτείας, ὅπως λέγομεν σήμεραν. Ἄλλ' αὐτοὶ μόλις κατέλαβον τὴν ἀρχήν, διώρισαν 500 βουλευτὰς ἀπὸ τοὺς ἐμπαθεστέρους ὀλιγαρχικοὺς καὶ ἀντικατέστησαν ὅλας τὰς ἄλλας ἀρχάς, ὅπως ἤθελον. Τοιοῦτοτρόπως ἀντὶ τῶν νόμων ἐκυβέρνηα ἢ αὐθαίρετος θέλησις τῶν ὀλίγων.

Διὰ τὰ στηρίξουν τὴν ἀρχήν των οἱ *τριακοντα*, ἐχρησιμοποιοῦν ἐκτὸς τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς, τὴν ὁποίαν ἐγκατέστησεν ὁ Λύσανδρος, καὶ σῶμα ἱππέων ἀπὸ ὀλιγαρχικοὺς τῆς ἀρεσκείας των. Συγχρόνως ἐπέδιδξαν νὰ ἐπιβληθοῦν μετὰ τὴν τρομοκρατίαν, τὴν ἐξορίαν, τὴν σφαγὴν. Κάθε πολίτην, ὁ ὁποῖος δὲν ἐνέπνεεν εἰς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην, τὸν ἐφόνευον. Δὲν ἔκαμνον διάκρισιν μεταξὺ πλουσίων ἢ πτωχῶν, δημοκρατικῶν, ἢ ὀλιγαρχικῶν, ἐντοπίων ἢ ξένων. Ὅπως λέγει ὁ Ἰσοκράτης, « *εἰς διάστημα τριῶν μηνῶν μόνον ἐθανάτωσαν χωρὶς καμμίαν διαδικασίαν περισσοτέρους ἀπὸ ὅσους ἐδίκασεν ἢ πόλις καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς δημοκρατίας* » (Ἰσοκράτους Πανηγυρικός). Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀρχῆς των οἱ τριάκοντα ἐφόνευσαν περισσοτέρους ἀπὸ 1.500 πολίτας, ἐνῶ πολλοὺς ἄλλους ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν. Διὰ τὰ βίαια μέσα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθησαν ἐναντίον τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τὰς φρικιαστικὰς κακουργίας των ὠνομάσθησαν τ ὕ ρ α ν ν ο ι . Ἡ τρομοκρατία τῶν τριάκοντα ἔφθασεν εἰς τὴν ἀποκορύφωσίν της, ὅταν ὁ σημαντικώτετος καὶ αἰμοβορώτερος ἀπὸ αὐτοὺς, ὁ Κ ρ ι τ ί α ς , ἐθανάτωσε καὶ αὐτὸν τὸν συνάρχοντά του Θ η ρ α μ ἔ ν η ν .

Ἐποκατάστασις τῆς δημοκρατίας εἰς τὰς Ἀθήνας

Ἐπ' αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι εἴτε ἐξωρίσθησαν εἴτε μόνοι των ἐγκατέλειψαν τὰς Ἀθήνας ὡς δημοκρατικοί, πολλοὶ κατέφυγον εἰς τὰς Θήβας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Θ ρ α σ ὕ β ο υ λ ο ς , ὁ ὁποῖος εἶχε διακριθῆ ὡς στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ὁ Θρασύβουλος δὲν ἠνείχετο νὰ βλέπῃ τὴν πατρίδα του ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῶν τριάκοντα καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ. Πρὸς τοῦτο ὠργάνωσε δύναμιν ἐξ 70 ἀνδρῶν ἀπὸ τοὺς ἀνδριότερους ἐξορίστους καὶ μετὰ αὐτοὺς κατέλαβε τὴν Φ υ λ ῆ ν , ὄχυρον φρούριον ἐπὶ τῆς Πάρνηθος.

Οἱ τριάκοντα ἐπετέθησαν μετὰ ἀρκετὴν δύναμιν κατὰ τοῦ φρου-

ρίου, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ δύναμις τῶν δημοκρατικῶν ἑδεκαπλασιάσθη καὶ μὲ αὐτὴν ὁ Θρασύβουλος ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ. Ὁ Κριτίας ὤρμησεν ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν, ἀλλ' ἠττήθη καὶ ἐφονεύθη. Τότε οἱ ἴδιοι οἱ ὀλιγαρχικοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καθήρσαν τοὺς τριάκοντα, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Οἱ Σπαρτιαῖται, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἐν τῷ μεταξύ εἰς βοήθειαν τῶν ὀλιγαρχικῶν, δὲν ἤκουσαν τὰς συστάσεις τοῦ Λυσάνδρου νὰ προσβάλουν τοὺς δημοκρατικούς. Προετίμησαν νὰ μεσολαβήσουν διὰ τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο μερίδων. Χάριν αὐτῆς ἐδέχθησαν νὰ μὴ ἐπανέλθουν οἱ τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ὅταν ἀποκατεστάθη ἡ τάξις εἰς τὰς Ἀθήνας, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς, καὶ ὁ Θρασύβουλος εἰσηγήθη
403 π. Χ. θριαμβευτικῶς εἰς τὴν πόλιν. Ἡ πρώτη πράξις του ἦτο νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν Ἀθηνᾶν. Κατόπιν ἐχορήγησε γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ ἐπανεφέρε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Ἡ ἀρχὴ τῶν τριάκοντα διήρκεσε μόνον ὀκτῶ μῆνας, ἡ δὲ κατάλυσις τῆς ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ταπείνωσις τῆς σπαρτιατικῆς ἡγεμονίας.

Ἡ Σπάρτη καὶ οἱ Πέρσαι.—Ἡ Κύρου Ἀνάβασις

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ Λακεδαιμόνιοι κατῶρθωσαν, ὅπως εἶδομεν, νὰ ἀποκτήσουν τὴν συμπάθειαν τῶν Περσῶν καὶ νὰ λαμβάνουν ἀπὸ αὐτοὺς χρήματα. Ἐν τούτοις μεταξύ τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως δὲν ἐβράδυνε νὰ δημιουργηθῇ ἐχθρότης. Ἀφορμὴν εἰς αὐτὴν ἔδωκεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου τοῦ Β', βασιλέως τῶν Περσῶν.

Τὸ ἔτος 404 π.Χ. ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Δαρεῖος Β'. Οὗτος ἀφῆκεν δύο υἱούς, τὸν Ἀρταξέρξην, ὁ ὅποιος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον, καὶ τὸν Κῦρον τὸν νεώτερον, σατράπην τῆς Λυδίας. Ὁ Κῦρος ἐσκέφθη νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἀδελφόν του καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς βασιλεὺς. Τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων του ἐβάσιζε κυρίως εἰς τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἔτρεφον πρὸς αὐτὸν οἱ Πέρσαι τῆς σατραπείας του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων. Πράγματι δὲ εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὴν τελευταίαν

περίοδον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν των. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐδέχθησαν εὐχαρίστως νὰ τὸν βοηθήσουν κατὰ θάλασσαν. Ἄλλ' ὁ Κῦρος εἶχε κυρίως ἀνάγκην δυνάμεων κατὰ ξηρὰν. Διὰ τοῦτο ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποίησῃ τὴν δοκιμασμένην ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, λόγῳ τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς πενίας ἢ ὅποια ἐπεκράτει εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολλοὶ ἄνθρωποι εἶχον μείνει χωρὶς ἐργασίαν ἢ ἄλλον πόρον ζωῆς, καὶ ἦσαν πρόθυμοι νὰ ὑπηρετοῦν οἰονδήποτε ὡς μισθοφόροι. Ὁ Κῦρος λοιπὸν συνήθροισεν ἐξ αὐτῶν 13.000 μαχητὰς μὲ ἰδικούς των ἀρχηγούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ Σπαρτιάτης Κ λ έ ρ χ ο ς . Μὲ τὴν δύναμιν αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι χάριν συντομίας ὠνομάσθησαν Μ ύ ρ ι ο ι , καὶ μὲ 100.000 περσικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἀριαῖον ἐξεκίνησεν ὁ Κῦρος ἀπὸ τὰς Σάρδεις τὴν ἀνοιξιν τοῦ 401 π. Χ. καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας. Αὕτῃ εἶναι ἡ περίφημος Κ ύ ρ ο υ ᾽ Α ν ά β α σ ι ς .

Ὁ Ἄρταξέρξης ἐπληροφόρηθη ἐγκαίρως ἀπὸ τὸν σατράπην τῆς Καρίας Τισσαφέρην τὰ σχέδια καὶ τὰς ἐτοιμασίας τοῦ Κύρου καὶ ἐπῆλθεν ἐναντίον του μὲ μεγάλας δυνάμεις. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν παρὰ τὰ Κ ο ύ ν α ξ α τῆς Βαβυλωνίας. 401 π.Χ. Κατὰ τὴν μάχην (Σεπτέμβριος τοῦ 401 π.Χ.) ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι τοὺς ἀπέναντί των παρατεταγμένους βαρβάρους, ἀλλ' ὁ Κῦρος ἐφονεύθη καὶ ἡ ἐκστρατεία ἀπέτυχεν. Ὁ Ἄρταξέρξης ἐζήτησε τότε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας νὰ τοῦ παραδώσουν τὰ ὄπλα· ὅμως αὐτοὶ ἀπέκρουσαν τὴν ἀξίωσίν του. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀπάντησις ἐνὸς ἀπλοῦ Ἀθηναίου μισθοφόρου εἰς τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως. «*Ἡμεῖς, εἶπε, δὲν ἔχομεν αὐτὴν τὴν στιγμὴν τίποτε ἄλλο ἀγαθὸν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὄπλα καὶ τὴν ἀνδρείαν μας. Λοιπὸν ἂν κρατήσωμεν τὰ ὄπλα μας, νομίζομεν ὅτι ἠμποροῦμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν ἀνδρείαν μας. Ἄν ἀντιθέτως τὰ παραδώσωμεν, ἔχομεν τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ χάσωμεν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν μας. Μὴ φαντάζεσαι ἐπομένως, ὅτι θὰ παραδώσωμεν εἰς σᾶς τὰ μόνα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα διαθέτομεν*» (Ξενοφῶντος Κύρου Ἄνάβασις).

Ἡ κάθοδος τῶν Μυρίων

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως ἐσκέφθησαν, ὅτι μόνον συντεταγμένοι, ὅπως ἦσαν, ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς

τήν πατρίδα των. Οί Πέρσαι προσεποιήθησαν κατ' ἀρχάς, ὅτι ἤσαν πρόθυμοι νὰ τοὺς διευκολύνουν εἰς αὐτό, ἕως ὅτου ὁ Τισσαφέρνης κατώρθωσε μὲ δόλον νὰ φονεύσῃ τοὺς στρατηγούς των.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν ὁ Ἀθηναῖος *Ξενοφῶν*, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀκολουθήσει ὡς ἰδιώτης τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου, ἐνεθάρρυνε τὸν ἀπηλπτισμένον στρατὸν τῶν Μυρίων μὲ λόγους πατριωτικούς καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ ἠθικόν του. Κατὰ συμβουλήν του ὁ στρατὸς ἐξέλεξε νέους στρατηγούς καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὸν ἴδιον. Τότε ἤρχισεν ἡ πορεία διὰ μέσου τῶν ἀγνώστων καὶ χιονοσκεπῶν ὁρέων τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Περσίας μὲ διεύθυνσιν πρὸς τὸν Εὐξείνιον. Αὐτὴ εἶναι ἡ πολυθρύλητος *Κάθοδος τῶν Μυρίων*. Μὲ τὴν ὁδηγίαν τῶν νέων στρατηγῶν καὶ πρὸ πάντων τοῦ *Ξενοφῶντος* οἱ Μύριοι ἐβάδισαν ἐπὶ τέσσαρας μῆνας μέσα εἰς τὴν ἀγνωστον χώραν πολεμοῦντες πρὸς τὸ δριμύτατον ψῦχος, τὰς κακουχίας καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔφθασαν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 400 π. Χ. εἰς τὴν *Τραπεζοῦντα*. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐσυνέχισαν παραλιακῶς τὴν πορείαν, ἔφθασαν εἰς τὴν Βιθυνίαν καὶ ἐπέρασαν εἰς τὸ Βυζάντιον περίπου 9.000. Ἀπὸ τὴν Θράκην οἱ ἑναπομείναντες 6.000 ὑπὸ τὸν *Ξενοφῶντα* ἐπέστρεψαν ἐκ νέου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἠνώθησαν μὲ τὸν σπαρτιατικὸν στρατὸν τοῦ στρατηγοῦ *Θίβρωνος*, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποβιβασθῆ εἰς τὴν Ἴωνίαν καὶ ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ Τισσαφέρνους.

Τὸ κατόρθωμα τῶν Μυρίων, νὰ διέλθουν μὲ ὀλίγας σχετικῶς ἀπωλείας ἀπὸ αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς Περσικῆς αὐτοκρατορίας, ἀπέδειξεν ὅτι καίτοι ἀκόμη διετῆρει αὕτη τὴν παλαιὰν ἑκτασίαν της, εὕρισκετο εἰς παρακμὴν. Ἐπιστοποίησε προσέτι, τί θὰ ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἂν εὕρισκεν ἰκανὸν ἀρχηγὸν νὰ τὸ ἐνώσῃ, νὰ τὸ ὑποβάλλῃ εἰς πειθαρχίαν καὶ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ θάρρους καὶ αὐτοπεποιθήσιν. Δι' αὐτὸ ἔμεινεν ἀθάνατον τὸ ὄνομα τοῦ *Ξενοφῶντος*, εἰς τὸν ὁποῖον κυρίως ὠφείλετο τὸ θαῦμα τῆς καθόδου τῶν Μυρίων.

Πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Περσῶν. — Ἀπό- βασίς τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. — Ὁ Ἀγησίλαος

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐσκέφθησαν νὰ ἐκμεταλλευθῶν τὴν ἐξασθένειν τοῦ Περσικοῦ κράτους. Δὲν ἐχρειάζετο παρὰ νὰ δοθῇ δι' αὐτὸ ἡ

κατάλληλος εύκαιρία. Καί πράγματι δὲν ἤργησεν αὕτη νὰ παρουσιασθῆ.

Ἐο Ἄρταξέρξης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου, διὰ νὰ ἀνταμείψῃ τὸν Τισσαφέρην, διώρισεν αὐτὸν σατράπην καὶ τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖα ἀνῆκον πρωτύτερα εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Κύρου. Ἐο Τισσαφέρνης ἐσκέφθη τότε νὰ τιμωρήσῃ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας, διότι εἶχον ταχθῆ μετὰ τὸν Κύρον. Οἱ Ἰωνες ἐνόησαν τὰ σχέδια τοῦ πονηροῦ Πέρσου καί, ἐπειδὴ ἤθελον νὰ διατηρήσουν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ νὰ ἐξασφαλισθοῦν ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Πέρσου σατράπου, ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Σπάρτην.

Οἱ Σπαρτιαῖται ὡς ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ προστατεύσουν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ὅπως προηγουμένως οἱ Ἀθηναῖοι. Μετὰ αὐτὸ τὸ πρόσχημα ἐδέχθησαν εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν τῶν ἰωνικῶν πόλεων. Κατ' ἀρχὰς ἔστειλαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν τὸν στρατηγὸν Θίβρωνα μετὰ μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν. Μετὰ αὐτὴν ἠνώθησαν οἱ 6.000 ἀπὸ τοὺς διασωθέντας μυρίους ὑπὸ τὸν Ζενοφῶντα καὶ ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ἐνοπίους. Ἄλλ' ὁ Θίβρων δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμῃ τίποτε ἀξιόλογον. Ἀντιθέτως μετὰ τὴν ἀνικανότητά του προεκάλεσε τὰ παράπονα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξέθεσε τὸ σπαρτιατικὸν γόητρον. Διὰ τοῦτο οἱ Σπαρτιαῖται τὸν ἀντικατέστησαν μετὰ τὸν στρατηγὸν Δερκυλίδαν, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς διπλωματικῆς του εὐστροφίας κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Αἰολίδα.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχε γίνῃ βασιλεὺς εἰς τὴν Σπάρτην ὁ Ἀγησίλαος. Οὗτος ἦτο μὲν μικρόσωμος καὶ χωλὸς εἰς τὸν ἕνα πόδα, ἀλλ' εἶχε μεγάλας ἀρετάς, αἱ ὁποῖα τὸν ἀνέδειξαν ἕνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἦτο ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους, εὐγενὴς, φιλόνομος καὶ εὐπειθὴς εἰς τοὺς ἀρχοντας, στρατηγὸς ἕξοχος καὶ πρὸ πάντων ἀνὴρ μετὰ *πανελλήνια αἰσθήματα*.

Ὅταν ἔφθασαν εἰδήσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐτοιμάζει μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν, προφανῶς ἐναντίον τῆς Σπάρτης, ὁ Ἀγησίλαος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἀσίαν. Τὸ 396 π. Χ. ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἐνίκησε τὸν Τισσαφέρην κατ' ἐπανάληψιν καὶ ἐξητέλισε τὴν δύναμιν τοῦ Ἄρταξέρξου. Ἐο μέγας βασιλεὺς τόσοσὺν πολὺ ἐταράχθη ἀπὸ τὰς ἡττας τοῦ Τισσαφέρους, ὥστε ἐλησμόνησε τὰς μεγάλας εὐεργεσίας τοῦ σατράπου του καὶ διέταξε νὰ τὸν ἀποκεφαλίσουν.

Ὁ διάδοχος τοῦ Τισσαφέρνου Τιθραύστης ἐφάνη πολιτικώτερος. Ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ πολεμήσῃ ἀποτελεσματικῶς τὸν Ἀγησίλαον, συνωμολόγησε μαζί του ἐξάμηνον ἀνακωχὴν. Τὸν ἔπεισε μάλιστα νὰ στραφῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακωχῆς ἐναντίον τοῦ Φαρναβάζου, σατράπου τῆς Φρυγίας. Ἦτο καὶ αὐτὸ δεῖγμα τῆς παραλυσίας καὶ παρακμῆς τοῦ Περσικοῦ κράτους.

Τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῆς ἄλλοτε ἰσχυρᾶς αὐτοκρατορίας εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ Ἀγησίλαος καὶ ἔπλαττε μεγάλα καὶ τολμηρὰ σχέδια. Δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλὰ ὠνειρεύετο νὰ καταλύσῃ ὅλως διόλου τὸ Περσικὸν κράτος. Τὰ σχέδιά του ὁμως ἐναυάγησαν. Ὅ,τι δὲν κατώρθωσαν οἱ Πέρσαι διὰ τῶν ὄπλων, τὸ ἐπέτυχεν ὁ Τιθραύστης διὰ τοῦ χρήματος. Μὲ ἄφθονον χρυσόν, τὸν ὁποῖον ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατώρθωσε νὰ συνενώσῃ τὰς σημαντικώτερας πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

ΟΙ ΝΕΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἀνάκλησις τοῦ Ἀγησιλάου ἐκ τῆς Ἀσίας.— Ὁ Βοιωτικὸς ἢ Κορινθιακὸς πόλεμος

Ὅλιγα ἔτη μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον παρατηρεῖται εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλη μεταβολή. Ἡ ἀγανάκτησις ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἔνεκα τῆς δεσποτικῆς πολιτικῆς της εἶναι γενική. Καὶ αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ σύμμαχοι εἶναι πολὺ δυσηρεστημένοι καὶ στρέφονται ἐναντίον της. Τοιοῦτοτρόπως αἱ ἀντίπαλοι τῆς Σπάρτης, ἑλληνικαὶ πόλεις αὐξάνουν εἰς ἀριθμόν. Ἀλλὰ καὶ αἱ δυνάμεις των, αἱ ὁποῖαι εἶχον φθαρῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, παρουσιάζονται τώρα ἐνισχυμένοι.

Αἱ Ἀθῆναι ἤρχισαν νὰ ἀναλαμβάνουν οἰκονομικῶς μὲ τὸ ἐμπόριον. Τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμά των ἐστερεώθη καὶ οὐδεὶς φόβος ὑπῆρχε πλέον ἀπὸ τοὺς ὀλιγαρχικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐκμηδενισθῆ τελείως. Ἀλλὰ καὶ ὡς πνευματικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος αἱ Ἀθῆναι ἐξηκολούθουν νὰ ἔχουν τὴν παλαιὰν λάμψιν των καὶ νὰ ἀσκοῦν γοητείαν εἰς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Οἱ Κορίνθιοι ἐξ ἄλλου δὲν ὠφελήθησαν τίποτε ἀπὸ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ προεκάλεσαν. Ὅταν μάλιστα εἶδον, ὅτι ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, διὰ νὰ ὑποδουλώθωσιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἐγκατέλειψαν τὴν Σπάρτην καὶ προσεχώρησαν εἰς τοὺς ἐχθρούς της.

Αἱ Θῆβαι εἶχον ἀρχίσει νὰ δημιουργοῦν ἀξιόλογον δύναμιν καὶ δὲν ἠνείχοντο τὰς αὐθαιρεσίας τῆς Σπάρτης. Ἀντὶ τῆς βοήθειας, τὴν ὁποῖαν ἀνέμενον ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας διὰ νὰ συνενώσουν τὰς βοιωτικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, συνήντων περιφρόνησιν καὶ ἀδιαφορίαν.

Τέλος τὸ Ἄργος, τὸ ὁποῖον πάντοτε εἶχεν ἀντιζηλίαν πρὸς τὴν Σπάρτην, ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ τὴν ὑπεροχὴν του μεταξὺ τῶν δευτερευουσῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, μόλις ἔφθασαν τὰ χρήματα τοῦ Τιθραύστου εἰς τὴν Ἑλλάδα, Θηβαῖοι, Κορίνθιοι καὶ Ἀργεῖοι εὐρέθησαν πρόθυμοι νὰ πολεμήσουν κατὰ τῆς Σπάρτης. Μὲ αὐτοὺς ἠνώθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι λόγῳ τῆς παλαιᾶς ἔχθρας των πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐκτὸς τούτου ἤθελον νὰ ἐξυπηρετήσουν τοὺς Θηβαίους, οἱ ὁποῖοι τόσον τοὺς ἐβοήθησαν εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα. Τοιοῦτοτρόπως, ἤρχισε νέος ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ λεγόμενος Βοιωτικὸς ἢ Κορινθιακὸς (395 π. Χ.).

Οἱ Σπαρτιάται πρὸ τοῦ μεγάλου κινδύνου ἠναγκάσθησαν νὰ ἀνακαλέσουν ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον. 395 π. Χ. Καὶ ἔλυπθήθη μὲν οὗτος διότι κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐματαιώνοντο τὰ σχέδιά του, ἀλλ' ἔσπευσε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς πατρίδος του.

Ἡ μάχη τῆς Κορωνείας.— Κατάλυσις τῆς Ναυτικῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης.

Οἱ νέοι ἀγῶνες διεξήχθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Βοιωτίαν μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Θηβαίων. Ὑπὸ τὰ τείχη τῆς μικρᾶς πόλεως Ἀλιάρτου οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν τὸν σπαρτιατικὸν στρατόν. Αὐτὸς ὁ στρατηγὸς Λύσανδρος ἔπεσεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀγησίλαος σπεύδει διὰ ξηρᾶς πρὸς τὸν Ἑλλησποντον, προχωρεῖ εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ

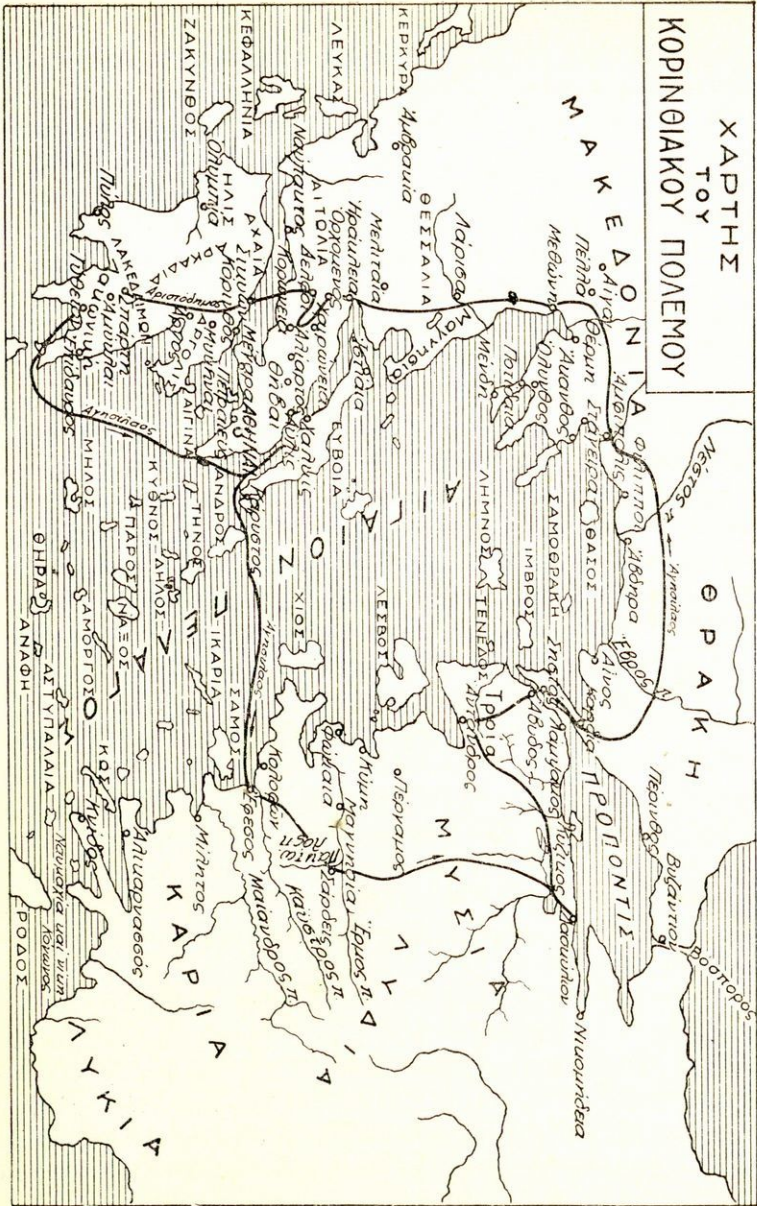
κατέρχεται εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα. Καθ' ὁδὸν συνήντησε τὸν Δερκυλίδαν, ὁ ὁποῖος μετέβαινε εἰς τὸν Ἑλλησποντον. Ὅταν δὲ ὁ Δερκυλίδας ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἀγησίλαον μὲ χαρὰν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης ἔχασαν εἰς τὰς πρώτας συγκρούσεις τῆς Κορινθίας 10.000 μαχητὰς, ὁ φιλέλλην βασιλεὺς εἶπε μὲ ἀναστεναγμὸν: « *Φεῦ, φεῦ, ὦ Ἑλλάς, ἐπεὶ οἱ νῦν τεθηκότες ἱκανοὶ ἦσαν ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους* » (Ξενοφῶντος Ἀγησίλαος). Κατόπιν ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Βοιω-
394 π.Χ. τίαν (τέλος Αὐγούστου τοῦ 394 π.Χ.) μετὰ 30 ἡμέρας, ἀφ' οὗτου ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Πλησίον τῆς Κορωνείας ἐνίκησε τοὺς ἠνωμένους συμμάχους εἰς μάχην φονικωτάτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτραυματίσθη καὶ ὁ ἴδιος.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Κορωνείας, ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν εἰς τὴν Κορινθίαν καὶ περίξ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐπὶ ἕξ ἔτη. Κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν διεκρίθη ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Ἰφικράτης. Οὗτος ἀναδιωργάνωσεν στρατιωτικῶς τὸν ἐκ πελταστῶν μισθοφορικὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων, τοῦ ὁποῖου ἦτο ἀρχηγός. Κατέστησεν αὐτὸν ἐλαφρότερον καὶ περισσότερον εὐκίνητον, ὥστε νὰ ἐξασφαλίσῃ ὑπεροχὴν ἀπέναντι τοῦ δυσκινήτου στρατοῦ τῶν ὀπλιτῶν τῆς Σπάρτης. Πλησίον τῆς Κορίνθου μὲ τοὺς πελταστὰς τοῦ ἐξώντωνσεν ὁ Ἰφικράτης ὀλόκληρον σπαρτιατικὸν τάγμα ἐκ 400 ἀνδρῶν.

Μὲ τὰ γεγονότα αὐτὰ κατὰ ξηρὰν συμπίπτουν ἄλλα κατὰ θάλασσαν. Ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος Κόνων μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς εἶχε καταφύγει, ὅπως εἶπομεν, εἰς τὴν Κύπρον. Ἐκεῖ εὕρισκόμενος ἔπεισε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν διὰ τοῦ σατράπου Φαρναβάζου νὰ τοῦ ἀναθέσῃ τὴν διοίκησιν τοῦ περσικοῦ στόλου. Μὲ αὐτὸν προσέβαλε τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Κνίδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (394 π. Χ.) καὶ τὰς κατέστρεψε. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης κατὰ θάλασσαν κατέλυθη διὰ παντός.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος Κόνων καὶ Φαρναβάζος ἐπλευσαν μὲ ἰσχυρὸν στόλον εἰς τὴν Ἑλλάδα, περιέπλευσαν τὴν Πελοπόννησον, ἐληλάτησαν τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας, κατέλαβον τὰ Κύθηρα καὶ ἦλθον ἔπειτα διὰ τοῦ Σαρωνικοῦ εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἐκεῖ συνέστησαν εἰς τοὺς συμμάχους νὰ ἐπιμείνουν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς χρήματα. Κατόπιν ὁ μὲν Φαρναβάζος ἐπέστρεψεν

ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

εις τὴν Ἀσίαν, ὁ δὲ Κόνων ἐπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μὲ περσικὰ χρήματα ἀνοικοδόμησε τὰ τείχη τῆς πόλεως.

Προσέγγις Σπάρτης καὶ Περσῶν. — Ἀνταλκίδιος Εἰρήνη

Οἱ Σπαρτιάται ἐβλεπον, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντεπεξέλθουν ἐναντίον τόσων ἐχθρῶν, τοὺς ὁποίους μάλιστα ἐβοήθουν χρηματικῶς οἱ σατράπαι τοῦ μεγάλου βασιλέως. Διὰ τοῦτο ἐσκέφθησαν νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τοὺς Πέρσας. Ἡ περίστασις ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων των. Ὁ Ἀρταξέρξης μὲ δυσαρέσκειαν ἐβλεπε τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν προσχώρησιν πολλῶν πόλεων εἰς τὴν συμμαχίαν των. Τὴν ἀνησυχίαν αὐτὴν τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Σπαρτιάται καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν ναύαρχον Ἀ ν τ α λ κίδαν, ὁ ὁποῖος ἐφημίζετο διὰ τὴν πανουργίαν του. Σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς του ἦτο νὰ διαρρήξῃ τὰς φιλικὰς σχέσεις Ἀθηναίων καὶ Περσῶν.

Ὅταν ὁ Ἀνταλκίδας ἦλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν, εὔρε σατράπην τῆς Ἰωνίας τὸν *Τιρίβαζον*, τοῦ ὁποίου δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην. Ὑπεσχέθη εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ Σπάρτη ἦτο πρόθυμος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Τιρίβαζος ἔδωκε χρήματα εἰς τὸν Ἀνταλκίδαν, διὰ νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν σπαρτιατικὸν στόλον. Διὰ νὰ δεῖξῃ μάλιστα καὶ κατ' ἄλλον τρόπον τὰ φιλικὰ του αἰσθήματα, συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν Κόνωνα, ὁ ὁποῖος ὁμως κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ἐν τούτοις ὁ μέγας βασιλεὺς ἐδίσταζεν ἀκόμη νὰ δεχθῇ τὰς προτάσεις τῆς Σπάρτης.

Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει μὲ σοβαρὰς ἐπιτυχίας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Ἑλλησποντον καὶ τὴν Προποντίδα. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀνταλκίδας καὶ ὁ Τιρίβαζος μετέβησαν εἰς τὰ Σοῦσα, διὰ νὰ πείσουν τὸν Ἀρταξέρξην νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν πόλεμον. Ἐκεῖ χάρις εἰς τὰς ἐπιμόνους ἐνεργείας τοῦ Τιριβάζου ἐπέτυχεν ὁ Ἀνταλκίδας νὰ ἐκδώσῃ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐξευτελιστικὴν διὰ τοὺς Ἕλληνας διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπέβαλε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ εἰρήνη

387 π. Χ.

αὕτη ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀνταλκίδου, ὁ ὁποῖος τὴν διεπραγματεύθη, ὠνομάσθη Ἀ ν τ α λ κίδειος εἰρήνη.

Ἀπὸ τὰ Σοῦσα ὁ Ἀνταλκίδας καὶ ὁ Τιρίβαζος ἐπέστρεψαν εἰς

τά παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ τὸ ἐπίσημον κείμενον τῆς εἰρήνης. Ὁ Ζενοφῶν διέσωσε τοὺς ὄρους της εἰς τὰ Ἑλληνικά του. Ἴδου αὐτοί: « Ἀρταξέρξης, βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἑαυτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομενὰς καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας ἐλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονόμους ἀφεῖναι, πλὴν Δήμου καὶ Ἰμβρου καὶ Σκύρου, ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον εἶναι Ἀθηναίων. Ὅποτεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχονται, τούτοις πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βουλομένων καὶ πεζῇ καὶ κατὰ θάλατταν καὶ ναυσὶ καὶ χρήμασι ».

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐλληνικῶν πόλεων, οἱ ὅποιοι ἐστάλησαν εἰς Ἰωνίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶν τοὺς βαρεῖς ὄρους τῆς Περσικῆς συνθήκης. Μὲ αὐτὴν ὑπεχρεώθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ ὑπακούουν εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁ ὅποιος ἐλάμβανε τὸ δικαίωμα νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ κανονίζῃ ὡς ἀνώτατος ἄρχων τὰς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων διαφοράς.

Ποία ἦτο ἡ ἐντύπωσις τῶν φρονίμων Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ ἀτιμωτικὸν ἔγγραφον, μᾶς λέγει ὁ ρήτωρ Ἰσοκράτης: « Ἄλλοτε, λέγει ἡμεῖς περιωρίζαμεν τὰ ὅρια τοῦ κράτους τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ ἐκανονίζαμεν τὸ ποσοστὸν τοῦ φόρου, τὸν ὅποιον ἔπρεπε νὰ καταβάλλον μερικαὶ πόλεις ἐκ τῶν ὑπηκόων του, καὶ τοῦ ἐθέταμεν φραγμοὺς εἰς τὸν ἐλεύθερον διάπλουν τῶν θαλασσῶν. Σήμερον ἀντιθέτως ἐκεῖνος κανονίζει τὴν ἐλληνικὴν πολιτικὴν κατάστασιν καὶ αὐτὸς ὑπαγορεύει εἰς τὸν καθένα τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ μόνον ποὺ δὲν διορίζει καὶ σαυτοῦ εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Διότι, ἂν ἐξαιρέσωμεν αὐτό, ποῖος ἄλλος ἐξουτελισμὸς ὑπολείπεται; Μήπως δὲν διευθύνει ἐκεῖνος τὴν πολιτικὴν κατάστασιν; Δὲν κάμνομεν δλόκληρον ταξίδι οἱ Ἕλληνες προκειμένου νὰ κατηγορήσωμεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ὡσὰν νὰ ἦτο κυρίαρχός μας; Δὲν τὸν προσφωνοῦμεν μὲ τὸν τίτλον τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὡσὰν νὰ εἴμεθα αἰχμάλωτοί του; Ὅταν πολεμοῦμεν ἀναμεταξύ μας, δὲν στηρίζομεν τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὴν συνδρομὴν ἐκείνου, ποὺ μὲ ὅλην του τὴν εὐχαρίστησιν θὰ ἐξόντωνεν, ἂν ἦτο δυνατόν, ὅλους τοὺς Ἕλληνας; Λοιπὸν ἀφοῦ λάβον ὅλα αὐτὰ ὑπ' ὄψιν των οἱ Ἕλληνες, ἐπιβάλλεται νὰ αἰσθανθοῦν ἀγανάκτησιν διὰ τὸ σημερινὸν κατάντημα καὶ νὰ ἀποδώσουν μομφὴν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, διότι, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἐκήρυξαν τὸν (Πελοποννησιακὸν) πόλεμον μὲ ἀντικειμενικὸν δῆθεν σκοπὸν

τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὰ τελευταῖα παρέδωκαν τοὺς περισσοτέρους εἰς τοὺς βαρβάρους » (Ἴσοκράτους Παναηγυρικός).

Ἄλλ' ἢ κατακραυγὴ κατὰ τῆς συνθήκης δὲν ἐσταμάτησε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι διέλυσαν τὴν νέαν συμμαχίαν, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχον ἰδρύσει, καὶ οἱ Θηβαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθοῦν τῆς ἡγεμονίας των ἐπὶ τῶν ἄλλων βοιωτικῶν πόλεων. Μόνον ἡ Σπάρτη μὲ τὴν συμμαχίαν τῆς ἔμενε πλέον κυρίαρχος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς αὐτὴν ἀνέθεσεν ὁ Ἄρταξέρης νὰ ἐπιβλέπῃ διὰ τὴν αὐστηρὰν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης. Μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Περσῶν οἱ Σπαρτιᾶται μετεβλήθησαν εἰς τυράννους τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Εἰς ἄλλας πόλεις ἐπέβαλλον ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις, ἄλλας ἠνάγκαζον διὰ τῆς βίας νὰ γίνουσι σύμμαχοί των ἐνῶ τοὺς κατοίκους τῆς Μαντινείας ὑπεχρεώσαν νὰ χωρισθοῦν εἰς τέσσαρας κώμας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΑΔΜΕΙΑΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ

Οἱ Θηβαῖοι κατὰ τὸν Πελοποννησιακόν, καὶ ἰδίως κατὰ τὸν Βοιωτικὸν πόλεμον, ἐπέδειξαν ἀξιόλογα προτερήματα : θάρρος, τόλμην καὶ γενναιότητα. Αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ ἐφάνησαν ἀκόμη καθαρώτερα, ὅταν οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ παράβασιν τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης κατέλαβον τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν Καδμείαν.

Ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Φοιβίδας κατὰ τὸ ἔτος 382 π.Χ. ἐστάλη μὲ στρατὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐναντίον τῆς Ὀλύνθου, πόλεως τῆς Χαλκιδικῆς. Οἱ Σπαρτιᾶται εὐρίσκοντο εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Ὀλυνθίους, διότι οὗτοι εἶχον σχηματίσει ὁμοσποδίαν μὲ τὰς γειτονικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν των. Τοῦτο ὅμως ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὰς διατάξεις τῆς εἰρήνης καὶ τὰ συμφέροντα τῶν Σπαρτιατῶν. Ὅταν ὁ Φοιβίδας διέβαινεν ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, ἐστάθμευσε πλησίον τῶν Θηβῶν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ὀλιγαρχικῶν εἰς τὰς Θήβας Λεοντιάδης ἦλθεν εἰς συνάντησίν του καὶ προέτεινεν εἰς αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως Καδμείαν. Ὁ Φοιβίδας, ἄνθρωπος φιλόδοξος, ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Ἀ- **382 π. Χ.** μέσως εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν ἐγκατέστησε σπαρτιατικὴν φρουράν, τὴν δὲ διοίκησιν τῆς πόλεως παρέδωκεν εἰς τὸν Λεοντιάδην. Συγχρόνως συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν ἀρχηγὸν τῶν δημοκρατικῶν Ἴσμηνίαν. Οἱ Θηβαῖοι δημοκρατικοὶ κατέφυγον

εις τὰς Ἀθήνας, ὅπου εὗρον πρόθυμον φιλοξενίαν, ὅπως πρὸ εἴκοσι δούετων οἱ Ἀθηναῖοι ἐξόριστοι εἰς τὰς Θήβας.

Ἡ καταπάτησις τῆς εἰρήνης ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας προεκάλεσε γενικὴν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο ἡ Σπάρτη προσεποιήθη, ὅτι ἀπεδοκίμαζε τὸ πραξικόπημα τοῦ Φοιβίδου καὶ τὸν ἐτιμώρησεν, ἀλλὰ δὲν ἀπέδωκε τὴν Καδμείαν. Ἐπὶ πλέον παρέπεμψε τὸν Ἰσμνίαν εἰς σπαρτιατικὸν δικαστήριον, τὸ ὁποῖον κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον.

2. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Οἱ Θηβαῖοι δημοκρατικοί, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας, κατῴρθωσαν νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν πατρίδα των τρία ἔτη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Καδμείας. Μεταξὺ τῶν πατριωτῶν τούτων ἦτο καὶ ὁ Πελοπίδας, νέος μὲ θερμὴν φιλοπατρίαν καὶ ἐξαιρετικὴν γενναιότητα.

Ὁ Πελοπίδας καὶ ἄλλοι ἐξόριστοι Θηβαῖοι συνενόηθησαν μυστικῶς μὲ ὁμόφρονας εἰς τὰς Θήβας, εἰσῆλθον κρυφίως ἐν-
379 π.Χ. τὸς τῆς πόλεως καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἀρχηγούς τῶν ὀλιγαρχικῶν. Κατόπιν ἐστράφησαν κατὰ τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς καὶ τὴν ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Καδμείαν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἐπαναστάται ἔγιναν κύριοι τῆς καταστάσεως καὶ ἐπανέφερον εἰς τὴν πόλιν τὴν δημοκρατίαν.

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐξεστράτευσαν ἐπανειλημμένως κατὰ τῶν Θηβῶν χωρὶς νὰ κατορθώσουν τίποτε ἀξιόλογον. Τὸ φρόνημα τῶν Θηβαίων εἶχε τώρα ἀναπτρωθῆ καὶ ἡ δύναμις των ἐντὸς τῆς Βοιωτίας ἐνισχύθη σημαντικῶς.

3. ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Πελοπίδου εἰς τὰς Θήβας καὶ ἡ ταπεινὴ τῆς Σπάρτης ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐσεκφῆθησαν λοιπὸν νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἀνασύστασιν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, ἡ ὁποία εἶχε διαλυθῆ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Αἱ περιστάσεις ἦσαν τώρα εὐνοϊκώτεροι. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἤθελον νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῆς Σπάρτης καὶ ὡς μέσον δι' αὐτὸ ἐθεώρουν τὴν συμμαχίαν των μὲ τοὺς Ἀθηναίους ἐν-

τὸς τῶν διατάξεων τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης. Οὕτω τὸ Βυζάντιον, ἢ Τένεδος, ἢ Λέσβος, ἢ Χίος, ἢ Ρόδος, ἢ Εὐβοία ἔγι- **378 π.Χ.**
ναν μέλη τῆς συμμαχίας. Ὡς σκοπὸς τῆς ὠρίσθη ἡ προ-
στασία τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἀπὸ σπαρτιατικὴν ἀπόπειραν πρὸς
ἡγεμονίαν.

Ἄλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως τῆς δευτέρας συμμαχίας δια-
φέρει ἀπὸ τὸν παλαιόν. Τὴν νέαν συμμαχίαν διοικεῖ συνέδριον ἀντι-
προσώπων ὄλων τῶν συμμάχων, τὸ ὅποιον ἐδρεύει εἰς τὰς Ἀθή-
νας. Αἱ συμμαχικαὶ πόλεις διατηροῦν πλήρη τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν
αὐτονομίαν των, δὲν πληρώνουν φόρους καὶ ἔχουν ἴσην ψῆφον μὲ
τοὺς Ἀθηναίους.

Ἡ νέα ἀθηναϊκὴ συμμαχία ἀπετέλεσε τὸ σπουδαιότερον πρόσ-
κομμα εἰς τὰς ἐπιδιώξεις τῆς Σπάρτης διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς ἐπὶ
τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὴ ἐπίσης ἔδωκε τὴν πρώτην ἀποτελεσματικὴν ἐνί-
σχυσιν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Θηβαίων ἐναντίον τῆς Σπάρτης, μέχρις
οἷτου ἔγιναν οὗτοι ἱκανοὶ νὰ τὸν διεξαγάγουν μόνοι.

4. Η ΠΑΛΗ ΜΕΤΑΞΥ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΘΗΒΩΝ

Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας

Ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ὁ πατριωτισμὸς δύο ἀνδρῶν, τοῦ Πελ-
οπίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ἔφερον τὰς Θήβας εἰς τὴν
πρωτεύουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατέλαβον κατὰ τοὺς χρόνους τού-
τους μεταξύ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ὁ Πελοπίδας κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆ καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν
τῶν Θηβῶν καὶ ἔλαβε λαμπρὰν ἀνατροφὴν. Μονοτότι πλούσιος,
ἔζη ἀπλοῦστατον βίον. Ἠγάπα τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ τὴν
σκληραγωγίαν. Τὸν διέκρινε φλογερὰ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, διὰ
τὴν ὁποίαν διέθεσε τὸν πλοῦτον του καὶ ὅ,τι πολυτιμότερον εἶχε, τὴν
ζωὴν του. Ὁ Πελοπίδας εἶναι ὁ ὀργανωτὴς τοῦ περιφήμου *ιεροῦ λό-
χου* τῶν Θηβῶν. Τὸ σῶμα τοῦτο ἀπετελεῖτο ἀπὸ 300 ἐκλεκτοὺς νέους,
οἱ ὅποιοι συνεδέοντο μεταξύ των μὲ στενωτάτην φιλίαν καὶ ἦσαν
ἄφωσιωμένοι ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον μέχρι θανάτου. Τὴν φιλίαν των ἐπε-
σφράγιζον μὲ ὄρκον εἰς τὸ ἐν Θήβαις ἱερὸν τοῦ μυθικοῦ ἥρωος Ἴο-
λάου, φίλου τοῦ Ἡρακλέους. Ἐξ αὐτοῦ ὁ λόχος ἔλαβε τὸ ὄνομα ἱε-
ρός. Ὁ Πελοπίδας μὲ τὸν ἱερὸν λόχον πρῶτος ἐνίκησε τοὺς Σπαρτιά-

τας και τοιουτοτρόπως ενίσχυσε τὸ θάρρος και τὸ φρόνημα τῶν συμπατριωτῶν του.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ ἀλλὰ πτωχὴν οἰκογένειαν. Ἡ πενία ἐν τούτοις δὲν τὸν ἐστενοχῶρει, διότι ἔζη βίον λιτόν. Ἦσκειτο μὲ τοὺς ἄλλους νέους εἰς τὰ γυμνάσια και τὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀλλ' ἐφρόντιζε πολὺ και διὰ τὴν πνευματικὴν του ἀνάπτυξιν. Διὰ τοῦτο ἠκροάσθη τοὺς σοφωτέρους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς του και ἀπέκτησε σπουδαίαν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν. Καίτοι εὐφραδέστατος ρήτωρ, ἐν τούτοις ἀπεστρέφετο τοὺς ἐπιδεικτικούς λόγους και ἦτο ὀλιγόλογος μέχρις ὑπερβολῆς. Πρὸ πάντων ὁμως ὁ Ἐπαμεινώνδας ἦτο ἐξαιρετικὴ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα. Αὐτὸς ἐφήρμοσεν εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην νέα σχέδια, μὲ τὰ ὁποῖα κατάρθωσε νὰ συντριψῇ τὸν μοναδικὸν διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους στρατὸν τῆς Σπάρτης.

Ἡ φιλία μεταξὺ τοῦ Πελοπίδου και τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἔμεινε παραδειγματικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ Πλούταρχος ὁμιλεῖ μὲ θαυμασμόν δι' αὐτὴν και τὴν θεωρεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐξαιρετικῆς ἀρετῆς των: *«Ἡ αἰτία, λέγει, τῆς φιλίας τῶν δύο Θηβαίων ἦτο ἡ ἀρετὴ των. Χάρις εἰς αὐτὴν δὲν ἐπεδίωκον μὲ τὰ ἔργα των δόξαν ἢ πλοῦτον, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὸν φοβερὸν φθόνον, τὸ αἴτιον τοῦ καταστρεπτικοῦ ἀλληλοφαγώματος. Καὶ οἱ δύο εἶχον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸν εὐγενέστατον ζῆλον νὰ ἴδουν τὴν πατρίδα των λαμπροτάτην και ἰσχυροτάτην.»*

Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σπάρτην

Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰς ἐπιχειρήσεις των κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῆς Σπάρτης προσέφεραν ἀξιολόγους ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Θηβαίους. Ἔδωκαν καιρὸν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐνώσουν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν των τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας και νὰ αὐξήσουν τὴν δύναμίν των. Ἀλλ' ἡ παράτασις τοῦ πολέμου δὲν συνέφερε πλέον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἔβλεπον ὅτι, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐφθειρόντο, οἱ Θηβαῖοι ἀντιθέτως ἐγίνοντο καθημερινῶς ἰσχυρότεροι. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἐνήργησαν νὰ συγκαληθῇ εἰς τὴν Σπάρτην συνέδριον τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ συζητήσῃ τὴν σύναψιν εἰρήνης μεταξὺ ὄλων τῶν ἐμπολέμων.

Τὸ συνέδριον συνῆλθε και ὡς πρῶτον ὄρον διὰ τὴν εἰρήνευσιν ἐδέχθη νὰ γίνουν ὅλαι αἱ πόλεις αὐτόνομοι. Ἀλλ' ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Θηβαίων Ἐπαμεινώνδας ἠρνήθη νὰ ὑπογράψῃ, διότι ὁ ὄρος

αὐτὸς τῆς συνθήκης κατέλυε τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Καὶ ἡ μὲν εἰρήνη συνωμολογήθη μεταξύ τῶν ἄλλων πόλεων, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο μὲ στρατὸν εἰς τὴν Φωκίδα, διετάχθη νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς Θηβαίους τὴν εἰρήνην διὰ τῶν ὄπλων.

Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων

Ἡ εἰσβολὴ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν κατετρόμαξε τοὺς Θηβαίους. Ἄλλ' ἡ ἄμυνα τῆς χώρας εὐρίσκετο τῶρα εἰς ἰσχυρὰς καὶ ἀτρομήτους χεῖρας. Ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔδωκαν θάρρος εἰς τοὺς συμπολίτας των καὶ ἐνίσχυσαν τὸ ἠθικόν των.

Οἱ δύο στρατοὶ συνητητήθησαν εἰς τὰ Λεῦκτρα, μικρὰν πόλιν τῆς Βοιωτίας. Εἰς τὴν μάχην, ἡ ὁποία ἔγινεν, ἐκεῖ, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀπέδειξε τὰ μεγάλα στρατιωτικὰ προτερήματά του.

Ἐφήρμοσε νέον τρόπον παρατάξεως, ἰδικῆς του ἐμπνεύσεως, τὴν λεγομένην **λοξὴν φάλαγγα**. Παρέταξε δηλαδή εἰς μέγα βάθος καὶ ἐνίσχυσε πολὺ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ στρατεύματος του, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ἦτο ἡ δεξιὰ τῶν Σπαρτιατῶν μὲ τὸν Κλεόμβροτον καὶ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας του. Μὲ τὴν πτέρυγα αὐτὴν ὁ Ἐπαμεινώνδας θὰ ἔκαμνε τὴν ἐπίθεσιν. Θὰ ἐπέπιπτε κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς παρατάξεως τῶν Σπαρτιατῶν, θὰ εἰσέδυνε εἰς αὐτὸ ὡς σφῆν καὶ θὰ ἐπέφερε τὴν διάσπασίν του. Κατόπιν θὰ ἔκαμνε στροφὴν καὶ θὰ προσέβαλλεν ἐκ τῶν πλαγίων τὸ ἄλλο τμήμα τῆς φάλαγγος τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ κέντρον καὶ ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῆς παρατάξεώς του, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀσθενέστερα, εἶχον ἄλλην ἀποστολήν. Παρατεταγμένα ὅπως ἦσαν ὄχι ἐπ' εὐθείας γραμμῆς, ἀλλὰ μὲ λοξὴν διεύθυνσιν πρὸς τὰ ὀπίσω, προωρίζοντο νὰ ἀποκρούσουν τὴν ἐπίθεσιν τοῦ κέντρου καὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἀντιθέτως ἠκολούθησαν τὸ παλαιὸν σύστημα εἰς τὴν παράταξίν των. Εἰς ὀλόκληρον τὸ μέτωπόν των παρετάχθησαν εἰς βάθος 12 ἀνδρῶν.

Τὸ εὐφυὲς σχέδιον τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐπέτυχε καθ' ὀλοκληρίαν. Ἡ νίκη του ὑπῆρξε περίλαμπρος. Εἰς αὐτὴν συνετέλεσε πολὺ καὶ ὁ Πελοπίδας μὲ τὸν ἱερὸν λόχον, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ἐπολέμησε γενναϊότατα. Ἡ καταστροφὴ τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο

πρωτοφανής. Κατά την μάχην αὐτὴν ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος, 400 γνήσιοι Σπαρτιαῖται καὶ πολλοὶ ἄλλοι Λακεδαιμόνιοι.

Ἡ ἀπροσδόκητος ἦττα τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ ὅποιοι μάλιστα παρέταξαν εἰς τὰ Λεῦκτρα μεγαλυτέραν δύναμιν ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους των, εἶχε βαρύτατον ἀντίκτυπον εἰς τὴν σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἰ συμμαχοὶ πόλεις τῆς Πελοποννήσου ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς συμμαχίας, ἐνῶ οἱ εἰλωτες καὶ οἱ περίοικοι ἐκινήθησαν εἰς ἐπανάστασιν. Καὶ ὅμως ἡ μεγάλη ἐκείνη συμφορὰ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ θαυμασθῇ τὸ ψυχικὸν σθένος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἡ πειθαρχία των εἰς τὸν νόμον καὶ τοὺς ἄρχοντας. Ἴδου τί μᾶς διηγεῖται ὁ Ξενοφῶν : *«Ὁ ἀγγελιαφόρος, ὁ ὁποῖος ἐστάλη εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ ἀναγγεῖλῃ τὴν συμφορὰν, ἔφθασε τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τῶν γυμνοπαιδιῶν, ὅταν ὁ ἀνδρικός χορὸς ἦτο ἀκόμῃ μέσα εἰς τὸ θέατρον. Καὶ οἱ ἔφοροι, ἅμα ἤζουσαν τὴν καταστροφὴν, ἐλποῦντο μὲν, ὡς ἦτο φυσικόν ἐν τούτοις, δὲν διέταξαν τὸν χορὸν νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ θέατρον, ἀλλὰ τὸν ἄφησαν νὰ συνεχίσῃ τὰς χορευτικὰς ἐπιδείξεις. Καὶ τὰ μὲν ὀνόματα τῶν νεκρῶν ἀνεκοινώθησαν εἰς τοὺς συγγενεῖς των· παρήγγειλαν ὅμως εἰς τὰς γυναῖκας νὰ μὴ φωνάζουν, ἀλλὰ νὰ ὑπομείνουν τὴν συμφορὰν σιωπηλῶς. Καὶ τὴν ἐπομένην ἀντίκρουζε κανεὶς τὸ ἐξῆς παράδοξον θέαμα: Ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων οἱ συγγενεῖς εἶχον πέσει εἰς τὴν μάχην, περιεφέροντο εἰς τὴν ἀγορὰν ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια ὄλων εὐθυμοὶ καὶ φαιδρόι· ἀπὸ ἐκείνους, ἀντιθέτως, εἰς τοὺς ὁποίους ἔφθασεν ἡ εἶδησις, ὅτι ζοῦν οἱ συγγενεῖς, πολλὸ ὀλίγους ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ συναντήσῃ καὶ αὐτοὺς νὰ γυρίζουν μὲ σκεθροπὰ πρόσωπα».* (Ξενοφῶντος Ἑλληνικά).

Ἐκστρατεία τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον

Μετὰ τὴν μάχην τῶν Λεῦκτρων εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐδημιουργήθη εὐνοϊκὴ κατάστασις διὰ τοὺς Θηβαίους. Αἱ ἀρκαδικαὶ πόλεις ἠνώθησαν εἰς ὁμοσπονδίαν, ἡ ὁποία εἰσῆλθεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβῶν. Ἀργεῖοι καὶ Ἠλεῖοι ἐπίσης ἤρχισαν νὰ κινοῦνται ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

Ἡ εὐκαιρία διὰ τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἦτο μοναδική. Τὸν χειμῶνα τοῦ 370 π.Χ. κατὰ πρόσκλησιν τῶν συμμάχων κατήλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ στρατόν. Ἀμέσως ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης, Ἀρ-

κάδες, Ἄργεῖοι, Ἡλεῖοι ἠνώθησαν μαζί του. Κατ' ἀπαιτήσιν των, ὁ Θηβαῖος στρατηγὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν προθύρων τῆς ἀτειχίστου Σπάρτης. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς δωρικῆς κατακτήσεως ἐχθρικός πούς δὲν εἶχε πατήσει εἰς τὴν Λακωνικὴν. Περίφοβοι αἱ γυναῖκες τῆς Σπάρτης ἤρχισαν νὰ θρηνοῦν γοερῶς, ὅταν ἀντελήφθησαν, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐπλησίαζε. Καὶ ὁμως ἄλλοτε ἐκαυχῶντο, ὅτι οὐδέποτε εἶδον καπνὸν νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον !

Ἐν τούτοις ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην, διότι τὴν ὑπερήσπιζεν ὁ γηραιὸς Ἀγησίλαος. Ἐπροχώρησεν ὁμως πρὸς νότον μέχρι τοῦ Γυθείου, ἐληλάτησεν τὴν χώραν, ἔκαυσε τοὺς ναυστάθμους τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἐπέστρεψεν ἔπειτα εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀρκαδίας. Τότε ἵδρυσεν πλησίον τῶν συνόρων τῆς Λακωνικῆς τὴν Μεγάλην πόλιν (Μεγαλόπολιν), τὴν ὁποῖαν ὠχύρωσε καὶ κατέστησε κοινὴν μητρόπολιν τῶν Ἀρκάδων. Εἰς αὐτὴν συνήρχοντο ἀντιπρόσωποι τῶν ἀρκαδικῶν πόλεων καὶ συνεσκέπτοντο διὰ τὰ συμφέροντά των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐστερέωσε τὴν ἀρκαδικὴν ὁμοσπονδίαν, τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων, ὅπως ἐλέγετο.

Ἡ εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον εἶχε καὶ ἄλλας σοβαρὰς συνεπείας διὰ τὴν Σπάρτην. Ἡ Μεσσηνία ἀπληθευρῶθη ἀπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγὸν καὶ ἀπετέλεσεν ἀνεξάρτητον κράτος. Ἡ πόλις Μεσσηνίη, ἣ ὁποία ἐκτίσθη τότε πλησίον τῆς παλαιᾶς ἀκροπόλεως τῆς Ἰθώμης, ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ νέου μεσσηνιακοῦ κράτους.

Ἀφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Θηβαῖος στρατηλάτης ἐξηυτέλισε τὴν Σπάρτην καὶ τὴν περιώρισεν εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἐπέστρεψε θριαμβευτὴς εἰς τὰς Θήβας.

Τὸ κράτος τῶν Θηβῶν

Ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἀνεπαύθη ἐπὶ τῶν ἐπιτυχιῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ἕως τότε. Ὑνειρεύετο νὰ κάμῃ τὰς Θήβας τὴν πρώτην δύναμιν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 369 π.Χ. ἐστράφη πρὸς βορρᾶν. Κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Θεσσαλικοῦ λαοῦ ἔστειλε τὸν Πελοπίδαν μετὰ στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Πελοπίδας ἐπέτυχεν εἰς τὴν ἀπο-

στολήν του. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας προσετέθη εἰς τὴν δύναμιν τῶν Θηβῶν. Ὀλίγαι μόνον πόλεις παρέμειναν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου.

Ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν ὁ Πελοπίδας ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν κατέστησε σύμμαχον τῶν Θηβῶν. Διὰ τὴν ἐξασφάλισιν μάλιστα τὴν συμμαχίαν, ἔλαβε 30 ὁμήρους ἀπὸ τὰς ἐπισημοτέρας οἰκογενεῖας τῆς μακεδονικῆς κοινωνίας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ νεαρὸς Φίλιππος, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀμύντου Γ' καὶ κατόπιν ἐνδοξος βασιλεὺς.

Ἡ ραγδαία αὔξησις τῆς δυνάμεως τῶν Θηβῶν ἀνησύχησε τοὺς Ἀθηναίους. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐλησμόνησαν τὰς παλαιὰς διαφορὰς πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ συνῆψαν μὲ αὐτὴν συμμαχίαν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἠμπόδισε τὸν Ἐπαμεινώνδαν νὰ εἰσβάλῃ ἐκ νέου εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ καταστήσῃ συμμάχους τῶν Θηβῶν τὴν Σικυῶνα καὶ τὴν Ἀχαΐαν. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν ἐξετείνεται εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Αἱ περισσότεραι χῶραι μεταξὺ Θερμοπυλῶν καὶ Ἰσθμοῦ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Μακεδονία ἦσαν κατ' οὐσίαν ὑπήκοοι τῶν Θηβῶν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Θηβαῖοι δὲν ἀπέφυγον τὰ σφάλματα τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν. Δὲν ἐστήριξαν τὴν ἡγεμονίαν των εἰς τὴν ἰσοπολίτειαν καὶ τὴν ἰσοτιμίαν μεταξὺ τῶν συμμαχικῶν πόλεων, ἀλλ' εἰς τὴν βίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν ὁποίων διετήρουν πικρὰν ἀνάμνησιν οἱ Ἕλληνες. Διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Θηβαῖοι, δὲν ἐδίστασαν νὰ προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Περσῶν, ὅπως ἔκαμαν, ἄλλοτε οἱ Σπαρτιαῖται. Ὁ Πελοπίδας τὸ 367 π.Χ. μετέβη εἰς τὰ Σοῦσα καὶ ἐνήργησε διὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ μεγάλου βασιλέως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πράγματι ὁ πέρσης βασιλεὺς ἐξέδωκε διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίζετο ἡ αὐτονομία τῆς Μεσσηνίας, οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀφῶπλίσουν τὸν στόλον των καὶ οἱ Θηβαῖοι ἀνεκηρύσσοντο ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος. Ἐπανελήφθη δηλαδὴ πρὸς ὠφέλειαν τῶν Θηβῶν, ὅτι ἔγινε πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν μὲ τὸν Ἀνταλκίδαν πρὸς ὄφελος τῆς Σπάρτης.

Ἡ ἐνέργεια ὁμῶς αὐτῆ τῶν Θηβαίων προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν τὴν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν διέταξεν ὁ μέγας βασιλεὺς. Ὁ τύραννος τῶν Φερῶν Ἀλέξαν-

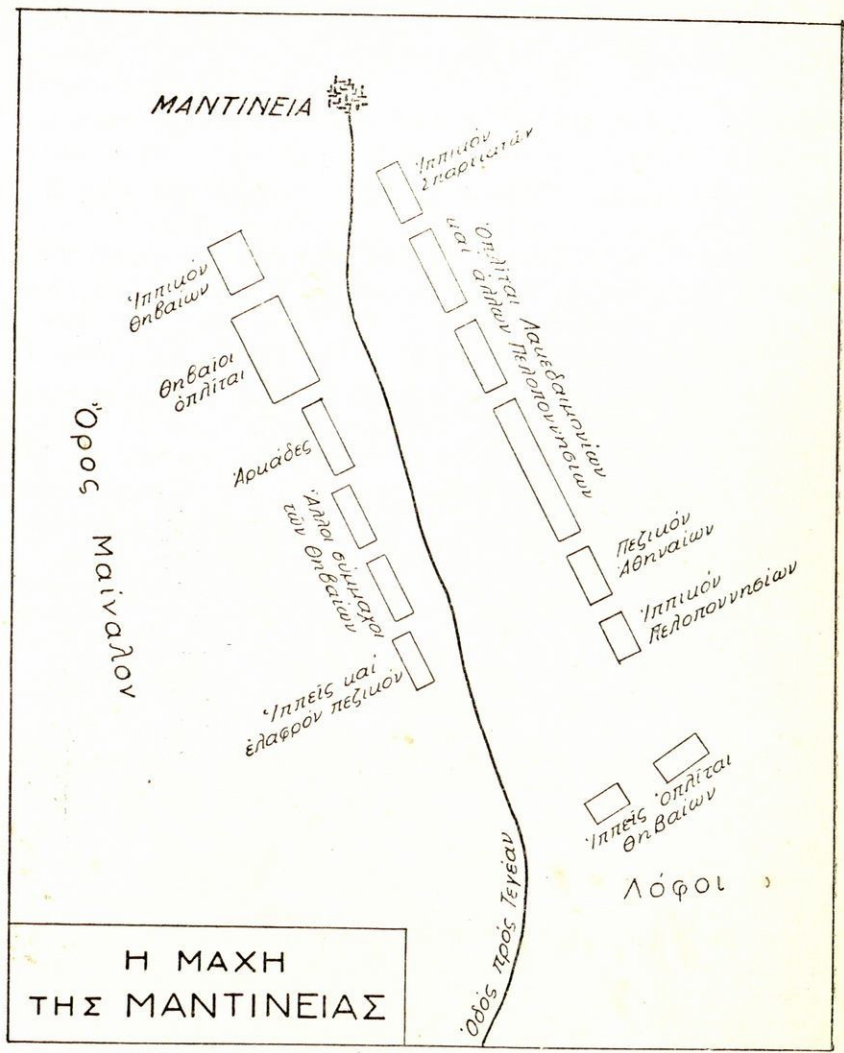
δρος με τήν ύποστήριξιν τῶν Ἀθηναίων ὑπέταξε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Πελοπίδας ἔσπευσε με στρατὸν ἐναντίοντου καὶ τὸν ἐνίκησεν, ἀλλ' ἐφονεύθη. Οἱ Θηβαῖοι καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατεσκευάσαν στόλον, διὰ νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Ὅλα τὰ σημεῖα ἐδείκνουν, ὅτι ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν παρουσίαζε συμπτώματα καταρρεύσεως.

Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας. — Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου

Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον ἤρχισε νὰ λαμβάνη δυσάρεστον τροπὴν διὰ τοὺς Θηβαίους. Ἡ Ἀρκαδία ἰδίως ἦτο ἀνάστατος. Αἱ βόρειαι ἄρκαδικαὶ πόλεις με τὴν ὑποκίνησιν τῶν Μαντινέων εἶχον συμμαχήσει με τοὺς Σπαρτιάτας, εἰς τοὺς ὁποίους προσεχώρησαν καὶ οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Ἥλεῖοι. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠναγκάσθη διὰ τετάρτην φορὰν νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ δώσῃ θάρρος εἰς τοὺς ἀπομειναντας συμμάχους τῶν Θηβῶν καὶ νὰ συντρίψῃ τοὺς ἀντιπάλους. Με πολυἀριθμον στρατὸν διέβη τὸν Ἴσθμόν, κατῆλθε πρὸς νότον καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Τεγέαν τῆς Ἀρκαδίας. Ἐκεῖ ἦλθον καὶ ἠνώθησαν με τὸν στρατὸν τοῦ οἱ νότιοι Ἀρκάδες, οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι. Οἱ ἀντίπαλοί του Σπαρτιάται, Ἀθηναῖοι, Μαντινεῖς, Ἀχαιοί, Ἥλεῖοι καὶ βόρειοι Ἀρκάδες συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Μαντινείαν.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι παρήρχετο ἀσκόπως ὁ χρόνος, συνέλαβε τὸ παράτολμον σχέδιον νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην. Με καταπληκτικὴν αἰφνιδιαστικὴν ἐνέργειαν εὐρέθη πρὸ αὐτῆς, ἐνῶς ἦτο ἔρημος ἀπὸ ὑπερασπιστάς. Ἐγκαιρος ἐν τούτοις ἔλιγμος τῶν σπαρτιατικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν γηραιὸν Ἀγησίλαον καὶ τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ Ἀρχίδαμον ἔσωσε τὴν ἀτείχιστον πόλιν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ νὰ συνάψῃ τὴν μάχην τῆς *Μαντινείας* (362 π.Χ.).

Ὁ Ἐπαμεινώνδας παρέταξε τὰς δυνάμεις του, ὅπως καὶ εἰς τὰ Λεῦκτρα. Με ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν διέσπασεν ὁ στρατὸς του καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν ὅλην τὴν ἐχθρικὴν παράταξιν. Κατὰ τὴν κρίσιμον ὁμως στιγμὴν τῆς μάχης καὶ ἐνῶς ἡ νίκη ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν Θηβαίων,

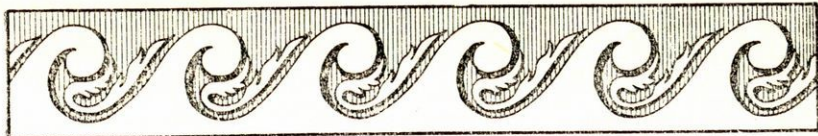

Η ΜΑΧΗ
ΤΗΣ ΜΑΝΤΙΝΕΙΑΣ

ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐφονεύθη. Ἡ νίκη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔμεινεν ἀμφίβολος καὶ τὴν διεξεδίκουν καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι στρα- 362 π. X. τοί. Τὸ γεγονός εἶναι, ὅτι ἡ μάχη τῆς Μαντινείας ἔθεσε τέρμα εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰ πρῶτεία καὶ ἐδημιούργησε σύγχυσιν καὶ ἀβεβαιότητα.

Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχε συστήσει εἰς τοὺς ἐπιζῶντας Θηβαίους ἀξιωματικούς νὰ κλείσουν εἰρήνην μὲ τὸν ἐχθρόν. Μὲ τὴν ἀνωμαλίαν ὅμως καὶ τὴν ἀκαταστασίαν, ἡ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὔτε εἰρήνη οὔτε πόλεμος ἦσαν δυνατά. Ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν κατέρρευσε μαζί μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Ἐξ ἄλλου οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι συνηθάνοντο ὅτι εἶχον περιέλθει εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἐπιβληθοῦν εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὡς ἐξῆς περιγράφει εἰς τὸ τέλος τῶν Ἑ λ λ η ν ι κ ῶ ν του ὁ Ξενοφῶν : « Ἀφοῦ ἔγνωαν αὐτά, συνέβη τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ὅ,τι ὄλος ὁ κόσμος ἐνόμισεν, ὅτι θὰ συμβῆ. Ἐπειδὴ δη-
λαδὴ ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ Ἑλλάς εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τὴν Μαντινείαν καὶ εἶχεν ἀντιπαραταχθῆ εἰς δύο στρατόπεδα, ὅλοι ἐφαντάζοντο ὅτι, ἂν συναφθῆ μάχη, οἱ μὲν νικηταὶ θὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ δὲ νικημένοι θὰ γίνουν ἐπὶ χροῖ των. Ὁ θεὸς ὅμως ἔδωκε τέτοιαν τροπὴν εἰς τὰ πράγματα, ὥστε καὶ αἱ δύο ἀντίπαλοι μερίδες ἔστησαν τρόπαιον μὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἦσαν νικήτραι, καὶ καμμία ἀπὸ τὰς δύο δὲν ἠμπού-
διζε τὴν ἄλλην δι' αὐτὸ τὸ πρῶγμα. Ἐξ ἄλλου καὶ αἱ δύο μερίδες ἀπέ-
δωκαν τοὺς νεκροὺς κατόπιν συμβάσεως μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι εἶχον νικήσει, καὶ αἱ δύο ὅμως ἐπίσης τοὺς ἐλάμβανον ὀπίσω διὰ συμβάσεως, ὥσάν νὰ ἦσαν νικημένοι. Μολονότι μάλιστα ἰσχυρίζοντο καὶ αἱ δύο παρα-
τάξεις, ὅτι εἶχον νικήσει, δὲν ἐφάνησαν νὰ κατέχουν τίποτε περισσό-
τερον ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα κατεῖχον, πρὶν συγκροτηθῆ ἡ μάχη, οὔτε χῶραν, οὔτε πόλιν, οὔτε δύναμιν μεγαλυτέραν. Σύγχυσις δὲ καὶ παρα-
χῆ ἀκόμη μεγαλυτέρα ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τώρα παρὰ προτοῦ
συγκροτηθῆ ἡ μάχη ».

Καὶ ὅμως εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀκαταστασίαν τῆς Ἑλλάδος ἔθεσε μετ' ὀλίγον τέρμα νέα ἑλληνικὴ δύναμις πλήρης νεότητος καὶ ὀρμῆς, ἡ Μακεδονία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Μακεδονία και Μακεδόνες. Ἡ παλαιότερα ἱστορία τῆς Μακεδονίας

Ἡ ἑλληνικὴ χώρα, ἡ ὁποία ἐκτείνεται πέραν τῆς Θεσσαλίας καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἀποτελεῖ τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἑλλάδος, λέγεται **Μακεδονία**. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἑλληνικῆς ἀκμῆς ὄρια τῆς Μακεδονίας ἦσαν πρὸς βορρᾶν τὸ ὄρος Σκάρδος, πρὸς νότον ὁ Ὀλυμπος, πρὸς δυσμὰς ἡ Ἰλλυρία καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὁ ποταμὸς Στρυμῶν. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας διασχίζουν βουνά, μεταξύ τῶν ὁποίων ἀπλώνονται εὐφορώτατα πεδιάδες. Τρεῖς μεγάλοι ποταμοὶ διαρρέουν τὰς μακεδονικὰς πεδιάδας· ὁ Ἀλιάκμων, ὁ Ἀξιὸς καὶ ὁ Στρυμῶν. Εἰς τὴν παραλίαν ἐκτείνεται ἡ τρίγωνσος χερσόνησος τῆς Χαλκιδικῆς, ἡ ὁποία εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Οἱ Μακεδόνες ἦσαν Ἕλληνες, συγγενεῖς τῶν Δωριέων, περιεστοιχίζοντο δὲ ἀπὸ λαοὺς βαρβάρους. Εἶχον εὐρῶστα σώματα καὶ διεκρίνοντο ὡς πολεμισταί. Διέφερον ἀπὸ τοὺς νοτίους Ἕλληνας ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ βίου καὶ τὸν πολιτισμόν. Ὁ πολὺς λαὸς ἤσχολεῖτο μὲ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, τὰς ὁποίας εὐνοεῖ ἡ φύσις τῆς χώρας. Οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Μακεδόνες ἔζων ἀγροτικὸν βίον καὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἦτο πολὺ

δύσκολος, καθυστέρησαν εις τὸν πολιτισμὸν. Μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὰς ἀποικίας τῶν παραλίων, ἡ Μακεδονία ἤρχισε νὰ ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ἄλλον ἑλληνικὸν κόσμον καὶ νὰ ἐκπολιτίζεται.

Ἡ διοικήσις τῶν χώρας ἦτο εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως καὶ τῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο ἑταῖροι. Οἱ βασιλεῖς εἶχον κατ' ἀρχὰς τὴν πρωτεύουσάν των εἰς τὰς Αἰγιάς, τὴν σημερινὴν Ἐδεσσαν. Κατόπιν τὴν μετέφεραν εἰς τὴν Πέλλαν, τὰ σημερινὰ Γιαννιτσά, διὰ νὰ εἶναι πλησιέστερον πρὸς τὴν θάλασσαν. Μέχρι τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἦταν ἀνεξάρτητοι εἰς τὴν χώραν των. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῶν περσικῶν πολέμων ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψουν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α', ὅπως εἶδομεν, ἔφερεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου περὶ συμμαχίας καὶ ἀργότερα ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς Ἕλληνας στρατηγούς τὸ σχέδιον τοῦ Μαρδονίου πρὸ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν. Οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς θεώρουν τοὺς ἑαυτοὺς των ἀπογόνους τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἐκαυχῶντο, ὅτι ἦσαν Ἕλληνες. Ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος Α' (498 - 454 π.Χ.) μετὰ τὸν εὐτυχῆ τερματισμὸν τῶν περσικῶν πολέμων ἐζήτησε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους ὅπως γνωρίζομεν, μετεῖχον μόνον Ἕλληνες. Καὶ ἡ αἵτησις του ἔγινε δεκτὴ, ὡς ἦτο φυσικόν, ἀπὸ τοὺς ἑλληνοδίκας.

Ὁνομαστὸς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ὑπῆρξεν ὁ Ἀρχέλαος. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ χώρα προώδευσε πολὺ. Ὁ Ἀρχέλαος κατεσκεύασε δρόμους, ἴδρυσεν πόλεις καὶ διωργάνωσεν τὸν μακεδονικὸν στρατόν, τὸν ὅποιον ἠύξησεν καὶ τελειότερον ἐξώπλισεν. Ἠγάπα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ κατέστησεν τὴν πρωτεύουσάν του κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τέχνης. Πολλοὶ σοφοὶ ἐκ 413-396 π.Χ. τῆς Ἑλλάδος ἐφιλοξενήθησαν εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Ἀρχελαοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ μέγας δραματικὸς ποιητὴς Εὐριπίδης, ὁ ὅποιος διῆλθε πλησίον του τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του.

Φίλιππος ὁ Β'

Ὁ Φίλιππος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀμύντου τοῦ Γ'. Δεκαπενταετῆς ὠδηγήθη, ὅπως ἐμάθομεν, ἀπὸ τὸν Πελοπίδαν, ὡς ὄμηρος εἰς τὰς

Θήβας. Ἐκεῖ ἔλαβε λαμπρὰν μὶσην. Πολὺ ἰδίως ὠφελήθη ἀπὸ τὰς σχέσεις του μὲ τοὺς δύο μεγάλους ἀνδρας τῶν Θηβῶν, τὸν Πελοπίδαν καὶ πρὸ πάντων τὸν Ἐπαμεινώνδαν, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐθαύμαζεν. Ἀπὸ αὐτὸν ἐδιδάχθη τὴν πολεμικὴν τέχνην, τὴν ὁποῖαν κατόπι ἐφῆρμοσεν ὁ ἴδιος. Εἰς τὰς Θήβας εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ ὄχι μόνον τὰ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν νοτίων Ἑλλήνων καὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς νοτίου Ἑλλάδος. Ἡ γνώσις αὐτῆ τοῦ ἐχρησίμευσεν ἀργότερα πολὺ. Ἐφρόντισεν ἄλλωστε ἐνωρὶς νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν τοῦ κράτους του ὡς συμβούλους « οὐ μόνον Μακεδόνων τοὺς σπουδαιότατους ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων πολλοὺς οὐκ ἀδόξους ἀνδρας οὐδ' ἀνοήτους » (Ἰσοκράτους Φίλιππος). Εἶχε προσέτι ὁ Φίλιππος τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἠγάπα τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐγοήτευε μὲ τοὺς τρόπους του.

Παρ' ὅλα ἐν τούτοις τὰ προτερήματα αὐτά, τὴν μὶσην καὶ τὴν εὐφυΐαν, διετήρει ὁ Φίλιππος τὰς συνηθείας καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν Μακεδόνων εὐγενῶν. Ἦτο βίαιος καὶ σκληρὸς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του. Ἦγάπα μὲ πάθος τὸ κυνήγιον, τὰς διασκεδάσεις καὶ τὸν οἶνον. Τὰ ἐλαττώματα ἐν τούτοις αὐτὰ ἐπεσκότηζον αἱ ἀρεταὶ του. Εἶχε προικισθῆ ἐκ φύσεως μὰ σπανίαν διπλωματικὴν ἱκανότητα καὶ εἶχε τὸ μέγα προσὸν νὰ διακρίνῃ ἀμέσως τὸ συμφέρον του εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις καὶ νὰ προχωρῇ μὲ ἀποφασιστικὴν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν αὐτοῦ. Ὁ Φίλιππος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν εὐφυεστέρων καὶ δραστηριωτέρων ἀνδρῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ ἐνδόξου μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὅταν ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὰς Θήβας, ἐβασίλευεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ ἀδελφὸς του Περδικκας, ὁ ὁποῖος τὸν διώρισε κυβερνήτην εἰς μίαν μακεδονικὴν ἐπαρχίαν. Ἐκεῖ ὁ Φίλιππος ὠργάνωσε μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἐπαμεινώνδου.

Φίλιππος Β΄

Μετά τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του Περδίκκου ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν κατ' ἀρχάς ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του Ἄ μ υ ν τ ο υ , υἱοῦ τοῦ Περδίκκου. Ἄλλ' αἱ περιστάσεις ἦσαν πολὺ δύσκολοι διὰ τὴν Μακεδονίαν. Οἱ κίνδυνοι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους λαοὺς, οἱ ὁποῖοι περιέβαλλον τὸ κράτος, ἦσαν μεγάλοι. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Φίλιππος μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν φίλων του καὶ τοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὀργανώσει, κατεπάτησε τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνηλίκου καὶ ἔγινεν αὐτὸς βασιλεὺς. Ἐφρόντισε κατόπιν νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, ἐξώντωσεν ὅλους τοὺς ἀνταπαιτητὰς τοῦ θρόνου του. Μετὰ τοῦτο ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν συνόρων τοῦ κράτους. Οἱ βάρβαροι, οἱ ὁποῖοι τὸ περιστοιχίζον, ἦσαν πολλοὶ καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ τοὺς καταβάλλῃ ἀμέσως διὰ τῶν ὄπλων. Ἐχρησιμοποίησε λοιπὸν κατ' ἀρχὰς τὴν διπλωματίαν. Μὲ δῶρα καὶ ἄλλας παροχὰς καὶ ὑποσχέσεις ἀπηλλάγη ἀπὸ τοὺς Θραῦκας. Ἀμέσως κατόπιν ἐπέδωθε εἰς τὴν αὔξησιν καὶ τὴν ὀργανώσιν τῶν στρατιωτικῶν του δυνάμεων, διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν ὑπολοίπων ἐχθρῶν.

Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ μακεδονικοῦ κράτους

Βάσιν τῆς στρατιωτικῆς ὀργανώσεως τοῦ κράτους ἔθεσεν ὁ Φίλιππος τὴν ὑποχρεωτικὴν στρατολογίαν. Ὑπεχρέωσε δηλαδὴ ὅλους τοὺς ὑπηκόους του νὰ ἐκτελοῦν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Κατόπιν ἐπέδωθε εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ μὲ νέας στρατιωτικὰς μεθόδους. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο εἶχεν ὁ Φίλιππος πολὺτιμον ὄδηγόν τὰ διδάγματα, τὰ ὁποῖα ἔλαβε πλησίον τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατὰ τὴν παιμονήν του εἰς τὰς Θήβας.

Πρὸ τοῦ Φιλίππου ὁ πεζικὸς στρατὸς τῆς Μακεδονίας ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀτελῶς ὠπλισμένους π ε λ τ α σ τ ἄ ς , οἱ ὁποῖοι πολλακίς ἐνίκηθησαν ἀπὸ τοὺς πέριξ βαρβάρους. Ἐλεῖπεν ἀκόμη ἀπὸ αὐτοῦς ἡ ἀπαραίτητος στρατιωτικὴ ἐκπαίδευσις καὶ πρὸ πάντων ἡ πειθαρχία. Ὁ Φίλιππος ἐβελτίωσε τὸν ὀπλισμὸν των, ἀλλ' ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς δευτερεύουσαν θέσιν εἰς τὸν στρατόν.

Κύριον σῶμα τοῦ πεζικοῦ κατέστησεν ὁ Φίλιππος τὴν περίφημον μ α κ ε δ ο ν ι κ ῆ ν φ ἄ λ α γ γ α , τὴν ὁποῖαν ἐδημιούργησε καὶ ἐξώπλισεν ὁ ἴδιος. Οἱ φαλαγγῖται, οἱ π ε ζ ἔ τ α ι ρ ο ι , ὅπως ἐλέ-

γοντο, ἦσαν Μακεδόνες ὀπλίται μὲ σπουδαιότερον ὄπλον ἀμυντικὸν καὶ ἐπιθετικὸν τὴν σάρισα, ἡ ὁποία ἦτο μακρότατον δόρυ μήκους ἕξ μέτρων. Παρετάσσοντο εἰς δέκα ἕξ πυκνὰς γραμμάς. Οἱ ἄνδρες τῶν πρώτων πέντε γραμμῶν ἐκράτουν τὰς σαρίσας εἰς ὀριζοντίαν θέσιν, οὕτως ὥστε ἡ σάρισα τοῦ φαλαγγίτου τῆς πέμπτης προεξεῖχε κατὰ ἓν μέτρον ἀπὸ τὸν στρατιώτην τῆς πρώτης γραμμῆς τῆς φάλαγγος. Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίζετο τείχος λογχῶν, τὸ ὁποῖον ἐκινεῖτο ἀπὸ συμπαγῆ ὄγκον ἀνδρῶν.

Βοηθητικὰ σώματα τοῦ πεζικοῦ ἦσαν οἱ πελτασταί, οἱ ἄκοντισταὶ καὶ οἱ τοξόται. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοῦς προήρχοντο ἀπὸ τοὺς πέριξ βαρβάρους. Καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ προορισμὸν εἶχον νὰ ἀσφαλίζουν τὰ πλευρὰ τῆς φάλαγγος, οἱ δὲ ἄκοντισταὶ καὶ οἱ τοξόται νὰ προπορεύονται ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ.

Τὸ ἵππικόν, τὸ ὁποῖον ἀνέκαθεν ἦτο ἄριστον, διετήρησε τὴν σπουδαίαν θέσιν του εἰς τὴν νέαν ὀργάνωσιν τοῦ στρατεύματος. Ὁ ὀπλισμὸς του ἔγινε τῶρα βαρύτερος. Οἱ ἵππεις ἔφερον περικεφαλαίαν, θώρακα, ξίφος καὶ βραχεῖαν λόγχην, τὸ λεγόμενον ξυστόν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ σῶμα τοῦτο ἀπέβη χρησιμώτατον κατὰ τὰς μάχας. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἢ ἐπέμβασις τοῦ μακεδονικοῦ ἵππικοῦ ἔκρινε τὸν ἀγῶνα. Οἱ ἵππεις προήρχοντο ἀπὸ τὰς εὐπόρους τάξεις τῶν γαιοκτημόνων καὶ ὠνομάζοντο ἑταῖροι.

Ὁ Φίλιππος ἐπέβαλεν εἰς ὅλον τὸν στρατὸν του σιδηρᾶν πειθαρχίαν. Οἱ νεοσύλλεκτοι ὑπεβάλλοντο εἰς διαρκεῖς, ἐπιπόνους καὶ συστηματικὰς ἀσκήσεις. Εἰδικοί ὑπάλληλοι τοῦ κράτους ἐφρόντιζον διὰ τὴν προμήθειαν τῶν ἀπαραιτήτων στρατιωτικῶν εἰδῶν, διὰ νὰ εἶναι πάντοτε τὸ στράτευμα ἐτοιμοπόλεμον. Τέλος ὁ Φίλιππος ἐφωδίασε τὸν στρατὸν του μὲ πλῆθος πολεμικῶν μηχανῶν, ἐκ τῶν ὁποίων πολυλαὶ διὰ πρώτην φοράν ἐχρησιμοποιοῦντο.

Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἰσχυρότατος στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς, μὲ τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἄλλος προηγούμενος ἢ σύγχρονος ἠδύνατο νὰ παραβληθῆ.

Μακεδῶν ἵππεὺς
(παράστασις ἐπὶ τοῦ νομίσματος τοῦ 5ου αἰῶνος)

Αί πρώται κατακτήσεις του Φιλίππου

Ὁ Φίλιππος, ἀφοῦ ἀπήλλαξε τὴν χώραν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γειτόνων καὶ διωργάνωσε τὸν στρατόν, ἐστράφη πρὸς κατάκτησιν τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐγκατεσπαρμέναι ἀποικίαι τῶν νοτίων Ἑλλήνων. Σκοπὸς του ἦτο νὰ δώσῃ εἰς τὸ κράτος εὐρείαν διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ νὰ τὸ ἀσφαλίσῃ ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος εὐρίσκετο ἀξιόλογος διὰ τὴν στρατηγικὴν θέσιν τῆς πόλις, ἡ Ἀμφίπολις, παλαιὰ ἀποικία τῶν Ἀθηναίων. Πρὸς αὐτὴν πρῶτον ἔστρεψε τὰ βλέμματά του ὁ Φίλιππος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔδειξε διαλλακτικὰς διαθέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι ὑπεσχέθησαν νὰ παραχωρήσουν εἰς αὐτὸν τὴν σύμμαχόν των πόλιν Πύδναν ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Θερμαϊκοῦ. Μετ' ὀλίγον ὁμως καιρὸν κατέλαβε καὶ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ τὴν Πύδναν (357 π.Χ.).

Κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐπροχώρησεν ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος καὶ κατέλαβε τὴν χώραν, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ὑπὸ τὸ Πάγγαιον ὄρος. Ἐκεῖ ὑπῆρχε παλαιὰ πόλις ὀνομαζομένη Κρηνίδες, τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος μετωνόμασε Φιλίππους. Τὴν πόλιν αὐτὴν κατέστησεν κέντρον τῶν μεταλλουργικῶν ἐργαστηρίων, τὰ ὁποῖα ἴδρυσεν ἐκεῖ, διὰ νὰ ἐκμεταλλεῖται τὰ μεταλλεῖα χρυσοῦ τοῦ Παγγαίου. Ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα αὐτὰ ἀπέκτησεν ἐτήσιον εἰσόδημα 1000 ταλάντων. Τότε ἔκοψε χρυσᾶ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἐξετόπισαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς περσικοὺς δαρεικοὺς.

Μὲ τὰ εἰσοδήματα τῶν χρυσορυχειῶν κατεσκεύασεν ἀξιόλογον στόλον, διὰ τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον ἐξησφάλιζε τὰ παράλια του, ἀλλὰ καὶ ἠπείλει νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸν Ἑλλησπόντον καὶ τὸν Βόσπορον.

Παραλλήλως μὲ τὰς ἐνεργείας αὐτὰς ὁ Φίλιππος διεξήγε πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν Χαλκιδικὴν, ὅπου ἐκυρίευσεν τὴν Ποτειδίαν (356 π.Χ.). Τὴν πόλιν αὐτὴν παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ὀλυνθίους, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν φιλίαν των. Διότι ἡ Ὀλυνθος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἰσχυροτάτη πόλις ὡς κέντρον καὶ μητρόπολις τῆς ὁμοσπονδίας πολλῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς.

‘Ο συμμαχικός πόλεμος

Μετά τήν μάχην τῆς Μαντινείας αἱ Ἀθηναίαι παρέμειναν ἡ ἰσχυροτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος, διότι εἶχον τήν ναυτικὴν ἡγεμονίαν καὶ προΐσταντο πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν συμμάχων. Μεταξὺ αὐτῶν ἡ Λέσβος, ἡ Χίος, ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος, αἱ παράλιοι πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ ἰδίως τὸ Βυζάντιον κατεῖχον πρωτεύουσαν θέσιν.

Ἄλλ’ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κουρασθῆ ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ παρημέλουν τὰ στρατιωτικὰ των καθήκοντα. Ἀπέφευγον νὰ στρατεύωνται οἱ ἴδιοι καὶ ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ὀπλίτας καὶ ναύτας ξένους μισθοφόρους. Ὁ μισθοφορικός των στρατὸς πολλάκις κατεπίεξε τοὺς συμμάχους. Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνῶ κατ’ ἀρχὰς περιεπιούντο τοὺς συμμάχους των, κατόπιν ἤλλαξαν ἀπέναντί των συμπεριφορὰν. Τὸ χειρότερον ἦτο, ὅτι κατέλαβον πολλὰ κτήματα εἰς τὴν Σάμον καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τὰ ὁποῖα ἔδωκαν εἰς Ἀθηναίους κληρούχους. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς τὸ 358 π. Χ. οἱ Χῖοι, οἱ Κῶοι, οἱ Ρόδιοι καὶ οἱ Βυζάντιοι ἐπανεστάτησαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεχείρησαν νὰ ἐπαναφέρουν διὰ τῆς βίας τοὺς ἀποστατήσαντας εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ τοιουτοτρόπως ἤρchiσε πόλεμος μεταξὺ των. Ὁ ἀγὼν διεξήχθη κατὰ θάλασσαν ἐπὶ ὀλόκληρον τριετίαν (358 - 355 π. Χ.), κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ εἰς χρῆμα καὶ ἄνδρας ἀπώλειαι τῶν Ἀθηναίων ἦσαν σημαντικά. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ τερματίσουν τὸν πόλεμον καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποστατῶν.

Ὁ τριετὴς αὐτὸς πόλεμος ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν σ υ μ μ α χ ι κ ὸ ς π ὄ λ ε μ ο ς καὶ ἐπέφερε τὴν ὀριστικὴν διάλυσιν τῆς δευτέρας ναυτικῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων.

Πρώτη ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος

Ὁ συμμαχικός πόλεμος δὲν ἦτο τὸ μόνον δεῖγμα, ὅτι, παρ’ ὅλα τὰ παθήματα τοῦ παρελθόντος, αἱ διαμάχαι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶχον παύσει ὀριστικῶς. Κατὰ τοὺς ἰδίους περίπου χρόνος ἄλλος ἐμφύλιος πόλεμος ἐξεργάγη εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα. Ὁ πόλεμος

αὐτὸς εἶχε τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν. Ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμειχθῆ εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ εἰς σημαντικὸν τμῆμα αὐτῆς τὴν κυριαρχίαν του. Ὁ νέος ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἡ ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου προεκλήθη ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα περιστατικά.

Οἱ Θηβαῖοι ἐμίσουν πάντοτε τοὺς Φωκεῖς. Ἄφ' ὅτου ἰδίως οὗτοι ἠρνήθησαν νὰ συνεκστρατεύσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὴν τελευταίαν εἰσβολὴν τοῦ Ἑπαμεινώνδου, οἱ Θηβαῖοι ἐζήτησαν ἀφορμὴν, διὰ νὰ τοὺς τιμωρήσουν. Ἡ εὐκαιρία ἐνόμισαν, ὅτι ἐδόθη, ὅταν οἱ Φωκεῖς ἐκαλλιέργησαν ἐδάφη, τὰ ὁποῖα ἀνήκον εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Οἱ Θηβαῖοι κατήγγειλαν τὴν βέβηλον πράξιν εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον καὶ αὐτὸ κατεδίκασε τοὺς Φωκεῖς εἰς πρόστιμον πολλῶν ταλάντων. Ἄλλ' οἱ Φωκεῖς δὲν ἠδύναντο νὰ καταβάλουν τὸ ὑπέρογκον τοῦτο ποσόν. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν βέβαιοι, ὅτι τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου θὰ μετεχειρίζοντο ἕνεκα τούτου βίαν ἐναντίον των, ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται πρὸς ἄμυναν. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μάλιστα χρήματα, ἐπετέθησαν αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν Δελφῶν καὶ διήρπασαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ μαντείου.

Τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ἐκήρυξε τότε ἱερόν πόλεμον κατὰ τῶν ἱεροσύλων, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβον νὰ διεξαγάγουν ὑπὲρ τοῦ μαντείου οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Θεσσαλοὶ. Ἐν τούτοις οἱ Φωκεῖς ὄχι μόνον ἠμύνθησαν ἐπὶ μακρόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου εἰσέβαλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν των Ὀνόμαρχον.

Οἱ εὐγενεῖς τῆς Θεσσαλίας ἐκάλεσαν τότε εἰς βοήθειαν τὸν Φίλιππον, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη προθύμως τὴν πρόσκλησιν. Ὁ Φίλιππος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐξεδίωξε τοὺς Φωκεῖς καὶ κατέλαβε τὰς Παγασσὰς καὶ τὴν χερσόνησον τῆς Μαγνησίας. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ στενὸν εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ ἀθηναϊκὸν στρατὸν καὶ ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῆ, διότι δὲν ἠθελε νὰ συγκρουσθῆ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Μὲ τὴν ἐκστρατείαν του αὐτὴν ὁ Φίλιππος ἐπέτυχεν ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ γίνῃ κύριος ὀλοκλήρου τῆς Θεσσαλίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ παρυσιασθῆ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ὡς προστάτης τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν.

Ἡ καταστροφή τῆς Ὀλύνθου

Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Φίλιππος ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Προπον-
35 π. Χ. τίδος. Τοιοῦτοτρόπως τὸ κράτος τοῦ Φιλίππου ἐκτείνε-
ται τώρα ἕως τὸν Σκάρδον, τὰ ὄρη τῆς Ἰλλυρίας, τὰς Θερ-
μοπύλας καὶ τὴν θρακικὴν χερσόνησον.

Κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐστράφη κατὰ τῆς Ὀλύνθου. Τὸ 349 π.Χ. μετὰ τὴν πρόφασιν ὅτι οἱ Ὀλύνθιοι ἐδέχθησαν εἰς τὴν πόλιν τῶν ἀνταπαιτητῶν τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν. Εἰς τὰς κρίσιμους ἐκείνας διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν στιγμῶν οἱ Ὀλύνθιοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ἀδράνειαν καὶ ἔστειλαν εἰς αὐτοὺς μόνον μικρὰν μισθοφορικὴν δύναμιν. Ματαίως ὁ πολιτικὸς καὶ ρήτωρ Δημοσθένης διὰ τῶν περιφρήμων Ὀλυνθιακῶν του λόγων συνέστησε νὰ στείλουν γενναίαν βοήθειαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ὀλυνθος ἐγκαταλειφθεῖσα εἰς μόνας τὰς ἰδικὰς τῆς δυνάμεις ἀντέστη γενναίως μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 348 π. Χ., ὅτε ὑπέκυψε διὰ προδοσίας. Ὁ Φίλιππος κατέσκαψε τὴν πόλιν ἐκ θεμελίων καὶ τοὺς κατοίκους τῆς ἐπώλησεν ὡς δούλους. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ὀλύνθου ὀλόκληρος ἡ Χαλκιδικὴ προσηρτήθη εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος.

Φιλομακεδονικὰ καὶ ἀντιμακεδονικὰ κόμματα

Εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον διεκδικήσει τὴν ἡγεμονίαν, μόνον αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν διετήρουν ὅπωςδῆποτε μέρος ἀπὸ τὴν παλαιὰν δύναμιν τῶν. Καίτοι ἡ δευτέρα ἀθηναϊκὴ συμμαχία εἶχε διαλυθῆ μετὰ τὴν ἀποστασίαν τῶν κυριωτέρων συμμάχων, ἐν τούτοις αἱ Ἀθῆναι ἦσαν ἀκόμη ὑπολογισίμος δύναμις. Εἰς οἵανδήποτε στιγμὴν ἠδύνατο ἡ πόλις νὰ παρατάξῃ ἰσχυρότατον στόλον, μετὰ τὸν ὁποῖον ἐκυριάρχει εἰς τὸ Αἰγαῖον.

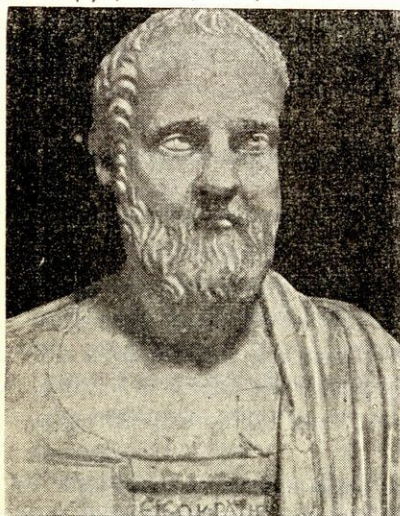
Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν εἶχον πλέον τὰς παλαιὰς τῶν ἀρετῶν. Δὲν ὑπηρέτουν οἱ ἴδιοι εἰς τὸν στρατόν, ἀλλ' ἐχρησιμοποιοῦν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως μισθοφόρους. Τὰ ἰδανικὰ τῶν προγόνων τῶν δὲν προεκάλουν πλέον εἰς αὐτοὺς τὴν παλαιὰν συγκί-

νησιν. Μερικοί μορφωμένοι και φιλοπάτριδες Ἀθηναῖοι ὠνειρεύθησαν νὰ ἀνυψώσουν τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν παλαιὰν δόξαν καὶ νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἡγεμονίαν των ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ὁ πόθος των ἦτο ἀνεκπλήρωτος. Αἱ Ἀθηναῖοι τοῦ παρελθόντος εἶχον ἀποθάνει ὀριστικῶς.

Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς ἄνδρας αὐτοὺς ἦτο ὁ Δημοσθένης, μέγας ρήτωρ καὶ πολιτικός αὐτῆς τῆς περιόδου. Ὁ Δημοσθένης ἐξηγέρθη, ὅταν ἀντελήφθη, ὅτι ὁ Φίλιππος μὲ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν δραστηριότητά του θὰ ἐκυριάρχει εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Μὲ ἀνάλογον ἐνεργητικότητα πρὸς τὸν Μακεδόνα βασιλέα ἐπεδίωξε νὰ ἀνα-

Δημοσθένης

Ἰσοκράτης

κόψη τὴν πρόοδόν του. Ὑπενθύμιζε διαρκῶς εἰς τοὺς συμπολίτας του τὴν προγονικὴν των δόξαν καὶ προσεπάθει νὰ τοὺς φιλοτιμήσῃ νὰ ἐξεγερθοῦν κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ἔγινε λοιπὸν ὁ ἐπισημότερος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀντιμακεδονικοῦ κόμματος εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης εἶχε μὲν ἀγνήν καὶ θερμὴν φιλοπατρίαν, ὡς πολιτικός ὁμως ἦτο μέτριος. Ἔμεινε προσκεκολλημένος εἰς τὴν ἰδέαν περὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ κατανοήσῃ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολήν. Διὰ τοῦτο ἡ πολιτική του οὔτε τὴν πατρίδα του, οὔτε τὴν ἄλλην Ἑλλάδα ὠφέλησε.

Ἄντίπαλος τοῦ Δημοσθένους ἦτο ὁ ἐπίσης ρήτωρ καὶ πολιτικὸς Αἰσχίνης. Αὐτὸς ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ φιλομακεδονικοῦ κόμματος, τῶν Φιλίππιζόντων, ὅπως ἐλέγοντο.

Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Αἰσχίνου καὶ τῶν ὀπαδῶν των εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον τότε καὶ ἄλλοι ἄνδρες σοβαροὶ καὶ μεγάλῃς ἀξίας, οἱ ὅποιοι ἀπὸ ἰδεολογικῆν πεποίθησιν ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ ρήτωρ Ἴσοκράτης καὶ ὁ στρατηγὸς Φωκίων. Αὐτοὶ ἐπίστευον, ὅτι μόνον ὁ Φίλιππος μὲ τὴν νέαν καὶ ρωμαλέαν ἑλληνικὴν δύναμιν τοῦ βορρᾶ ἠδύνατο νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν διαρκῆ ἀλληλοσπαραγμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ὀδηγήσῃ ἠνωμένον τὸν ἑλληνισμὸν εἰς τὸν θρίαμβον. Πέρσαι καὶ Περσία ἦσαν δι' αὐτοὺς ὁ προαιώνιος ἐχθρὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νὰ κινήθωῦν ὡς εἰς ἄνθρωπος οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἡγεσίαν τῶν Μακεδόνων.

Φιλοκράτειος εἰρήνη. — Ὑποταγὴ τῆς Φωκίδος

Μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Ὀλύμπου ὁ Φίλιππος εἶχε φθάσει πλέον εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεώς του. Ἐν τῷ μεταξῦ ὁ ἱερὸς πόλεμος ἐξηκολούθει. Οἱ Θηβαῖοι ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὸν μακρὸν ἀγῶνα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου. Ἐξ ἄλλου ὁ νέος στρατηγὸς τῶν Φωκίων Φάλακκος ἐσκέπτετο νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὸν Φίλιππον καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταλάβουν τὰς Θερμοπύλας.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέφασιν νὰ εἰρηνεύσουν. Ἔστειλαν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὸν Φίλιππον, διὰ νὰ διαπραγματευθοῦν τὴν εἰρήνην. Μεταξῦ τῶν πρέσβων ἦσαν ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης καὶ ὁ Φιλοκράτης, τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς ὑπεδέχθη μεγαλοπρεπῶς. Ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος ἐπέβαλεν

εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἐξυπηρετεῖ μόνον τὰ ἰδικὰ του συμ-
346 π. X. φέροντα. Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς οἱ δύο ἀντίπαλοι θὰ διετήρουν τὰ μέρη, τὰ ὅποια κατεῖχον μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Ἀπὸ τὴν εἰρήνην σκοπίμως ὁ Φίλιππος ἀπέκλεισε τοὺς Φωκεῖς καίτοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέμενον νὰ περιλάβουν καὶ τούτους. Αὐτὴ εἶνα ἡ λεγομένη Φιλοκράτειος εἰρήνη.

Ἀμέσως κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐνεφανίσθη εἰς τὰς Θερμοπύλας, τὰς

όποιας κατείχευ ο Φάλαικος με τούς μισθοφόρους του. 'Ο Φάλαικος, είτε διότι έδωροδοκήθη από τόν Φίλιππον, είτε διότι έθεώρησε ματαίαν κάθε αντίστασιν, έσυνηκολόγησε και άπηλθε με τούς άνδρας του εις τήν Πελοπόννησον.

Τοιουτοτρόπως ο Φίλιππος κατέλαβεν άμαχητι τήν χώραν τών Φωκέων. 'Αμέσως συνεκάλεσε τo άμφικτιονικόν συνέδριον, τo όποϊόν, δια να φανή ευάρεστον εις τόν νικητήν, έλαβε τās εξής άποφάσεις : α) να κατασκαφούν αι πόλεις τής Φωκίδος και να διασκορπισθούν οι κάτοικοι εις κώμας· β) να άποδοθούν οι θησαυροι του μαντείου τών Δελφών από τούς Φωκέις με έτησίαις δόσεις εκ 50 ταλάντων μέχρις όλοσχεροϋς έξοφλήσεως· γ) να δοθούν εις τόν Φίλιππον αι δύο ψήφοι τών Φωκέων εις τo άμφικτιονικόν συνέδριον και η προεδρία τών πυθικών άγώνων.

‘Η νέα άνάμειξις του Φιλίππου εις τὰ πράγματα τής νοτίου ‘Ελλάδος

'Αφοϋ ο Φίλιππος έτερμάτισεν, όπως ηθελε, τόν ιερόν πόλεμον, έστράφη προς τήν Θράκην, δια να συμπληρώση τήν κατάκτησιν της. Τότε εκτίσεν εις τούς πρόποδας του Αίμου τήν Φιλίπποϋπολιαν (342 π. Χ.) και κατέλαβε τās παραλίους πόλεις 'Απολλωνίαν και 'Οδησσόν (σήμερον Βάρναν). Κατόπιν έπολιόρκησε τās πόλεις Πέρινθον και Βυζάντιον, τās όποιαις όμως δεν ηδυνήθη να καταλάβη χάρις εις τήν παρουσίαν του άθηναϊκού στόλου.

'Εν τώ μεταξύ νέος ιερός πόλεμος έδωκε τήν ευκαιρίαν εις τόν Φίλιππον να άναμειχθῆ εις τὰ πράγματα τής νοτίου 'Ελλάδος. Τo άμφικτιονικόν συνέδριον κατεδίκασεν εις πρόστιμον τούς κατοίκους τής 'Αμφίσσης, διότι εκαλλιέργησαν έδάφη του Δελφικού μαντείου. 'Επειδή όμως οι 'Αμφισσεις ηρνούντο να πληρώσουν, οι άμφικτίονες άνέθεσαν εις τόν Φίλιππον να τούς τιμωρήση. 'Ο Φίλιππος κατήλθεν έσπευσμένως προς νότον και εισήλθεν εις τήν Φωκίδα. Και μικρόν μόν μέρος του στρατου του έβάδισε κατά τής 'Αμφίσσης, τήν όποιαν εκυρίευσε και κατέστρεψεν, αυτός δε με τo μεγαλύτερον τμήμα κατέλαβε τήν 'Ελατείαν, όχυράν πόλιν τής Φωκίδος. 'Ο Φίλιππος με τήν κατάληψιν τής 'Ελατείας έγινε κύριος τής κοιλάδος του Κηφισου και τής όδοϋ, η όποια έφερεν από τās Θερμοπύλας εις τήν Βοιωτίαν. 'Η

ἀπειλή κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐφαίνετο πλέον καθαρά.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ εἶδησις διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἐλατείας, τόσον τρόμον καὶ κατάπληξιν προεκάλεσεν, ὥστε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἡ ὁποία συνεκλήθη ἐκτάκτως, οὐδεις ἐτόλμα νὰ ὀμιλήσῃ. Τέλος ὁ Δημοσθένης ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα καὶ μὲ λόγον γεμᾶτον ἀπὸ φιλοπατρίαν προσεπάθησε νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς περιφόβους Ἀθηναίους. Συγχρόνως συνέστησεν εἰς αὐτοὺς νὰ λησμονήσουν τὴν παλαιὰν ἐχθροπάθειαν πρὸς τοὺς Θηβαίους καὶ ἐμπρὸς εἰς τὸν κοινὸν κίνδυνον νὰ συνάψουν μὲ αὐτοὺς συμμαχίαν κατὰ τοῦ Φιλίππου.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνέκριναν τὴν πρότασιν τοῦ Δημοσθένους. Ἔστειλαν μάλιστα τὸν ἴδιον εἰς τὰς Θήβας διὰ τὰς σχετικὰς διαπραγματεύσεις. Ἡ συμμαχία συνωμολογήθη καὶ τοιουτοτρόπως Ἀθηναῖοι καὶ Θηβαῖοι ἀνελάμβανον τραχὺν καὶ ἐπίμονον ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν των.

Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας

Οἱ σύμμαχοι στρατοὶ συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Χαιρωνείας, μικρᾶς πόλεως τῆς Βοιωτίας (Αὐγουστος τοῦ 338 π. Χ.). Ἐκλεκτὸν τμῆμα τοῦ στρατοῦ τῶν Θηβαίων ἀπετέλει ὁ ἱερὸς λόχος. Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ Φίλιππος μὲ 30.000 πεζοὺς καὶ 2.000 ἵππεῖς.

Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο ἰσοπάλων στρατῶν ὑπῆρξε φοβερὰ. Θηβαῖοι καὶ Ἀθηναῖοι ἠγωνίσθησαν μὲ ἀσύγκριτον ἀνδρείαν καὶ φλογερὸν πάθος διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Οἱ 300 ἰδίως Θηβαῖοι ἱερολοχῆται ἐπάλαισαν ὡς μυθικοὶ ἥρωες καὶ ἔπεσαν μέχρις ἑνός. Ἄλλ' ἡ ἀνωτέρα στρατηγικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ Φιλίππου ὑπερίσχυσε καὶ ἐδῶ ἐξ ὀλοκλήρου. Εἶχεν ἄλλωστε αὐτὴν τὴν φορὰν ἀτρόμητον συναγωνιστὴν, τὸν δεκαοκταετῆ υἱὸν τοῦ Ἀλέξανδρον. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ μακεδονικοῦ ἵππικοῦ ὁ νεαρὸς βασιλόπαις κατετρόπωσε τὰς τάξεις τῶν Θηβαίων καὶ ἔγινεν ὁ κύριος αἴτιος τῆς νίκης. Κατὰ τὴν μάχην ἐφονεύθησαν 1.000 Ἀθηναῖοι καὶ 2.000 ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ Θηβαῖοι εἶχον πολὺ μεγαλύτερας ἀπώλειαις εἰς νεκροὺς καὶ αἰχμαλώτους.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φίλιππος ἔδειξε μεγάλην ἐπιείκειαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀπέλυσε τοὺς αἰχμαλώτους των, ἔθαψε τοὺς νεκροὺς

των εἰς κοινὸν τάφον, ἄφησεν ἐλευθέραν τὴν πόλιν των καὶ πολλὰς νήσους ἀνεγνώρισεν ὡς κτήσεις ἀθηναϊκὰς. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς πρῶην συμμάχους του Θηβαίους ἐδείχθη σκληρὸς. Ἐπανέφερε τοὺς

Ὁ λέων τῆς Χαιρωνείας

ἐξορίστους φίλους του καὶ ἐθανάτωσε τοὺς κυριωτέρους ἐκ τῶν ἀντιπάλων του. Ἐπὶ πλέον διέλυσε τὴν βοιωτικὴν ὀμοσπονδίαν καὶ εἰς τὴν Καρδίαν ἐγκατέστησε μακεδονικὴν φρουράν.

Ὁ σύγχρονος Ἀθηναῖος ρήτωρ Λυκοῦργος ἐξαίρει τὸν ἥρωισμόν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι ἔπεσαν εἰς τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας. Θαυμάσιον ἐγκώμιον τῆς ἀνδρείας των πλέκει ἐπίσης καὶ ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν Ἐπιτάφιον του. Ἀλλὰ καὶ οἱ Θηβαῖοι, ὅταν ἀποκατεστάθῃ ἡ ἡρεμία εἰς τὴν χώραν, ἀπένειμαν εἰς τοὺς νεκροὺς

των ἐξαιρετικὰς τιμὰς. Ἀνήγειραν ἐπὶ τοῦ τάφου των κενοτάφιον, ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον ἐτοποθέτησαν μαρμάρινον λέοντα, τὸν λεγόμενον λέοντα τῆς Χαιρωνείας.

Ἡ νίκη τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν Χαιρώνειαν ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν μιᾶς νέας μεγάλης ἱστορικῆς περιόδου διὰ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Κατ' αὐτὴν ἀντὶ τῶν Ἀθηναίων ἢ τῶν Σπαρτιατῶν ἢ τῶν Θηβαίων πρωταγωνιστεῖ ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς, ὁ ὅποιος προσέδωκε νέαν δόξαν καὶ λάμπιν εἰς ὀλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος.

Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Φιλίππου

Ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν νίκην τῆς Χαιρωνείας ἐπροχώρησεν εἰς τὴν κατάληψιν καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Κατέλαβε τὴν Χαλκίδα, ἐγκατέστησε μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Κόρινθον, συνῆψε συνθήκας μὲ τοὺς Ἀρκάδας, Μεσσηνίους καὶ Ἡλείους καὶ περιώρισε τὴν ἀπομεμονωμένην Σπάρτην εἰς τὰ παλαιὰ λακωνικὰ σύνορα. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς φιλιππίζοντας, χωρὶς ὅμως νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἀντιπάλους. Ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσαν αἱ Θῆβαι. Γενικῶς ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Φιλίππου ὑπῆρξεν ἐπιεικής, διότι σκοπὸς του ἦτο νὰ συμφιλιώσῃ καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις διὰ τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον ἐσχεδίαζε κατὰ τῶν Περσῶν.

Ἀμέσως κατόπιν ὁ Φίλιππος συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κόρινθον Πανελληνιον συνέδριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι ἐξ ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων πλὴν τῆς Σπάρτης. Τὸ συνέδριον ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν πόλεων, κατήγγησε τοὺς συνασπισμοὺς καὶ ἀπέφασκε τὴν ἀποκατάστασιν διαρκοῦς εἰρήνης μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ παραβάται τῶν ἀποφάσεων θὰ ἐδικάζοντο ἀπὸ ὁμοσπονδιακὸν δικαστήριον. Ἄλλ' ἢ σπουδαιότερα ἀποφάσεις, τὴν ὁποίαν ἔλαβε τὸ συνέδριον, ἦτο ἡ ἴδρυσις νέας πανελληνίου συμμαχίας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φιλίππου. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν δυνάμεων εἰς τὸν ἐθνικὸν πόλεμον κατὰ τῶν βαρβάρων, ὅπως εἶχον ὀνειρευθῆ ὁ Ἰσοκράτης καὶ οἱ ἄλλοι ἰδεολόγοι Ἑλλήνες.

Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ συνεδρίου ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅπως ἦτο μάλιστα ἀποφασιστικὸς, τὴν ἀνοιξιν τοῦ 336 π. Χ. ἔστειλεν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν τοὺς στρατηγούς Παρμενίωνα, Ἀμύνταν, καὶ Ἄτταλον μὲ στρατόν, διὰ νὰ προελίξῃ τὸν δρόμον τῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν ἐδολοφονήθη διὰ λόγους προσωπικοῦ ἀπὸ ἑνα ἀξιωματικόν, ἐνῶ ἔτελει τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς του. Ἦτο δὲ τότε μόλις 47 ἐτῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξε βασιλέα τὸν νεαρὸν υἱὸν του Ἀλέξανδρον.

Ἡ σημασία τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Μακεδόνων

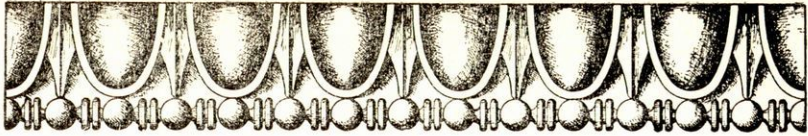
Οἱ διαρκεῖς ἐμφύλιοι πόλεμοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον ἐμπλακῆ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ἐξήντηλσαν τὰς δυνάμεις των καὶ προητοίμασαν τὴν εὐκολὴν ἐπικράτησιν τῶν Μακεδόνων. Οἱ Μακεδόνες, νεαρὰ ἑλληνικὴ δύναμις πλήρης ὀρμῆς καὶ ζωτικότητος, ἐπενέβησαν εἰς τὸν παλαιόν, ἄγονον καὶ καταστρεπτικὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ εὐκόλως ἐπέτυχον νὰ ἐνώσουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ἡ ἐπικράτησις των ὑπῆρξε πολλαπλῶς ὠφέλιμος διὰ τὸν ἑλληνισμὸν.

Ἐν τούτοις ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἔθνους ἐτέθη λαὸς ἑλληνικὸς μὲ ἀκμαίᾳς δυνάμεις καὶ ἀρχηγὸν ἰκανώτατον, δραστήριον καὶ ἀποφασιστικόν, τὸν Φίλιππον. Μόνον τοιοῦτος ἀνὴρ ἦτο δυνατὸν νὰ *συνενώσῃ* ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας τὰς *καταμερισμένας δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ*, νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ὄνειρον μερικῶν ἐξαίρετων Ἑλλήνων μὲ πανελλήνια αἰσθήματα καὶ νὰ δώσῃ νέαν δόξαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς ἀπέβλεπεν ἡ προσπάθεια τοῦ Φιλίππου νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἐκτὸς ὅμως τούτου ἡ ἐπικράτησις τοῦ Φιλίππου εἶχε καὶ ἄλλο καλόν. Ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ὑπελείποντο ἀκόμη εἰς τὸ Ἔθνος. Ἐνεκα τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς πενίας, ἡ ὁποία εἶχε δημιουργηθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολλοὶ Ἕλληνες ἐγκατέλειπον, ὡς εἶδομεν, τὴν πατρίδα των καὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Περσῶν ὡς *μισθοφόροι*. Τὰς δυνάμεις αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ἐφθείροντο μακρὰν τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰ περσικὰ συμφέροντα, θὰ χρησιμοποίησῃ τώρα ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς ἐναντίον τῶν βαρβάρων.

Τὸ μεγαλύτερον ὅμως ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον ἐχάρισεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ ἰσχυρὰ πολιτικὴ καὶ στρατηγικὴ μορφή τοῦ Φιλίππου ἦτο, ὅτι *ἐσταμάτησε τοὺς καταστρεπτικὸς ἐμφυλίους πολέμους* μετὰ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, οἱ ὁποῖοι θὰ κατέληγον κάποτε εἰς τὸν ὀριστικὸν ἀφανισμὸν τῆς φυλῆς.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ ἔνωσις ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς Μακεδόνας ὠφέλησε καὶ ἐδόξασε τὴν Ἑλλάδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

1. Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον πολὺ νέος, μόλις 20 ἐτῶν. Ἡ μήτηρ του ὠνομάζετο Ὀλυμπιάς, καὶ ἦτο κόρη βασιλέως τῆς Ἠπείρου. Ἀπὸ αὐτὴν εἶχε κληρονομήσει τὸν εὐκολοσυγκίνητον καὶ εὐερέθιστον χαρακτήρα καὶ ἰδίως τὴν ἀκόρεστον φιλοδοξίαν.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς εἶχε πολλὰ φυσικὰ προτερήματα. Ἦτο εἰλικρινής, φιλότιμος, ἐργατικός, φιλομαθὴς καὶ εἶχεν ὀξείαν ἀντίληψιν καὶ δυνατὸν νοῦν. Ἠγάπα πολὺ τὰ στρατιωτικά, ὅπως καὶ ὁ πατήρ του. Ὁ φόβος ἦτο ἄγνωστος εἰς αὐτόν. Τούναντίον ἡ τόλμη καὶ ἡ ἀφοβία του ἦσαν μοναδικαί. Ἀπόδειξιν αὐτῶν τῶν ἰδιοτήτων του ἔδωκεν, ὅταν εἰς ἡλικίαν δώδεκα μόλις ἐτῶν κατῴρθωσε νὰ δαμάσῃ τὸν ἄγριον θεσσαλικὸν ἵππον Βουκεφάλαν, τὸν ὁποῖον οὔτε ὁ πατήρ του οὔτε ἄλλος κανεὶς ἐκ τῶν αὐλικῶν εἶχε δυνηθῆ νὰ ἱππεύσῃ. Τότε λέγεται, ὅτι ὁ Φίλιππος μὲ δάκρυα χαρᾶς ἐνηγκαλίσθη τὸν υἱόν του καὶ τοῦ εἶπε: «ὦ παῖ, ζήτει σεαντῶ βασιλείαν μείζονα Μακεδονία γὰρ σε οὐ χωρεῖ» (Πλούταρχος). Ἡ μουσικὴ συνεκίνει πολὺ τὸν Ἀλέξανδρον· ἰδίως ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ διῆγειρεν εἰς αὐτόν μέγαν ἐνθουσιασμόν. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀκόμη ἐξαιρετικὴν φαντασίαν, μὲ τὴν ὁποῖαν ἐδημιούργει ὀλόκληρον κόσμον πολὺ ἀνώτερον καὶ ὠραιότερον ἀπὸ τὸν πραγματικόν.

Ἄλλὰ καὶ τὰ σωματικά χαρίσματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν μοναδικά. Τὴν μορφήν του γνωρίζομεν ἀπὸ πολλὰς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι ἐσώθησαν. Εἰς τὸ εὐρῶστον καὶ ὑψηλὸν σῶμα του ἐστηρίζετο ὠραιοτάτη κεφαλὴ μὲ πλουσίαν βοστρυχωτὴν κόμην. Εἶχε πρόσωπον ἀρρενωπὸν μὲ ὑγροὺς καὶ ἀκτινοβόλους ὀφθαλμούς, οἱ ὁποῖοι ἐφάνερον τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὸν συναισθηματικὸν χαρακτήρα του.

Ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἀκόμη ἡλικίαν ἔδειξε τὰ ὑπέροχα ψυχικά του χαρίσματα. Ἦτο δέκα ἐτῶν, ὅταν ἦλθον εἰς τὴν Πέλλαν, ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης, ὁ Φιλοκράτης καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων, διὰ τὰ διαπραγματευσθῆναι τὴν Φιλοκράτειον εἰρήνην. Κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου, τὸ ὁποῖον ὁ Φίλιππος παρέθεσεν εἰς τοὺς ξένους του, ὁ Ἀλέξανδρος μὲ ἓν ἄλλο παιδίον παρέστησεν ὀλόκληρον σκηνὴν ἑλληνικοῦ δράματος. Ἄλλοτε πάλιν ἐτραγούδησε μονάχος χορικά ἀπὸ δράματα τῶν μεγάλων δραματικῶν ποιητῶν. Ἐψαλλε μάλιστα τόσον ὠραῖα, ὥστε ὁ Φίλιππος τοῦ ἔκαμεν εἰς τὸ τέλος τὴν ἐξῆς πικρὰν παρατήρησιν : « οὐκ αἰσχύνει οὕτω καλῶς ψάλλον ; οὐ γὰρ βασιλικόν ».

Ὅσάκις ἤρχετο εἰδοῖσις, ὅτι ὁ πατὴρ του ἐνίκησε εἰς μάχην ἢ ἐκυρίευσεν σπουδαίαν πόλιν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐστενοχωρεῖτο. Μὲ θλίψιν καὶ μελαγχολίαν ἔλεγε εἰς τοὺς συνομηλικούς του : « παιδιά, ὅλα θὰ τὰ κατορθώσῃ ὁ πατέρας μου καὶ τοιοῦτοτρόπως δὲν θὰ μείνῃ κανὲν σπουδαῖον καὶ λαμπρὸν ἔργον, διὰ τὰ τὸ πραγματοποιήσω ἐγὼ μαζί σας ».

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο δέκα τριῶν ἐτῶν, ὁ πατὴρ του ἐκάλεσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τὸν μέγαν Μακεδόνα Φιλόσοφον Ἀριστοτέλην εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσε τὴν μόρφωσίν του. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξεν ἐξαιρετικὴν ἐπιμέλειαν καὶ τόσῃν ἀφοσίωσιν καὶ σεβασμὸν ἠσθάνετο πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, ὥστε ἔλεγε συχνά : « εἰς μὲν τὸν πατέρα μου ὀφείλω τὸ ζῆν, εἰς δὲ τὸν διδάσκαλόν μου τὸ εὖ ζῆν ». Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἰργάσθη μὲ ἐπιμονήν, διὰ τὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ ἀγάπην εἰς τὰ ἑλληνικά γράμματα καὶ εἰς τὰς μεγάλας καὶ εὐγενεῖς πράξεις. Πόσον δὲ πράγματι βαθεῖα ἦτο ἡ ἐπίδρασις τοῦ φιλοσόφου καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπ' αὐτοῦ, μαρτυρεῖ ὁ Ἰσοκράτης. Εἰς μίαν ἐπι-

στολήν, τὴν ὁποίαν ἔστειλε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, λέγει : « Ἀκούω πάντων λεγόντων ὡς φιλόσοφος εἶ καὶ φιλαθήναιος καὶ φιλόσοφος... Σωφρονεῖς οὖν ταῦτα μελετῶν ἐλπίδας γὰρ τῷ τε πατρὶ καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχεις, ὡς ἂν πρεσβύτερος γενόμενος ἐμμένῃς τούτοις,

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος

τοσοῦτον προέξεις τῇ φρονήσει τῶν ἄλλων, ὅσον περὶ ὁ πατήρ σου διενήροχεν ἀπάντων ».

Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς ὁ Ἀλέξανδρος ἠγάπησεν ἰδιαίτερος τὸν Ὅμηρον, διότι ἐθαύμαζε τοὺς ἥρωας τῆς Ἰλιάδος καὶ πρὸ πάντων τὸν

Ἀχιλλέα, μὲ τὸν ὅποιον ἤθελε νὰ ἐξομοιωθῆ, Εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας ἔφερε πάντοτε μαζί του τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα.

Ἐπανάστασις καὶ καταστροφή τῶν Θηβῶν

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν, εἶχε νὰ παλαίση πρὸς σοβαρὰς δυσκολίας. Οἱ νότιοι Ἕλληνες μόλις ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου, ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται πρὸς ἐπανάστασιν· οἱ ὑποτεταγμένοι ἐπίσης βάρβαροι ἐκινουῦντο, διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐξ' ἄλλου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους ὑπῆρχον οἱ ἀνταπαιτηταὶ τοῦ θρόνου. Ἄλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς δὲν ἦτο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι χάνουν εὐκόλως τὸ θάρρος των, Μὲ κεραυνοβόλον ταχύτητα ἠνάγκασεν ὅλους νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὴν θέλησίν του.

Κατὰ πρῶτον ἐστράφη ὁ Ἀλέξανδρος ἐναντίον τῶν ἀνταπαιτητῶν τοῦ θρόνου. Ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐφονεύθησαν καὶ ἄλλοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἀσίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ βασιλεὺς ἐστερέωσε τὴν ἀρχὴν του καὶ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μακεδονίας.

Κατόπιν διευθύνθη πρὸς νότον μὲ ἰσχυρὸν στρατόν. Ἐπέρασεν ἀνενόχλητος τὴν Θεσσαλίαν καὶ Βοιωτίαν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορίνθου. Ἐκεῖ συνεκάλεσε *πανελλήγιον συνέδριον*, ὅπως ἄλλοτε ὁ πατὴρ του. Ὅλαι αἱ πόλεις ἐκτὸς τῆς Σπάρτης ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὸ συνέδριον, τὸ ὅποιον ὁμοφώνως ἀνεκήρυξε τὸν Ἀλέξανδρον ἀρχιστράτηγον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολὺ πέραν τῶν μακεδονικῶν συνόρων. Ἄλλ' ἐνῶ ἐπολέμει ἐκείθεν τοῦ Δουνάβεως, διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ψευδὴς φήμη, ὅτι ἐφονεύθη. Ἀμέσως τότε οἱ Θηβαῖοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Καδμείαν. Ὁ Ἀλέξανδρος, μόλις ἐπληροφόρηθη τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβαίων, ἔσπευσε μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα εἰς τὰς Θήβας. Ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ μεταχειρισθῆ βίαν, ἐκάλεσε τοὺς Θηβαίους νὰ καταθέσουν τὰ ὄπλα μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἀμνηστίαν. Οἱ Θηβαῖοι ἠρνήθησαν. Τότε ἐπετέθη κατὰ τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐκυρίευσεν (335 π. Χ.).

“Εξ χιλιάδες Θηβαῖοι ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ὑπόλοιποι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι ἔξαιρέσει τῶν ἱερέων, τῶν ἀπογόνων τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου καὶ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀντιταχθῆ εἰς τὴν ἀποστασίαν. Ὀλόκληρος ἡ πόλις κατεσκάφη πλὴν τῆς Καδμείας, τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ Πινδάρου. Καὶ ὅμως διὰ τὴν σκληρὰν αὐτὴν συμπεριφορὰν πρὸς τοὺς Θηβαίους ἠσθάνθη ὁ Ἀλέξανδρος ἀργότερα μεταμέλειαν καί, ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος, « οὐδεὶς τῶν περιγενομένων Θηβαίων ἦν, ὃς ἐντυχὸν καὶ δεηθεὶς ὕστερον οὐ διεπράξατό τι παρ’ αὐτοῦ ».

Ἐκτὸς τῶν Θηβαίων καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον δεῖξει ἐπίσης ἐπαναστατικὰς διαθέσεις, ἀλλὰ μετὰ τὸ πάθημα τῶν γειτόνων τῶν ἔσπευσαν νὰ ὑποδεχοῦν τὸν Ἀλέξανδρον καὶ νὰ τὸν συγχαροῦν διὰ τὴν νίκην του. Ὁ Ἀλέξανδρος καίτοι ἔλαβε γνῶσιν τῶν σχεδίων των, ἐσεβάσθη τὴν πόλιν διὰ τὸ ἔνδοξον παρελθόν της. Δὲν ἠθέλησε νὰ καταδιώξη οὔτε τοὺς σφοδροτέρους ἀντιπάλους τῶν Μακεδόνων, οἱ ὅποιοι παρεκίνουν τὸν λαὸν εἰς στάσιν.

Ἀφοῦ κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἀλέξανδρος κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβῶν, ἦλθεν εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἐκεῖ συνεκεντρώθησαν ἀντιπρόσωποι ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, οἱ ὅποιοι διεβεβαίωσαν αὐτὸν διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν των εἰς τὸ πρόσωπόν του. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ὁ Ἀλέξανδρος καθώρισε τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, τὴν ὅποιαν ἐκάστη πόλις ὑπεχρεούτο νὰ ἐτοιμάσῃ δι’ αὐτὸν μέχρι τῆς προσεχοῦς ἀνοίξεως, ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας καὶ κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ ἤρχισεν νὰ ἐτοιμάζῃ δραστηρίως τὴν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν.

2. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς καθόδου τῶν Μυρίων καὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ παρακμὴ τοῦ περσικοῦ κράτους. Μὲ τὴν πάροδον τῶν ἐτῶν ἡ στρατιωτικὴ ἀδυναμία καὶ ἡ διοικητικὴ παράλυσις τῆς Περσίας ἐχειροτέρευσε. Διαρκεῖς ἀντιζηλίαι καὶ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν σατραπῶν καὶ ἐπαναστάσεις τῶν ὑποδούλων ἐξησθένουν συνεχῶς τὴν περσικὴν δύναμιν. Εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς αὐτοὺς πολέμους βασιλεὺς καὶ σατράπαι χρησιμοποιοῦν Ἕλληνας μισθοφόρους, ἀκόμη καὶ στρατηγούς.

Τὴν ἀποσύνθεσιν αὐτὴν ἐγνώριζεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπως προη-

γυμένως ὁ Φίλιππος, καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἐκμεταλλεῦθῃ. Ἦτο βέβαιος, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ κατώρθωνε νὰ διαλύσῃ τὴν ἄλλοτε τρομερὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν.

3. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Ἐκ τῆς *Ἀπορίας* τῆς *Μακεδονίας* εἰς τὴν *Μ. Ἀσίαν*.— Ἡ μάχη τοῦ *Γρανικοῦ*

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 334 π. Χ. ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος εἰς τὰς ἱκανὰς χεῖρας τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Πέλλαν μὲ 30.000 πεζοὺς καὶ 5.000 ἵππους. Ἀξιόλογον τμήμα τοῦ πεζικοῦ ἀποτελοῦν οἱ ἐκ τῆς νοτίου Ἑλλάδος σύμμαχοι καὶ ἄλλοι μισθοφόροι. Οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς στρατηγούς του ἦσαν ὁ πολὺπειρος καὶ συνετὸς *Παρμενίων*, ἀρχηγὸς τοῦ πεζικοῦ, ὁ υἱὸς του *Φιλώτας*, ἀνώτερος διοικητὴς τοῦ ἵππικοῦ, ὁ *Περδίκκας*, ὁ *Κράτερος*, ὁ *Κλεῖτος* καὶ ὁ ἀγαπητότατος εἰς αὐτὸν *Ἡφαιστίων*.

Ἀπὸ τὴν ἀκτὴν τῆς θρακικῆς χερσονήσου διεπεραιώθη ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν μικρασιατικὴν παραλίαν κυβερνῶν ὁ ἴδιος τὴν βασιλικὴν τριήρη. Συγχρόνως ἐπέρασε καὶ ὁ στρατὸς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ μακεδονικοῦ καὶ συμμαχικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 160 πολεμικὰ καὶ βοηθητικὰ σκάφη. Ὅταν συνεπληρώθη ἡ ἀπόβασις, ὁ Ἀλέξανδρος διευθύνθη εἰς τὴν Τροίαν καὶ ἐτέλεσεν ἀγῶνας εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν ὁποῖον, ὅπως εἶδομεν, ἐτίμα ἰδιαιτέρως ἀπὸ ὅλους τοὺς ὁμηρικοὺς ἥρωας.

Βασιλεὺς τοῦ περσικοῦ κράτους ἦτο τότε ὁ Δ α ρ ε ῖ ο ς ὁ Γ ' ὁ Κ ο δ ο μ α ν ὀ ς (336 - 330 π. Χ.). Οὗτος ἔμαθεν ἐγκαίρως τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διέταξε τοὺς στρατηγούς καὶ σατράπας τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλασιν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Οἱ σατράπαι ὑπήκουσαν εἰς τὴν ἐντολήν. Μὲ δύναμιν 20.000 Περσῶν καὶ ἴσον ἀριθμὸν Ἑλλήνων μισθοφόρων παρετάχθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ Γ ρ α ν ι κ ο ῦ ποταμοῦ, ἀναμένοντες τὸν Ἀλέξανδρον (Μάϊος 334 π. Χ.). Δὲν ἤκουσαν τὴν συμβουλήν τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων Ροδίου *Μέμνονος* νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, νὰ παρασύρουν πρὸς τὰ ἐκεῖ τὸν Ἀλέξανδρον, νὰ καύσουν τὰς πόλεις καὶ τὴν παραγωγὴν καί, ἀφοῦ φέρουν

εις δύσκολον θέσιν τὸν εἰσβολέα ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ καταλυμάτων, νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον του.

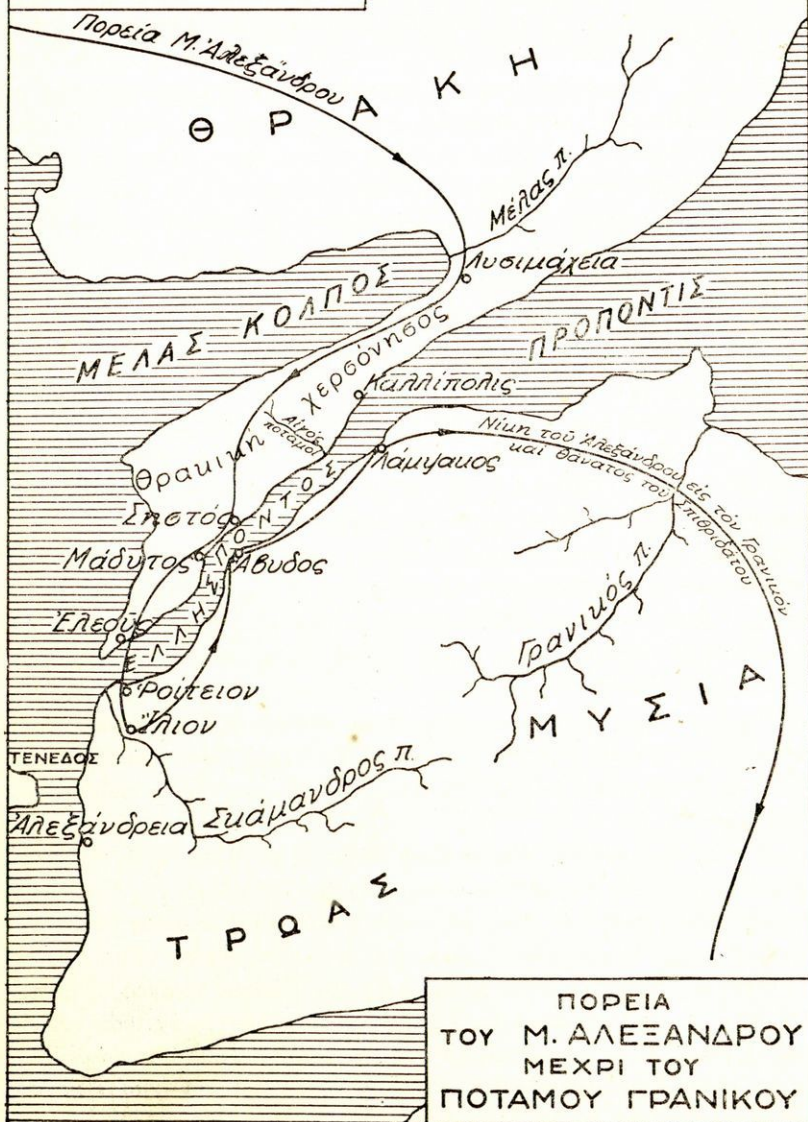
Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπληροφορήθη τὴν συγκέντρωσιν τῶν περσικῶν δυνάμεων εἰς τὸν Γρανικόν, ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν των. Μετὰ τὴν παράταξιν τοῦ στρατοῦ τμήμα μακεδονικοῦ ἵππικοῦ ρίπτεται εἰς τὸν ποταμὸν καὶ προχωρεῖ πρὸς τὴν ἀπέναντι ὄχθην. Ἀλλ' ἡ θέσις τῶν πρώτων αὐτῶν τολμηρῶν μαχητῶν εἶναι δύσκολος καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν γίνεται δυσκολωτέρα. Ἀρκετοὶ φονεύονται ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ ἄλλοι κατακόπτονται ὑπὸ τῶν Περσῶν, μόλις φθάνουν εἰς τὴν ὄχθην. Ἡ κατάστασις μετεβλήθη, ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίασε τοὺς μαχομένους. Ὁ ἥρωισμὸς τῶν Μακεδόνων γιγαντώνεται καὶ ὅλοι μαζὶ ἐξέρχονται ἀσυγκράτητοι ἐκ τοῦ ποταμοῦ. Ἐκεῖ συνάπτεται σφοδρὸς ἀγῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος μάχεται μετὰ τῶν πρώτων καὶ κινδυνεύει νὰ φονευθῇ. Ὁ Πέρσης στρατηγὸς *Σπιθριδάτης* ἐτοιμάζεται νὰ καταφέρῃ θανάσιμον

334 π. Χ. κτύπημα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ὁ Κλεῖτος μὲ τὴν σπάθην του ἀποκόπτει τὸν βραχίονα τοῦ Σπιθριδάτου. Τέλος οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς μακεδονικῆς φάλαγγος τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν.

Αἱ ἀπώλειαι τοῦ περσικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν μάχην ὑπῆρξαν σημαντικά. Δύο χιλιάδες πεντακόσιοι Πέρσαι ἐφονεύθησαν καὶ ἀρκετοὶ ἐκ τῶν στρατηγῶν των. Ἡ τύχη ἐπίσης τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων ὑπῆρξεν ἀξιοθρήνητος. Κυκλωθέντες, χωρὶς κἂν νὰ προφθάσουν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐξωντώθησαν ἢ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ὅσοι ἐσώθησαν ἐστάλησαν δέσμοι εἰς τὴν Μακεδониαν, διὰ νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν «*ὅτι παρὰ τὰ κοινῇ δόξαντα τοῖς Ἑλλησιν, Ἑλληνας ὄντες, ἐναντίον τῇ Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν βαρβάρων ἐμάχοντο*». (Ἀρριανός).

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ἀλέξανδρος ἔθαψε μὲ μεγάλας τιμὰς τοὺς νεκροὺς του, ἐν ὄλῳ 34 κατὰ τὸν Πλούταρχον. Πιστὸς εἰς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν διέταξε νὰ θάψουν ἐπίσης καὶ τοὺς νεκροὺς Ἑλληνας μισθοφόρους. Ἐφρόντισεν ὁμοίως καὶ διὰ τὴν ταφὴν τῶν Περσῶν στρατηγῶν. Εὐθύς κατόπιν ἔστειλεν εἰς τὰς Ἀθήνας τριακοσίας ἀσπίδας ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ τὰς ἀφιερῶσουν εἰς τὸν Παρθενῶνα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «*Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἑλληνας πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοι-*

ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΣ

κούντων ». Ἐπάνω εἰς τὸ ἐπιστύλιον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος διακρίνονται μέχρι σήμερον τὰ σημεῖα τῶν ἤλων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκρεμάσθησαν τὰ περσικὰ λάφυρα.

Κιτάκτησις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. — Ὁ Γόρδιος δεσμός

Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Γρανικοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε κύριος ὀλοκλήρου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην παραδίδονται σχεδὸν ἀμαχητὶ αἱ πόλεις τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Λυδίας. Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ἐξ ἄλλου ὑποδέχονται μὲ ἐνθουσιασμὸν τὸν μέγαν στρατηλάτην ὡς ἐλευθερωτὴν. Μόνον εἰς τὴν Μίλητον καὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν, τὰς ὁποίας ἐπροστάτευεν ἀπὸ τὴν θάλασσαν ὁ Μέμνων ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ περσικοῦ στόλου, συνήτησεν ὁ Ἀλέξανδρος ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν ὁμως δὲν ἤργησε νὰ καταβάλλῃ.

Ὅταν συνεπληρώθη ἡ κατάληψις καὶ τῶν δύο πόλεων, ὁ Ἀλέξανδρος διέλυσε τὸν στόλον του. Εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν προέβη διὰ τοὺς ἐξῆς κυρίως λόγους : Ἐν πρώτοις τὸ ναυτικὸν του δὲν ἦτο ἀξιόμαχον ἀπέναντι τοῦ περσικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 400 καὶ πλέον φοινικικά, κυπριακὰ καὶ ροδιακὰ σκάφη. Ἐπειτα αἱ δαπάναι διὰ τὴν συντήρησίν του ἦσαν μεγάλαι, δυσβάστακτοι διὰ τὸ πενιχρὸν ἀκόμη ταμεῖον τοῦ βασιλέως. Ἐξ ἄλλου ἦτο ἀδιάφορον πλέον διὰ τὸν Ἀλέξανδρον, ἂν ὁ περσικὸς στόλος διέκοπτε τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Τώρα εἶχεν ἐξασφαλίσει ἀφθόνως τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια διὰ τὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς πλουσίας προσόδους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος στρέφεται πρὸς τὴν Φρυγίαν, διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Παρμενίωνα μὲ τὸν ὑπόλοιπον στρατόν. Ὅταν ἐφθασεν εἰς τὸ Γόρδιον, ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν περιλάλητον γόρδιον δεσμόν. Δι' αὐτὸν ὑπῆρχεν ἡ παράδοσις, ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ κατῶρθωνε νὰ τὸν λύσῃ, ἦτο πεπρωμένον νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. « *Ἀπετελεῖτο ὁ δεσμός, διηγεῖται ὁ βιογράφος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρριανός, ἀπὸ φλοιὸν κρانيᾶς, στριμμένον ἐπάνω εἰς τὸν ζυγὸν βοῦδαμάξης. Τοῦ δεσμοῦ αὐτοῦ δὲν διεκρίνοντο οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦσε μὲν νὰ λύσῃ τὸν δεσμόν, δὲν ἤθελεν ὁμως καὶ νὰ τὸν ἀφήσῃ ἄλυτον, μήπως αὐτὸ προξενήσῃ κακὴν ἐντύπωσιν εἰς τὰ πλήθη, λέγουσιν, ὅτι ἀφοῦ ἐκτύπησε μὲ τὸ ξίφος, ἔκοψε τὸν δεσμόν καὶ εἶπεν ὅτι ἐλόθη ».*

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ στρατηγὸς Μέμων ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρει πόλεμον δι' ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὑπελόγιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ κατῶρθωνε νὰ ἐξεγείρη τοὺς νοτίους Ἕλληνας ἐναντίον τῶν Μακεδόνων καὶ νὰ φέρη εἰς δύσκολον θέσιν τὸν Ἀλέξανδρον. Ἀλλ' ἐνῶ ἐπολιόρκει τὴν Μυτιλήνην, ἀπέθανε καὶ ἡ προσπάθειά του ἐγκατελείφθη.

Ἀπὸ τὸν Γόρδιον ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει εἰς τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὰς ὑποτάσσει. Κατόπιν διευθύνεται πρὸς τὴν Κιλικίαν καὶ φθάνει εἰς τὴν Ταρσόν. Ἐκεῖ ἐλούσθη ἰδρωμένος εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα τοῦ Κύδου καὶ ἡσθένησε σοβαρῶς. Ἀλλ' ὁ πατρικὸς του φίλος ἰατρὸς Φίλιππος ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν κατῶρθωσε νὰ τὸν διασώσῃ.

Ἡ μάχη τῆς Ἴσοῦ

Ἡ ἥττα τοῦ περσικοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Γρανικὸν καὶ ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς ὀλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐνέβαλον τὸν Δαρεῖον εἰς θλιβερὰς σκέψεις. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ ἀντιμετωπίσῃ αὐτοπροσώπως τὸν ἐχθρόν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Δαρεῖος συνέκέντρωσε μεγάλας δυνάμεις ἐκ 400.000 πεζῶν καὶ 100.000 ἵππέων. Ἐπειδὴ δὲ ἐφαντάζετο, ὅτι ὁ στρατὸς του ἦτο ἀκατανίκητος, κατέβη ἀπὸ τὰς ἀνοικτὰς πεδιάδας τῆς Βαβυλώνας, ὅπου θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναπτύξῃ ἀνέτως τὰς δυνάμεις του, εἰς τὰς στενοπορίας τῆς Κιλικίας.

Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν τὸν Ὀκτώβριον ἢ Νοέμβριον τοῦ 333 π.Χ. εἰς τὴν ἀμμώδη πεδιάδα τῆς Ἴσοῦ. Ἡ ἀνωτέρα τακτικὴ καὶ ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπερίσχυσαν τοῦ ἀριθμητικοῦ ὄγκου. Οἱ Πέρσαι, οἱ ὅποιοι ἐκτὸς τῶν ἄλλων διετήρουν ἀκόμη τὴν παλαιὰν ὀργανώσιν καὶ τὸν ὀπλισμὸν των, ὑπέστησαν ὀδυνηρὰν ἥτταν. Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ διέρρηξε τὴν ἐχθρικὴν μᾶζαν, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸ ἵππικὸν ἐπετίθετο κατὰ τοῦ πλευροῦ τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Ὁ περσικὸς στρατὸς διελύθη πανικόβλητος καὶ ὁ Δαρεῖος ἔφυγεν ἔντρομος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μάλιστα τοῦ φόβου, τῆς συγχύσεως καὶ τῆς παραχῆς ὁ Πέρσης μονάρχης ἐγκατέλειπεν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ νικητοῦ καὶ αὐτὴν τὴν οἰκογένειάν του. Ἡ μήτηρ, ἡ σύζυγός του, αἱ δύο νεαραὶ θυγατέρες του, ἀμέτρητοι

θησαυροὶ καὶ ἄλλα πολύτιμα λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων.

Ἄλλ' ἢ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὴν ἀτυχήσασαν οἰκογένειαν τοῦ ἠττημένου ὑπῆρξε πραγματικῶς βασιλική: «Ὅταν διηγεῖται ὁ Ἀρριανός, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν καταδιώξιν τοῦ Δαρείου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηρὴν, τὴν ὁποίαν εἶχον προορῖσει δι' αὐτὸν οἱ Μακεδόνες ὡς ἐξαιρετικὸν δῶρον. Τότε ἤκουσε θρήνους γυναικῶν καὶ θόρυβον ὄχι μακρὰν ἀπὸ τὴν σκηρὴν του. Δι' αὐτὸ ἐζήτησε νὰ μάθῃ, ποῖαι ἦσαν αἱ γυναῖκες καὶ διὰ ποῖον λόγον μένουσιν εἰς σκηρὴν τόσον πλησίον τῆς ιδιότης του. Καὶ κάποιος ἀπήντησε: Βασιλεῦ,

Ἡ μάχη τῆς Ἰσοῦ (ψηφιοποιητὸν τῆς Πομπηίας)
Ἀριστερὰ ὁ Ἀλέξανδρος ἐφιππος ὄρμα κατὰ τοῦ Δαρείου,
ὁ ὁποῖος τρομαγμένος καὶ ὄρθιος χειρονομεῖ.

ἡ μήτηρ καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Δαρείου καὶ τὰ παιδιά του, ἐπειδὴ ἐφθασεν εἰδησις εἰς αὐτοὺς ὅτι ἔχεις τὸ τόξον τοῦ Δαρείου καὶ τὸν βασιλικὸν μανδύαν καὶ ὅτι ἡ ἀσπίς του ἔχει μετακομισθῆ εἰς τὸ στρατόπεδον, κλαίουσιν γοερῶς μὲ τὴν ιδέαν, ὅτι ὁ Δαρεῖος ἔχει φονευθῆ. Καθὼς ἤκουσεν αὐτὰ ὁ Ἀλέξανδρος, ἔστειλε τὸν Λεοννάτον, ἕνα ἀπὸ τοὺς ἐταίρους, μὲ τὴν ἐντολήν νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὰς γυναῖκας, ὅτι ὁ Δαρεῖος ζῆ καὶ ὅτι, ὅταν ἐτρόπη εἰς φυγὴν, ἀφῆκεν ἐπάνω εἰς τὴν ἄμαξαν του τὰ ὄπλα καὶ τὸν μανδύαν του καὶ ὅτι μόνον αὐτὰ κρατεῖ ὁ Ἀλέξανδρος. Καὶ ὁ Λεον-

νάτος εισήλθεν εις την σκηνήν των γυναικῶν και ανέφερον εις αυτάς τὰς σχετικὰς πληροφορίας δια τὴν τὴν Δαρείου. Ἐδήλωσεν ἀκόμη, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος παραχωρεῖ εις αυτάς τὴν αὐλικὴν ὑπηρεσίαν και τὰς ἄλλας τιμὰς και ἐπιτρέπει νὰ ὀνομάζονται βασιλισσαι... Λέγεται μάλιστα, ὅτι και ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἐπομένην ἡμέραν εισήλθεν εις τὴν σκηνήν των βασιλισσῶν συνοδούμενος μόνον ἀπὸ τὸν Ἡφαιστίωνα. Και ἐπειδὴ ἡ μήτηρ τοῦ Δαρείου ἀμφέβαλλε, ποίος ἀπ' αυτῶν τοὺς δύο ἦτο ὁ βασιλεὺς, διότι και οἱ δύο ἦσαν λαμπροστόλιστοι, ἐπροχώρησε πρὸς τὸν Ἡφαιστίωνα και τὸν προσεκίνησεν, ἐπειδὴ τῆς ἐφάνη ὑψηλότερος εις τὸ ἀνάστημα. Ὅταν ὁμως ὁ Ἡφαιστίων ὑπεχώρησε πρὸς τὰ ὀπίσω και κάποιος ἀπὸ τὴν συνοδείαν τῆς ἔδειξε τὸν Ἀλέξανδρον και τῆς εἶπεν, ὅτι ἐκεῖνος εἶναι ὁ Ἀλέξανδρος, αὐτὴ κατεντροπιασμένη ἀπὸ τὸ λάθος τῆς ὀπισθοχώρησεν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος εἶπεν εις τὴν βασιλισσαν, ὅτι δὲν ἔκαμε λάθος, διότι και ἐκεῖνος εἶναι Ἀλέξανδρος ».

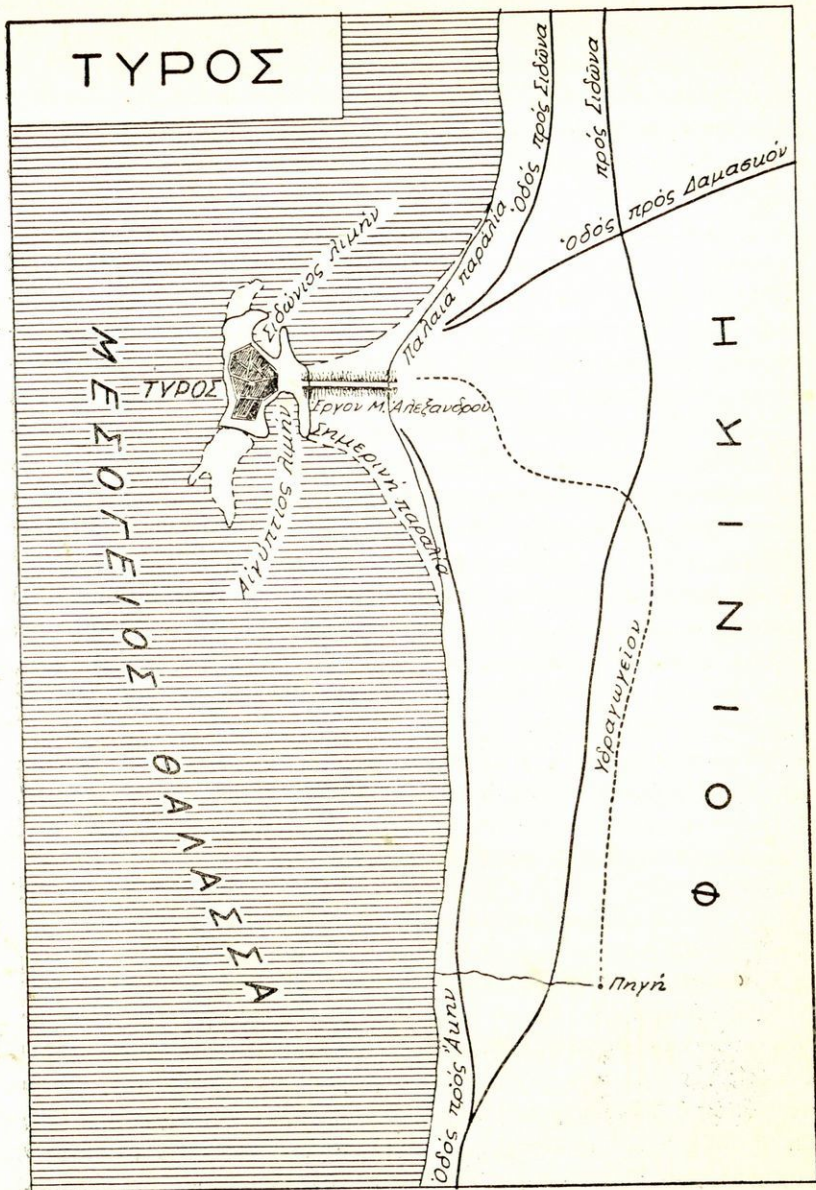
Τόσῃ ἀγάπῃ και ἀφοσίωσιν εἶχεν εις τὸν φίλον του !

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Περσῶν εις τὴν μάχην τῆς Ἰσσοῦ ἦσαν βαρεῖαι. Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν πέντε στρατηγοὶ και 100.000 περίπου πεζοὶ και ἵππεις ἐκάλυψαν τὸ πεδίου τῆς μάχης.

Κατάκτησις τῆς Φοινίκης και Παλαιστίνης

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐσυνέχισε μετὰ τὴν νίκην τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, ἀλλ' ἐβάδισε νοτιώτερον πρὸς τὴν Φοινίκεν, ἡ ὁποία ἦτο ἡ κυρία βᾶσις τοῦ περσικοῦ ναυτικοῦ. Αἱ φοινικικαὶ πόλεις παρεδόθησαν χωρὶς ἀντίστασιν και τὰ φοινικικὰ, κυπριακὰ και ροδιακὰ πλοῖα ἐκ τῶν ὁποίων, καθὼς εἶδομεν, ἀπετελεῖτο ὁ περσικὸς στόλος, προσεχώρησαν εις τὸν Ἀλέξανδρον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Περσῶν ἐξεμηδενίσθη, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀνασυγκροτήσῃ τὸν στόλον του, μετὰ τὸν ὁποῖον ἐκυριάρχει πλέον και κατὰ θάλασσαν.

Μόνον ἡ Τύρος, ἡ « βασιλις τῆς θαλάσσης », ὅπως ἐκολακεύοντο νὰ τὴν ὀνομάζουσιν οἱ κάτοικοὶ τῆς, ἐνόμιζεν, ὅτι εἶναι ἀσφαλὴς ἐπάνω εις τὴν νησίδα τῆς και ἠρνήθη νὰ ὑποταχθῇ. Διετήρει ἄλλως τε ζωηρὸν πάντοτε τὸ μῖσος και τὴν ἀντιζηλίαν τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεχρεώθη νὰ τὴν πολιορκήσῃ και μετὰ ἐπτάμηνον στενὸν ἀποκλεισμὸν τὴν ἐξηνάγκασεν εις παράδο-

σιν. Ἡ τιμωρία τῶν Τυρίων ὑπῆρξεν ὑποδειγματική. Οἱ Μακεδόνες ὠργισμένοι διὰ τὴν ἀπάνθρωπον σφαγὴν τῶν ὀλίγων αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους εἶχον συλλάβει οἱ πολιορκούμενοι κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς Τύρου, ἐδείχθησαν πρὸς αὐτοὺς σκληροί. Μόνον ἐλάχιστοι, οἱ ὅποιοι ἐπρόφθασαν νὰ καταφύγουν εἰς τὰ ἱερά, ἐσώθησαν. Οἱ λοιποὶ ἐφονεύθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἀπησχολημένος μὲ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου, ὁ Δαρεῖος μὲ ἐπιστολὴν προέτεινεν εἰς αὐτὸν συμβιβασμὸν μὲ εὐνοϊκοὺς ὄρους. Τοῦ προσέφερε 10.000 τάλαντα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς οἰκογενείας του, ὅλην τὴν χώραν πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ καὶ μίαν ἐκ τῶν θυγατέρων του εἰς γάμον. Εἰς ἀντάλλαγμα ἐζήτηε ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ γίνῃ φίλος καὶ σύμμαχος του.

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸ συμβούλιον τῶν στρατηγῶν τὰς προτάσεις τοῦ Δαρείου, ὁ Παρμενίων συνέστησε εἰς τὸν βασιλέα νὰ δεχθῆ: « *Εγὼ τουλάχιστον*, εἶπεν, *ἂν ἤμην Ἀλέξανδρος, θὰ τὰς ἐδεχόμην* ». « *Καὶ ἐγὼ*, ἀπήντησεν, ὁ Ἀλέξανδρος, *ἂν ἤμην Παρμενίων* ». Καὶ ἀμέσως ἐκάλεσε τοὺς πρέσβεις τοῦ Δαρείου, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἐντολὴν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸν κύριόν των καὶ νὰ τοῦ ἀνακοινώσουν, ὅτι αἱ προτάσεις του δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν δεκταί, διότι ἄλλος εἶναι τώρα ὁ ἄρχων τῆς Ἀσίας. Ἄν ὀπωσδήποτε, εἶπεν ἐν τέλει, θέλῃ ὁ Δαρεῖος τὴν οἰκογένειάν του, ἤμπορεῖ νὰ ἔλθῃ ἀφόβως νὰ τὴν παραλάβῃ ὁ ἴδιος.

Ἀπὸ τὴν Τύρον ὁ Ἀλέξανδρος ἐβάδισε πρὸς νότον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν *Παλαιστίνην*. Αἱ πόλεις ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὸν ἀμαχητί. Μόνον ἡ παραθαλάσσιος Γάζα προέβαλεν ἀντίστασιν, ἀλλὰ μετὰ δίμηνον πολιορκίαν ἐκυριεύθη καὶ κατεστράφη.

Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Αἰγύπτου

Ἡ ὑποταγὴ τῆς Παλαιστίνης ἤνοιξεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν δρόμον πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Διὰ τὴν κατάληψιν τῆς πλουσίας χώρας δὲν συνήντησε κανὲν ἐμπόδιον. Οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ ὅποιοι ἔφερον βαρέως τὸν περσικὸν ζυγόν, τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὴν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε κύριος ὀλοκλήρου τῆς Αἰγύπτου εἰρηνικῶς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐφέρθη πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους μὲ σύνεσιν, εὐγένειαν καὶ δικαιοσύνην. Ἐσεβάσθη τὴν θρησκείαν, τὰς παλαιὰς

παραδόσεις των και τὰ μνημεία, τὰ ὁποῖα εἶχον κληρονομήσει ἀπὸ τοὺς παναρχαίους προγόνους των. Τότε ἔκτισεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου τὴν πρῶτην ἀπὸ τὰς πολλὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐγκατέσπειρεν εἰς τὰ ἐδάφη τῆς ἀχανοῦς περσικῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὁμώνυμον Ἄλεξανδρεια. Ὁ ἴδιος διέγραψε τὸ σχέδιον τῆς πόλεως καὶ ὥρισε τὴν θέσιν τῆς ἀγορᾶς, τῶν ἑλληνικῶν ναῶν καὶ τῆς Αἴγυπτίας Ἴσιδος. Ἡ πόλις ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν, ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ μετ' ὀλίγον ἐστία πνευματικῆ, ἡ ὁποία ἐξέπεμπεν ἐπὶ μακρὸν εἰς ὀλόκληρον τὴν ἀνατολὴν τὴν λάμψιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Κατὰ τὴν παραμονὴν του εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔλαβεν ὁ Ἄλέξανδρος τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπισκεφθῆ τὸ μαντεῖον τοῦ Διὸς Ἀμόν ἢ Ἀμμωνος, ὅπως τὸ ἔλεγον οἱ Ἕλληνες, εἰς τὴν θελκτικὴν ὄασιν Σεβᾶ τῆς Λιβύης. Ὁ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τὸν ὠνόμασε παῖδα Διὸς, δηλαδὴ τοῦ ἀπένειμε τὸν τίτλον, τὸν ὁποῖον ἔφερον ἄλλοτε οἱ ἰσχυροὶ Φαραῶ. Ὁ Ἄλέξανδρος ἐκολακέυθη καὶ ἀπὸ τότε ἐφρόντιζε νὰ ἐμπνέη εἰς τοὺς δεισιδαίμονας λαοὺς τῆς Ἀσίας τὴν ιδέαν, ὅτι εἶναι πράγματι υἱὸς τοῦ Διός. Ἠλπίζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπιτυγχάνη εὐκολώτερον τὴν ὑποταγὴν των. Μετὰ παραμονὴν πέντε μηνῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον, διὰ τὴν διοικητικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας, ὁ Ἄλέξανδρος ἐπανῆλθεν κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 331 π. Χ. εἰς τὴν Φοινίκην.

Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων.

Ὅταν ὁ Δαρεῖος ἔλαβε τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἄλεξάνδρου εἰς τὰς προτάσεις του, ἐνόησεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸς συμβιβασμός. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ δοκιμάσῃ ἄλλην μίαν φορὰν τὴν τύχην τῶν ὄπλων. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συνήθροισε κολοσσιαίαν στρατιωτικὴν δύναμιν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς σατραπείας. Ἐν ἑκατομμύριον πεζικοῦ, 40.000 ἵππεις, 200 δρεπανηφόρα ἄρματα, ἄρκετοὶ ἐλέφαντες καὶ κάμηλοι συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς ἐκτεταμένους πεδιάδας τῆς Ἀσσυρίας.

Ὁ Ἄλέξανδρος ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τὴν Φοινίκην ἐστράφη πρὸς τὸν Εὐφράτην ποταμόν. Ὁ στρατός του εἶχε τώρα αὐξηθῆ μὲ νέας ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς 47.000 μαχητάς, ἐκ τῶν ὁποίων

7.000 ἦσαν ἵππεις. Χωρίς νὰ χάση καιρὸν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέρασεν ἀ-
νενόχλητος τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα καὶ ἐπροχώρησε πρὸς συν-
άντησιν τοῦ Δαρείου. Οἱ δύο στρατοὶ συνητηθήσαν εἰς τὴν θέσιν
Γ α υ γ ἄ μ η λ α , πλησίον τῆς ἄσσυριακῆς πόλεως τῶν Ἀ ρ β ἡ -
λ ω ν (Σεπτέμβριος 331 π. Χ.). Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε
τρομερά. Οἱ Πέρσαι ἠγωνίσθησαν μὲ γενναιότητα, ἀλλ' **331 π. Χ.**
ἐδείχθησαν καὶ ἐδῶ κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Δαρείος
ἐπεχείρησε νὰ κυκλώσῃ τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ
δὲν τὸ κατώρθωσε. Ἡ φάλαγξ εἰσέδυσεν εἰς τὴν μᾶζαν τοῦ περσι-
κοῦ στρατοῦ, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ ὀρμητικὰς καὶ ριψοκινδύνους
ἐπιθέσεις τοῦ ἵππικοῦ ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ δεξιοῦ
τῆς περσικῆς παρατάξεως ἔσπειρε τὴν ταραχὴν, τὸν πανικὸν καὶ τὸν
θάνατον εἰς τὰς πολυπληθεῖς τάξεις τῶν ἀντιπάλων. Ὁ περσικὸς
στρατὸς ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ μὲ ἀταξίαν καὶ καταδιωκόμενος διε-
λύθη. Τριακόσιοι χιλιάδες νεκροὶ κατὰ τὸν Ἀρριανὸν καὶ ἄλλοι τό-
σοι αἰχμάλωτοι ὑπῆρξαν αἱ ἀπώλειαι τῶν βαρβάρων. Ἀπὸ τοὺς
Μακεδόνας ἐφονεύθησαν μόλις ἑκατὸν ἄνδρες καὶ ἐχάθησαν χίλιοι
περίπου ἵπποι ἐκ τῶν τραυμάτων καὶ τῆς ταλαιπωρίας. Κατὰ τὴν
μάχην ἐκινδύνευσε καὶ αὐτὸς ὁ Πέρσης μονάρχης. Ὁ Ἀλέξανδρος,
ἀφοῦ ἐπλήγωσε τὸν ἠνίοχόν του, ὄρμᾳ νὰ φονεύσῃ καὶ τὸν ἴδιον.
Ἄλλ' ὁ Δαρείος προφθάνει νὰ πηδήσῃ ἀπὸ τὸ ἄρμα, ἀναβαίνει εἰς
τὸν ἵππον του καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀποπνικτικοῦ κονιορτοῦ κα-
τορθώνει νὰ διαφύγῃ.

Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων ἔκρινεν ὀριστικῶς τὴν τύχην τοῦ πο-
λέμου. Ἡ μεγάλη στρατιὰ τοῦ Δαρείου εἶχε διαλυθῆ καὶ ὁ δρόμος
πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας ἔμεινεν ἀνοικτός. Ἡ ἔνδοξος αὐ-
τοκρατορία τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Καμβύσου εἶχε καταρρεύσει.

Ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην ἡ Β α β υ λ ῶ ν ἠνοιξε τὰς πύλας εἰς
τοὺς Μακεδόνας. Τὰ Σ ο ὕ σ α μὲ τοὺς ἀμυθητοὺς βασιλικούς θησαυ-
ροὺς ἐμιμήθησαν τὴν Βαβυλώνα. Ἐκεῖ εὔρεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τὰ
καλλιτεχνήματα τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ὁποῖα εἶχε λαφυραγωγῆσει ὁ
Ζέρξης. Ἡ Π ε ρ σ ε π ο λ ι ς ἐπίσης μὲ τὰ λαμπρὰ ἀνάκτορα τῶν
παλαιῶν βασιλείων καὶ αἱ Π α σ α ρ γ ἄ δ α ι , ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα
τῆς Περσίας, παρεδόθησαν εἰρηρικῶς εἰς τὸν νικητὴν. Ὁ Ἀλέξανδρος
ἔκαυσε τὰ ἀνάκτορα τῆς Περσεπόλεως, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὴν πυρπό-
λησιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Ζέρξην. Ἄλλ' ἡ πράξις του εἶχε καὶ συμ-

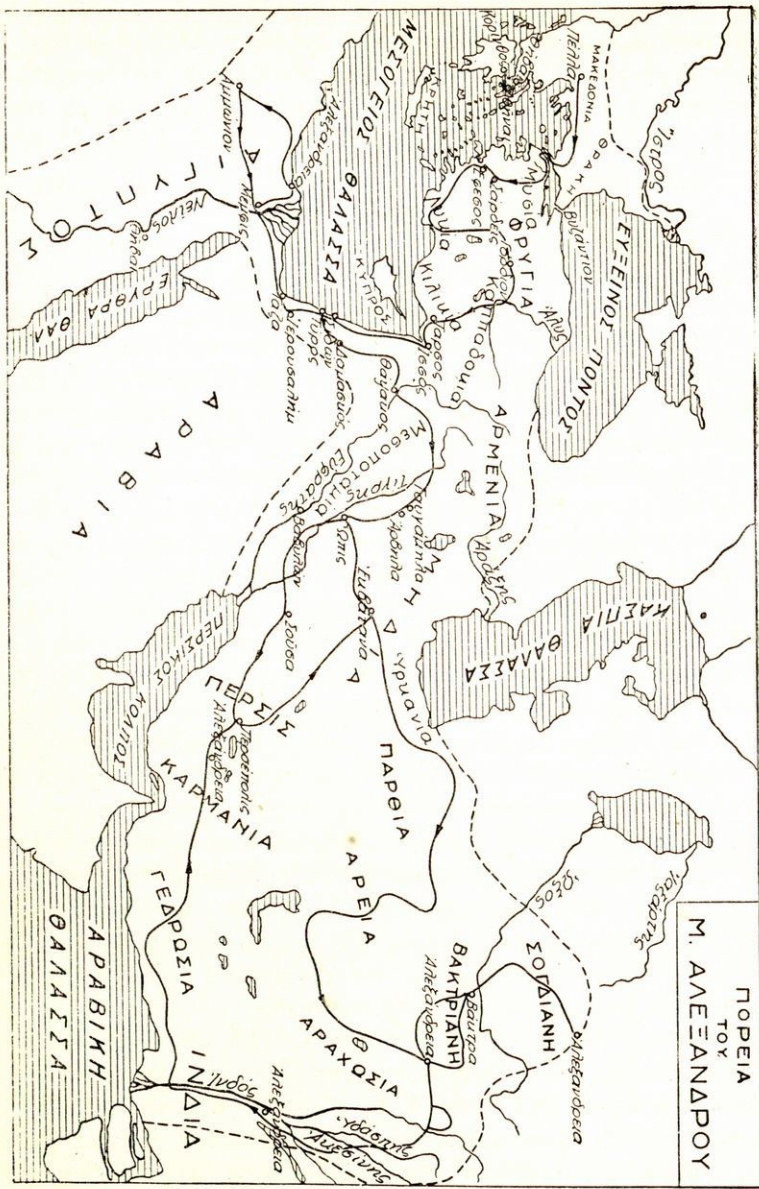
βολικὸν νόημα. Ἡθέλησε νὰ δείξῃ, ὅτι ἡ δυναστεία τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἔληξεν ὀριστικῶς καὶ ἡ περσικὴ αὐτοκρατορία κατελύθη. Τὸν χειμῶνα διήλθεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Περσέπολιν. Ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀναπαύσῃ τὸ κουρασμένον ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας στράτευμα.

Τὸ τέλος τοῦ Δαρείου.— Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ περσικοῦ κράτους

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 330 π. Χ. ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει πρὸς τὴν Μηδιαν διὰ τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου καὶ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ του. Εἰς τὰ Ἐκβάτανα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς χώρας, μανθάνει, ὅτι ὁ Πέρσης βασιλεὺς διευθύνεται πρὸς βορρᾶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὀρμᾷ ἀμέσως εἰς καταδίωξίν του. Καθ' ὁδὸν πληροφορεῖται, ὅτι ὁ συγγενὴς τῶν Ἀχαιμενιδῶν σατράπης τῆς Βακτριανῆς (σήμερον Τουρκεστάν) Βῆσσοσ, ὁ ὁποῖος διέφυγε μετὰ τοῦ Δαρείου ἐκ τῆς μάχης τῶν Γαυγαμήλων, κρατεῖ αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα, ἐφόρεσεν αὐτὸς τὸ περσικὸν στέμμα καὶ ἐτοιμάζεται νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μακεδόνων. Μὲ μικρὸν τμημα στρατοῦ ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει κατὰ τοῦ ἀπίστου σατράπου. Αὐτὸς, ἐπειδὴ ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῇ, φονεύει τὸν Δαρεῖον καὶ φεύγει πρὸς τὴν σατραπείαν του.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἠσθάνθη λύπην διὰ τὸ θλιβερὸν τέλος τοῦ ἀντιπάλου του, διέταξε νὰ θάψουν τὸν νεκρὸν μὲ βασιλικὰς τιμὰς καὶ ἀνεκέρηυξε τὸν ἑαυτὸν του διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν (Ἰούλιος 330 π. Χ.). Ἐπειδὴ δὲ ἐσχεδιάζε νὰ ὑποτάξῃ τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκοντο περίξ τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἀνέβαλε προσωρινῶς τὴν καταδίωξιν τοῦ Βῆσσου. Ἐντὸς ὀλίγου ὁ Ἀλέξανδρος κατέλαβε τὴν Ὑρκανίαν, τὴν Παρθίαν, τὴν χώραν τῶν Μάρδων, τὴν Ἀρείαν (σήμερον Ἀφγανιστάν), ὅπου ἔκτισεν τὴν ἐν Ἀρείοις Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀραχωσίας (σήμερον νότιον Ἀφγανιστάν). Ἐκεῖ διήλθε τὸν χειμῶνα του.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 329 π. Χ. στρέφεται πρὸς βορρᾶν. Ἀφοῦ ἐπέρασε μὲ ἀφαντάστους κακουχίας καὶ ταλαιπωρίας τὸν χινοσκεπῆ Πάροπάμισον ἢ Ἰνδικὸν Κάυκασον (σήμερον Ἰνδοκοῦς), εἰσβάλλει εἰς τὴν Βακτριανήν, ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ Βῆσσοσ. Ἡ χώρα ὑπετάχθη οἰκιοθελῶς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὦξου (σήμερον

Ἄμουρ - Ντάρια), ἀλλ' ὁ Βῆσσοσ διέφυγεν εἰς τὴν Σογδιανήν . Ὁ Ἄλέξανδρος τὸν ἠκολούθησε κατὰ πόδας καὶ μετὰ ἐπίπνον καταδίωξιν διὰ μέσου ἐρήμου χώρασ τὸν συνέλαβε . Καὶ τότε μὲν ἠρέσθη νὰ τὸν μαστιγώσῃ . Κατόπιν ἔστειλεν αὐτὸν εἰς τὰ Βάκτρα, ὅπου ἐδικάσθη ἀπὸ περσικὸν δικαστήριον ἐκ συγγενῶν τοῦ Δαρείου καὶ ἐθανατώθη μὲ βασιανισμοῦσ .

Μετὰ τοῦτο ὁ Ἄλέξανδρος διὰ τῶν Μαρακάνδων (Σαμαρκάνδης), πρωτευούσης τῆσ Σογδιανῆσ, ἐπροχώρησε πρὸσ τὸν Τάναϊν (Ἰαξάρτην , σήμερον Σιρ Ντάρια) ποταμὸν . Εἰσ τὸ ἀκρότατον αὐτὸ σημεῖον τοῦ κράτουσ ἔκτισεν ὁμώνυμον πόλιν, Ἄλεξάνδρειαν τὴν Ἐσχάτην . Εἰσ τὴν νέαν Ἀλεξάνδρειαν ἐγκατέστησε κυρίωσ Ἕλληνας μισθοφόρουσ καὶ ἀπομάχοουσ Μακεδόνασ, ἀλλὰ καὶ ὅσουσ ἤθελον ἀπὸ τοὺσ γειτονικοὺσ λαοῦσ .

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆσ Βακτριανῆσ καὶ Σογδιανῆσ συνεπληρώθη εἰσ διάστημα ἐπτὰ ἐτῶν ἡ κατάκτησισ τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτουσ . Εἰσ τὴν Σογδιανὴν ἔμεινε ὁ Ἄλέξανδρος ἐπὶ δύο περίπτου ἐτῆ (328 - 327 π . Χ .) Ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν μεθόριον ἀπὸ τὰσ ἐπιδρομάσ τῶν γειτόνων Μογγόλων, νὰ ἀπαλύνῃ τὰ σκληρὰ ἦθη τῶν ἐντοπιῶν μὲ τὴν ἡμερότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ νὰ καταπνίξῃ τὰσ ἐξεγέρσεισ τῶν ἀτιθάσων τοπαρχῶν τῶν μερῶν ἐκείνων .

Κατὰ τὸν χρόνον τῆσ παραμονῆσ του εἰσ τὴν Σογδιανὴν ἔλαβεν ὁ Ἄλέξανδρος ὡσ σύζυγον τὴν ὠραιοτάτην Ρωξάνην, κόρην μεγιστάνου τῆσ Βακτριανῆσ .

Μεταβολὴ εἰσ τὰσ συνηθείασ καὶ τοὺσ τρόπουσ τοῦ Ἀλεξάνδρου

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου ὁ Ἄλέξανδρος ἀνεκήρυξεν, ὅπωσ εἶδομεν, τὸν ἑαυτὸν του διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν . Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔπαυσε πλέον νὰ θεωρῆ τὸν ἑαυτὸν του ἡγεμόνα καὶ στρατηγὸν τῶν Ἑλλήνων, ἀφῆκεν ἐλευθέρουσ ὅσουσ ἤθελον ἐκ τῶν συμμάχων νὰ ἐπιστρέψουν εἰσ τὰσ ἐστίασ των καὶ ἀπέβαλε τὴν παλαιὰν ἀπλότητα του . Τώρα ἠκολούθη τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆσ περσικῆσ αὐλῆσ, παρουσιάζετο εἰσ τὰσ ἑορτάσ μὲ τὴν στολὴν τῶν μοναρχῶν τῆσ Περσίασ, τὴν τιάραν καὶ τὸ πορφυροῦν ἐπανωφόριον, καὶ γε-

νικῶς ἐμιμείτο τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν ἐπίδειξιν τῶν Ἀσιατῶν. Ἐκτὸς αὐτοῦ περιεποιεῖτο καὶ ἀπέδιδε τιμὰς εἰς τοὺς Πέρσας μεγιστᾶνας καὶ διετήρησε πολλοὺς σατράπας εἰς τὰς θέσεις των. Τὸ σημαντικώτερον ἦτο ὅτι εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ τὸν προσκυνοῦν, ὅπως ἄλλοτε τὸν Πέρσην μονάρχη, ὄχι μόνον οἱ ἐντόπιοι ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπήκοοί του. Ἐξ ἄλλου εἰς δοκιμασμένους διὰ τὴν ἀφοσίωσίν των φίλους του καὶ στρατηγούς ἤρχισε νὰ συμπεριφέρεται μὲ τρόπον ἀπότομον καὶ ἐνίοτε προσβλητικόν. Ἡ μέθη ἀπὸ τοὺς θριάμβους του καὶ αἱ κολακείαι τῶν Ἀσιατῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων σοφιστῶν τῆς ἀκολουθίας του ἐθόλωσαν τὴν ἕως τότε καθαρὰν καὶ ἤρεμον σκέψιν του.

Οἱ τρόποι αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου προεκάλεσαν, ὅπως ἦτο φυσικόν, βαθεῖαν δυσἀρέσκειαν εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ἡ ἀξίωσις ἰδίως νὰ τὸν προσκυνοῦν ἐξήγειρε τὴν δυσφορίαν πολλῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐκ τῆς νοτίου Ἑλλάδος συμμάχων, οἱ ὅποιοι εἶχον διαφορετικὰς ἀντιλήψεις διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν. Δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσουν, πῶς ὁ ἕως τότε καταδεκτικὸς βασιλεὺς ὁ ὅποιος τοὺς συνανεστρέφετο ὡς φίλος καὶ ἀδελφός, ἔγινεν ἐξαφνικὰ τυραννικὸς καὶ ἀπρόσιτος εἰς τοὺς συναγωνιστάς του.

Ἡ δυσφορία τοῦ στρατοῦ καὶ μάλιστα τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματούχων, μετεδόθη ἀπὸ τοὺς κόλακας εἰς τὸν Ἀλέξανδρον παραμορφωμένη. Οὗτοι παρέστησαν εἰς αὐτόν, ὅτι εἰς τὸ στενώτατον περιβάλλον του ὀργανώνεται συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς του. Θύματα τῶν διαδόσεων ἔπεσαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐξοχωτέρους ἐταίρους καὶ μάλιστα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ Φιλώτας, υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν κατήγγειλαν εἰς αὐτὸν τὴν συνωμοσίαν, εἰσήγαγε τὸν Φιλώταν εἰς δίκην ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν μακεδονικὴν συνθήειαν. Ἐκεῖ διευτυπώθη ἡ κατηγορία κατὰ τοῦ στρατηγοῦ ὅτι, ἂν καὶ ἐγνώριζε σχέδια στρεφόμενα ἐναντίον τοῦ βασιλέως, δὲν τὰ ἀπεκάλυψε. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασε τὸν Φιλώταν εἰς θάνατον καὶ ἡ ποινὴ ἐξετελέσθη δι' ἀκοντισμοῦ.

Τὴν θανάτωσιν τοῦ Φιλώτα ἠκολούθησε χωρὶς διαδικασίαν καὶ ἡ θανάτωσις τοῦ Παρμενίωνος, ὁ ὅποιος εὐρίσκετο εἰς τὰ Ἐκβάνα ὡς διοικητὴς τῆς Μηδίας. Φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐθεώρησε καὶ τὸν γηραιὸν στρατηγὸν ὡς συνένοχον εἰς τὴν συνωμοσίαν ἢ δὲν ἔτρεφε πλέον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του.

Ἐν ἔτος ἀργότερον ἐφόνευσεν ὁ Ἀλέξανδρος ἰδιοχείρως εἰς τὴν Σογδιανὴν κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου τὸν Κλείτον. Εἰς τὴν παράφορον αὐτὴν πράξιν παρεσύρθη, διότι ὁ στρατηγὸς περιεγέλασεν ἀξίωσιν τῶν κολάκων τοῦ βασιλέως νὰ τὸν λατρεύουν ὡς θεὸν καὶ ἀπέδωκε μέρος τῶν κατορθωμάτων του εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν Μακεδόνων. Ἄλλ' ἠσθάνθη εὐθύς ἀμέσως ὁ Ἀλέξανδρος τόσον βάρος εἰς τὴν συνείδησιν διὰ τὴν πράξιν του, ὥστε, ἂν δὲν ἠμπόδιζον αὐτὸν οἱ ἄλλοι συμποσιασταί, θὰ ἠτύοκτόνει μὲ τὸ ἴδιον ξίφος ἐπάνω εἰς τὸ θερμὸν ἀκόμη πτώμα τοῦ Κλείτου. Μετὰ κόπου τὸν μετέφερον οἱ ὑπασπισταί εἰς τὴν σκηνὴν του, ὅπου ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἔμεινεν ἄσιτος καὶ ἀνέφερε διαρκῶς τὸ ὄνομα τοῦ φονευθέντος, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Φιλῶτα, κατηγορῶν τὸν ἑαυτὸν του ὡς φονέα τῶν φίλων του. Μόλις καὶ μετὰ βίας κατῶρθωσαν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἀκολουθίας του νὰ τὸν παρηγορήσουν ὕστερον ἀπὸ πολλὰς ἡμέρας.

4. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΙΝΔΙΩΝ

Διάβασις τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὑδάσπου ποταμοῦ.—

Ὁ ἀγὼν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πενταποταμίας Πῶρον

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὰς περιπετείας, ἡ ἀκόρεστος δίψα πρὸς τὴν δόξαν καὶ τὰ τολμηρὰ πολιτικὰ σχέδια παρεκίνησαν τὸν Ἀλέξανδρον εἰς νέας ἐπικινδύνους ἐπιχειρήσεις. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἐσκέφθη νὰ κατακτήσῃ τὴν μυστηριώδη χώραν τοῦ πλοῦτου καὶ τῶν μυθικῶν παραδόσεων, τὰς Ἰνδίας. Ὑπελόγιζε, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἔφερεν εἰς ἐπαφὴν τοὺς Ἕλληνας μὲ ὅλον τὸν ἀνατολικὸν κόσμον καὶ μὲ τὴν γνωριμίαν αὐτὴν θὰ κατῶρθωνε νὰ συνδέσῃ καὶ νὰ συμφιλίωσῃ διὰ παντὸς τὴν Εὐρώπην μὲ τὴν ἀσιατικὴν ἡπείρον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 327 π. Χ. μὲ δύναμιν 100.000 περίπου πεζῶν καὶ 15.000 ἵππέων, βαρβάρων κατὰ τὸ πλεῖστον, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέρασε τὸ ὑψίπεδον τῆς Ἀσίας καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰνδικήν. Ἀμέσως ἔστειλε κήρυκας πρὸς τοὺς ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ ἡγεμόνας καὶ τοὺς προσεκάλει νὰ ἔλθουν πρὸς συνάντησίν του. Πολλοὶ ἐδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Ταξίλης, ὁ ὁποῖος ἔφερεν εἰς

τόν Ἀλέξανδρον πολύτιμα δῶρα καὶ 25 ἐλέφαντας. Ἐπὶ πλέον ἔθε-
σεν εἰς τὴν διάθεσίν του τὸν ἑαυτὸν του καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν
5.000 Ἴνδῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν Ἡφαιστίωνα καὶ τὸν Περ-
δίκκαν νὰ βαδίσουν μὲ ὄδηγόν τὸν Ταξίλην καὶ ἰσχυρὸν τμήμα τῆς
στρατιᾶς πρὸς τὸν Ἴνδόν, διὰ νὰ ζεύξουν αὐτὸν μὲ γεφύρας. Ὁ ἴδιος
μὲ τὴν ὑπόλοιπον δύναμιν παρέμεινε ὀπίσω. Ἦθελε νὰ ἐκκαθάρσῃ
τὴν περιοχὴν ἐκείνην ἀπὸ τοὺς ἀνυποτάκτους Ἴνδούς ἡγεμόνας, οἱ
ὅποιοι μὲ σημαντικὰς δυνάμεις εἶχον καταφύγει εἰς τὰ ὄρη. Καὶ πρά-
γματι μὲ ραγδαίας καὶ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν καταφυγίων
τῶν Ἴνδῶν κατέβαλεν ἐντὸς μικροῦ διαστήματος τὴν ἄμυνάν των καὶ
ἐγκατέστησεν εἰς τὴν χώραν μακεδονικὴν διοίκησιν. Τότε κατέλαβε
καὶ τὸ θεωρούμενον ὡς ἀπόρρητον φρούριον τῆς Ἀόρου, τὸ
ὅποιον, ὅπως ἔλεγεν ἡ παράδοσις, δὲν κατάρθωσε νὰ κυριεύσῃ οὐδ'
αὐτὸς ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του εἰς τὴν Ἀσίαν.

Μετὰ τοῦτο ἐπροχώρησε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν Ἴνδόν, τὸν
ὅποιον διέβη μὲ τὸν στρατὸν ἀνενόχλητος. Ὅταν ἔφθασε πρὸ τοῦ
παραποτάμου τοῦ Ἴνδου Ὑδάσπου, ἐπληροφορήθη, ὅτι πέραν
τοῦ ποταμοῦ ἦτο ἕτοιμος νὰ ἀντισταθῇ ἐναντίον του ὁ βασιλεὺς τῆς
Πενταποταμίας Πῶρος.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίασε πρὸς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ
εἶδε πράγματι ὅτι ἀπέναντι ἦτο παρατεταγμένος πρὸς μάχην ὁ
στρατὸς τοῦ Πῶρου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 50.000 πεζοὺς, 4.000
ἵππεις καὶ ἀρκετὰ ἄρματα. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν παράταξιν 300 πυργο-
φόροι ἐλέφαντες ἐσημάτιζον συνεχῆ καὶ ἀκατάβλητον τεῖχος. Ἀλλ' ὁ
Ἀλέξανδρος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Μὲ παραπειστικὰς μετακινή-
σεις καὶ τεχνάσματα καὶ μὲ τὴν προστασίαν καταρρακτώδους βροχῆς
κατάρθωσε νὰ διαβῇ ἀπὸ ἀβαθῆ σημεῖα τὸν ποταμὸν καὶ νὰ ἐπιτεθῇ
αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τοῦ Πῶρου. Ὁ Ἴνδὸς βασιλεὺς ἠγωνίσθη γεν-
ναιότατα, ἀλλ' ἐνίκηθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὅταν τὸν ὠδή-
γησαν ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ἐθαύμασε τὸ
παράστημα, τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν, μὲ τὴν ὁποίαν
παρουσιάσθη ἐμπρὸς του. Μὲ τὰς ἐντυπώσεις αὐτὰς ἠρώτησε τὸν
Πῶρον, πῶς θέλει νὰ τὸν μεταχειρισθῇ καὶ ὁ ἠττημένος βασιλεὺς
ἠρκέσθη νὰ ἀπαντήσῃ «*βασιλικῶς*». «*Αὐτὸ θὰ τὸ κάμω*, ἀπήντησεν
ὁ Ἀλέξανδρος, *χάριν τοῦ ἑαυτοῦ μου· ἀλλὰ σὺ ζήτησε ὅ,τι θέλεις διὰ*

τὸν ἑαυτὸν σου ». Καὶ ὁ Πῶρος ἀνταπήντησεν· « εἰς αὐτὴν τὴν λέξιν βασιλικῶς περιέχονται ὅλα ». Ὁ Ἀλέξανδρος ηὐχαριστήθη διὰ τὴν ἀπόκρισιν καὶ γενικῶς διὰ τὴν διαγωγὴν τοῦ Πῶρου καὶ ἀφῆκεν εἰς αὐτὸν τὴν χώραν του καὶ τὴν βασιλικὴν ἀρχήν. Εἰς διαιώνισιν δὲ τῆς νίκης του ἔκτισεν εἰς τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ Ὑδάσπου τὴν πόλιν Νίκαϊαν. Εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν ἵδρυσεν ἐπίσης ἄλλην πόλιν τὴν Βουκεφάλεϊαν, πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ περιφήμου ἵππου του Βουκεφάλα, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ἐκεῖ ἐκ τοῦ γήρατος καὶ τῶν κακουχιῶν.

Λήξις τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἰνδιῶν

Ἀπὸ τὸν Ὑδάσπην ἐπροχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ὑφασιν, παραπτόταμον καὶ αὐτὸν τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐδῶ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ διαβῆ καὶ τὸν Ὑφασιν, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν εὐφορον κοιλάδα τοῦ Γάγγου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανόν. Εἰς τὰ νέα κατακτητικὰ σχέδια παρεκίνησαν αὐτὸν ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ αἱ πληροφορίαι τῶν ἐντοπίων, ὅτι εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Γάγγου ἔζη λαὸς γεωργικὸς μὲ ἐιδικὰς γνώσεις καὶ ἰκανότητος εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Ἀλλ', ἐνῶ ἠτοιμάζετο διὰ τὴν νέαν ἐκστρατείαν, ἐδοκίμασε ἀπροσδόκητον καὶ ὀδυνηρὰν ἐκπληξιν. Στρατὸς καὶ ἀξιωματικοί, κουρασμένοι ἀπὸ τοὺς διαρκεῖς ἀγῶνας καὶ τὰς ταλαιπωρίας, ἠρνήθησαν διὰ πρώτην φορὰν νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησε νὰ τοὺς φιλοτιμήσῃ. « Πέρας δὲ πόνων, εἶπεν εἰς συγκέντρωσιν τῶν ἡγεμόνων τοῦ στρατοῦ, γενναίω μὲν ἀνδρὶ οὐδὲν δοκῶ ἔγωγε ὅτι μὴ αὐτοὺς τοὺς πόνους, ὅσοι αὐτῶν εἰς καλὰ ἔργα φέρουσιν... Ἡ οὐκ ἴστε, ὅτι ὁ πρόγονος ὁ ἡμέτερος Ἡρακλῆς οὐκ ἐν Τίρυνθι οὐδὲ Ἄργει, ἀλλ' οὐδ' ἐν Πελοποννήσῳ ἢ Θήβαις μένων εἰς τοσόνδε κλέος ἦλθεν, ὥστε θεὸς ἐξ ἀνθρώπων γενέσθαι ἢ δοκεῖν; ἀλλὰ ὕψ' ἡμῶν καὶ ἡ Ἄοργος πέτρα ἢ τῷ Ἡρακλεῖ ἀνάλωτος ἐλήφθη. Ποιούντων, ὧ ἄνδρες Μακεδόνες καὶ σύμμαχοι, καὶ κινδυνευόντων τὰ καλὰ ἔργα ἐστὶ καὶ ζῆν τε σὺν ἀρετῇ ἠδὺν καὶ ἀπειρήσκειν, κλέος ἀθάνατον τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα ὑπολειπόμενον ». (Ἀρριανός). Ἀλλ' οἱ λόγοι τοῦ βασιλέως, ὅπως καὶ αἱ ὑποσχέσεις του διὰ μεγάλας ὑλικὰς ἀμοιβάς, δὲν συνεκίνησαν κανένα. Μὲ νοσταλγίαν πρὸς τὴν ἄγονον γῆν τῆς πατρίδος των καὶ τὸν ἄσβεστον πό-

θον νὰ ἐπανίδουν τοὺς ἰδικούς των ἐδήλωσαν, ὅτι θέλουν νὰ ἐπανέλθουν ὀπίσω. Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ. Ὁ στρατὸς ἤκουσε τὴν ἀπόφασιν μὲ ἀλαλαγμοὺς χαρᾶς, « πολλοὶ δὲ καὶ τῇ σκητῇ τῇ βασιλικῇ πελάζοντες ἠύχοντο Ἀλεξάνδρῳ πολλὰ ἀγαθὰ, ὅτι ὑπὸ σφῶν νικηθῆναι ἠνέσχετο ». Καὶ τὴν μὲν κατακτηθεῖσαν χώραν τῆς Ἰνδικῆς μέχρι τοῦ Ὑφάσιος προσέθεσεν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πύρου, αὐτὸς δὲ ἠτοιμάσθη πρὸς ἀναχώρησιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ μὲ ξυλείαν ἀπὸ τὰ ἀπέραντα δάση τοῦ Ὑδάσπου εἶχε ναυπηγήσει ὁ Ἀλέξανδρος στόλον ἐκ 2.000 πλοίων. Ἐπὶ τῶν πλοίων αὐτῶν ἐπεβίβασθη μὲ μέρος τοῦ στρατοῦ καὶ ἔπλευσε πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὑδάσπου, τοῦ Ἀκεσίνου, ἄλλου παραποτάμου τοῦ Ἰνδοῦ, καὶ τέλος αὐτοῦ τοῦ Ἰνδοῦ. Ὁ ὑπόλοιπος στρατὸς ἠκολούθει τὸν Ἀλέξανδρον ἀπὸ τὰς δύο ὄχθας. Σκοπὸς αὐτῶν τῶν κινήσεων ἦτο νὰ φθάσῃ πέραν τοῦ Ἀκεσίνου, εἰς τὴν χώραν τοῦ ἰσχυροτάτου καὶ πολεμικωτάτου λαοῦ τῶν *Μαλλῶν* καὶ νὰ τὴν κατακτήσῃ. Καὶ ἐπέτυχε μὲν πράγματι τὴν ὑποταγὴν τῆς κατόπιν ἀγῶνων ἐπικῶν, ἀλλ' ὀλίγον ἔλειψε νὰ χάσῃ τὴν ζωὴν του. Ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῶν Μαλλῶν ὑπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος στρατιωτικὴ ἐπιχείρησις, ἣ ὁποία κατέπληξε καὶ τὴν σύγχρονον καὶ τὰς κατόπιν γενεάς.

Ἐπάνοδος εἰς τὴν Περσίαν

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν Μαλλῶν ὁ Ἀλέξανδρος ἔπλευσεν εἰς τὰ Πάταλα πέραν τὸ Δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐκεῖ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Περσίαν διὰ ξηρᾶς. Τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου ἀνέθεσεν εἰς τὸν παιδικόν του φίλον, Κρήτα τὴν καταγωγὴν, ναύαρχον Νέαρχον. Ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐντολὴν νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν μεγάλην θάλασσαν, δηλ. τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, νὰ ἐρευνήσῃ τὴν παραλίαν του καὶ κατόπιν διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου νὰ ὀδηγήσῃ τὰ πλοῖα εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Μέρος τοῦ στρατοῦ εἶχεν ἀναχωρήσει προηγουμένως ὑπὸ τὸν Κράτερον διὰ τῆς Ἀραχωρίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠκολούθησε τὴν ὁδὸν διὰ τῆς Γερσίας (σήμερον Βελουτχιστάν).

Ἡ πορεία τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τῆς ἐρήμου καὶ ἀνύ-

δρου χώρας είναι μία από τὰς καταπληκτικωτέρας διαδρομὰς, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσε ποτὲ στρατὸς εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐπὶ 60 ἡμέρας οἱ ἄνδρες ἐβάδιζον ἐπάνω εἰς ἀμμῶδες καὶ πυρρακτωμένον ἔδαφος ὑπὸ ἀφόρητον καύσωνα. Ἀπὸ τὴν δίψαν καὶ τὰς στερήσεις ἀπέθνησκον καθ' ἡμέραν πολλοί. Διὰ τὴν ἀποκατάρτησιν ὀλιγώτερον ἢ δίψα μέσα εἰς τὴν κατάξηρον χώραν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέβαλεν εἰς τὸ στράτευμα τὴν ὁδοιπορίαν τὴν νύκτα καὶ τὴν ἀναπαύεται τὴν ἡμέραν ὑπὸ τὴν ὀλίγην σκιάν τῶν φοινίκων καὶ τοῦ εὐωδιαστοῦ σμυρνοδένδρου.

Ἡ φθορὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων ἦτο μεγάλη. Στρατιῶται ἔσφαζον τοὺς ἵππους, τὰς καμήλους καὶ τοὺς ἰμίονους τοῦ στρατοῦ καὶ ἔτρωγον τὸ κρέας τῶν. Οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὴν δίψαν, τὴν πείναν καὶ τὴν συνεχῆ ὁδοιπορίαν ἀφήνοντο εἰς τὴν τύχην τῶν. Ὅσοι ἐξ ἄλλου κατὰ τὰς νυκτερινὰς πορείας κατελαμβάνοντο ἀπὸ τὸν ὕπνον καὶ ἀπεκοιμῶντο, εὗρισκον θλιβερὸν τέλος. Ἐχάνον τὰ ἴχνη τῆς στρατιᾶς καὶ ἀποπλανώμενοι εἰς τὸ πέλαγος τῶν ἀμμολόφων τῆς ἐρήμου παρεδίδοντο εἰς τὸν βραδὺν θάνατον ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ὕδατος καὶ τροφῆς. Ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς δὲν ὑπέφερον ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὡς ἐπλοῦς στρατιώτης ὑπεβάλλετο εἰς ὅλας τὰς κακουχίας καὶ τὰς στερήσεις. Τέλος, ἐξηντλημένη καὶ ἀποδεκατισμένη ἔφθασεν ἡ στρατιὰ εἰς τὰ Π ο Ὑ ρ α, πρῶτεύουσαν τῆς Γεδρωσίας, ὅπου εὔρεν ἀφθονίαν ἀγαθῶν.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Κ α ρ μ α ν ἰ α ν (σήμερον Κερμάν), ὅπου ἔφθασε καὶ ὁ Κράτερος μετὰ τὸν στρατὸν καὶ τοὺς ἐλέφαντας. Μαζὶ μετὰ τὸν Κράτερον ἦλθον καὶ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ σατράπαι διαφόρων περιοχῶν. Ἐφερον ἄνδρας, ὑποζύγια καὶ ἀφθονα τροφίμα διὰ τὴν στρατιάν.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς σατράπας κατηγορήθησαν τότε, ὅτι εἶχον κάμει καταχρήσεις καὶ ἄλλας πράξεις προσβλητικὰς διὰ τὴν μακεδονικὴν διοίκησιν. Ἡ ταχεῖα καὶ αὐστηρὰ τιμωρία ὧσων ἀπεδείχθησαν ἔνοχοι ἐπροξένησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἐντοπίους, τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Ὅλοι ἀντελήφθησαν καὶ ἐξετίμησαν τὴν ἀντιπάθειαν τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς κερδοσκόπους. Εἰς τὸ πρόσωπόν του ἔβλεπον τὸν προστάτην τῶν εὐγενῶν καὶ ἀγαθῶν πράξεων καὶ τὸν διώκτην τῆς κακίας.

Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον κατέπλευσε καὶ ὁ Νέαρχος εἰς τὴν Καρμα-

νίαν. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος αὐτὸν μὲν διέταξε νὰ πλεύσῃ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγρητος, τὸν δὲ Ἡφαιστίωνα μὲ ἰσχυρὸν μέρος τοῦ στρατοῦ νὰ προχωρήσῃ διὰ τῆς παραλίας εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ ἴδιος μὲ τὸν ὑπόλοιπον στρατὸν διητυθῆθη εἰς τὰς Πασαργάδας.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 324 π. Χ. ἦλθεν εἰς τὰ Σοῦσα. Ἐκεῖ ἔφθασε καὶ ὁ Ἡφαιστίων. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσε καὶ ὁ Νέαρχος μὲ τὸ ναυτικόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεθουσιάσθη ἀπὸ τὰς διηγήσεις τοῦ Νέαρχου καὶ τὸν ἐτίμησε μὲ χρυσοῦν στέφανον διὰ τὸ καταπληκτικὸν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐξερευνητικὸν του ἔργον εἰς τὸν Ἰνδικόν.

Τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του ἐξέθεσεν ἀργότερα ὁ Νέαρχος εἰς εἰδικὸν σύγγραμμα, τὸν « Π α ρ ά π λ ο υ ν », τοῦ ὁποῦ ἐσώθησαν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλάχιστα αὐτὰ τεμάχια προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς περιγραφῆς καὶ τὴν ἀπαράμιλλον τόλμην τοῦ θαλασσοπόρου.

5. ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ὁ Ἀλέξανδρος μαζί μὲ τὸ στρατιωτικὸν δαιμόνιον συνεδύαζε μοναδικὸν πολιτικὸν νοῦν. Κανεὶς Ἕλλην πολιτικὸς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν συνέλαβε τὸ μέγα σχέδιον, τοῦ ὁποῦ τὴν πραγματοποίησιν ἐπεδίωξεν ὁ θαυμαστὸς βασιλεὺς, χωρὶς καὶ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ λόγῳ τοῦ προώρου θανάτου του. Ὡνειρεύθη νὰ συγχωνεύσῃ ὅλον τὸν βαρβαρικὸν κόσμον μὲ τὸν ἑλληνικὸν εἰς ἓν εὐρύτατον κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλοι οἱ λαοὶ θὰ εἶχον ἴσα δικαιώματα, χωρὶς φυλετικὰς διακρίσεις, χωρὶς ἐχθρότητας, μὲ κοινὰ χαρακτηριστικὰ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ μεγαλεπήβολου αὐτοῦ σχεδίου ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξασφαλίσῃ προηγουμένως τὴν ἀγάπην καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν ἀλλοφύλων. Διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, ἐχρειάσθη ὀλίγον στρατὸν. Διὰ νὰ κατακτῆσθαι τὰς ψυχὰς, εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ μεγάλην διπλωματικὴν εὐστροφίαν. Μὲ αὐτὴν κατώρθωσεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐπιβληθῇ πολὺ ταχέως ἐπὶ τῶν ἡττημένων λαῶν. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐσεβάσθη, ὅπως εἶδομεν, τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα, τὰς παραδόσεις καὶ τὰς μνημεῖα τῶν Αἰγυπτίων. Εἰς τὴν Περσίαν ἠκολούθησε τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, διετήρησε πολλοὺς Πέρσας σατράπας εἰς τὰς

θέσεις των, συμπεριεφέρθη ήγεμονικῶς πρὸς τοὺς ἡττημένους, ἔλαβε Περσίδα σύζυγον. Διὰ τὰ φέρη ἐξ ἄλλου εἰς μεγαλυτέραν ἐπαφὴν τὸν ἑλληνικὸν τρόπον τῆς ζωῆς πρὸς τὸν βαρβαρικόν, ἔκτισε τὰς πολυπληθεῖς πόλεις καὶ εἰς τὰ πλέον ἀπομεμακρυσμένα σημεῖα τῆς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας τὸν πυρῆνα τοῦ πληθυσμοῦ ἀπετέλουν οἱ παλαιάμαχοι Μακεδόνες καὶ ἄλλοι Ἕλληνες. Εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς ἔδιδε τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἀστικῶν κέντρων τῆς Ἑλλάδος μὲ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις των, μὲ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τέχνης, μὲ τὰ ὁποῖα τὰς κατεστόλιζε. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον εἰς ὅσας πόλεις κατελάμβανεν ἐτέλει ὁ ἴδιος θυσίας, τελετὰς καὶ ἀγῶνας, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδίωξε τὰ ἐπιδράση εἰς τὰ τραχέα ἤθη τῶν ἐντοπιῶν.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, τῆς ὁποίας διενόηθη τὴν κατάκτησιν διὰ τὰ ὀλοκληρώσῃ τὸν πρόγραμμά του, ἡ προσπάθεια τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο κόσμων ἔγινε ἀκόμη ἐντονωτέρα. Προσεκάλεσεν εἰς τὰ Σοῦσα ὄλους τοὺς Πέρσας μεγιστᾶνας μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας των, διὰ τὰ συνεορτάσασιν τὴν ἀδελφωσιν τῶν Ἀσιατῶν καὶ Ἑλλήνων. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ὁ ἴδιος νυμφεύεται τὴν μεγαλυτέραν κόρην τοῦ Δαρείου, ἐνῶ τὴν νεωτέρα ἔδωκεν ὡς σύζυγον εἰς τὸν ἀγαπητόν του Ἡφαιστίωνα. Ἐξ ἄλλου ὀγδοήκοντα ἀπὸ τοὺς ἐξέχοντας ἑταίρους ἔλαβον ὡς γυναῖκας κόρας ἀπὸ τὴν ἀνωτέραν περσικὴν ἀριστοκρατίαν. Δέκα χιλιάδες ἐπίσης Μακεδόνες στρατιῶται ἐνυμφεύθησαν ἀσιάτιδας, τὰς ὁποίας ἐπροίκισεν ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος. Μὲ τοὺς γάμους αὐτοὺς ἐπραγματοποιήθη κατὰ τρόπον συμβολικόν ἡ συγχώνευσις τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

6. ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ἐν τούτοις τὴν ὑψηλὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως των δὲν ἠδύναντο τὰ ἀντιληφθῆναι οἱ Μακεδόνες. Εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς προτιμῆσεώς του πρὸς τὸν τρυφηλὸν βίον τῶν Περσῶν ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ λιτοῦ βίου των. Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο, ὅταν εἶδον τὰ σχηματίζη στρατιωτικὸν σῶμα ἐκ 30.000 Περσῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Ἐπίγονοι, μὲ ὀργάνωσιν καὶ ὀπλισμὸν μακεδονικόν, ἐδοκίμασαν πικρίαν μαζί μὲ ἀγανάκτησιν. Ἡ ἀγανάκτησις ἐμεγάλωσεν ἀκόμη περισσότερον, ὅταν μετ' ὀλίγον ὁ

βασιλεύς προσέλαβεν εις τὴν ἰδιαιτέραν φρουρὰν ἀσφαλείας τοῦ βαρ-
βάρου.

Ἄλλ' ὅ,τι κυρίως προεκάλεσεν ἀναβρασμὸν μεταξύ τοῦ στρατοῦ,
ἦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ στείλῃ ὀπίσω εἰς τὴν Μακεδο-
νίαν ὅλους τοὺς παλαιμάχους Μακεδόνας ὡς ἀχρήστους πλέον δι'
αὐτόν. Τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς περιφρόνησις καὶ ἐξευτελισμὸς τῶν ἀν-
θρώπων, οἱ ὅποιοι κατηνάλωσαν τὰς δυνάμεις των ἀγωνιζόμενοι
διὰ τὴν δόξαν τοῦ βασιλέως. Οἱ ζωηρότεροι ἐξήγειραν στάσιν κατὰ
τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν ὁποίαν ἐκείνος ἀντιμετώπισε μὲ θάρρος, ἀλλὰ
καὶ περίσκεψιν. Μὲ τὴν σκληρὰν τιμωρίαν τῶν πρωταιτίων ἀφ' ἑνός,
μὲ τὰς περιποιήσεις καὶ τὴν συγγνώμην τῶν μεταμεληθέντων ἀφ' ἑ-
τέρου κατώρθωσε νὰ καταπραῦνῃ τὸν ἔρεθισμὸν. Εἶναι ἀξιοσημείωτοι
διὰ τὴν σύνεσιν, τὴν πολιτικότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Ἀλε-
ξάνδρου οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους εἶπε πρὸς τοὺς μεταμεληθέντας διὰ τὴν
στάσιν των Μακεδόνας. «*Ὑμᾶς γε, ἔφη, σάμπαντας ἐμαντῶ τίθεμαι συγ-
γενεῖς καὶ τό γε ἀπὸ τούτου οὕτως καλέσω*» (Ἀρριανός). Συγχρόνως
προσέφερεν εὐχαριστήριον θυσίαν εἰς τοὺς θεοὺς διὰ τὴν συμφιλι-
ωσιν καὶ κατόπιν παρέθεσε δεῖπνον, εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθησαν 9.000
πρόσωπα. Εἰς τοὺς Μακεδόνας ἔδωκε τιμητικὴν θέσιν πλησίον του.
Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ συμποσίου ὁ βασιλεὺς ἔπινεν ἀπὸ τὸν
ἴδιον κρατῆρα μὲ τοὺς στρατιώτας του. Ὅταν ἐπλησίαζε τὸ τέλος
τοῦ δεῖπνου, ὁ Ἀλέξανδρος προσέφερε σπονδὴν μὲ τὴν εὐχὴν νὰ
δώσουν οἱ θεοὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Πέρσας καὶ ὅλα μὲν τὰ
ἄλλα ἀγαθὰ, πρὸ πάντων ὁμως ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην καὶ συμμετοχὴν
ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὰ ἔργα τῆς διοικήσεως. Τὴν ἰδίαν εὐχὴν ἐπανέλαβον
καὶ οἱ ἄλλοι συμποσιασταὶ καὶ κατόπιν ἔψαλαν τὴν παιᾶνα.

Ἀφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνεφιλιώθη ὁ στρατὸς μὲ τὸν
βασιλέα, 10.000 Μακεδόνας ἀπόμαχοι ἐκ τῶν γηρατειῶν ἢ ἐξ ἄλλων
ἀτυχημάτων ἀνεχώρησαν ἐκουσίως εἰς τὴν πατρίδα των. Εἰς ἕκαστον
ἐξ αὐτῶν ἔδωκεν ὡς δῶρον ὁ Ἀλέξανδρος ἓν τάλαντον. Εἰς ἕνδειξιν
δὲ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ διαφέροντός του πρὸς τοὺς παλαιμάχους του
ἀνέθεσεν εἰς τὸν πιστότατον ἐκ τῶν στρατηγῶν του Κράτερον νὰ τοὺς
συνοδεύσῃ. Ἀλλὰ καὶ εὐγνωμοσύνην καὶ ἰδιαιτέραν τιμὴν ἠθέλησε νὰ
ἀποδώσῃ εἰς τοὺς συναγωνιστάς του. Διὰ τοῦτο παρήγγειλεν εἰς
τὸν Ἀντίπατρον «*ὅπως ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσι καὶ τοῖς θεάτροις προε-
δρίαν ἔχοντες ἐστεφανωμένοι καθέξωντο*» (Πλούταρχος).

Μετά τὴν ἀποχώρησιν τῶν ἀπομάχων ἀπῆλθεν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸν στρατὸν εἰς τὰ Ἐκβάτανα. Ἐκεῖ ἐτέλεσεν εὐχαριστηρίους θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ὠργάνωσεν ἑορτὰς καὶ μουσικοὺς ἀγῶνας. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῶν ἠσθένησεν ὁ ἐπιστήθιος φίλος τοῦ Ἡφαιστίωνος καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του. Ὁ θάνατός του ἐπροξένησε βαθὺ τραῦμα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκάθητο πλησίον τοῦ νεκροῦ ἄσιτος καὶ ἄποτος. Ἄλλοτε ἔκλαιεν, ἄλλοτε ἐσιώπα ἀπὸ τὴν ὀδύνην καὶ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ πολυτίμου φίλου. Τέλος ὁ νεκρὸς τοῦ Ἡφαιστίωνος μετεκομίσθη εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἐτάφη μὲ ἐξαιρετικὰς τιμὰς.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 324 π. Χ. ὁ Ἀλέξανδρος ἐγκατέλειπε τὰ Ἐκβάτανα. Διησθύνετο πρὸς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν ἐσκέπτετο νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του. Καθ' ὁδὸν συνήντησε πρεσβείας ἀπὸ τὴν Σκυθίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γαλατίαν (Γαλλίαν), τὴν Ἰβηρίαν (Ἰσπανίαν), τὴν Καρχηδόνα, τὴν Λιβύην καὶ τὴν Αἰθιοπίαν. Ἦρχοντο ἄλλαι μὲν νὰ τὸν στεφανώσουν διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀσίας, ἄλλαι δὲ νὰ ζητήσουν τὴν ἐπέμβασίν του ἐπὶ διαφορῶν των μὲ γειτονικοὺς λαοὺς. Ἀπὸ τὴν στιγμήν αὐτὴν ἐνισχύθη πλέον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὴν ἀκολουθίαν του ἡ πεποιθήσις, ὅτι εἶχε γίνῃ πράγματι κύριος τοῦ κόσμου.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, εὔρε πρέσβεις ἐκ τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι ἤλθον νὰ τὸν στεφανώσουν διὰ τὰς νίκας του καὶ νὰ τὸν συγχαροῦν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς του εἰς τὸν ἀγῶνα κυρίως πρὸς τοὺς Μαλλοὺς. Εἰς αὐτοὺς παρέδωκεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐπιναφέρουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅλα τὰ ἀναθήματα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀρπάσει ἀπὸ τὴν χώραν ὁ Ζέρξης κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν περσικῶν πολέμων. Εἰς τὴν Βαβυλῶνα κατέπλευσεν καὶ ὁ στόλος ὑπὸ τὸν Νέαρχον, ἀφοῦ ἀνέπλευσε τὸν Εὐφράτην.

Εἰς τὴν μεγάλην καὶ πλουσίαν πόλιν τῆς Ἀνατολῆς ἤρχισεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ὀργανώσῃ κυρίως ἀπὸ ἐντοπίους νέον στρατὸν. Μὲ ξυλείαν ἐπίσης ἀπὸ τὰς ἀφθόλους κυπαρίσσους τῆς Βαβυλωνίας ἐναυπήγει πολυάριθμον στόλον. Τώρα ὠνειρεύετο νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἀραβίαν, τὴν Καρχηδόνα, τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Σκυθίαν (σημ. Ρωσίαν) καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς

ὑπὸ τὸ σκῆπτρον του. Αἱ ἐτοιμασίαι διὰ τοὺς νέους ἀγῶνας εἶχον φθάσει σχεδὸν εἰς τὸ τέλος των. Δὲν ὑπελείπετο παρὰ ὁ καθορισμὸς τῆς ἡμέρας διὰ τὴν ἐκκίνησιν.

Ἄλλ' ἡ μοιραία ὥρα εἶχε σημάνει διὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ χαλύβδινος ὄργανισμὸς, μετὰ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας, τὰς κακουχίας καὶ τὰς στερήσεις, εἶχε χάσει τὴν ἀντοχὴν του. Εἰς αὐτὸ συνετέλεσε πολὺ ἡ θλίψις διὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡφαιστίωνος καὶ αἱ πικραὶ καὶ βασανιστικαὶ ἀναμνήσεις τοῦ φόνου τοῦ Φιλώτα, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Κλείτου. Ὑψηλὸς πυρετὸς κατέλαβεν αἰφνιδίως τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου. Ἐπὶ ἡμέρας ὁ πυρετὸς ἐγένετο σφοδρότερος καὶ ἤρχισε νὰ ἐμπνέῃ ἀνησυχίας. Ἦτο συγκινητικὴ ἡ ἀγωνία, ἡ ὁποία εἶχε καταλάβει τὸν στρατόν. Οἱ Μακεδόνες συνωστίζοντο διαρκῶς πέριξ τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐζήτησαν νὰ ἴδουν τὸν βασιλέα.

Ὅταν ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς ἐφθασεν εἰς κρίσιμον σημεῖον, οἱ αὐλικοὶ ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν εἴσοδον εἰς τὸν θάλαμόν του. Οἱ στρατιῶται διήρχοντο μὲ τάξιν καὶ κατῆφειαν ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν κλίνην τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος, ἀνίκανος πλέον νὰ ὁμιλήσῃ, ἐχαιρέτιζεν αὐτοὺς μὲ τὸ θολωμένον του **223 π. Χ.** βλέμμα καὶ ἐλαφρὰν κίνησιν τῆς κεφαλῆς. Τὴν ἐπομένην, 13 Ἰουνίου τοῦ 323 π. Χ., ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέκυψεν εἰς τὸν θάνατον μόλις 33 ἐτῶν.

Ὁ νεκρὸς του ἐταριχεύθη καὶ ἐτοποθετήθη ἐντὸς χρυσοῦς λάρνακος. Μετὰ δύο ἔτη μετεκομίσθη εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐτάφη μὲ ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα ἐντὸς τεμένους, τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ ἡγεμὼν τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους διεξάγονται εὐρεῖαι ἔρευναι εἰς τὸ αἰγυπτιακὸν ἔδαφος πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ τάφου τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ.

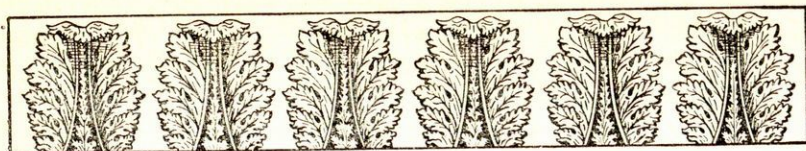
8. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Τὸ καταπληκτικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχει προκαλέσει τὸν θαυμασμόν ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν. Κανεὶς ἄλλος περισσότερον ἀπὸ τὸν Μακεδόνα στρατηλάτην δὲν ἔλαβε τόσον ἐπαξίως τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου. Τὸ κατόρθωμά του εἶναι μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν. Μὲ ἐλαχίστας δυνάμεις καὶ εἰς πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα κατέλυσε τὴν ἰσχυρὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν, προήλασε μέχρι τοῦ

Ἰνδοῦ, κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὠργάνωσε τὸ ἀπέραντον κράτος κατὰ τὸν ἐπιτυχέστερον τρόπον.

Ἄλλὰ πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὸ στρατιωτικόν, τὸ ὀργανωτικόν καὶ τὸ διοικητικόν εἶναι τὸ ἐκπολιτιστικόν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διὰ τῶν νικῶν του ἔφερεν εἰς φιλικὴν ἐπαφὴν τὸν ἀνατολικὸν μὲ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων εἰσεχώρησεν εἰς τὴν ζωὴν τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοὺς ἀφύπνισεν ἀπὸ τὴν πνευματικὴν νάρκην, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς ἐκράτει ὁ περσικὸς ζυγός. Μὲ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ γλῶσσαν, μὲ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον τῆς σκέψεως καὶ τῆς ζωῆς οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀρχίζουσι νὰ ἐκπολιτίζωνται. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργεῖται νέος βίος καὶ νέος πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος ἔχει κοσμοϊστορικὴν σημασίαν διὰ τὴν κατόπιν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἱστορία τῶν λαῶν μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ συνέχεια τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησεν ὁ Μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὰς κατακτήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐχων ὁ Ἀλέξανδρος ἔμφυτον τὸ κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὸν γνῶρισμα τῆς περιεργείας καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν μάθησιν, ἐφρόντισε νὰ τὸν συνοδεύη εἰς τὰς ἐκστρατείας του ἐπιτελεῖον εἰδικῶν ἐρευνητῶν. Μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἐρένης των ἐπλούτισαν τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν μὲ νέα, ἄγνωστα ἕως τότε, στοιχεῖα. Ἡ ἱστορία, ἡ γεωγραφία καὶ ἔθνογραφία, ἡ φυσικὴ, ἡ ζωολογία, ἡ βοτανικὴ, ἡ ἀστρονομία καὶ τὰ μαθηματικὰ ἔλαβον σπουδαίαν ἀνάπτυξιν. Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἔχομεν τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην σπάνια φυτὰ καὶ ζῶα, διὰ νὰ τὰ μελετᾷ. Ἐξ ἄλλου αἱ περιγραφαὶ τῶν παραλίων τοῦ Ἰνδικοῦ, τῆς Ἀραχωσίας, τῆς ἐρήμου Γεδρωσίας κλπ. ἀπὸ τὸν Νέαρχον ἐπλάτυναν τοὺς ὀρίζοντας τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης καὶ ἔδωκαν ἀργότερα τὴν πρώτην ὥθησιν εἰς τοὺς θαλασσοπόρους καὶ τοὺς ἄλλους ἐρευνητὰς διὰ τὴν ἀνακάλυψιν νέων κόσμων. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἔχαρακτήρισαν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὡς ἐ ν ο π λ ο ν ἐ ξ ε ρ ε ῦ ν η σ ι ν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

Η ΕΛΛΑΣ ΑΠΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ΄ ΑΙΩΝΑ. — ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Ι. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος καὶ ἡ νεωτεριστικὴ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν ἐπέφερον εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ εἰδικώτερον τὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος βαθεῖας μεταβολάς. Ὅτι χαρακτηρίζει τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι ἡ ἄρνησις τῶν παραδόσεων τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ζωῆς. Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν θρησκείαν εἶχε χαλαρωθῆ, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα ἔπαυσε νὰ ἐμπνύη, καὶ νὰ παρακινήσῃ εἰς γενναίας καὶ ὑψηλὰς πράξεις. Οἱ ἄνθρωποι στρέφονται περισσότερον πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ἡ παλαιὰ ἀπλότης εἰς τὴν κατοικίαν καὶ τὴν τροφήν, ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ σωφροσύνη ἐγκαταλείπονται. Ἡ ζωὴ γίνεται πολυτελεστέρα καὶ περισσότερον δαπανηρά. Ἡ ἀφροντισία, ἡ ἀποφυγὴ τῆς κοπώσεως, ἡ «ραθυμία», ὅπως τὴν λέγουσιν οἱ σύγχρονοι ρήτορες, ἀποτελεῖ διὰ τοὺς πολλοὺς τὴν εὐδαιμονίαν. Καὶ αὕτη ἀκόμη ἡ γυμναστικὴ, ἡ ὁποία πρωτύτερα ἐθεωρεῖτο ἀπαραίτητον στοιχεῖον μορφώσεως τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου, παραμελεῖται. Ἐνομίσθη, ὅτι κουράζει τὸ σῶμα καὶ τὸ προπονεῖ μόνον διὰ τὸν πόλεμον. Ὅλα αὐτὰ εἶναι σημεῖα κοινωνικῆς καταπτώσεως.

Παρ' ὅλην ἐν τούτοις τὴν κοινωνικὴν παρακμὴν, ἡ πνευματικὴ δημιουργία εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὄχι μόνον δὲν ἔστα-

μάτησεν, ἀλλὰ παρουσίασε σπουδαίαν ἐξέλιξιν. Ὁ πεζὸς λόγος ἰδίως καλλιιεργεῖται ζωηρῶς καὶ ἡ ἱστορία, ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία λαμβάνουν τὴν τελειοτέραν αὐτῶν ἔκφρασιν καὶ μορφὴν. Ἀντιθέτως ἀπὸ τοὺς δύο κλάδους τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἡ μὲν τραγωδία δὲν ἔδωκεν ἔργα ὑψηλῆς καὶ πλουσίας ἐμπνεύσεως, ἡ δὲ κωμωδία ἀλλάσσει μορφήν καὶ παράγει ἀξιόλογα δημιουργήματα.

Ἱστορία

Τὴν ἱστορίαν κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα ἀντιπροσωπεύει, ὅπως εἶδομεν, ὁ Θουκυδίδης. Τὸ ἔργον τοῦ Θουκυδίδου εἶναι ἀσύγκριτον ὡς πρὸς τὸν τρόπον καὶ τὴν μέθοδον τῆς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων καὶ τὴν δύναμιν τῆς περιγραφῆς. Ἡ ἀρχαία ὅμως ἀττικὴ διάλεκτος, τὴν ὁποίαν πρῶτος αὐτὸς χρησιμοποιοεῖ εἰς τὸν πεζὸν λόγον, εἶναι δύσκαμπτος.

Κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἀντιθέτως οἱ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς περιποιοῦνται τὴν μορφήν τοῦ λόγου καὶ δίδουν εἰς τὴν ἀττικὴν διάλεκτον εὐκαμψίαν, χάριν καὶ δροσερότητα. Μὲ τὰ προσόντα τῆς αὐτῆς ἐπιβάλλεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὡς κοινὸν γλωσσικὸν ὄργανον εἰς ὀλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἐζησαν ἀρκετοὶ ἱστορικοὶ, ἀλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὅλων τὰ ἔργα. Σπουδαῖα ἱστορικὰ συγγράμματα μᾶς ἀφήκεν ὁ Ξενοφῶν. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 430 π.Χ. Ἡ πρώτη νεότης του διήλθεν μέσα εἰς τὰς συγκινήσεις καὶ τὰ πάθη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐφηβος ἀκόμη εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ γνωρισθῆ μετὰ τὸν Σωκράτην, τοῦ ὁποίου ἡ διδασκαλία καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς ἐπέδρασαν βαθέως εἰς τὸν χαρακτήρα του. Ἠκολούθησε τὸν Κύρον εἰς τὴν ἐστρατείαν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του βασιλέως Ἀρταξέρξου καὶ ἔγραψε τὴν Κύρου Ἀνάβασιν. Τὸ ἔργον διακρίνει ἀκρίβεια καὶ ἀμεροληψία, ἐπιλότης καὶ δροσερότης εἰς τὴν ἔκφρασιν. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἑλληνικὰ δὲν ὑστεροῦν τῆς Ἀναβάσεως. Εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 411 ἕως τὸ 362 π.Χ. δηλαδὴ μέχρι τῆς μάχης τῆς Μαντινείας. Ἡ Κύρου Παιδεία εἶναι μᾶλλον μυθιστόρημα μετὰ παιδαγωγικὸν σκοπὸν. Τὰ Ἀπομνημονεύματα περιέχουν ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους. Εἰς ὅλα τὰ ἔργα

τοῦ Ξενοφώντος ἢ γλῶσσα εἶναι ρέουσα καὶ γλαφυρά καὶ θεωρεῖται ὑπόδειγμα τοῦ πεζοῦ ἄττικοῦ λόγου.

Ἑ ρ η τ ο ρ ι κ ῆ

Ἡ ρητορική, ὡς τέχνη « πειθοῦς δημιουργός », ὅπως ἔλεγον οἱ σοφισταί, εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν δημιούργημα τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος. Εἰς τὰ σχολεῖα τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ρητοροδιδασκάλων ἐκαλλιεργήθη καὶ ἀνεπτύχθη εἰς βαθμὸν τελειότατον. Εἰς αὐτὸ συνετέλεσε κυρίως ὁ ἐλεύθερος δημοκρατικὸς βίος τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξαιρετὸς καλλιτεχνικὴ φύσις τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς.

Οἱ ρήτορες τῶν Ἀθηνῶν ἐπεδείκνυον τὴν τέχνην των εἰς πολλὰς εὐκαιρίας. Ἠγόρευον ἄλλοτε ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ὡς κατηγοροὶ ἢ κατηγορούμενοι, ἄλλοτε εἰς μεγάλας δημοσίας ἑορτὰς ἢ πανηγύρεις καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἐπὶ δημοσίων ὑποθέσεων. Δι' αὐτὸ ἔχομεν τρία εἶδη ρητορικῶν λόγων : τοὺς δικανικοὺς, τοὺς πανηγυρικοὺς ἢ ἐπιδεικτικοὺς, καὶ τοὺς συμβουλευτικοὺς ἢ δημηγορίας.

Μεταξὺ τῶν δικανικῶν ρητόρων τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος κατέχει ἐξέχουσαν θέσιν ὁ Λυσίας. Ἀνῆκεν εἰς πλουσίαν οἰκογένειαν μετοίκων καὶ ἔγραφεν ἐπὶ πληρωμῇ λόγους χάριν ἄλλων κατηγορουμένων ἢ κατηγορῶν. Τοῦτο συνέβαινε, διότι εἰς τὰ ἀθηναϊκὰ δικαστήρια οἱ ἴδιοι οἱ διάδικοι καὶ ὄχι διὰ συνηγόρων ἔπρεπε νὰ ὁμιλοῦν. Εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ λόγου διέπρεψεν ὁ Λυσίας καὶ ἀπέκτησε μεγάλη πελατεῖαν. Εἶχε τὴν ἰκανότητα νὰ προσαρμόζη τὸν λόγον του εἰς τὴν μὀρφωσιν καὶ τὴν κοινωνικὴν θέσιν τοῦ πελάτου, ὥστε νὰ φαίνεται φυσικὸς καὶ ὄχι τεχνητὸς καὶ ἀγοραστὸς.

Ὁ Ἰσοκράτης ὑπῆρξεν ἐξοχος ρητοροδιδάσκαλος. Εἰς τὴν σχολὴν του συνέρρεον νέοι ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καίτοι τὰ διδασκτὰ ἦσαν πολλὰ. Οἱ λόγοι του εἶναι δικανικοί, πανηγυρικοί, συμβουλευτικοί. Ὁ περιφημότερος ἐξ ὅλων εἶναι ὁ Πανηγυρικός, ὁ ὁποῖος μᾶς δίδει ζωηρὰν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος καὶ δικαιολογεῖ τὴν ἀξίωσιν τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὰ πρωτεῖα. Εἶναι ὁ μόνος λόγος, τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἐξεφώνησεν ὁ ἴδιος. Διότι ὁ Ἰσοκράτης δὲν ἀπήγγελλε

τούς λόγους του. Τους ἔγραφε, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς ὑποδείγματα τῆς τέχνης του εἰς τοὺς μαθητάς του, ἀφ' ἑτέρου δέ, καὶ κυρίως, διὰ πολιτικούς σκοπούς. Δι' αὐτῶν δηλαδὴ ἐπεδίωκε νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὴν σύγχρονον πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ πρωτίστως νὰ ἐπιτύχῃ τὸ εὐγενὲς ἰδανικὸν τῆς ζωῆς του, τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὡς συμβουλευτικοὶ ρήτορες ἀνεδείχθησαν κυρίως ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Αἰσχίνης, οἱ ὅποιοι ἤκμασαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Δημοσθένης εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιτικῆς μερίδος, ἡ ὁποία ὀνειρεύεται νέαν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν ἐπιδίωξίν του αὐτὴν συναντᾷ, ὅπως εἶδομεν, ἐπικίνδυνον ἀνταγωνιστὴν, τὸν πολιτικώτατον καὶ δραστήριον βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον. Διὰ τοῦτο ἐπολέμησεν αὐτὸν σφοδρῶς ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Οἱ Φιλιππικοὶ καὶ Ὀλυνθιακοὶ λόγοι τοῦ Δημοσθένους στρέφονται μὲ ἑξαιρετικὴν βιαιότητα κατὰ τοῦ Φιλίππου. Διακρίνονται διὰ τὴν ἀπαράμιλλον πατριωτικὴν θέρημν, τὴν δύναμιν καὶ τὸ πάθος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διὰ τὴν στενὴν πολιτικὴν ἀντίληψιν τοῦ ρήτορος.

Ἐκτὸς τῶν συμβουλευτικῶν ἔχομεν καὶ δικανικούς λόγους τοῦ Δημοσθένους. Αὐτοὶ εἶναι δύο εἰδῶν. Ἰδιωτικοὶ καὶ δημόσιοι. Ἐκ τῶν δημοσίων περίφημος εἶναι ὁ περὶ τοῦ στενοῦ λόγος. Δι' αὐτοῦ ὁ Δημοσθένης ὑπεραμύνεται τοῦ φίλου του πολιτευομένου Κτησιφῶντος, τὸν ὅποιον κατηγορήσεν ὁ Αἰσχίνης. ὅτι εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου παράνομον ψήφισμα. Εἶχε προτείνει δηλαδὴ ὁ Κτησιφῶν νὰ στεφανώσῃ ἡ πόλις μὲ χρυσοῦν στέφανον τὸν Δημοσθένην διὰ τὰς σπουδαίας πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας του.

Ὁ Δημοσθένης θεωρεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς παλαιούς καὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ὡς ὁ κορυφαῖος ρήτωρ τοῦ κόσμου διὰ τὴν δύναμιν, τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ζωηρότητα τῆς ἐκφράσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ἰδανικῶν.

Πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους, καὶ ἐξ ἴσου νευρώδης ρήτωρ, ἦτο ὁ Αἰσχίνης, ἀρχηγὸς τῆς φιλομακεδονικῆς μερίδος τῶν Ἀθηναίων. Τούτου διεσώθησαν ὀλίγοι λόγοι, ἀλλ' ὁ κατὰ Κτησιφῶντος μᾶς δίδει τὸ μέτρον τῆς ἀξίας του ὡς ρήτορος.

Δύο ἄλλοι ρήτορες κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι ἐπίσης ἀξιόλογοι, ὁ Ὑπερείδης καὶ ὁ Λυκοῦργος. Ὁ Ὑπερείδης ἔθεωρεῖτο δεύτερος τοῦ Δημοσθένους εἰς τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, ἀλλ' ἀνώτερός του κατὰ τὴν χάριν. Ἀνῆκεν εἰς τοὺς φανατικούς ἀντιμακεδονίζοντας. Τῶν λόγων του διεσώθησαν μόνον ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν δροσερότητα ὕφους καὶ εὐφυΐαν.

Ἀπὸ τοὺς ἄκρους ἐχθροὺς τοῦ Φιλίππου ἦτο καὶ ὁ Λυκοῦργος, τοῦ ὁποῖου ἔφθασαν μέχρις ἑμῶν ὀλίγα ἀποσπάσματα καὶ ἀκέραιος ὁ κατὰ Λεωκράτους λόγος. Ἄν καὶ κατώτερος ἀπὸ τοὺς προηγουμένους εἰς τὴν εὐγλωττίαν, ὑπερέχει ὅμως εἰς τὸν χαρακτήρα, τὴν αὐστηρότητα τοῦ ἤθους καὶ τὴν ἐγνότητά τοῦ αἰσθηματος.

Ἡ ποιήσις

Ὅπως εἶδομεν, κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἐκ τῆς δραματικῆς ποιήσεως μόνον ἡ κωμωδία παράγει ἀξιόλογα ἔργα, ἀλλ' ὑπὸ νέαν μορφήν. Ἡ κωμωδία τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἡ π α λ α ι ἄ κ ω μ ω δ ι ἄ ὅπως λέγεται, σατιρίζει τὰ γελοῖα καὶ τὰ ἄξια κατακρίσεως ἐκ τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰ πολιτικὰ ζητήματα τῆς ἡμέρας. Πολλάκις ἐπίσης παραλαμβάνει εἰς τὰ θέματά της ὀνομαστικῶς ἄρχοντας, στρατηγούς, ιδιώτας, φιλοσόφους, ποιητὰς κ.λ.π., τῶν ὁποίων τὴν διαγωγὴν ἔκρινεν ἐπιβλαβῆ εἰς τὴν σύγχρονον ἠθικὴν ἢ τὴν πολιτείαν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὅτε, τὸ διαφέρον τῶν πολιτῶν διὰ τὰ πολιτικὰ ζητήματα εἶχε χαλαρωθῆ ἡ κωμωδία ἐστράφη πρὸς ἄλλα θέματα. Περιωρίσθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σάτιραν τῶν φιλοσοφικῶν ἐν γένει θεωριῶν, τὴν διακωμώδησιν τῶν ἠθῶν καὶ τὸν χλευασμὸν τῶν μύθων, τοὺς ὁποῖους εἶχον χρησιμοποίησει εἰς τὰ δράματά των οἱ τραγικοί. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς κωμωδίας λέγεται μέση κωμωδία καὶ ἀντιπροσωπεύεται κυρίως ἀπὸ τοὺς ποιητὰς Ἀντιφάνην καὶ Ἀλεξίν, τῶν ὁποίων ἔχομεν μόνον ἀποσπάσματα.

Κατὰ τὸ τελευταῖον ὅμως τέταρτον τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ἡ κωμωδία ἀλλάσσει μορφήν καὶ παρουσιάζεται ὡς νέα κωμωδία. Αὕτη σατιρίζει πρὸ πάντων γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ κοινωνικὰς κακίας, πολλάκις ὅμως καὶ ιδιώτας καὶ ἰσχυρὰ ἀκόμη

πολιτικά πρόσωπα. Τὴν νέαν κωμωδίαν ἀντιπροσωπεύει κυρίως ὁ Φιλήμων καὶ πρὸ πάντων ὁ ἐφάμιλλος τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς τὴν ποιητικὴν μεγαλοφυΐαν, ἀλλ' ἀνώτερός του εἰς τὸ ἦθος καὶ τὴν εὐπρέπειαν Μένανδρος ὁ Κηφισιεὺς (342 - 290 π. Χ.)

Ἡ Φιλοσοφία

Εἰς τὴν φιλοσοφίαν κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος ἔδωκεν, ὅπως εἶδομεν, διαφορετικὴν κατεύθυνσιν ἀπὸ τοῦς προηγουμένους φιλοσόφους ὁ Σωκράτης. Οἱ πολυπληθεῖς μαθηταὶ του ἡμίνευσαν τὴν διδασκαλίαν του σύμφωνα μὲ τὰς ἰδικὰς του ἕκαστος ἀντιλήψεις. Ἐξ αὐτοῦ προῆλθον αἱ λεγόμεναι σοκρατικαὶ σχολαί.

Ὁ ἐπισημότερος ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους ἦτο ὁ Πλάτων. Εγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 427 π.Χ. ἀπὸ πλουσίαν καὶ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν. Φύσις ποιητικὴ ὅπως ἦτο ἐστράφη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ποίησιν. Ἀλλ' ἡ ἐπιβολὴ τῆς προσωπικότητος τοῦ Σωκράτους, τοῦ ὁποίου ἔγινε πιστὸς καὶ ἀφωσιωμένος μαθητῆς, ἔφερεν αὐτὸν ἐνωρὶς εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Μὲ αὐτὴν ὠνεῖρεύετο νὰ ἀναμορφώσῃ

τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς πατρίδος του καί, ἂν ἦτο δυνατόν, ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὅταν ὁμως ἐπέισθη, ὅτι ὁ πόθος του αὐτὸς ἦτο ἀνεκπλήρωτος, ἴδρυσεν φιλοσοφικὴν σχολὴν εἰς τὰς Ἀ-

Πλάτων

Μαρμαρινὴ προτομὴ. Μουσεῖον Βατικανοῦ

θήνας, τὴν Ἁκαδημαίαν, τὴν ὁποίαν διηύθυνε μέχρι τοῦ θανάτου του (347 π. Χ.). Ὁ Πλάτων ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος καὶ γονιμότερος θεωρητικὸς νοῦς τῶν αἰώνων.

Οἱ μεταγενέστεροι ἠγάπησαν τὸν Πλάτωνα, ὁ δὲ Χριστιανισμὸς ἐτίμησεν ἰδιαιτέρως αὐτὸν ἀπὸ ὅλους τοὺς φιλοσόφους, διότι ἡ ἠθικὴ διδασκαλία του πλησιάζει πολὺ τὴν χριστιανικὴν. Τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος διακρίνονται διὰ τὴν βαθύτητα τῶν σκέψεων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ λόγου. Ὅλα, ἐκτὸς τῆς Ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους, εἶναι εἰς διαλογικὴν μορ-

Ἀριστοτέλης

Ἐγεννήθη εἰς τὰ Στάγिरα τῆς Μακεδονίας (παρὰ τὸν σημερινὸν Σταυρὸν τῆς Χαλκιδικῆς) τὸ 348 π. Χ. Συνεδύαξε τὸν πρακτικὸν καὶ ψυχραίμον νοῦν τῶν βορείων Ἑλλήνων μὲ σπανίαν ἰδιοφυΐαν δι' ἐπιστημονικὰς καὶ φιλοσοφικὰς ἐρεῦνας.

Δεκαεπταετῆς ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἔμεινεν ἐδῶ ἐπὶ 20 ἔτη. Κατὰ τὸν χρόνον τῶν σπουδῶν του διεκρίνετο διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν εὐφυΐαν του, τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν ἀκόρεστον φιλομάθειάν του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔμφυτον ἰκανότητα νὰ ταξινομῇ τὰς γνώσεις του. Κατόπιν

καὶ διὰ τοῦτο λέγονται **διάλογοι**. Εἰς αὐτοὺς ἐξετάζονται τὰ προβλήματα τοῦ πνευματικοῦ, ἠθικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι, αἱ ὁποῖαι ἀναπτύσσονται ἐκεῖ, εἶναι μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πλάσματα τοῦ δαιμονίου τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ παρουσιάζονται ὡς ιδέαι τοῦ Σωκράτους, ὁ ὁποῖος διευθύνει τὴν συζήτησιν εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς διαλόγους. Ἀπὸ τὴν ποιητικὴν παραγωγήν τοῦ φιλοσόφου διεσώθησαν μόνον ὀλίγα ἐπιγράμματα.

Μαθητῆς τοῦ Πλάτωνος ἦτο ὁ Ἀριστοτέλης.

ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀνέλαβεν τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὄταν ἐκεῖνος ἔγινε βασιλεύς, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἴδρυσε σχολὴν, ἡ ὁποία εἶχε περίπατον, δηλαδὴ ὑπόστεγον χῶρον κατάλληλον διὰ διδασκαλίαν. Δι' αὐτὸ ὠνομάσθη περίπατητικὴ καὶ ἀπὸ τὴν τοποθεσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκετο, Λύκειον. Εἰς τὴν σχολὴν αὐτὴν ὁ Ἀριστοτέλης ἐδημιούργησε τὴν περίφημον ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν. Ἐγράψεν ἔργα φιλολογικά, ἱστορικά, πολιτικά, φιλοσοφικά, ψυχολογικά, φυσικά κλπ. καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῶν σημερινῶν ἐπιστημῶν. Εἰς τὰ πολυάριθμα συγγράμματά του ἔχει ἀποθησαυρίσει ὅλας τὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς του, ἀφοῦ τὰς ὑπέβαλεν εἰς τὸν ἕλεγχον τῆς μεγαλοφυΐας του. Μὲ αὐτὰς ἐτράφη ἐπὶ μακρὰς γενεὰς ὁ κόσμος. Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι, Βυζαντινοὶ καὶ Ἀραβες καὶ Εὐρωπαῖοι τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων εἰς τὴν πανσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους προσέφευγον, διὰ νὰ λύσουν τὰς ἐπιστημονικὰς ἀπορίας των. Ἄλλ' ὁ τετράγωνος ἐκεῖνος νοῦς εἶχε καὶ ποιητικὰς ἐμπνεύσεις. Ἐκτὸς ἄλλων ποιημάτων ἔγραψε καὶ περίφημον ὕμνον εἰς ἀρετὴν.

2. ΑΙ ΚΑΛΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Ὅπως ἡ πνευματικὴ, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα δὲν ἐσταμάτησε. Αἱ ἀναστατώσεις καὶ αἱ καταστροφαὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ τῶν ἄλλων ἐμφυλίων ἀγῶνων δὲν ἀνέκοψαν τὴν καλλιτεχνικὴν πρόοδον. Ἀντιθέτως μάλιστα καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν παρήχθησαν ἔργα ἐφάμιλλα τῶν προηγουμένων. Διὰ τοῦτο ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ κλασσικῶν χρόνων, ἔννοοῦμεν τὸν 5ον καὶ 4ον π. Χ. αἰῶνα. Καίτοι ὁμως ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα εἶναι ἐξ ἴσου ζφηρὰ, ὅπως καὶ ἡ τοῦ προηγουμένου, ἐν τούτοις αἱ κλίσεις τῆς εἶναι διαφορετικά. Οἱ καλλιτέχναι τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος ὡς κυρίαν πηγὴν ἐμπνεύσεως ἔχουν τὸ ἤρημον μεγαλεῖον τῶν θεῶν. Ἄλλ' οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἔκαμαν τοὺς Ἕλληνας νευρικούς, εὐερεθίστους, περισσότερο εὐκόλους εἰς τὰς συγκινήσεις. Τὴν συναισθηματικὴν λοιπὸν αὐτὴν κατάστασιν τῶν χρόνων των ἀπετύπωσαν οἱ καλλιτέχναι τοῦ 4ου

π. Χ. αἰῶνος εἰς τὰ προϊόντα τῆς ἐμπνεύσεως των. Καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ προσπαθοῦν νὰ τὴν πλησιάσουν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ ὄχι νὰ τὴν ἀναβιβάσουν εἰς τὰ δυσθεώρητα ὕψη τῆς φειδιακῆς τέχνης. Μὲ τὴν τάσιν αὐτὴν τῶν καλλιτεχνῶν τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν παρουσιάζονται ἀπαλώτερα, ζωηρότερα, μὲ λεπτοτέρας καὶ ὠραιότερας γραμμάς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ τεχνῖται ἀρχίζουν νὰ προσέχουν πολὺ εἰς τὴν κατεργασίαν τοῦ μαρμάρου, ἢ ὅποια πραγματικῶς ἔφθασε κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα εἰς ἀνυπέββλητον τελειότητα.

Καὶ αἱ περιστάσεις ὅμως, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐργάζονται οἱ καλλιτέχναι τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος, ἔχουν ἀλλάξει σημαντικῶς. Κέντρον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι αἱ Ἀθηναίαι. Ἀλλ' ἐνῶ κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα οἱ καλλιτέχναι ἀναλαμβάνουν τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων δημοσίων ἔργων καὶ ἡ ἐμπνευσίς των προσαρμόζεται πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῶν ἀρχόντων καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινοῦ, τώρα τὰ πράγματα μεταβάλλονται. Ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶναι πτωχὴ. Πολὺ σπανίως ἀναθέτει εἰς τοὺς καλλιτέχνας τὴν ἐκτέλεσιν δημοσίων ἔργων. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν πάντοτε εἰς τὰς Ἀθήνας ἰδιῶται μὲ πλοῦτον καὶ λεπτὴν αἴσθησιν τοῦ ὠραίου. Αὐτοὶ ἔδιδον ἐργασίαν εἰς τοὺς ἀρχιτέκτονας, τοὺς γλύπτας, τοὺς ζωγράφους. Τοῦτο εἶχε μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης. Ὁ καλλιτέχνης ἐργάζεται τώρα μὲ ἀπόλυτον ἐλευθερίαν καὶ πρωτοβουλίαν καὶ ἡ ἐμπνευσίς του δὲν δεσμεύεται ἀπὸ κανένα περιορισμόν.

Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ

Ὁ 4ος π. Χ. αἰὼν ἀκολουθεῖ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τὴν παράδοσιν τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος. Καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ καλλιτέχναι κτίζουν ναοὺς δωρικοὺς καὶ ἰωνικοὺς. Σιγὰ σιγὰ ἐν τούτοις τὸν ἰωνικὸν ρυθμὸν παραμερίζει ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς καὶ τὰ οἰκοδομήματα λαμβάνουν σχῆμα κυκλικὸν μὲ κωνικὴν στέγην. Θασμάσιον δεῖγμα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ ἦτο ὁ Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐσώθησαν μόνον ὀλίγοι κίονες. Τὸ κτίριον εὔρισκετο πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ (Ἀσκληπιείου), ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον, ποῖος ἦτο ὁ προορισμὸς του. Κατὰ πᾶσαν

πιθανότητα ἐντὸς αὐτοῦ καὶ κυρίως εἰς τὰ ὑπόγεια διαμερίσματά του διέμενον οἱ ἄσθενεῖς, οἱ ὅποιοι ἤρχοντο ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα πρὸς θεραπείαν τῶν νόσων των διὰ τῆς θαυματουργοῦ ἐπεμβάσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Εἰς τὰς Ἀθήνας τοιοῦτον στρογγύλον οἰκοδόμημα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ μὲ μονολιθικὴν στέγην ἔχομεν τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους (σήμερον Φανάρι τοῦ Διογένους). Ἐπάνω εἰς αὐτὸ εἶχε τοποθετηθῆ ὁ χορηγικὸς τρίπους, δηλαδὴ τὸ ἀναμνηστικὸν

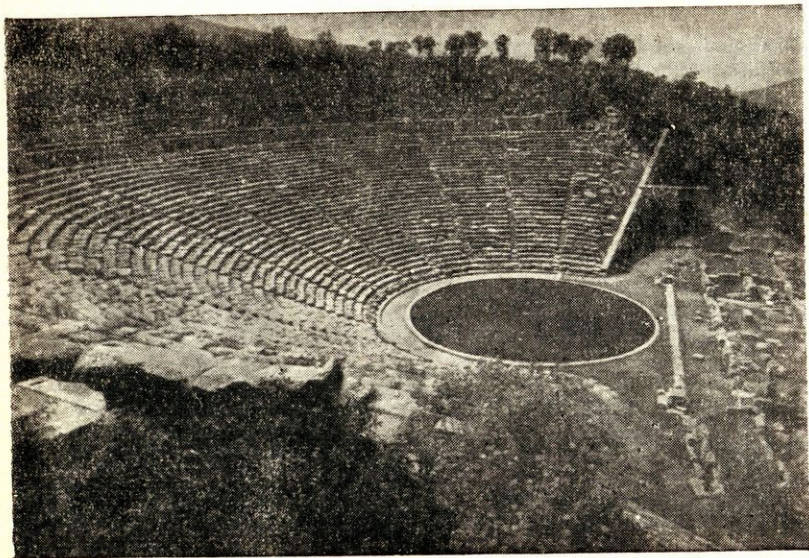

Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου (ἀναπαράστασις)
Οἱ ἐξωτερικοὶ κίονες ἦσαν δωρικοῦ ρυθμοῦ,
ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ κιονοστοιχία ἦτο κορινθιακοῦ

ἀνάθημα πρὸς τὸν Διόνυσον διὰ τὴν νίκην, τὴν ὁποίαν ἐκέρδισεν ὁ Λυσικράτης ὡς χορηγὸς εἰς δραματικὸν ἀγῶνα.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα, εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κυριαρχεῖ καὶ κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ὁ ἰωνικὸς ρυθμὸς. Θαυμαστὸν οἰκοδόμημα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο ὁ νέος ναὸς τῆς Ἐφεσῖας Ἀρτέμιδος καὶ ὁ μικρὸς, ἀλλὰ κομψότατος ναὸς τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς εἰς τὴν Πριήνην τῆς Καρίας.

Κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα, καίτοι ἡ παραγωγή τῆς τραγωδίας δὲν εἶναι ἀξιόλογος, αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικιῶν φιλοτιμοῦνται νὰ κτίζουσι θέατρα. Εἰς αὐτὰ ἐπαίζοντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ τραγωδίαὶ τῶν μεγάλων δραματουργῶν τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος καὶ τὰ προϊόντα τῆς μέσης καὶ νεωτέρας κωμωδίας. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεγείρεται μαρμαρίνον τὸ Διονυσιακὸν θέατρον. Εἰς τὴν Ἐπίδαυρον κατασκευάζεται τὸ περιφημότερον διὰ τὸ κάλλος καὶ

Τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου ὅπως εἶναι σήμερον.

τὴν ἁρμονίαν τοῦ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου. Εἰς τὴν Μεγαλόπολιν ἰδρύεται παραπλευρῶς τοῦ βουλευτηρίου ὄμοιον μεγαλοπρεπὲς κτίσμα διὰ 40.000 θεατᾶς. Καὶ αὕτη ἀκόμη ἢ μικρὰ κωμόπολις τοῦ ἀρκαδικοῦ Ὀρχομενοῦ εἶχεν ἀποκτήσει τὸ θέατρόν της. Τὸ διαφέρον αὐτὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου πρὸς τὸ θέατρον ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ἕλληνες, ὅπως εἶδομεν, ἐθεώρουν αὐτὸ ὡς λαϊκὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔτερπε μόνον τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ ἐφώτιζε τὸν νοῦν καὶ ἐξηυγίνεζε τὴν καρδίαν.

Ἡ γλυπτική

α) Κηφισόδοτος καὶ Πραξιτέλης

Περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αἱ κλίσεις τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος γίνονται φανεραὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν. Οἱ μεγάλοι γλύπται αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι Ἀθηναῖοι ἢ εἰργάστησαν εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἀθηναῖος Κηφισόδοτος κατεσκεύασε χάλκινον ἄγαλμα τῆς θεᾶς Εἰρήνης μὲ τὸ τέκνον τῆς, τὸν Πλοῦτον, εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς. Τοῦ ἀγάλματος σώζεται μαρμάρινον ἀντίγραφον εἰς τὴν γλυπτοθήκην τοῦ Μονάχου. Ἡ βαθεῖα καὶ ἐντελῶς ἀνθρωπινὴ ἔκφρασις τῆς μητρικῆς ἀγάπης εἰς τὸ ὠραῖον πρόσωπον τῆς θεᾶς προδίδε μέγαλον καλλιτέχνην. Ὁ Πλοῦτος εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα κρατεῖ τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας, σύμβολον τῆς ἀφθονίας, τὴν δὲ δεξιὰν ἀπλώνει μὲ παιδικὴ ἀφέλειαν πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς, ὡσάν νὰ θέλῃ νὰ τὴν θωπεύσῃ.

Υἱὸς τοῦ Κηφισοδότου ἦτο ὁ Πραξιτέλης, ὁ ἐπιφανέστερος γλύπτης τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος. Εἰργάσθη διὰ λογαριασμὸν πολλῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ

Εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου

τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἔργων του παριστάνουν θεοὺς. Τὴν καλλιτεχνικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Πραξιτέλους δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν καὶ ἀπὸ ἀρκετὰ ἀντίγραφα ἀγαλμάτων του, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ πρωτότυπον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐσώθη ἐλαφρῶς ἠκρωτηριασμένον

εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, τὸν Ἑρμῆν. Ἡ κατεργασία τοῦ ἀγάλματος εἶναι μοναδική. Ἡ σμίλη τοῦ Πραξιτέλους εἶχε πράγματι τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλλῃ τὴν ψυχρὰν ἐπιφάνειαν τοῦ μαρμάρου εἰς λεπτοτάτην ἐπιδερμίδα, ἣ ὅποια δίδει τὴν ἐντύπωσιν θερμῆς, ζωντανῆς σαρκός. Τὸ σῶμα τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον ἀλλ' ἐπαλόν, μὲ λεπτὰς γραμμὰς καὶ ἀσύγκριτον χάριν. Καὶ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄφειμας ὅτι, σύμφωνα τουλάχιστον πρὸς τὰς μαρτυρίας τῶν παλαιῶν, δὲν ἔθεωρεῖτο τὸ ἀγαλμα τοῦτο ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τοῦ καλλι-

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἑρμοῦ
τοῦ Πραξιτέλου
(Μουσεῖον Ὀλυμπίας)

τέχνου. Πολὺ περισσότερον ἐφημιζέτο τὸ ἀγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, τὸ ὅποῖον εἶχε τοποθετηθῆ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς εἰς τὴν Κνίδον τῆς Μ. Ἀσίας, ἣ Κνιδίᾳ Ἀφροδίτῃ. Τὸ ἀγαλμα εἶναι γνωστὸν ἀπὸ ἀπεικονίσεις νομισμάτων καὶ ἀντίγραφα. Τὸ κάλλος τῆς θεᾶς ἦτο θαμβωτικὸν καὶ ἡ ἔκφρασις τόσον ζωντανή, ὥστε παλαιὸν ἐπίγραμμα ἔλεγε περὶ τοῦ ἔργου: «Ποῖος ἔδωκε ζωὴν εἰς τὴν πέτραν; Ποῖος εἶδε μέσα εἰς τὸ μάρμαρον τὴν Ἀφροδίτην; Ἀπὸ ἐδῶ τὸ δημιούργημα ἐβγήκε πραγματικῶς ἀπὸ τὰ χεῖρα τοῦ Πραξιτέλου ἢ μίπως χηρεύει ὁ Ὀλυμπος, ἐπειδὴ ἡ Παφία (Ἀφροδίτη) ἐπέταξε μαζρὰν εἰς τὴν Κνίδον;». Ἐνδεικτικὰ τῆς τέχνης τοῦ μεγαλο-

φυοῦς πλάστου εἶναι καὶ ἀντίγραφα ἄλλων ἔργων του ὅπως: ὁ Ἑρως τῶν Θεσπιῶν, ὁ ἀναπαυόμενος Σάτυρος καὶ ὁ Ἀπόλλων σαυροκτόνος.

β) Σκόπας καὶ Λύσιππος

Ἐξ ἴσου μεγάλης ἐμπνεύσεως καλλιτέχνης ἦτο καὶ ὁ Σκόπας.

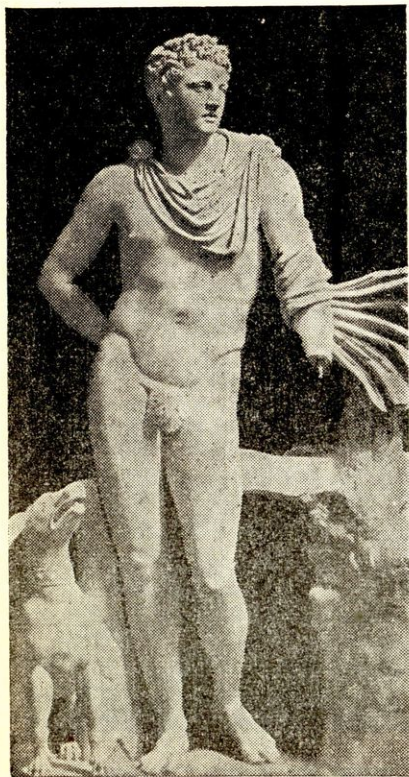
Ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Πάρον, ἀλλ' εἰργάσθη εἰς πολλὰ μέρη τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς Μικρασιατικῆς Ἑλλάδος. Ἐκτὸς τῆς γλυπτικῆς δεξιότητάς εἶχε καὶ σπουδαίαν ἀρχιτεκτονικὴν μὀρφωσιν. Τοῦτο γνωρίζομεν ἀπὸ μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἦτο ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηναίης εἰς τὴν Τεγέα τῆς Ἀρκαδίας. Ἀπὸ τὸν ἴδιον ναὸν σχηματίζομεν ἰδέαν καὶ διὰ τὴν πλαστικὴν ἰδιοφυίαν του. Ἐσώθησαν κάπως κολοβωμένα τὰ ἀγάλματα τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα φαίνεται, ὅτι ὁ Σκόπας, κατεγίνετο πολὺ εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ σφοδροῦ καὶ βιαίου πάθους. Τὴν ἰδίαν ἄλλως τε ἐντύπωσιν μᾶς ἀφήνουν καὶ τὰ ἄλλα ἀντίγραφα τῶν ἔργων του, ὅπως ἡ Βακχίς (μαινάς) τοῦ Μουσείου τοῦ Μονάχου καὶ ἡ κεφαλὴ ἀγάλματος τοῦ Μελέαγρου, τοῦ μυθικοῦ ἥρωος τῶν Αἰτωλῶν. Εἰς τὴν ὥριμον τέχνην τοῦ Σκόπα ἀνήκει καὶ ὁ ἀνάγλυφος στολισμὸς τοῦ τάφου τοῦ Μουσώλου, τοῦ Μουσωλείου ὅπως λέγεται εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν.

Κεφαλὴ τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης
(Ἀντίγραφον)

Νεώτερος τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Πραξιτέλου καὶ σύγχρονος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ὁ τρίτος μέγας γλύπτης τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος Ὁ Λύσιππος. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα καὶ κατεργάζετο κυρίως τὸν χαλκόν. Κατεσκεύαζεν ἀγάλματα θεῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀνδριάντας ἀθλητῶν καὶ συγχρόνων ἐπισήμων προσώπων. Ἀπὸ τοὺς παλαιούς πληροφοροῦμεθα, ὅτι ὁ Λύσιππος ἦτο ὁ προνομιούχος

ἀδριαντοποιὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἡ προτίμησις αὐτῆς πρὸς τὸν Σικυώνιον καλλιτέχνην ὠφείλετο εἰς τὸ γεγονός, ὅτι αὐτὸς μόνον ἀπέδιδεν εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ Μακεδόνα ἥρωος τὸν ἀρρενωπὸν καὶ λεοντόκαρδον χαρακτῆρα του. Φαίνεται ἐπίσης, ὅτι μόνον ὁ Λύσιππος κατάρθωνε νὰ παριστᾷ τὸν Ἀλεξάνδρον νὰ βλέπῃ πρὸς τὰ ἑπάνω,

ἽΟ Μελέαγρος
(Μαρμάρινον ἀντίγραφον)

ὅπως ἐσυνήθιζεν εἰς τὴν πραγματικὴν ζωὴν. Εἰς τὸν περιφημότερον τουλάχιστον ἀπὸ τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπως ἀναφέρουν οἱ παλαιοί, παρέστησε τὸν Μακεδόνα βασιλέα ὀρθόν, μὲ τὴν λόγχην εἰς τὴν χεῖρα καὶ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὸν οὐρανόν. Ποίαν ἐντύπωσιν προεκάλει τὸ ἔργον, μᾶς λέγει παλαιὸν ἐπίγραμμα :

*Μοιάζει ὁ χαλκὸς σὰν νὰ μιλᾷ
κοιτώντας πρὸς τὸν Δία·
τὴν γῆ ἔχω ἐγὼ ὑποπόδι μου,
τὸν Ὀλυμπον ἐσὸ κράτα.*

Πρωτότυπον ἔργον τοῦ Λυσιππου δὲν ἐσώθη. Ἔχομεν ὁμως ἄρκετὰ μαρμάρινα ἀντίγραφα τῶν ἔργων του Ἐξαιρετόν εἶναι ἀντίγραφον χαλκοῦ ἀνδριάντιος, τοῦ Ἀποξυομένου, ὅπως τὸν ὠνόμαζον οἱ παλαιοί. Παριστάνει ἀθλητὴν, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν νίκην του ἀποξέει μὲ τὴν σ τ λ ε γ γ ῖ δ α (ξύστραν)

τὸ ἔλαιον καὶ τὴν σκόνην ἀπὸ τὸ δέρμα του. Ἡ στάσις τοῦ σώματος τοῦ ἀθλητοῦ μὲ τὸ πλατὺ ἄνοιγμα τῶν σκελῶν εἶναι φυσικωτάτη. Ὁ κορμὸς φαίνεται ὡς νὰ λυγίζεται ἑπάνω εἰς τὰ ἰσχία. Εἰς τὰ χα-

Ὁ ἀποξυόμενος τοῦ Λυσίππου
(Μουσείον τοῦ Βατικανού)

Ἡ κεφαλή τοῦ παιδὸς τοῦ Μαραθῶνος. (Χάλκινος ἀνδράσις, Ἐθνικὸν Μουσεῖον)

Ἡ φωτογραφία ἀπὸ τὸ ἴνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ρακτηριστικά τοῦ προσώπου διακρίνεται ἀκόμη ἡ ὑπερέντασις τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὸν ἀγῶνα. Ἄλλα μαρμάρινα ἀντίγραφα χαλκῶν ἔργων τοῦ Λυσίππου εἶναι ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Ἄρης, καὶ ὁ παγκρατιαστὴς Ἀγίας.

Εἰς τὰ γλυπτικά προϊόντα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος κατατάσσεται καὶ τὸ σύμπλεγμα τῆς Νιόβης μετὰ τὰ τοξευόμενα τέκνα τῆς καὶ ὁ Ἀπόλλων, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ (Μπελβεντέρε) εἰς τὴν Ρώμην (Ἀπόλλων τοῦ (Μπελβεντέρε)).

Δύο ἐπίσης χάλκινα ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης, ὁ ἔφηβος τῶν Ἀντικυθήρων καὶ ὁ παῖς τοῦ Μαραθῶνος, εἶναι ἔργα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς.

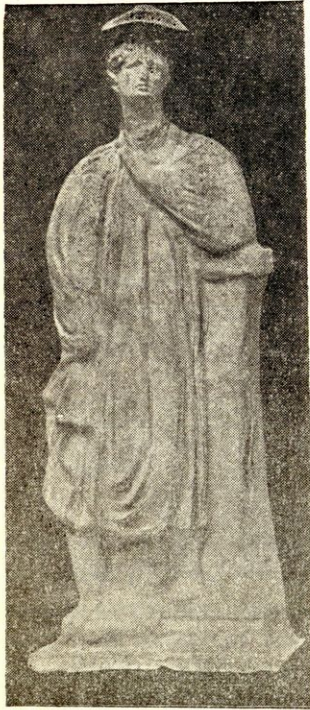
Εἰς τὴν ἰδίαν δημιουργικὴν ἔμπνευσιν ἀνήκουν καὶ μερικὰ ἐξαιρετὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα. Μεταξὺ αὐτῶν τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξιλέω εἶναι ἔργον διασήμου καλλιτέχνου. Παριστᾷ τὸν εἰκοσαετῆ ἵππέα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ Δεξιλέων τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὄρμα ἔναντιον τοῦ ἀντιπάλου του κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον (394 π.Χ.), τὸν ἀνατρέπει καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν τρυπήσῃ μετὰ τὴν λόγχην του.

γ) Εἰδώλια

Κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἀναζῆ παλαιοτάτη βιοτεχνία, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς δύο προηγούμενους αἰῶνας εἶχε παραμεληθῆ. Εἶναι ἡ βιοτεχνία τῆς κατασκευῆς μικρῶν πηλίνων ἀγαλμάτων ἢ εἰδωλίων, ὅπως λέγονται. Πλήθος τοιούτων εἰδωλίων εὐρέθη εἰς τοὺς τάφους ἰδίως τῶν ἀρχαίων νεκροταφείων τῆς Τανάγρας εἰς τὴν Βοιωτίαν. Παριστάνουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γυναῖκας μετὰ ἐνδυμασίαν περιπάτου, δηλαδὴ χιτῶνα καὶ ἱμάτιον συχνὰ μετὰ σκιάδιον εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ μετὰ ριπίδιον εἰς τὴν χεῖρα. Συνηθισμένοι εἶναι ἐπίσης κωμικαὶ παραστάσεις, ὅπως π.χ. ἄσχημοι γραῖαι τροφοὶ μετὰ παιδιὰ εἰς τὰς ἀγκάλας των, δοῦλοι παιδαγωγοί, οἱ ὁποῖοι σύρουν τὰ ὦτα τῶν μαθητῶν των κλπ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ εἰδώλια αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ κομφοτεχνήματα. Ἡ ἐπεξεργασία των μαρτυρεῖ, γενικῶς πόσον ἀνεπτυγμένον καὶ διαδεδομένον ἦτο τὸ αἶσθημα τοῦ ὠραίου εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν κοινωνίαν.

Ζωγραφική και άγγειογραφία

Και η ζωγραφική αντιπροσωπεύεται κατά τον 4ον π. Χ. αιώνα από έπιφανείς καλλιτέχνες. Ο μεγαλύτερος εξ όλων ήτο ο 'Απελλής από την Κολοφώνα της 'Ιωνίας. Τήν ζωγραφικήν έδιδάχθη εις

Ειδώλια Τανάγρας

'Ανήρ και γυνή με ένδυμα περιπάτου και σκιάδιον

τήν 'Εφεσον. Διά να τελειοποιηθῆ, ήλθεν κατόπιν εις την Σικυώνα. Τήν άξίαν του ως ζωγράφου πιστοποιεί τὸ γεγονός, ὅτι, ὅπως ὁ Λύσιππος εις την γλυπτικήν, τοιουτοτρόπως και ὁ 'Απελλής εις την ζωγραφικήν ειχε μόνον αὐτὸς τὸ προνόμιον να ζωγραφῆ εικόνας τοῦ 'Αλεξάνδρου. 'Απὸ τὰ ἔργα τοῦ 'Απελλοῦ ἐξύμνησαν οἱ ἄρχαιοι

τὴν Ἀναδυομένην Ἀφροδίτην, ἀφιερωμένην εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς νήσου Κῶ. Ὁ πίναξ παρίστανε τὴν γέννησιν τῆς θεᾶς ἀπὸ τῆν θάλασσαν. Τὸ ἐπάνω ἥμισυ τοῦ κορμοῦ ἦτο ἔξω ἀπὸ τὰ κύματα, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον ἦτο διαφανὲς μέσα εἰς τὸ ὕδωρ. Ὡς περίφημον ἐπίσης ἔργον τοῦ Ἀπελλοῦ ἀναφέρεται ἡ Ἄρτεμις, τὴν ὁποῖαν ἐζωγράφησεν ὁ καλλιτέχνης νὰ κυνηγῇ εἰς τὰ βουνὰ μαζὶ μετὰς τὰς νύμφας τῶν ὀρέων. Ὅχι ὀλιγώτερον ἐθαυμάζετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἄλλος πίναξ τοῦ Ἀπελλοῦ, ὁ ὁποῖος παρίστανε τὸν Μ. Ἀλέξανδρον μετὰ τὸν κεραυνὸν τοῦ Διὸς εἰς τὴν χεῖρα.

Σύγχρονος τοῦ Ἀπελλοῦ ἦτο ὁ Πρωτογένης ἀπὸ τὴν Καρίαν τῆς Μ. Ἀσίας. Διὰ τὴν ἀξίαν του ὡς ζωγράφου μαρτυρεῖ ἡ ἀρχαία παράδοσις. Λέγεται δηλαδὴ, ὅτι ὁ Ἀπελλῆς τὸν θεωρεῖ ἴσον ἢ καὶ ἀνώτερόν του, τὸν κατέκρινεν ὁμως, διότι ἐπέμενε πολὺ εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν ἔργων του.

Μὲ τὴν πρόοδον τῆς ζωγραφικῆς κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα ἡ διακοσμητικὴ τῶν ἀγγείων παρακαμάζει. Τοιουτοτρόπως ἡ μοναδικὴ εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἑλληνικὴ τέχνη τῆς ἀγγειογραφίας, ἡ ὁποία ἔδωκεν ἄλλοτε ἀριστουργήματα, ἔπαυσε πλέον νὰ παράγῃ ἐκλεκτὰ προϊόντα. Ἐν τούτοις καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τοῦ μαρμασμοῦ οἱ Ἀθηναῖοι τεχνῖται δὲν παύουν ἐντελῶς νὰ κατασκευάζουν ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα ὁμως δὲν ἔχουν πλέον μεγάλην ζήτησιν. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, αἱ ὁποῖαι πρὸ τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν εἶχον ἀνοικτὰς τὰς ἀγορὰς τῶν εἰς τὰ ἀττικὰ ἀγγεῖα, τώρα ἔχουν διακόψει μετὰς τὰς Ἀθήνας καθεμπορικὴν συναλλαγὴν. Διὰ τὰς εἰς ἀγγεῖα ἀνάγκας τῶν ἀναπτύσσουσαν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος ἰδικὴν τῶν βιομηχανίαν, ἐφάμιλλον πρὸς τὴν ἀττικὴν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ ἐξαγωγαὶ τῶν ἀττικῶν ἀγγείων ἔχουν περιορισθῆ κυρίως εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν ἀποικιῶν τῆς Σκυθίας (Ρωσίας) καὶ τῆς Κυρηναικῆς. Τὰ σχέδιά τῶν δεικνύουν πλουσίαν ἐμπνευσιν καὶ μεγάλην εὐχέρειαν εἰς τὸν χειρισμὸν τοῦ χρωστῆρος, ἀλλὰ μαζὶ καὶ προχειρότητα καὶ ἀμέλειαν εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν. Ὅλα προμηνύουν, ὅτι ἡ ἀγγειογραφία βαδίζει γοργῶς πρὸς τὴν δύσιν της. Καὶ πράγματι κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἔσβησε σχεδὸν ἐντελῶς.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐνδοξότερας περιόδου τῆς ἱστορίας μας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὸ Ἔθνος μας, τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐπροΐκισεν μὲ σπανίας ἀρετάς, ἔκαμεν, ὅπως εἶδομεν, ἔργα παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος, τὰ ὁποῖα κανὲν ἄλλο ἔθνος εἰς τὸν κόσμον δὲν ἔχει παρουσιάσει.

Ἐν πρώτοις ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ στοργὴ πρὸς τὴν πτωχὴν ἀλλὰ προνομιούχον γῆν, τὴν ὁποίαν ἔταξεν εἰς αὐτὸ ὁ Θεὸς νὰ κατοικήσῃ τοῦ ἔδωκε τὴν δύναμιν νὰ σταματήσῃ τὴν ἐξάπλωσιν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον τῆς ἀσιατικῆς δουλείας καὶ βαρβαρότητος. Εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ ὄψις τοῦ κόσμου θὰ ἦτο σήμερον διαφορετικὴ, ἂν οἱ Ἕλληνες, ὅπως τόσοι ἄλλοι μεγαλύτεροι λαοί, ὑπέκυπτον εἰς τὴν τρομακτικὴν ὑλικὴν ὑπεροχὴν τῆς περσικῆς αὐτοκρατορίας.

Μετὰ τὸ μεγαλουργημα τοῦτο οἱ πρόγονοί μας μὲ τὴν δροσερὰν καὶ γόνιμον φαντασίαν, τὸν δυνατὸν καὶ πρωτότυπον νοῦν καὶ τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν των παρήγαγον, ὅ,τι ἐξωραΐζει τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἀναβιβάζει εἰς τὴν σφαῖραν ἀνωτέρας πνευματικῆς ζωῆς. Ἴσως μάλιστα ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἑλληνισμοῦ θὰ ἦτο ἀκόμη πλουσιωτέρα καὶ διὰ τὸν ὑλικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, τὰς ἀνέσεις καὶ τὰς εὐκολίας του, ἂν μέγα μέρος τῆς ζωτικότητος καὶ δραστηριότητος του δὲν ἐξήντλει εἰς τοὺς μακροὺς καὶ καταστρεπτικούς ἐμφυλίου πολέμους. Ποία εἶναι ἡ ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησε τὸ μικρὸν ἀλλὰ μεγαλουργὸν ἔθνος μας, ἀποδεικνύει τὸ ἐξῆς γεγονός: Ὅλοι οἱ μεγάλοι καὶ πολιτισμένοι λαοὶ ἀναγνωρίζουν, ὅτι ἡ πρόσδός των ἔθεμελιώθη εἰς ὅ,τι ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Δι' αὐτὸ καὶ τὴν γλώσσαν καὶ τὰ ἀριστουργήματα τῆς φιλολογίας των διδάσκονται καὶ μὲ τὴν ἐνδοξον ἱστορίαν των καταγίνονται μὲ ἀγάπην καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ των δημιουργήματα ἔχουν πάντοτε ὡς πρότυπα οἱ καλλιτέχναι των.

Ἄλλὰ τὸ κοσμοϊστορικὸν ἔργον τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι, ὅτι τὸν

πολιτισμόν, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησε, μετέδωκε μὲ τὰς κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς ὅλον τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Εἰς τὴν ἀσιατικὴν καὶ ἀφρικανικὴν ἥπειρον κινουῦνται συνεχῶς Ἕλληνες, φέρουν παντοῦ τὴν φιλομάθειαν, τὴν δίψαν πρὸς ἔρευναν, τὴν ἡμερότητα, τὴν γλωσσάν των, τὰ ἔξοχα προϊόντα τῆς διανοίας τῶν μεγάλων πνευματικῶν δημιουργῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ, μὲ μίαν λέξιν τὸν π ο λ ι τ ι σ μ ὸ ν των.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους δὲν ἀποτελεῖ ἀξιοκατάκριτον ἔθνικὸν ἔγωισμόν, ἂν λέγωμεν μὲ σεμνὴν ὑπερηφάνειαν, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς τῆς Θεῆς Προνοίας, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας, ἐφώτισε τὸν νοῦν των καὶ ἐξηυγένισε τὴν καρδίαν των.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

1. ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

- 4000 π. Χ. Ένωσις τῆς Αἰγύπτου εἰς ἓν κράτος.
1800-1530 » Ἐπιδρομὴ τῶν Ὑκσῶς.
670 » Οἱ Ἀσσύριοι ὑποτάσσουν τὴν Αἴγυπτον.
525 » Ὑποταγὴ τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Πέρσας.

2. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ

- 4000 » Οἱ Σουμέριοι εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς κάτω Μεσοποταμίας.
2000 » Ἰδρυσις τοῦ ἀρχαίου Βαβυλωνιακοῦ κράτους.
1100 » Ὑποταγὴ τῶν βαβυλωνίων εἰς τοὺς Ἀσσυρίους.
612 » Ἰδρυσις τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους.
539 » Κατάλυσις τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Κύρου.

3. ΕΒΡΑΙΟΙ

- 2000 » Ἐγκατάστασις τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν Παλαιστίνην.

4. ΦΟΙΝΙΚΕΣ

- 800 » Μεγίστη ἀκμὴ τῆς Τύρου. — Κτίσις τῆς Καρχηδόνος.

5. ΧΕΤΤΑΙΟΙ

- 1400-1300 » Ἀκμὴ τῶν Χετταίων.

6. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

- 550 π. Χ. Ὁ Κῦρος γίνεται βασιλεὺς τῶν Μήδων καὶ τῶν
Περσῶν.
546 » Ὁ Κῦρος ὑποτάσσει τοὺς Λυδοὺς.
538 » Ὁ Κῦρος κυριεύει τὴν Βαβυλῶνα.
528 » Θάνατος τοῦ Κύρου.

Ε Λ Λ Η Ν Ε Σ

5ος Αἰὼν

- 499 » Ἰωνικὴ ἐπανάστασις.
492 » Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.
490 » Μάχη τοῦ Μαραθῶνος.
480 » Μάχη τῶν Θερμοπυλῶν.— Ναυμαχία τῆς Σαλα-
μῖνος.— Μάχη τῆς Ἰμέρας.
479 » Μάχη τῶν Πλαταιῶν καὶ τῆς Μυκάλης.
478 » Ἰδρυσις τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας.
467 » Νίκη τοῦ Κίμωνος παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυ-
μέδοντος.
449 » Κιμώνειος εἰρήνη, θάνατος τοῦ Κίμωνος.
431 - 404 » Πελοποννησιακὸς πόλεμος
421 » Νικίειος εἰρήνη.
415 - 413 » Ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν,
406 » Ἡ ναυμαχία εἰς τὰς Ἀργινούσας.
405 » Ἡ καταστροφή τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς Αἰγὸς
ποταμοῦς.
404 - 403 » Οἱ τριάκοντα τύραννοι.

4ος Αἰὼν

- 396 » Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.
395 - 387 » Βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς πόλεμος.
387 » Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.
382 » Κατάληψις τῆς Καδμείας ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν.
371 » Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων.
362 » Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας. — Θάνατος τοῦ Ἐπαμει-
νώνδου.

- 360 π. Χ. Ὁ Φίλιππος καταλαμβάνει τὸν Μακεδονικὸν
θρόνον.
- 358 - 355 » Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.
- 348 » Καταστροφή τῆς Ὀλύμπου ὑπὸ τοῦ Φιλίππου.
- 338 » Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας.
- 336 » Δολοφονία τοῦ Φιλίππου. — Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος
βασιλεύς.
- 335 » Καταστροφή τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάν-
δρου.
- 334 » Ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν.
Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ.
- 333 » Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ.
- 331 » Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων. — Κατάλυσις τοῦ περ-
σικοῦ κράτους.
- 330 - 328 » Ὑπόταγή τῆς Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς (ἄνω
Ἀσίας).
- 327 » Ἐκστρατεία εἰς τὰς Ἰνδίας
- 323 » Θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Αίγυπτος	Σελ.	8
2. Ίερογλυφικά	»	9
3. Αί πυραμίδες και ή μεγάλη Σφιγξ	»	11
4. Ύπόστυλος αίθουσα του ναού του Καρνάκ	»	14
5. 'Αμένεμχετ Γ'	»	15
6. Κυνήγιον λεόντων (άσσυριακόν ανάγλυφον)	»	21
7. Πτερωτός ταῦρος	»	22
8. Σφηνοειδής γραφή	»	23
9. 'Ασσυριακός ναός	»	24
10. 'Ο τάφος του Κύρου εις τας Πασαργάδας	»	39
11. Περσικόν ανάκτορον	»	41
12. Περσικός κίον	»	42
13. Δαρείος Α'	»	46
14. Πέρσαι πολεμισταί	»	47
15. 'Ελλην όπλίτης	»	56
16. Μιλτιάδης	»	60
17. 'Αριστείδης	»	61
18. Θεμιστοκλής	»	62
19. 'Ο χρυσοῦς τρίπους των Δελφών και ή επί των σπειρών των ὄφεων έπιγραφή	»	81
20. 'Οστρακον με τὸ ὄνομα του Θεμιστοκλέους	»	86
21. Κεφαλή του Κίμωνος	»	90
22. Περικλής	»	96
23. Τριήρης	»	106
24. 'Ανήρ με χιτῶνα και άνήρ με ήμάτιον	»	111
25. Γυνή με χιτῶνα και γυνή με ήμάτιον	»	112
26. Σχολεῖον	»	113
27. Παλαίστρα (από έρυθρόμορφον άγγεῖον)	»	114
28. 'Εσωτερικόν σιδηρουργεῖον	»	116
29. Παναθηναϊκός 'Αμφορεύς	»	119
30. Αίσχύλος	»	124
31. Σοφοκλής	»	125
32. Εὐριπίδης	»	126

33.	Ἡρόδοτος	Σελ.	127
34.	Θουκυδίδης	»	128
35.	Σωκράτης	»	130
36.	Κίονες: Δωρικός, Ίωνικός και κορινθιακός	»	134
37.	Ἡ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς (Ἀπτέρου) Νίκης	»	135
38.	Κοῦρος	»	136
39.	Κόρη	»	137
40.	Κεφαλὴ τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας	»	138
41.	Μαρμάρινον ἀντίγραφον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς	»	140
42.	Ἡ διακοβόλος τοῦ Μύρωνος	»	142
43.	Ἡ δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου	»	143
44.	Μελανόμορφος ἀμφορεὺς	»	144
45.	Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν	»	146
46.	Ἡ Παρθενὼν	»	147
47.	Τὸ Ἐρέχθειον.—Στοὰ τῶν Καρυατίδων	»	148
48.	Ἀλκιβιάδης	»	161
49.	Στήλη Ἑρμοῦ	»	164
50.	Νόμισμα Συρακουσῶν	»	166
51.	Φίλιππος Β΄	»	205
52.	Μακεδῶν ἵππευς	»	207
53.	Δημοσθένης	»	212
54.	Ἴσοκράτης	»	212
55.	Ἡ λέων τῆς Χαιρωνείας	»	216
56.	Ἡ Μέγας Ἀλέξανδρος	»	221
57.	Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ	»	229
58.	Πλάτων	»	255
59.	Ἀριστοτέλης	»	256
60.	Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου	»	259
61.	Τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου, ὅπως εἶναι σήμερον	»	260
62.	Ἡ εἰρήνη τοῦ Κηφισσοδότου	»	261
63.	Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους	»	262
64.	Ἡ κεφαλὴ τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης	»	263
65.	Ἡ Μελέαγρος	»	264
66.	Ἡ ἀποξυόμενος τοῦ Λυσιππου	»	265
67.	Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδὸς τοῦ Μαραθῶνος	»	266
68.	Εἰδώλια Τανάγρας	»	268

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1. Ἀρχαία Αἴγυπτος	Σελ.	7
2. Βαβυλωνία καὶ Ἀσσυρία	»	17
3. Παλαιστίνη καὶ Φοινίκη	»	29
4. Φοινικικὴ ἐξάπλωσις	»	33
5. Τὸ Περσικὸν κράτος ἐπὶ Δαρείου Α΄	»	40
6. Χάρτης τῶν Περσικῶν πολέμων	»	54
7. Σχεδιαγράμματα τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος	»	57
8. Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν	»	68
9. Σχεδιάγραμμα τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος	»	73
10. Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν	»	78
11. Σχέδιον τῶν μακρῶν τειχῶν	»	98
12. Σχέδιον ἀρχαίας οἰκίας	»	110
13. Ναὸς ἐν παραστάσι	»	131
14. Ναὸς πρόστυλος - Ναὸς ἀμφιπρόστυλος	»	132
15. Ναὸς περίπτερος	»	133
16. Σχέδιον Πύλου καὶ Σφακτηρίας	»	158
17. Χάρτης τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου	»	188
18. Σχεδιάγραμμα τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης	»	201
19. Χάρτης τῆς πορείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Γρανικοῦ	»	226
20. Σχέδιον τῆς Τύρου	»	231
21. Χάρτης τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου	»	236

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

Σελ.

Αἱ χῶραι τῶν πρώτων πολιτισμῶν. Οἱ Αἰγύπτιοι : Ἡ Αἴγυπτος καὶ ὁ Νεῖλος — Οἱ κάτοικοι — Κοινωνικὴ ὀργάνωσις — Ἱστορικαὶ πηγαὶ — Τὰ ἱερογλυφικὰ — Ἱστορία τῆς Αἰγύπτου — Ἡ θρησκεία — Βιοτεχνία καὶ ἐπιστῆμαι — Αἱ καλὰ τέχναι — Μνημεῖα. — Βαβυλωνιοὶ καὶ Ἀσσύριοι : Οἱ ἀρχαιότεροι λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας — Τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος — Τὸ ἀσσυριακὸν κράτος — Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος — Ἱστορικαὶ πηγαὶ — Σφηνοειδῆς γραφὴ — Θρησκεία — Πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων — Ἡ Βαβυλών. — Οἱ Ἑβραῖοι : Χώρα καὶ κάτοικοι — Ἱστορία τῶν Ἑβραίων. — Οἱ Φοίνικες : Χώρα καὶ κάτοικοι — Ἡ θαλασσοκρατορία τῶν Φοινίκων — Ἐμπόριον — Βιομηχανία — Τέχνη. — Οἱ Χετταῖοι. — Μῆδοι καὶ Πέρσαι : Τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰράν — Οἱ λαοὶ τοῦ δυτικοῦ Ἰράν — Τὸ Μηδικὸν κράτος — Κύρος ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περσικοῦ κράτους — Τὸ περσικὸν κράτος μετὰ τὸν Κύρον — Ὁ πολιτισμὸς τῶν Περσῶν. — Οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες » 44

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΗΔΙΚΟΙ ἢ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Τὰ αἴτια τῆς συγκρούσεως Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. — Οἱ Πέρσαι κατὰ τὸ τέλος τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος : Ὁ Δαρεῖος — Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ὑπὸ τοὺς Πέρσας — Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν — Ἡ ἰωνικὴ ἐπανάστασις. — Ἡ Ἑλλάς πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων. — Ὁ ἀμυντικὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων : Ἀτυχή ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος — Ἐκστρατεία τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνης — Μα-

279

ραθών : α) Αί προετοιμασίαι διὰ τὴν μάχην. β) Ἡ μάχη. — Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος. — Ὁ Μιλτιάδης — Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς. — Νεαί προετοιμασίαι τῶν Περσῶν — Θάνατος τοῦ Δαρείου — Ὁ Ξέρξης ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ἑλλάδος — Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Ἴσθμὸν — Θερμοπύλαι : α) Τὰ πρὸ τῆς μάχης, β) Ἡ μάχη. — Ὁ Ξέρξης καταστρέφει τὰς Ἀθήνας — Σαλαμίς : α) Πολεμικὸν Συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα. β) Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας — Φυγὴ τοῦ Ξέρσου — Τιμαί εἰς τὸν Θεμιστοκλέα — Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. — Πλαταιαί : α) Συγκέντρωσις τῶν ἀντιπάλων, β) Ἡ μάχη — Ἄλλαι νίκαι τῶν Ἑλλήνων : α) Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης, β) Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας. — Τὰ αἴτια τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων 45 - 83

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἡ ΑΘΗΝΑ· Ἡ ΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν — Ὁχύρωσις τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς — Τὸ τέλος τοῦ Πausανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους — Ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία — Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου — Ὁ Κίμων — Αἱ νίκαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν — Κιμωνεὺς εἰρήνη — Οἱ σύμμαχοι χάνουν τὴν αὐτονομίαν των — Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης — Ὁ Περικλῆς — Ἐσωτερικὴ διοικήσις καὶ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Περικλέους 84 - 98

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ὈΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑ· Ἡ ΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ λαμπρὰ πεντηκονταετία : α) Ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία, β) Τὸ πολίτευμα, γ) Οἱ στρατηγοί, δ) Τὰ δικαστήρια — Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τῶν Ἀθηνῶν : α) Ὁ στρατὸς, β) ὁ στόλος — Τὰ οἰκονομικά : Ἐσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κράτους 99 - 108

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Ἡ ἸΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ Εἰς τὰς ΑΘΗΝΑΣ

Ἡ κατοικία — Ἡ ἐνδυμασία — Ἡ μόρφωσις τῶν νέων — Αἱ στρατιωτικαὶ ὑποχρεώσεις τῶν Ἀθηναίων — Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον — Αἱ μεγάλα ἔορτα καὶ πανηγύρεις — Αἱ λειτουργίαι 108 - 122

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

Πνευματική και καλλιτεχνική ἀκμή : 'Η ποίησις — 'Η ἱστορία — 'Η φιλοσοφία : α) Οἱ φυσικοὶ φιλόσοφοι — Οἱ σοφισταί, β) 'Ο Σωκράτης. — 'Η μεγάλη ἀνάπτυξις τῶν καλῶν τεχνῶν : 'Η ἀρχιτεκτονική : Οἱ ρυθμοὶ — Μορφαὶ ἑλληνικῶν ναῶν — 'Η γλυπτική : 'Αρχαϊκὴ τέχνη — Οἱ μεγάλοι γλύπται τοῦ 5ου αἰῶνος — Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία — 'Η Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηναίων 123 - 148

Σελ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Αἱ παραμοναὶ τοῦ πολέμου — Αἷτια καὶ ἀφορμαὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου — Συνέδριον εἰς Σπάρτην — 'Η ἀπόφασις περὶ τοῦ πολέμου — Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου : 'Αρχιδάμειος πόλεμος — 'Ο λοιμὸς τῶν Ἀθηναίων — Δυσφορία τῶν Ἀθηναίων — Θάνατος τοῦ Περικλέους — Ἀποστασία τῆς Λέσβου — Κατάληψις τῆς Πύλου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων — Νικίειος εἰρήνη — 'Ο Νικίας — 'Ο Ἀλκιβιάδης — Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου : Τὰ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας — 'Η ἐκστρατεία τῆς Σικελίας — Φυγὴ τοῦ Ἀλκιβιάδου — 'Η καταστροφὴ — Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου : Δεκελεικὸς πόλεμος — Ἀποστασία τῶν συμμάχων — Ἀνάκλησις τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς τὰς Ἀθήνας. — 'Η ναυμαχία παρὰ τὰς Ἀργινούσας — 'Η καταστροφὴ τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς — Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηναίων — Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου — Ἀκμὴ καὶ παρακμὴ τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων 149 - 178

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Αἱ νέαι ὀλιγαρχαίαι : 'Η ὀλιγαρχία τῶν τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας — Ἀποκατάστασις τῆς δημοκρατίας εἰς τὰς Ἀθήνας — 'Η Σπάρτη καὶ οἱ Πέρσαι — 'Η Κύρου Ἀνάβασις — 'Η κάθοδος τῶν μυρίων — Πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Περσῶν — Ἀπόβασις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν — 'Ο Ἀγησίλαος — Οἱ νέοι ἐμφύλιοι ἀγῶνες εἰς τὴν Ἑλλάδα — Ἀνάκλησις τοῦ Ἀγησίλαου ἐκ τῆς Ἀσίας — 'Ο βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς πόλεμος — 'Η μάχη τῆς Κορωνείας — Κατάλυσις τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης — Προσέγγισις Σπάρτης καὶ Περσῶν — Ἀνταλκίδειος εἰρήνη 179 - 191

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Σελ.

Κατάληψις τῆς Καδμείας ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων — Ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν — Ἀνασύστασις τῆς δευτέρας Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας — Ἡ πάλη μεταξὺ Σπάρτης καὶ Θηβῶν — Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας — Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σπάρτην — Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων — Ἐκστρατεία τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον — Τὸ κράτος τῶν Θηβῶν — Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας — Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου 192 - 202

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Μακεδονία καὶ Μακεδόνες : Ἡ παλαιότερα ἱστορία τῆς Μακεδονίας — Φίλιππος ὁ Β' — Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ μακεδονικοῦ κράτους — Αἱ πρῶται κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου — Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος — Πρώτη ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος — Ἡ καταστροφή τῆς Ὀλύμπου. — Φιλομακεδονικὰ καὶ ἀντιμακεδονικὰ κόμματα — Φιλοκράτειος εἰρήνη — Ὑποταγὴ τῆς Φωκίδος — Ἡ νέα ἀνάμειξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος — Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας — Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Φιλίππου — Ἡ σημάσια τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Μακεδόνων 203 - 218

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος : Ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἐπανάστασις καὶ καταστροφή τῶν Θηβῶν — Ἡ κατάστασις τοῦ περσικοῦ κράτους — Ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατὰ τῶν Περσῶν : Ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν — Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ — Κατάκτησις τῆς Μ. Ἀσίας — Ὁ Γόρδιος δεσμὸς — Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ — Κατάκτησις τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης — Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Αἰγύπτου — Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων — Τὸ τέλος τοῦ Δαρείου — Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ περσικοῦ κράτους — Μεταβολὴ εἰς τὰς συνηθείας καὶ τοὺς τρόπους τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἐκστρατεία κατὰ τῶν Ἰνδιῶν — Διάβασις τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὑδάσπου ποταμοῦ — Ὁ ἀγὼν πρὸς τὸν βασιλεῖα τῆς Πενταπο-

ταμίας Πώρον — Λήξις τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἰνδιῶν — Ἐπάνοδος εἰς τὴν Περσίαν — Τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἀντίδρασις τῶν Μακεδόνων εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἐπάνοδος εἰς τὴν Βαβυλῶνα — Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἡ σημασία τῶν κατακτήσεων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου	219 - 248
---	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

**Ἡ Ἑλλάς ἀπο Κοινωνικῆς καὶ Πνευματικῆς ἀποψευῆς
κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα. Γράμματα καὶ τέχναι**

Ἡ κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ κατάστασις: Ἡ ἱστορία — Ἡ ρητορικὴ — Ἡ ποίησις — Ἡ φιλοσοφία — Αἱ καλαὶ τέχναι: Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ — Ἡ γλυπτικὴ: α) Κηφισόδοτος καὶ Πραξιτέλης — β) Σκόπας καὶ Λύσιππος — γ) Εἰδώλια — Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία	250 - 268
Ἀνακεφαλαίωσις	270 - 271
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ	273 - 275
ΕΙΚΟΝΕΣ	276 - 277
ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ	278
ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	279 - 283

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ Ε', 1963 (X) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 30.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 1181/3-8-63

Ἐκτύπώσεις — βιβλιοδεσία : ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο.Ε. Φιλαδελφείας 4 — Ἀθήναι

